

ALAMANNICARUM
RERUM
SCRIPTORES

ALIQUOT RECENTIORES,

CUM PRIMIS

JOACHIMI VADIANI
ANTIQUITATES,
TOMUS TERTIUS

ET

ULTIMUS,

EX BIBLIOTHECA

MELCHIORIS HAIMINSFELDII
GOLDASTI,

CUM

INDICE ABSOLUTISSIMO.

FRANCOFURTI ET LIPSIAE,

Impensis JOHANNIS FRIDERICI FLEISCHERI.

M DCC XXX.

ALAMANNICARUM
RERUM
SCRIPTORES
ALIOQUOT REGENTIORES
COMPARATIS
IOACHIMI VADIANI
ANTIQUITATES
TOMUS TERTIUS

ET
ULTIMUS
EX BIBLIOTHECA
MELCHIORIS HAIMINSFELDI
GOLDASTI
CUM
INDICE ABSOLUTISSIMO

FRANCOPORTI ET LIPSIAE
JOHANNIS FRIDERICI FLEISCHERI

M DCC XXX

INDEX TOMI III. RERUM ET VERBORUM MEMORABILIVM.

(NB. Numerus cum asterisco (*) Praefationem Vadianam indigitat.)

A bbates paruisse Episcopis	Pag. 18	Ausegisi libri de legibus	9
Abbates in Aulis Imperatorum & Regum	21.	Ausus	64
eorumque electionem ad solum principem spectasse	15, 16	Apologitici Christianorum	122
Abbate militasse	44, 109	Appellationes ad quos facta in Francorum regno	27
Abbatum privilegia Pontificalia		Aquila a lex	51
Assistentia Monastica	* 9, * 10	Arabarcha	105
Abzellanus ager	18	Arbitrium liberum	132
Abzellana diatio	71 sq.	Arabia Felix	111
Academia olim nulla in Germania	2	Arbona, Arbor Felix	39, III.
Acronius	111	Arcadiana lex	58
Acolithi	94	Archicapellanus	22
Adelbertus Comes	65, 66	Archi Episcopus	4
Adulter an ducere possit à se adulteratum	149	Arhimandrita	105
Adulterii pena	149	Archiprebyteri licani	89
Adulteratorum moneta pena	46, 48	Argentinensis Comitatus	45
Advocata	79	Arguna	55
Advocati Collegiorum & Monasteriorum	3, 16, 66.	Arnolphi Imp. uxores & liberi	54
95, 110		Arius hereticus	130, bis
Advocati Camera, Fisci	48	Arrogantia obesi principibus	53
Aegyptii Monachi primi v. Monachi		Astetria, Asteticum opus	103
Edictum	111	Aetna	103
Erarium	48	Astla 106. v. immunitas	
Agaunum	110	Astle Monasterium & collegiorum	29, 30, sq.
Apyratos	42	Audiores	132
Agricola	161	Autodamus	42
Ahadorf	68, 110	Augiamajor s. Dives	108
Ahadorsensis praepositura	25, 68	Augiensis Monasterium	36, 108
Ahamensis Monasterium	68	Augster	31
Alamannia à quibus vastata	41	Augustus	46
Alamannie Duces	66	Augusti dicti, qui à Pontifice Romano coronati	6.
Alamannia in Francia	112	31	
Alamannorum in Germaniam irruptiones	* 4	Augustarum nomen apud Francos	31
Alamannorum gens bellica 35. primi Monachi, v. Mo-		Augustales Romani	77
nachi		Augusti nummi	31
Alamanni qui	112, 113	Auguria notata	7
Alamannorum in pauperes liberalitas	10, sq.	Austria, Austrasia	39, 108
Alamannica lex	9	Automarus, Autmarus	42
Alode	88		
de Affletten Nobiles	111	B ajoarie termini	64
Altiodorensis pagus	113	Baptismus quando celebratus	7
Amman	56	Baptismus hereticorum	125
Anachoreta	* 8	Barbam aluisse Monachos	24, 104
Anaghyta	25	Barbaries mediae aetatis	35, 41, * 7
Augster	31	Barones	61
Anglica salutatio olim non erat inter preces	36	Basilus M. auctor Monachismi	* 7
Anglia & Hybernia Monachismum non acceperunt à		Basilica	71
Gregorio 86. v. Scoti, Hybernia		Benedictus Nursinus auctor Monachismi	* 7
Anglicum tributum ad sedem Romanam	113	Benedicti Regula sola olim cognita	* 8
Angusti nummi	31	Benedicti habitus v. sicutus	24
Anona	69	Benedicti Regula qualem Monachum requirat	* 8
Annona flagella Alemanni sedata	8	Benedictorum habitus mutatus	24
Annoverjarum primus instituit Notpertus	71	Benevoluntium	44
Annoverjarum Inducti in Monasteriis, Fressedell		Beregarium Italia Imperatores	54
Annali auri	14	Bertha Pipini M. uxor	46
Tom. III.	61	Berrada Auguste nummi	31
		Bibliothecarum utilitas	163
		(*)	Biblio.

INDEX III. RERUM ET VERBORUM.

Bibliotheca antiqua	160	* 7	Castrum	39
Bibliotheca Monasteriorum	22		Cardinales Ecclesie	11
Bibliothecarius Monasterii	25		Cathedra Episcopales	123
Bibliothecarius	111		Catholici Pontifices Romani non sunt	9
Bilgen peregrini	52		Cellarius monasterii	25
Bobiens Monasterium	* 8		Celle monachorum clatrata	3
Bodanum lacus v. lacus			Centenarius Comitum	17
Bohemia quando Regem acceperit	70		Centenarii	27
Bohemi	70		Ceremonia Ecclesiastica	3. 7. 23
Bona Ecclesiastica an & quomodo locari & vendi possunt	10		Ceremonia in veteri Ecclesia	119
Brixia	64		Cerevisia usus	41
Bullarum Pontificiarum impostura	11		Cerevisia usus in monasteriis antiquis	23. 41
Bulle Pontificum	34		Cerinthus hereticus	125
Burgela	113		Certamen	8
Brandenburgenses Marchiones	70		Chambet-2, Cambetis	44
			Chancharo Comes	39
			Charta	10. 111
Adaloh Comes	112		Charte & Diplomata differunt	34
Caclavera reperia	48		Chartas qui scripserint	24
Cesar	46		Chartarum subscriptiones quo ordine	33
Cesates ungenti mos	4		Chartarum conservatio improvisa	108. 109
Cesatum Imperatorum electio cum ratificatione Patrum	5		Chartularii	24
Canaldulensium origo	73		Χρηστωροι	103
Cambete	47		Choren, Chorum	36
Cambetu v. Chambet-2			Chorepiscopi	89
Camera pro iudicio	27		Christiani veteribus objecta crimina	121
Camera Principis	48		Christianorum veterum virtutes	123. 124
Camertium Monasterii	24		Circulus Decennovialis	126
Camera Nuntii	27		Circumcelliones	131
Campi certamen, Kampf	8		Cisterciensis ordinis origo	* 8
Cancellarius Imperatoris	8		Cisterciensium origo	73
Cancellarius Monasterii	24		Clastra	93
Canones Ecclesiastici a quibus collecti	10		Cleri disciplina ad quas leges examinata	94. 9
Canonica satisfactio	8		Clericos & religiosos trucidantium poena	30
Canonici	1. 93. 96. 112		Clericorum fornicantium poena	27. 94
Canonici a canone census	4		Clodoveus Francorum Rex baptizatus	* 4
Canonici Regulares	93		Clodoveus Pulcher	112
Canoniam cum & ejus partes	10		Clodoveus I. Alamannos vicit	113
Canonizatio sanctorum a quibus olim peracta	47. v.		Clostarum	49
Divi.			Clotharius	* 5
Cantores	112		Cena Dominica quomodo administrata	7
Cantus Ecclesiasticus veterum Monachorum	23		Cena Dominica quotidie distributa	* 6. 94.
Cantus Ecclesiasticus	110		Cenobia	* 8
Capellani sacris	6		Cenobia	89
Capilliti regis jus	104		Coepiscopus	16. 94.
Capitulum	125		Cognomina veterum familiarum an aliqua	59. 60
Capnio	161		Coloni	23
Cardinales	6. 64		Collatio	45
Carni nemine quid intelligatur	29		Collationis jus	127
Carinum usus an veteris Monachis	23		Collecta	* 8
Caroli Imperatores tres	56		Colomanus qui alias Columbanus	37
Carolus Calvus	53		Columbanus in Galliam & Alamanniam	59. 60
Carolus M. tempora confundi	45		Coloni	9
Caroli Crastinum	32		Combeta	8. 27. 29
Caroli Magni Majores domus	39. 46. 94. 111		Comites	27
Carolus Grossus seu Crassus cur dictus 53. 112. prodigalis	53		Comites olim non sui juris, & qua de causa privari poterint	46
Carolus Martellus	39		Comitis nomen in chartis appositum 33. omisum	5. 94.
Carolus M. Patricius Romanor.	109		Comitia Imp. & quid in illis peractum	98
Carolus junior Iudithae filius	111		Comitia annalia	7
Carolomanus major domus	111		Componere	49
Carthusiensium origo	73		Componere cum sciso	38. 49. 60
Carthusiani ordinis origo	* 8		Comprebyter	88
Casa 71. Casa Dei	44		Concambium	66
Casales	47		Concilia veteri Ecclesie 125. v. Synodus.	
Cassianus Scythae autor Monachismi in Gallia	* 7		Conciliorum indicationem ad solum Imperatorem pertinere	8. 94. 98. 99.
Casati	47		quando non	8. 99.
Cassitas non potest vereri	12		Concupiscentia vitium	29
Cassitas monastica	* 10		Conjugia sacerdotum	11
Cassitatem non esse in hominibus potestate	28			Con-

INDEX III. RERUM ET VERBORUM.

(*) 2 From

INDEX III. RERUM ET VERBORUM.

Frön, Fron	51	Imaginis in templi nulle	94
Fruscat	51	Immoniti	91
Frustus	51	Immunati de collegiorum	29
Fugitivi requiruntur	63	Immunitates 40. 30. v. Affle	
Fundatores Monasteriorum inter Divorrelati	49	Imperatores & Caesaris unguendi mos	4
		Imperatores fuisse Pontifices, Episcopos, & Abbates	19. ff.
G allia quando Monachifinum receperit	86	Imperatoris officium	
G. Gallio loci antiquitates Romanae	18	Imperatorum electio à Papa ratificanda	5
G. Galli locum non heremiticus; se habebatur	18	Imperi translatio ad Francos	81
G. Galli corpus	46. 47.	Imperium merum, mixtum	17. 30. 1. 3
Galline	69	Incantationes prohibita	
Gallo	44	Ineffa Venus, nuptia	11
G. Gallus à quo canonizatus	47	Incorporationis jus	8
Gallus Imperator	136	Inclufi	61. 66.
G. Gallus mortuus	39	Ingenii	27
Gallofranci	50	Inquisitores	24
Gallone	44. 46	Intrufi & rafi	19
Gäff	71	Inveftitura	113
Gebhardsmarck, Gebhardswil	66	Inveftire Epifcopos & Abbates folius Imperatoris	113
Genitivus in o definis	44	iffe	
Germania termini	44	Inveftituram Epifcoporum & Abbatum ad Imperatorem	11
Germanie primi Monachi, v. Monachi		rem fpeciffe	50
Germanica lingua vetus	35. 36	Irmingardu regina	120
Germanici libri, veteres	108	Itadeo tolerato	136. ff.
Germani fidi Francorum iugo & quando liberati	27	Indicta publica	17
Germani Barbari olim	87	Indicta in Francorum regno quoties in anno celebrata	27
Germanica lingua ufus	105	Inditha regina	50. 113
Germanicus fermo quando fcribi capit	35. 36	Infante Apollita	136. ff.
Germanorum migratio nes 4. in canobia & Ecclefias liberalitas	60	Infante Norbana lex; Iuniani Latini	59
Gläff	65	Invenimenta fidelitatis sacerdotum	6
Gombota	9	Invenimenta ritus apud Alamannos	43. 67. 109
Gothi Italia pulfi	113	In Canonium	10
Gou	55. 110		
Gravenfburg	50	K ampf	8
Gräfones	8	Kehrates marca	66
Græca lingua ufus	35	Kinloff	11. 100. 109
Græca Ecclefia ftudium	129	Kirchgeßel Comito	39. 65
Græce linguae ftudium in Latina Ecclefia	129	Kirchheim, Kirnheim	37
Græcia primi Monachi, v. Monachi			
Grandmaffe	39		
Gregorius M. Monachifini promotor	48		
Gwelfi, Welfi			
Gwerff	36	L acu Botanicum	111
Gymnafia	86	Lati Præbiteri	25. 102. 105
		Longobardorum fedes regia	113
H ærefis in veteri Ecclefia 124. 130. fqq. 135.		Lapfi an recipiendi	125
135		Lateute ferri	112
Hebron hereticus	125. 132.	Latine lingua ufus & frequentia	35. 36. 130
Heilvici	60	Latini fermo in Alamannia	35
Hellmia conux Ludovici Imp.	112	Lector	2. 25. 94. 111
Heremus 18. v. Solitudo.	112	Leitores Canonici 3. fq. Ecclefiaftici	25
Hermannus Contraftus	163	Monasteri	25
Hertzog, Herinfew	111	Leges Divine in Capitularibus Caroli	9
Hertzog	27	Leges Francorum	9
Hibernia Monachifinum non accepit à Gregorio	86	Leges Romane Franci & Alamannia nota	9
Hloba	38	Legum fando & reformatio in Comitibus	8
Hofpitalia cenobiorum	26. 50. 52	Lehen	68
Hofpitalia, 105. v. Xenodochia		Leibergen Leut	47
Hofpitalium Monafterii	25	Leproforum divortia	154
Huob	38	Libertas	59
Hybernii Monachi 8. v. Anglia, Scoti.		Libertorum genera	59. 60
Hybernia quando Monachifinum receperit	86	Libertorum opera	60. 61
hypogæa	123	Libertum arbitrium	132. 133
		Libra	42. 110
		Liedaum, Lindangia	66
		Lindemagaz fl.	112
		Lintouca	66
		Liquentia nivis	50
		Literarum pronuntiatio difficultum elifones	20
		Locus teneceus Monasterium	5

INDEX TOM. III. RERUM ET VERBORUM.

Leobardi	109
Leobardi, vid. Langebardi.	
Leobaringia à quo dicta	53
Leobaris	53
Lucernens Monasterium	112
L. Lucus	114
Ludmwigitribi ab Episcopo constituti	3, 94
Ludovici Pius Imp.	47, 9
Ludovici Reges Alamannia	111
Ludovicus junior Pii F.	49
Ludovicus junior 64, 65. Imperator	52
Ludovicus junior Calv. F.	52
Ludovicus Arnulphi F. Imperator	53
Ludovicus pulchri Rex Francorum	112
Lutherus	162
Lutoldusburg	21
Luxuria Monach.	2, 11

M agister magnus	39
Magistri Curia	56, 110
Magistratus francorum & Alamannorum	27
Magni Caroli tres	56
Mareus domus	8, 29
Maldrum	60
Maleferatus	56
Mallus	17, 110
Mares Hereticus	13
Mattheorum heresis	131
Mauritichibress	63
Mausus	100
Matunissio 11, 57, 58, 64 vid. Liberti.	
Maurus	47
Marsa, Markh.	48
Marsa, Mariba, Marbio	10, 110
Marcho contra Sclaves Brandenburgenses	70
Marcion	131
Mugrasi	70
Ma ria Virginis speciem ementibus sacerdos punitur	115
	116
Marrive, Marritio, Marraffen	56
Matrimonia esse jura naturalia & divina	125
Matrimonia casus qui olim judicari	140
Matrimonium cum scelerato an solvi possit	151
Matrimonium, si virgo non sit reperta, an subsistat	151

<i>Matrimonium sacerdotum</i>	11, 102
<i>S. Matriti in Valle</i>	112
<i>Attendens olim apud Alamannos non fuisse</i>	100
<i>Attendentes</i>	166
<i>Attendantum fratrum origo</i>	* 8, 73
<i>Asteria monastica</i>	* 10, 14
<i>Asterum imperium 17. penes comites</i>	30
<i>Asteropolis</i>	88, 89
<i>Asteropolitani</i>	89
<i>Astiffa, Astif</i>	7, 97
<i>Minores Fratres</i>	73
<i>Astiffi</i>	27
<i>Astiffi Dominici</i>	26, 105
<i>Astugentibus synodus</i>	88
<i>Astugens in episcopatus lectos 1. militasse 44. esse</i>	88
<i>schismaticos * 7. feriens quam lucos puniri</i>	* 7
<i>Astugentium genera</i>	27
<i>Astugentium origines f. Astugentium initia in Graecia</i>	7
<i>in Aegypto * 7. in Hibernia & Scotia 86, in Francia 86, in Alamaniam 33. in Germaniam * 5.</i>	* 6, * 7
<i>Monachorum canonici, instituta, discipline, virtutes, vitia 13, disciplina à quib. recta 12. labores quotidiani 21, i. q. pilius 23. vestitus 24. obedientia 21. opera 25. mercedum</i>	* 10
<i>Monachorum primorum disciplina</i>	* 3
<i>Monachorum nostrorum luxus & avaritia</i>	3

<i>Monachorum forantium pena</i>	27.	sq.
<i>Monasteria</i>	1	sq.
<i>Monasterium pro collegio Canonorum</i>	1	sq.
<i>Monasterii & collegia pro scholis</i> § 5.	2.	14.
<i>Xenodochia</i>	50	
<i>Monasteria monastica</i> § 6. quibus in locis & quorum permixtum exstruitur 18. eorum finis cultus divinus & instructio scholasticum § 5. sq. in illa inscriptio huius Regis permixtum non tuncque § 3. parvisse Episcopum 18. passim criminorum lachrya 23. sq. eorum in egenos olim & pauperes liberalitas 26. item asyla 19		
<i>Monasteriorum fundatores inter divos sepe relati</i> 49. efficarii 24. Agiles 25. Fissitiores à Principibus immixti 16		
<i>Monasteriorum afflictiones à quibus</i>	113	
<i>Monastica vota vid. Vota.</i>		
<i>Moneta eudensque Monasteriis concessum</i>	31	
<i>Monetalem pupillarum pena</i>	28	
<i>Monialium forantium pena</i>	28.	b.
<i>Monomachia</i> (ablati)	8	
<i>Monofortis comites</i>	45	
<i>Morwilen</i>	48.	10.
<i>Multa fiscalis diplomatum</i>	44.	sq.
<i>Mundibardium</i>	112	
<i>Münster</i>	93	
<i>Musius</i>	114	
<i>Mysteria fidei in petri Eccllesia</i>	122	

N	Atelium reſtitutio	61
	Naturam mutare nemo poteſt	29
	a Nellenburg Comes	10
	Nauſtra	70
	Nobilis	61
	Nobiles vitioſi ridendi, ſi Majorum virtutes ſequeſtantur	30. ſq.
	Nobilium liberi in monaſterio & collegiis eruditi ſunt	3.
	Nobilitati eſtimatio apud Francos & Alamannos 1.	88
	Nobilitati monaſtica luxus & inertia	4
	Nomina Alamannica	37. 46.
	Nona	10
	Noreia, Noricum	115
	Noricum Orientale	64.
	Norkeri tres	54
	Norkeri Balbulus 36. 54. ejus Pſalterium	36. 107.
	Nopterus Abbas S. Galli	71
	Noraliſ locus	71
	Novatus & Novatianus heretici	125
	Noxa, Noxa dedere	62. ſq.
	Nomenclatum genera apud Francos & Alamannos	48.
	Nunquam antiqui 107. ter. Alamannorum veterum	42.
	in agro S. Gallenſi 15. 31. 48. Romanorum 18.	
	Principum Germanorum 31. Episcoporum, Abbatum, Abbatiffarum	32.
	Nundina	7
	Nuptie ſecunda 29. 106. inceſta	10
	Nuptiarum ſanctitas &c.	100

Obedientia Monastica	* 10
O-latio	127
Oberpantes	23
Oculampadius	162
Officium veterum Germanorum Imperatorum	
Oleum; Unctio cum oleo Jacobi	* 19
Opidum	39
Opida ex Monasteriis	* 1
Opus operatum	49
Oratio Dominica	36
Organi opera & diligentia	126
Ornamenta & divitiae temporum atque Ecclesiarum	
Osus Episcopus	63
(**)	Oß

INDEX TOM. III. RERUM ET VERBORUM.

Ostrosanci, Ostrogothi	50	Presbyterorum & sacerdotum examinatio	135
Oibmarus, ejus nomen varie scriptum 42. sic Abbas	50	Prigillanus Hareticus	34
39. accusator 40. & cur 40. ejus electus & fama 40. villa & facella 40. canonizatio a quo 47		Privilegia, id est, diplomata	34
Otto I. Saxo imp. quos ecclesias fundavit	116	Processus veterum Alamanorum	63
Otto puer imperator	86	Proprius	163
		Provinciales	37. 38. 135
		Provinciales lingua	35
		Provocatio vid. Appellatio.	17
		Publica judicia	24
Paganinus	7	Puerulus rufos & in monasteria trufos	8
Pagulus	112	Purgatio per Eucharistiam	2
Palinus	47	Purgatorium species	8
Pape, Pape, Papen	43		
Pape, nec universos olim, nec catholici		Q	
Papatum electio sine consensu Imperatorum non erat		Qualitas turpis & Alamanis olim abominabilis	8
rata 7. 20. eorum munera	119	Quintilianus	162
Papstheum	19		
Parabolani	105	R	
Parentum & Tutorum consensus in nuptiis	105	Apus pena	10
Parlamentum	27	Rajura Monachorum 24. vid. Tonsura.	50
Parochi, Parochiani, Presbyteri	6. 88. 99	Ranenoua	59
Parochia	1. 6. 11. 79. 88. 108. 112	Ravenpurgum	102
Parochiale jus		Recessus	163
Parsha quando celebrandum	126	Regalia Monasteriorum	70
Pajallatis curia, & in pallore requisita	6. 11.	Reges qui olim	16
Pataiensis Episcopatus amplitudo	116	Regie donatores	70
Patrius Romanorum	86	Religio vitata	7. 13.
Patrium	7	in Religiosis negotio quibus prime data	3.
Patrona, Patrona, Patronatus	60	de Religione & Religiosorum moribus cognovisti Prim-	7.
Patrium auctoritas	189	pes	7. 13.
Paupertas monastica	120	Religiosos interficientium pena	10
Pax publica	34	Reliquiarum honoratio	2. 94.
Peculium, peculiare	60	Remigius Remensis	88
Pelagius Hareticus	130	Remoth	55
Peregrini & carum domus	52	Reprassare	10
Perfectorum Christiana	13. 13.	Requidit malicia	163
Permutatio	66	Revelimus	42
Permutatio rerum Ecclesiasticarum	11	Reverendi, Reverendissimi	163
Perfectiones veteris Ecclesie	120. 121	Rheanus	163
Petrus	109	Rhebi vallis	47
Pfalz	143	Rhena prima	37. 38.
Philippus Imperator an Christianus	121	Rhetica nomina	9
Pibinus	132	Rhinavia	63
Pictura in templis	2. 94.	Ripnaria lex	9
Pipinus brevis	39. 41	Ripnari	60
Pipinus magnus 39. fit Rex	39	Romani Franci	37. 38.
Pipinus Caroli spurus ante Carolomanus dictus	24	Romani homines	9. 14.
Placitum, Placitare	17. 101	Romanaque Francie & Alamanis nota	68. 111.
Plebanus	112	Romansborn, Romsborn	27
Poggeus Florentinus	163	Rorwileni judicium	60
Politianus	102	Rufa fl.	112
Poloni	78		
Pondo, Pondus	40	S	
Polonia quando Regem acceperit	76	Sacerdotium non obtinebant homicida, adulteri	106
Pontifex, i. e. Sacerdos	96	Sacerdotes Baal	94
Pontifices, Pontifices summi, id est, Episcopi 4. 96. 139		Sacerdotum examinatio ante admissionem 7. probatio	111. 100.
Pontifices Romanorum olim nec universales nec Catholici 9	34	& animaveris a populo & clero simul 7. conjuncti	11. 100.
Pontificum Romanorum nulla olim apud Germanos ratio 5. 34. quippe quorum electio & confirmatio ad solum Imperatorem pertinuerit	20	Sacerdotum sortantium pena	27. 14.
Pontificum jus	61	Sacramenta duo	25
Porte aperta	10	Sacramentarius, Sacratarius monasterii	63
Portarius monasterii	29	Saiga, Seiga	63
Præbenda	61	Salii	61
Præmonstratensis origo	73	Salica bona	9
Præpositi monasteriorum	23	Salica lex	68
Precarius, Precarium	10. 15.	Salica terra	31
Preces possidere	55	Salvatorensis Ecclesia & Bertrada	68
Preces ad solum Deum olim factæ	8	Salomonis tres Episcopi Constantiensis	3
Presbyteri	1. 88.	Sandus, Sanctissimus, Sancti 32. 1. 39. v. Divi.	8
Presbyteri laici	24	Sandorum invocatio tempore Caroli M.	109
Presbyteri priores quinam dicti	65	Sancti Gallum	6. 12. 13.
	24	Sanctionumalium canonica	8. 86.
	24	Sarabait	8
	24	Satisfacti Canonica	8

INDEX TOM. III. RERUM ET VERBORUM.

Scalcho, Scalcho	111	Tondere in Monasteriis quoslicnerit	26
Schafstianum monasterium	41	Tonfois in monasteria trudi	24
Schafstarius	108	Tonsura varia genera	104
de Schafstyalde Nobiles	114	Tofa, amnis	68
Scholastici 2. 94. Canonici	2	Tremisfis	46
Sclari	70	Tribonianus impius	51
Sclavo-Poloni	70	Tribanus	111
Scioci Monachi primi* 8. eorum monasteria apud Germanos 86. v. Anglia, Scioci.		Trigagium Gratorum	35
Scribe	24	Tironia	37
Secessus	102	Turcigenfis pagus 66. 112. Regia	68
Seminaria	86	Turcienfis pagus	41. 109
Semperjy	61	Turiceni Castris Ecclesia	39
Senatus Ecclesiasticus	89		112
Servitus 60. 61. Alamannica	58	Vallis Rhenana	4
Servorum apud Alamannos genera 58. lq. connubia		Vallis umbrose fratres	73
63. 142. flatu & mensura 47. liberi in solis		Vassus, Vassallus	44
instituti	3. 59.	Veland ritus	100
Servi in veteri Ecclesia 129. sub monasteriis	111. 59.	Venerabilis	42
Servi latentes & eorum bona	112	Verona regni Longobardici sedes	113
Singa	46	Vestitura	68
Sichardus I. C.	163	Vestitus monachorum	24
Sigeberti Francorum Reges	37	Vitari 89. monasteriorum	25
Sigebertus junior Francorum Rex	18. 37	Vicedomini monasteriorum	16
Sigilla Germanorum Principum Latina 34. 35. in-		Vienensis episcopus quando fundatus	* 6
teriti. Clarius	34	Vigiles Monasteriorum	25
Sigmatus Wang	111	Vila	68
Simonia crimen 80. ejus irreptio	113	Vindicia	67
Simulacra in templis 2. v. Imagines.		Vincta apud Alamannos olim paucis 45. in Valle Rhe-	
Solidus	26. 46	nt	41
Solitudo, Serenus	18. 44	Vini usus in monasteriis olim rarus	25
Spata, i. e. gladius	42	Vini ut copia, tra estimatio ancila	45
Spenda	72	Violentia apud veteres Germanos paucis	7
Sponsalium solutio facilis apud Alamannos	10	Virginum canobia	12
Stainaba	109	Virginem qui stupravit, ducat	149
Stainenfe Monasterium	41	Virginis prior fuit matrimonio 29. non tam cor-	
Stambium	112	poris adu quam animi consensu violatur 101. im-	
Strapatio	48	perari non potest, sed optari	101
Suevia Ducatus	113	Vitodurum	65
Suffraganei 91. olim nulli	1. 88	Vitia	112
Sumbri	111	Vicia	48
Summus Pontifex	42	Vinderwegen	114
Suonon, Suononwoch	68	Vingenti Reges & Imperatores consuetudo	4. 40
Sylva	113	Vincionis Sacramentum	119
Symbolum Apostolicum	36	Vniuersalem Episcopum esse Antichristi praetorem 8. 9	
Synodi 88. in veteri Ecclesia universales	125. 130.	Vota monastice partes	* 9
annua 7. provinciales vnde	125	Vota monastica an olim perpetua, & an possint rescindi	* 9. 87
			112
T Abule 34. empiorum & Venditionum, à quibus		Vronia	
peracta	17		
Templa veterum Christianorum 123. eorum ornamen-		W Alsburg Barones	50
ta	2	Wasserburg	45. 109
Tertia	10	Wat, Watman, Watpenda	72
Testamentum pro instrumento	63	Weiss seu Welfones Comites	49
Testum fides apud Alamannos	42. 67	Weiss, Westgott	50
Theodisca lingua	68	Welfia	50
Theodoric Francorum Reges	37	Wila	68
Theodoricus Colbarum Rex	113	Wintardum	65
Theodosianus Codex	51	Wisogotti	50
Theutonici	50		
Theutonum regnum	50	X Enodobia 50. 150. vid. Hospitale.	
Thiara, Thiedo Abbas	111		
Tigurina Canoniorum Ecclesia	112	Z Acharias Papa 39. eius dexteritas & industria 9	
Tiguri regia	109	Zillenlat, Zillshlat	66
Tigurinus pagus	66	Zuenobaldus Lotharingia Dux	54
Tigurinam Monasterium Virginum	112	Zuinglius	164
Tiroleusf Comitatus	64		
Tondensis mos	97. 99.	Zürich v. Tigurinus pagus. Durgovia &c.	

FINIS.

SYLLABUS SCRIPTURUM HOC TOMO CONTENTORUM.

JOACHIMI VADIANI COS. SANCTGALLENSIS,

DE

<i>Auctoribus & eorum Scriptis</i>	pag.* 1
<i>Ejusd. Praefatio in Farraginem Antiquitatum Alamannicarum &c.</i>	* 4
<i>Ejusd. Farrago Antiquitatum Alamannicarum, sive de Collegiis & Monasteriis Germaniae veteribus Liber, ut in regno Francorum & insecutorum Principum aliquot seculis habuerunt, libr. II.</i>	I. 33
<i>Bartholomaei Schobingeri J.C. Additiones ad dictam Vadiani Farraginem</i>	85
<i>Johannis Comandri Epistola ad Joachimum Vadianum de antiquitatibus Curiae in Retia prima</i>	114
<i>Joachimi Vadiani liber de Primitivae Ecclesiae statu, seu Christianismi statibus</i>	117
<i>Ejusd. Epistola de conjugio servorum apud Alamannos ad Joannem Zuickium</i>	139-142
<i>Johannis Zuickii J.C. Epistola responsoria ad Joachimum Vadianum</i>	154
<i>Leonis Juda Epistola de Divortio, ad Joachimum Vadianum, & Dominicum Zylum</i>	153
<i>Johannis Kesleri Bibliotheca Sangallensis ad Joachimum Vadianum</i>	157

DE

127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200

SYLLABUS SCRIPTORUM HOC TOMO CONTENTORUM

JOACHIMI VADIANI COS. SVANTGALLENSIS

DE	Historia et scriptura
1	Epist. Praefatio in Evangelium Evangelium Alaman-
4	carum B.
133	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
82	gii et Alamanicarum Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
114	gii et Alamanicarum Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
117	gii et Alamanicarum Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
139	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
154	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
157	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
158	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
159	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
160	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
161	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
162	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
163	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
164	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
165	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
166	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
167	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
168	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
169	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
170	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
171	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
172	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
173	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
174	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
175	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
176	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
177	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
178	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
179	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
180	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
181	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
182	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
183	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
184	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
185	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
186	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
187	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
188	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
189	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
190	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
191	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
192	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
193	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
194	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
195	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
196	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
197	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
198	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
199	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-
200	Epist. Praefatio Evangelium Alamanicarum, sine de Colle-

DE

DE AUCTORIBUS ET

EORUM SCRIPTIS,

JOACHIMUS VADIANUS PATRICIUS

ET CONSUL SANCTGALLENSIS.

EX nobili & per vetusta Vadianorum Turgovia superioris familia, cujus etiam Dodecbindus Abbas in Appendice ad Marianum Scotum meminit,

& à nostrate vulgo, von VVatt, indigetur. Prima studiorum suorum fundamenta jecit S. Galli in Monasterio schola exteriori. Inde Viennam Austriæ missus, ubi pater ejus per Hungariam & Poloniam negotia exercebat, tantos in studiis progressus fecit, ut brevi ac valde etiam adolescens summos philosophiæ honores consequeretur. Relicta Vienna Cracoviam petiit in Polonia: verum Doctores minus ex sententia quam reperisset, Budam ad Regem Hungariæ contendit, famâ regiæ Bibliothecæ affectus. Hesi illic aliquandiu Regi & Doctoribus ob ingenii acumen & eruditionem gratus. Hinc reversus Viennam, Collegio Professorum Philosophico adscribitur, jussu ac mandato Friderici III. Cæsaris, à cujus manu propria lauream accepit Poeticam. Tandem summo in medicina gradu consensu à civibus suis vocatur in patriam, ubi sue, cui præfuit Reipubl. strenuissimam, fidissimam atque utilissimam navavit operam. Ex præceptoribus præcipue coluit Georgium Collimium Mathematicum, Joannem Cuspinianum Historicum, & Conradum Celtem Protacium Poëtam, quibus usus est quam familiarissimè. Ex discipulis familiares sibi inde ab initio fecit Huldricum Zuinglium, qui tum se Cogellum scribebat, Henricum Lorium Glareanum, Arbogastum Strubium, Joannem Eckium, Rudolphum Agricolum Junorem, & Joannem Fabrum. Erasmi, Lutheri, Melancthonis, & omnium ejus ævi doctissimorum hominum amicitiam ac benevolentiam summa ejus doctrina, singularis humanitas, & qua apud Helvetios plurimum poterat, auctoritas maxima suo pte post ingenio conciliaverunt. Mortuus est S. Galli Anno Domini 1511. sepultus in cimiterio D. Magni, sed pro more ejus ecclesiæ nulla adjecta monumenti memoria. Ejus scripta quedam commemorat Conradus Gernerus in Bibliotheca, cujus verba non pigrobor adjicere.

Jochimus Vadianus (inquit) natione Helvetius, Medicinæ Doctor, Poëta & Orator in lucem edidit carmen de laudibus Cæsarum Friderici III. patris & filii Maximiliani, Epitaphium Rudolphi Episcopi Herbipolenis &c. libet excusum Argentinæ apud Joan. Prutz anno 1504. Æglogam, cui titulus FAUSTUS contra invidios quosdam, Elegiam de Vadianorum familiæ insignibus, à Sigismundo primo Romanorum Rege donatis, ad Melchiorem fratrem anno 1507. Elegiam, quæ certamen cum morte describit, & oden in laudem Dominicæ resurrectionis, Viennæ publicè dictatam anno 1508. ibidem impressam, cum Arbogasti Strubii Glaronensis Helvetii orationibus & versibus quibusdam, sylvas de laudibus patriæ, ni fallor, inscriptas. De poëtica & carminis ratione librum ad Melchiorem Vadianum fratrem excusum Viennæ Austriæ, anno 1508. Commentaria in libros tres Pomponii Melæ de orbis situ, impressa primum Viennæ Austriæ anno 1508. deinde Parisiis 1509. Adjectis præterea locis aliquot ex Commentariis summam repetitis & obiter explicatis, in quibus Joannes Camers in Enarrationibus suis in Solinum ab eo dissenferat. Item Epistola ad Rudolphum Agricolum Rhetum Junorem scripta, ubi explicatur locus apud Plinium de Dodrante & Pigmæis, de longitudine Gabaris, & quid sit uncia apud eundem. Locus Perli ex Satyr. 1. Sicotam longo &c. De Antipodibus multa, de lacu Acronio & Veneto. Locus Luciani ex lib. 6. de Dorio. Locus Virgilio ex 1. Georgicor. de vertice Austrino. Hæc deinceps Basilicæ etiam excusa sunt apud Cratardum. Scholia in 2. C. Plinii librum Naturalis historiz, impressa Basilicæ apud Henricum Petri, cum Jac. Ziegleri Commentariis in eundem librum. Epitome trium terræ partium, Asiæ, Africæ & Europæ, compendiarium loco-

§

rum

rum descriptionem continens, præcipue quidem, quorum in Actis Lucas, passim autem Evangelistæ & Apostoli meminerunt. Opus impressum Tiguri c150xxxlv. Idem opus ab auctore recognitum ibidem excusum est in 8. additis quibusdam tabellis Geographicis anno Dom. c150xlviii. Aphorismorum libros 6. de Consideratione Eucharistiae, de sententiis videlicet super hac re controversis, de sacramentis antiquis & novis, deque verbo, symbolis & rebus. Item de vero vericorporis Domini Jesu, de transubstantiationis dogmate & veritate corporis Christi humani, præterea qualis fuerit ritus cenæ veteribus: rursus per quos, quomodo & quibus temporibus is ceremoniarum accessione auctus atque immutatus sit, opus impressum Tiguri apud Froshoverum anno c150xxxvi. Orthodoxam & eruditam epistolam, qua explicat questionem, an corpus Christi propter conjunctionem cum verbo inseparabilem, alienas à corpore conditiones sibi sumat, impressum Tiguri anno c150xxxix. Ad D. Joannem Zuickium Constantiensis ecclesiæ pastorem epistolam, in qua post explicatas in Christo naturas diversas, & personam ex diversis naturis unam, Jesum Servatorem nostrum, vel in gloria veram esse creaturam, tum oraculis scripturarum sacrosanctis, tum interpretum Orthodoxorum auctoritate docetur & demonstratur. Præterea Antilogiam ad D. Casparis Schuenckfeldii argumentum in libellum, qui ab eo summum arium inscriptus est, collectam, quibus Christum Dominum in gloria receptum amplius creaturam nullo modo esse contendit, opusculum anno c150xl. Tiguri excusum. Pro veritate carnis triumphantis Christi, quod ea ipsa quia facta est, & manet in gloria, creatura, hoc est nostra caro esse non desierit. Anacephalatosim sive recapitulationem, ubi quædam amplius explicantur: & quæ multis antea exposita fuerant, brevissime repetuntur: Tiguri excusum. Contra tredecim insignes Casparis Schuenckfeldii errores, de Confessione & gloria Christi, quos partim primus introducit, partim veteres renovare conatur, libellus Tiguri editus Germanice sermone. Item aliud opusculum Germanice scriptum, contra eundem Schuenckfeldium, Christum in gloria creaturam amplius negantem per eruditos quosdam fratres ex superioribus Latinis Joachimi Vadiani libris congestum &c. Consilium contra pestem editum Basileæ. Claruit apud Sangallenses anno c150l. quo etiam obiit. Hæc ille. Scriptis præterea Latinis sermone quæ nondum edita, Notatio-

nes in Novum testamentum, Explicationes in Acta Apostolorum, Questiones diversas & earundem resolutiones, Tabulas Cosmographicas, Notas in Persiæ satyras, Commentaria in Columelli hortulorum, Commentaria in Solinum, Notas in Alberti Magni descriptionem orbis terrarum, Notas in Thome Aquinatis tractatum de corpore Christi, librum Epistolarum, libros Carminum, orationes & alia, quæ memoria exciderunt. Germanicè itidem Scripta supersunt, de Collegiorum & Monasteriorum vera restauratione ad Senatum Bergensem, Descriptio Lacus Acronii & consinium locorum, Descriptio Turgorie; ex quibus duobus libris valde & tacito auctoris nomine locupletavit Chronica sua Johannes Stumpfius Tigurius. Disceptatio & Arbitrium in causa Bernensium & septem Pagorum de Administratione Lantgraviatus Turgorienfis & alia, quæ S. Galli adhuc extant partim apud Schonbingeros & Zollikereros, ejus nepotes, partim in Bibliotheca D. Magni quæ est Reipublicæ. Omnia duobus Tomis comprehensa, edere studebat noster Schonbingerus; sed morte præventus non absolvit.

BARTHOLOMÆUS SCHOBINGER-
RUS PATRICIUS ET I. C.
SANCTGALLENSIS.

EX antiqua Schobingerorum gente, quæ apud Villanos aliquot centum annos clara. Nomen habent à castello, quibus adhuc rudera supersunt Schovvingen, hanc S. Gallo procul sub Abbatis dominio, cujus nominis & aliud fuit in Turgoria, Glatburgum inter & Oborburam, nunc Pincernarum à Castello, qui Glatburgum inhabitant, petulum. Vir fuit multarum linguarum gnarus, Italicè imprimis, Gallicè & Hispanicè, quarum terrarum Academiis non otiose, & dicis gratia (ut multi solent) perillustraverat. Patrem habuit Davidem, virum adeque doctum, ac cordatum, cui Theodor. Zuingerus magnam Theatri sui partem inscripsit. Avum Bartholomeum, cognomine Drottem Philosophum, qui super naturæ arcanis ausus est cum Theophrasto Paracelsi & Alexandro à Suchten, quibus familiarissimus erat, in certamen descendere. Scripta extant apud Schobingeros, si cum aliis comparentur, auro contra cara. Proavum Joannem, Praefectum Baronatus Oberbergensi à Principe ac Abbate S. Galli. Avorum Joannem Scultetum Villanum, virum strenuum ac bellicosum, cujus non semel meminit Joannes Tiedlinger in Chronico Bernensi. Moritur noster iste Schobinger, noster (inquam) qui

me ut alterum suum, dum vita fuit, amabat, anno cloclovi. summis vigilis fatigatus, quas edendis his ipsis libris, iam Vadiani operibus integris & tandem exscribendis ac illustrandis Principum, Comitum, Baronum, Nobilium quorundam vetustis carminibus lucubratus fuit, hydropsia insuper tactus. Sepultus St. Galli in Cammerio B. Magni sine epitaphio.

JOHANNES COMANDER, ECCLESIASTES CURIENSIS.

AN quid ediderit, & quid idud sit, quod ediderit, pariter habeo compertum. Professione fuit Presbyter & Parochus Cathedralis Ecclesie Curiensis post mutationem religionis, cujus ille primus in Rhetia Curiensi auctor ac persuasor, Ecclesiaster reformatæ Curiensis Ecclesie. Decevit multis annis ante Vadianum.

JOHANNES ZUICKIUS PATRICIUS ET IC. CONSTANTIENSIS.

EX nobilissima Zuickiorum apud Constantienses familia. Summi in iure utroque gradum Friburgi Bruggorum est adeptus, Udalrici Zaschiinde ab incunabulis Studiiorum Condiscipulus, & sodalis. Catholice veritatis primus apud Constantienses contra veteratores, socio Ambrosio Blarero Consobrinio suo restaurator. Vir sine dolo, ac furo vere pius, sincerus & orthodoxus. Post occupatam à Carolo Quinto Constantiam, fecisti Episcopiszellam Turgovie, ubi & mortuus ac sepultus est, & quod patrem meum Heinricum Goldastum ab Haiminsfeldt, amice sue nepotem, abductum reliquit. De hoc Conradus Gernerus in Bibliotheca tantum scribit: Joannes Zuiccus Doctor, Constantiensis Ecclesie minister, scripsit libellum Germanicum de conjugio Constantie editum in 4. Item ad Reutlingensis Epistolam scripsit præterea hymnus quosdam Ecclesiasticos, qui etiamnum in Ecclesiis reformatis cantantur.

LEO JUDÆ PROFESSOR TIGURINUS.

Conradus Gernerus in Bibliotheca. Leo Judæ, Ecclesie Tigurine minister, ex ore Hulderici Zuinglii annotationes in Genesim & Exodum, item in quatuor Evangelistas, Passionis Dominicæ historiam, ac in Epistolas Pauli ad Romanos, Corinthios, Philippenses, Co-

lossenses, Thessalonicenses, & in Jacobii Epist. Annotationes excepit. Præterea opus Articulationum sive conclusionum Hulderici Zuinglii de Germanico Latinitate reddidit; quod cum reliquis Zuinglii operibus habetur, & seorsim Tiguri excusum est clocxxxv. Catechismum majorem & minorem Germanicè scripsit, distributum in vices interrogandi ac respondendi. Impressor ibidem veteris testamenti libros Hebr. simplici & pura dictione & Sacra Hebraeorum lingua, consultis simul orthodoxis interpretibus, in Latinam transtulit, fide & religione summa: passim autem per tota Biblia adnotationes & varie lectiones marginibus adjiciuntur, Froscobovrus excudit Tiguri anno clocxliiii. Historiam Passionis Domini nostri, ex quatuor Evangelistis conjunctam, clara & simplici expositione Germanicè scripsit, impressam Tiguri. Desiderii Erasmi Paraphrases in novum Testamentum in Germanicum sermonem vertit, adjecta declaratione in Apocalypsim Joannis per D. Conradum Pellicanum, ibidem excusar. Antea quoque tota Biblia Germanicè reddiderat, ad Hebraicam veritatem cum Judeo quodam diligenter collata, que item Tiguri edita sunt. Claruit apud Tigurinor anno clocxli. Scripsit etiam Germanice de sepultura, resurrectione, & ascensione Christi & missione Spiritus Sancti. Zuinglii Antidoton contra Emserum de vera & falsa religione, de providentia ad Christianum Regem, in Germanicam linguam convertit, Bullingeri librum contra Anabaptistas Latinitate donavit.

JOHANNES KESLERUS SANCT. GALLENSIS.

Hic antereformationem religionis, sacerdos fuit in eade D. Laurentii apud S. Gallenses: sed admodum juvenis. Que etas hominem impulit, ut post mutationem animam ad artificium sellariorum adiceret, quod etiam plurimos annos exercuit. Tandem à senatu ob eruditionem ad functionem Scholasticam vocatus, in ea strenue ac diligenter, usque ad obitum perstitit. Scripsit Chronicorum opus ingens lingua Germanica, quod apud ejus filium S. Galli extat. Præterea vitam Joachimi Vadiani Consulit, Commentarium in ejusdem Vadiani Gallum, & alia, quæ in manus nostras non venerunt.

JOACHIMI VADIANI CONS.
SANCTGALLENSIS,
IN FARRAGINEM ANTIQVITATVM
DE COLLEGIIS ET MONASTERIIS GERMANIÆ VETERIBVS

PRÆFATIO.

DE Collegiis, Monasteriisque Germaniæ antiquis scripturo, minime alienum ab instituto visum est, si quas terras eo nomine intelligeremus, Candido lectori ante omnia proponeremus. Germaniam igitur à Septentione venientem, veteres annibus Rheno & Danubio terminabant; ab occasu quidem Rheno, à meridie Danubio: pauci ad alpes usque extenderunt. Sed horum tamen autoritate præterita, veterum sententiam posterior traditio confirmavit. Migratione autem gentium Germanicarum trans Rhenum & Danubium factum est, ut & provinciæ limitæ & continerentur in nomen Germaniæ transferrentur, & illa, quam supra memorati amnes includunt, vetus postea dicta sit. Quæ quidem quia postrema Romanorum armis patuit, neque unquam aut tota devicta est, postrema etiam Christianam religionem accepit. Nos Germaniæ nomine tam veterem illam, quam provinciam cisterhenam, Danubia namque intelligimus. Et Germaniæ quidem provinciales has præcipue terras ingrediemur, quas Franci & Alemanni Rhenum & Danubium transgressi occuparunt. Primi autem omnium Germanorum Franci, & Francorum pars Alemanni ad fidem Christi conversi, Collegiorum & Monasteriorum Germaniæ Authores fuere, extructis videlicet, & amplis redditibus donatis, basilicis cœnobitisque Presbyterorum & Monachorum, quibus Episcopi & Abbates præficerentur. Constat autem longe ante Francorum & Alemannorum migrationem, & si colligimus, non ita multis annis à passio Domini, Christi usque adeo nomen & doctrinam per provincias illas increbuisse, ut & in Rheno & Danubii ripa Ecclesiæ Christianæ frequentes emerferint, & essent viri sancti, sacra illa & vere Apostolica functione ornati; qui harum curam gererent. Verum & hæc utcumque instituta & auctæ, Germanicarum gentium frequenti eruptione, deinde vero migratione, non afflictæ modo, sed oppressæ etiam & magna parte extinctæ fuerunt. Quare factum est, ut statu rerum mutato in novis illis & feris provinciarum colonis erudiendis, & instauranda iterum in Christum fide, denuo sudatum & laboratum fuerit. Neque est à vero alienum, plus operæ datum fuisse ei negotio in barbaris

illis edomandis convertendisque ad Dominum, quam in Latinis adeoque Provincialibus veteribus initiandis antea unquam impensum fuisset. D. Hieronymus in Epist. quam ad Geruntium de Monogantia scripsit, calamitatem illam, quam Germani provinciis Rheno vicinis intulerant, non hac modo causa deplorat, quod videret barbarorum eruptiones Imperii Romani dignitati & quieti incommodare, sed illa etiam quod Ecclesiæ provinciales indignis modis affligerentur. Longe amplius ploraturus arbitror, si provinciis demum devictis & occupatis Ecclesiæ disjectas excisasque totum milium Christianorum casu & interitu vidisset. Quod ipsum paucis annis à Hieronymi mortis sub Valentiniano ejus nominis Tertio accidisse proditum est, annis post natum Christum paulo minus quadringentis. Germanorum autem, qui rupto limite annes transeverunt, potissima pars Franci fuerunt, & in Rhetiam primam à prima Germania longe lateque diffusam Alemanni, tanto tum corporum robore, tum animum ardore præditi, ut nihil mirum sit, vel potentissimis populis ipsos terrore usse. Horum priores Franci, longius ripis Galliam ingressi, quum devictarum gentium consuetudine cultiores paulo avilioresque facti essent, demum Remigio auctore ad fidem Christi conversi sunt. Clodoveo illo Hilderichis filio clarissimo Principe baptisato, (cujus virtutis Regnum illud à Francis Germanis in Galia constitutum, quod annis ante seplis minus 60. duraverat, longe maxime inclaruit) tanta quidem animorum mutatione & cultu, ut religionem Christianam, quam ignati primis illis motibus tantopere affecerant, mox summa ope instaurare circumquaque & incredibili quadam animorum pronitate excolere perrexerint, neque non & auctores fuerint religionis suscipiendæ non modo Alemannis, quos devicerant, postea sui & juris & nominis facti, sed etiam Bajoariorum, Saxonibus & Toringis, aliisque Germaniæ populis, qui partim provincias occuparunt, partim suas sese intra sedes continuerunt. De qua re omni deque Germanium Germanicarum migrationibus vir doctissimus Beatus Rhenanus Selestatensis, in libris illis, quos de rebus Germanicis ad Ferdinandum Cæsarem scripsit, magna fide & diligentia prodidit, ad quem nos

P R A E F A T I O.

nos lectorem plura desiderantem remittimus. Ad Francos interim & Alemannos conversi, quos satis constat inter elogia sua & acclamationes, quibus sunt gavisi, nullas plausibiles habuisse, quamque conversos fe ad fidem Catholicam restarentur. Exrant enim hodieque in vetustissimis codicibus, quædam de Vernacula, ni fallor, Francorum lingua à Scribis utrunque translata, quæ in hunc modum habent;

GENS FRANCORUM INCLYTA,
AUCTORE DEO CONDITA,
FORTIS IN ARMA,
FIDELIBUS ATQUE AMICIS FIRMA,
PROFUNDA CONSILIO,
NOBILITATE INCOLUMA,
FORMA EGREGIA,
AUDAX, VELOX, VEL ASPERA,
AD CATHOLICAM FIDEM FIRMITER CONVERSA.

Eticem illud perventum est:

VIVAT SIFRANCOS DILIGAT,
CHRISTUS EORUM REGNUM USQUE IN ÆTERNUM CUSTODIAT,
RECTORES EORUM DE LUMINE GRATIÆ SUÆ REPLEAT,
EXERCITUMQUE EORUM PROTEGAT ATQUE DEFENDAT,
FIDEM MVNIAT,
PACEM, FELICITATEM, SANITATEM, PER OMNIA SÆCULA TRIBVAT.

Sub Regibus autem Ludevico, Childeberto & Lothario, hoc sibi laudes vendicabant Franci, quod jugum Romanorum excusserint, quod sanctorum corpora igne, ferro, bestiis confecta, auro & ebore incluserint, quod regnum Christianorum fundarint, à cuius primordiis usque adeo infesti Romanis erant, ut ne nomen quidem Imperii æquis auribus ferrent, ne dum Imperium ipsum admitterent. Quæ res postea Romanis Pontificibus, & ipsis imperium Orientis detrectantibus, occasionem præbuit non parvam voti potiundi, nomine imperii ad Francos, atque inde etiam ad Alemannos reliquos translato, simulque Italiæ rebus eo modo dispositis & paratis, ut certa ratione inita, & paucis sæculis elapsis, non Urbis modo dignitas potestasque, quæ in Regum & Imperatorum manu erat, sed magna etiam Italiæ pars, quæ ditionis antea imperialis fuisset, in jus & manum Antistitum Romanorum pervenit. Quod quidem à Francis facile erat impetrare, nimirum Religioni utcumque tum affectæ, sed persuasæ tamen & receptæ, additis, & ultro vel iniqua deferentibus, quo minus antiqui imperii robur quod sepe nocuisset, restaurari, sed deservè illa vetus ab Orientibus imperatoribus, obtineri ullo studio posset. Erant quidem & hi Christiani, & toto in Orien-

Tomus III.

te celebrati, sed religionis interesse visum est Francis, si horum fortunas & dignitatem adversum Orientis Principes tuerentur, quorum studiis & favore translatum in se imperium suscepissent. Ad hæc neque clades perpetuè exciderant, quas maximas Principes Urbis vel Christiani clarissimis Germaniæ populis intulerant. Et ob oculos versabatur amplum & potens Italiæ regnum, quod annis minus 200. Germani Langobardi possidebant, cuius potiundi spem minime inanem jam dudum Præfules Romani Francis ingesserant, non tam hoc agentes, ut Italiæ carerent Imperatores Byzantini, quam ut Longobardi Francorum opera semel ab universa Italia summoventur. Veterum quidem Romanorum gloriam hac una invidia premebant Franci, quod toto orbe & multis sæculis Ecclesias Christi, nullo aut sexus aut ætatis discrimine, trucidassent. Proinde & leges suas, quæ à Theoderico primi Ludevici filio editæ, atque hinc à Childeberto & Lothario, quem Clotharium scribæ Gallici vocant, potentissimis Regibus auctæ, postremo autem à Dagoberto in optimam formam redactæ sunt, hac de re in primis commendarent, quod nihil in se haberent, quod aliqua ex parte paganismum reslperet. Ita licet nulla unquam gens fuerit, quæ suis legibus non plurimum tribuerit, tamen Franci hac una in re gloriam statuebant, quod non iustis modo, sed piis etiam legibus uterentur. Et profecto extra controversiam est, vix alias gentes in illa duritie barbarieque sæculorum, Ecclesiis ornandis fovendisque amplius impendisse, quam Franci & Alemanni impenderunt. Veterum enim Ecclesiarum provincialium circa Rhenum & Danubium quasdam restaurarunt amplis censibus additis, quasdam autem novas è fundamentis exædificarunt, nihil minus donatas, & ornatas, quam illas priores. Ex restauratis autem præcipue censetur Augustana Vindelicorum, Magonciacensis: Treverensis, Colonienfis, quas satis constat, antequam Franci & Alemanni è Germania migrârent, minime incelebres & infrequentes fuisse. Germanicarum enim Ecclesiarum cis Rhenum Ircnzus vetus auctor meminit, & est notum D. Hieronymum multo tempore Treveris egisse, antequam Franci & Alemanni suis è sedibus migrarent. Neque ab simile vero est, & Nemetum ecclesiam, quæ hodie Spirenfis, & Vangionum, quæ V Vormatiensis, sed & Rhetorum, quæ apud Curiam est vetusta, nec in totum ignota colonis provincialibus initia habuisse: si quidem Dagoberto regnante claram fuisse Spiren-

§ 3

fium

sum Ecclesiam constat. Et illam quæ est Aquisgranæ, postea Caroli M. liberalitate fundatam ornataque esse notius est, quam ut multis sit referendum. Nec præterit non Germaniæ Principes, qui fractis demum & collapsis Francorum rebus imperarunt, non modo cœnobis plurima, sed collegia etiam & Cathedras in Germania condidisse. Basiliensem enim Henricus I. Bambergensem Henricus II. Magdeburgensem Ottho I. Saxo, Principes clarissimus, cui decem minimum Episcopales sedes in Germania fundatæ tribuuntur. Et ne omnes numeremus, aliz item atque aliz Ecclesiæ diversis locis, & temporibus illorum beneficentia & liberalitate fundatæ sunt. Quorum quidem Exemplum nuperissimi Principes secuti, non cœnobis solum, sed etiam Episcopatus recenti admodum memoria restituerunt. Viennensis enim Episcopatus in Pannonia Maximiliano Cæsare procurante, à Pataviensi subdivisus & paucos ante annos institutus est, cum antea Basilica illa ornatissima S. Stephani non nisi Præpositum habuerit, exigua diocæsi contentum. In primam enim Pannoniam felse diocæsis Pataviensis effundit, quæ tamen non paulo angustior est Salisburgensi, quæ omnium in Norico positior Ecclesiarum amplissima est. Illud constat etiam, antiquas juxta Rhenum & Danubium sitas Ecclesias, Orthonum & Henrichorum liberalitati plurimum debere, imprimis autem Spirensem, quæ singularem Henrici III. beneficentiam experta est. Porro ut omnium communem visum est pietatis studium donare & largiri Ecclesiis, neque quisquam ullius ordinis Germanorum, post doctrinam illam operum & meritum imbibitam, suæ futuræ salutis curam negligendam esse hac via putavit: usque adeo condendis donandisque sacris ædibus prope omnes admirabili quodam consensu & voto incubuerunt. Quare & Duces constat & Comites hac à parte religioni propagandæ innumeris cœnobis extructis assuisse. Tanta enim fuit Germanicarum gentium quondam in monasteria liberalitas, tanta (ut vere dicam) profusio & largitas, ut prope in confesso sit, non Galliz solum Comitatæ, sed Narbonensis etiam & Italiz ipsius distillatæ cœnobis vetera, bona sua ferme omnia Langobardis & Francis & Burgundionibus debere. Siquidem Langobardi ante Francos in Italia annis minimum 200. regnarunt. Burgundiones autem sub Juniore Theodosio, Galliam ingressi, regnum & ipsi constituerunt adeo amplum, ut magna pars ejus Gal-

liz, quæ Provincia cognominatur apud ejus ditionem pertinerit. Spectata quidem est & feminarum sedulitas cœnobis maxime puellaribus fundandis adhibita, antequam non modo Nobiles aut Regia, sed etiam Augustæ numerantur. Præcipue harum existeret, Bathildis Ludevici II. Francorum Regis uxor, & Bertrada Pipini Regis conjux, mater Caroli M. & Mathaldis Henrici I. Adelheidis Orthonis I. Kunigundis Henrici II. Agnes Henrici III. conjuges, insuper & Hedviga illa laudatissima femina Henrici I. filia, quæ nobilem virum Burghardum Suevorum Ducem maritum habuit: porro & Berthæ, filiz ejus, memoria celebris est, quæ Rudolphi Burgundionis conjux fuit: & Himmelgardis Ducis suevorum eximia liberalitate non paucis Ecclesiis subventum esse, Chronographi nostrates prodiderunt. Sane plucula cœnobis Pontifices Germani & etiam Abbates in ipsa Germania à fundamentis extruxerunt, nonnulla paucorum ac privatorum quidem hominum concursu inchoata, adeo vicinariam liberalitate invaluerunt, ut haud longe postea & Abbates sustinerent, & Regum curæ fuerint oblata. Quale nosse quod Sangallist, Gallo primum auctore à paucis habitatum, deinde auctius donationum accessione factum, demum à VValdramo, nobili quodam (ut conjicio) Durg. Comite locupletatum & reconcinatum est. Et Ottomaro quodam Alem. r. quidem Presbytero, deinde Monac. constituto, jus omne cœnobii administrandi ab eodem VValdramo Regum manibus oblatum est. Id quod Pipino Martelli filio regnante accidit. Exilia tum, ac prope indignæ fuisse hominum memoria domus illæ Heremitaricæ & cœnobis Monastica, non alia magis re quam paupertate commendata. Verum ubi orbi Christiano religionis nomine fucus factus est, Principes primum, dein & populares, monachismi admiratione illecti, in dies magis ac magis fovere monachos & trahere in lucem veluti è tenebris horum severitatem, præterea & opibus juvare, durum vitæ genus ceperunt. Longum autem foret omnium elenchum texere, vel Ducum, vel Comitum, vel Nobilium cæterorum (ut liberos interim & privatos habitiores finamus) quorum beneficentia condita aut donata Presbyterorum & Monachorum cœnobis fuerunt: satis est novisse, nihil olim non donatum monasteriis fuisse, primosque & postremos Germanorum hominum ordines, nuperis videlicet admodum temporibus ad religionem conver-

P R A E F A T I O.

fos, in hoc uno summam religionis & salutis constituisse, si vitæ monasticæ vacuati pro virili adessent, illique eeu officinae iustitiæ quilibet largirentur, certa quidem & indubitata spe remissionis peccatorum, quam hac viæ compendiarie impetrare & consequi se confidebant. Longè alitum Presbyterorum, & Monachorum mores, alia vita, disciplina, temperantia, severitas, perseverantia erat, utcumque vel simulato religionis instituto, quam à tribus aut quatuor proximis sæculis Presbyteri aut Monachi præstiterint. Causæ enim ut essent necesse fuit, quæ variorum hominum animos accensos impellerent, ut nec sumptuum eos nec expensarum peniteret. Virtuti enim & religioni datum est, quidquid horum liberalitati ad manum fuit: otio, inertie, luxui, voluptati, ne hilum quidem datum est. Commune vorum erat omnium, ut religio vera & disciplina Christo digna institueretur, ut dubitari in de nequeat, quin donatis & paritis rebus in faginam & dominatum versis, antiqua cœnobია palam hodie abutantur: quod quidem è serie temporum, quam ordine referemus, planè constabit.

Ad origines igitur ut revertamur, animadvertendum est, antiqua illa Monasteria non hoc modo causa, quam diximus, instituta & condita fuisse, sed illa etiam, ut quoniam gentium Germanicarum eruptionibus, cultus omnis studiorum & litterarum elanguisset, scholarum vice cœnobია essent, in quibus edocti & instituti Monachi & Clerici, non sacris modo privatis, sed publicis quoque functionibus, adhiberi, imprimis autem illis prodesse ecclesiis possent, quarum curæ & administrationi essent adhibiti. Videbant enim isthæc vel barbarissima tempora, hoc rectius habere ecclesias Christi, quo doctiores peritioresque forent, qui harum præsidēs essent futuri. Et constat hoc suo consilio Reges veteres adeo profecisse, ut in illa litterarum & studiorum inopia etiam feminæ extiterint, atque hæc quidem, quod miramur, Germanicæ, quæ & Græcæ & Latine fuerint edoctæ. Certo autem nobis argumento sunt Bibliothecæ monasteriorum vetustæ, videlicet hoc ipsum cum illis sæculis Monasteria & Cœnobია fuisse, quod nostris Gymnasia sunt & Academiæ Principum liberalitate fundatæ, in quibus licet multi sint, qui ingenio artibus & disciplinis navant operam, tamen rari sunt interim & pauci, qui doctrinæ & eruditionis palmam ferunt, quod quidem & ipsum medicæ illi antiquitati, tot incommodis ob-

rutæ & destitutæ, accidisse quis miretur? sed ea de re suo loco dicemus.

Nunc & illud admonendum, sedes Episcopales omnium ecclesiarum orbis non solum dignitate & honore, sed etiam tempore priores esse Cœnobiosis monasticis. Serò n. Europæ monachismus inventus est. Antea quidem in Ægypto & Syria Authoribus præcipnis Anthonio, Paulo & Hilarione, deinde & in Asia Basilio Authore monastica quædam disciplina instituta, quam tamen usque ad initium regni Francorum & Italia & Gallia & Germania, nisi fallor, ignoravit. Prima autem quod quidem sciam ecclesiarum Latinarum Europæ, Provincia Gallicæ cœnobია vidit, quum Theodosio Juniore imperante, Cassianus quidam, ut autor est Gennadius, genere Scythæ duo monasteria Massiliæ condidisset. Peragraverat hic Ægyptiorum solitudines, chorosque pascuntium monachorum inspexerat: inde Hierosolymam versus, cum invidia Hereticorum, ut quidam prodidere, laboraret, nec tuto admodum aut commodo in loco versaretur, Massiliam navigavit, & illa, quorum ante meminimus, monasteria condidit, annis minimum quadringentis post passum Dominum. Ex quo tempore & alia enata sunt, sed rariore tamen usu & exemplo : donec BENEDICTUS ille NURSINUS, tædio vitæ licentioris, quod in urbe gliscebatur, commotus in Sublaquensem tractum, qui haud procul ab urbe in agro Latino est, secessit, imperante tum Justiniano illo, qui jura vetera populi Romani enucleavit, & in libros Pandectarum, ut hodie extant, digessit. Eius viri fama increbescente, monachismus non Italiæ modo, sed Galliæ etiam amplius & extimæ Britanniæ est commendatus. Atque inde primum formæ quædam seu regulæ præscribi cœpta monachis, quas jam ante ipse Cassianus prodiderat, cujus extant *De habitu & institutis Monachorum libri*, præterea *Collationes variorum Ægypti Patrum*, de quibus eam regulam, quæ Benedicto tribuitur, magna parte descriptam esse nemo puto negabit, qui Cassiani libros legit. Floruit quidem & in Græcia monachismus minime impurus, ut ante diximus, cujus Basilium fecere authorem, doctissimum illum & amantissimum solitudinis virum, nec alia de causa monachismo faventem, quam quod sacrarum litterarum studium dignum iudicaret, quod in otio silentioque & secessu excoleretur. Verum & hunc sequaces, mirifice conturbata religione seu verius disciplina, de-

feruerunt, cujus institutum tamen nec inane prorsus nec vacuum pietate aut absurdum fuit. Atque utinam tam cupidi essent Monachi nostri, otii & quietis, quam sacris scripturis impenderent, quam sunt luxus & voluptatis & cessationis, quæ se totos faginant & faciunt, amantes, profecto melius multis sæculis habuisset pietatis Studium quam hodie habeat, & essent Monachi plurimi, quibus vel doctrinæ nomine favere nostri homines possent, quum perditam interim hypocrisin nemo non rejiciat & detestetur. Ex temporum autem supputatione colligitur, Cassianum Benedicto 97. annis priorem fuisse. Benedictum autem Gregorio I. annis plus minus 40. Sane Gregorius jam Monachus anno Domini DXCI. Romæ Pontifex electus est, qui probato semel Benedictinæ factionis instituto, quidquid opis augendis passim monasteriis adferre potuit, attulit. A cujus Pontificatu perperit 500. annis aliam regulam monachi nostrates non habuerunt, quam Benedicti: tanto intervallo à Gregorii ætate, Carthusiani & Cistercienses Sodales, qui inter veteres tamen censentur, enati sunt, longe interim posterioribus fratrum Mendicantium sodalitatibus, quæ (ut verè est ab Urspergeni dictum) *mundo jam senescente, in Ecclesias irrepserunt*. Ducentis igitur illis annis qui à Gregorii Pontificatu ad Caroli M. imperium supputantur, monasteria & Collegia plurima à Langobardis, Burgundionibus, & Francis in Italia, Gallis & Germanis, ut supra monuimus, extructa sunt, quum anni à Christi nativitate 600. & amplius effluxissent.

¹⁶ Anglis enim & Hybernis, Mauri in Gallia agentis fama, illectis, Gregorium assidue tradunt, missis videlicet fratribus aliquot, qui Benedicti institutum illis concederent & enuclearent, iisdemque arcanis vel leviter imbutos initiarentur. Quorum Studiis adeo successit, ut brevi postea tempore Hyberni Monachi & Scotinatura etiam ad peregrinandum inclinati, prope omnes Rheni & Danubii provincias opplerint, & veteri etiam in Germania pluculi confederint.

¹⁷ Illud constat, vel in Pannonia Scotorum fratrum durare memoriam, & in circumpadana Italie regione, Cænobia quædam extare, quæ in gratiam Scotorum, qui singularem quandam monachismi severitatem professi sunt, extructa fuerunt. Notum est Bosiense monasterium ad ripam Ticini conditum, quod Colomanno, sive (ut posteri vocarunt) Columbano Scoto, Longobardorum liberalitate habitandum obligisse constare video. In Ægypto autem quæ prima omnium terrarum, Constanti-

no imperante monachos exhibuit, tria Genera monachorum fuisse Cassianus tradit, primum quidem *Cænobitarum*, qui congregati communi victu degabant, multoque manuum labore se alabant, gravis alicujus & sancti viri imperio subiecti, quorum domus Græcis nominibus *Monasteria cænobiaque* dicta sunt, quod communis illis victus esset & segregata à vulgo & frequentia mortalium habitatione uterentur. Secundum *Anachoretarum*, ¹⁸ qui longe remoti loca plerumque deserta & invia incolebant, quales in Ægypto Paulus & Antonius, in Syria vagus quidem, sed non dissimilis professionis Hilarion erat. Nonnunquam & cæcibus immixti & ad Ecclesias reversi, ut fors aut ratio obtulissent. Neque enim adeo vel ¹⁹ additi erant certo loco, vel *inclusi* (ut postea vocarunt) miseri; ut non magna ²⁰ ex parte Ecclesie Christi interesse, & sacramentorum mysteriis communicare cum Christi membris possent, quod ex posteris tamen multi non viri modo, sed etiam tæminæ voti reæ, ita præstiterunt obstinato proposito, ut quibusdam perfectionis statum affectantibus, certo fixoque in loco hæreere, durareque eis immobilis. & ad petram affixis spongiis libuerit. Tertium genus monachorum ²¹ fuisse, ut ait Cassianus, *Sarabaitæ*, inde dicti, quod inflati vagarentur, & sæculi ²² magis quam vitæ Christo dignæ curam gererent, re ipsa nihil minus quam monachi, qui nominetantum & habitu Antonios & Paulos simulabant, avari, Im-motigeri, gloriosi, quorum & in Benedicti regula sit mentio, præfagientis tale quiddam ceu futuros olim in suo grege putaret, qui Sarabaitas quam veros monachos exprimerent, quam regula tamen *Benedicti* (ut à quodam est dictum) *non personam monachi, sed verum hoc est Germanum monachum requirat*. D. Hieronymus in Epist. ad Euloch. de custodia virginittatis tradit, tertium illud genus ab Ægyptiis gentili lingua *Remoboth* vocari, & esse deterrimum atque neglectum. Laborabant quidem & ipsi, parvo numero congregati & jejunia ostentabant, nec vero alibi, quam in castellis & urbibus habitabant, quo majore pretio suas operas vendere possent. Deo autem quod laboraverant, nonnisi partes in medium conferbant, quo communia forent alimenta, in reliquum suo arbitratu & ditione vivebant. *Apud hos* (ut idem Hieronymus ait) *affectata erant omnia, laxæ manice, caligæ follicantes, vestis crassior, crebra suspiria, visitatio virginum, detractio Clericorum, & si quando dies festus venisset, satirabantur ad vomitum,*

tum, ut minus mirum videri debeat, in postremis sæculis monachismi professionem tantopere degenerasse, quæ ne primis quidem illis adeo sibi constitit, quin pro more rerum humanarum viciata nævisque non parum turpibus continenter aspersa fuerit.

- 24 Primi Monachi, qui & probatissimi, non alio sine aut proposito in monasteria congregati, humanæ sese obedientiæ manciparunt, quam ut à turbæ strepitu & seculi curis semoti carnem frænare, mores componere, *ABSTINENTIAQUE*, quæ omnium longè pulcherrima virtus est, sese exercere, atque hac via ceu adminiculo quodam & pædagogio, ad ampliorem fructum mysteriorum fidei capessendum, cluctari contra mundum, & Saranem possent, ut re ipsa non aliud cœnobium (si cogitemus) quam quod supra de Francis diximus, animorum rebus divinis vavantium & corporum victum labore quærentium gymnasia quædam ac veluti scholæ fuerint. Ingenium enim in illis, juxta Sallustii dictum, *nemo sine corpore exercebat*. Potro nemo tantum suo consilio tribuebat, ut negaret, rescindi posse, quod semel decrevisset; quod hodie tamen votis suis Monachi adeo superstitiosè tribuunt, ut nisi sit aut Episcopus aut Pontifex, qui dispenset, nodumque illum Gordium eximia aliqua potestate discedet, quæta esse conscientia vel subtilissimis votis implicita nequeat. Veteres illi libere & sine votis ad eum modum factis, indefinito aliquo tempore regulare (ut sic dicam) vitæ genus proficiebantur, neque ægre gravis alicujus & sancti viri, ut dixi, imperium ceu Regis aut Monarchæ ferebant, minime ignari ad nulla se, quæ media indifferentiæque vocantur, sic severe astringi, ut si ita ratio postulare, diversum eligere & sequi non liceret. Certæ horæ somno, certæ operis, plusculæ psalmis & cantibus, plurimæ sacræ lectioni & scripturarum cognitioni, dabantur: primaque omnium studiorum & actionum regula ipsa FIDES erat, paucissimæ vitæ concidebantur, nimirum modico nec ad saginam, sed naturæ necessitatem accommodato. Mutare autem licebat institutum ut jam diximus, quoties
- 27 honesta ratio impulisset. Quin & evocati sunt sæpe è monasteriis, & Ecclesiis regendis Episcopi facti, qui multis annis Monachi fuissent. Nec inermes enim nec neophiti veniebant, sed exerciti, ac velut in ludo ad certamen instituti, militiam Christi ingrediebantur. Et Ecclesiæ Episcoporum arbitratu de cœ-

nobis evocatos non jam tyrones, sed re ipsa veteranos accipiebant. Siquidem 28 observatum est, hoc solo nomine quosdam monachos pejus audisse: quod immodicam quandam austeritatem de monasteriis attulisse & obrutuisse Ecclesiis suis essent visi. Cæterum hæc omnia jam olim ita clanguerunt, veterino quodam fatali per monasteria grassante, pessimumque eunte doctrinarum & artium studio, ut rari postea in Germaniæ vel Episcopi, sed parochi vixi sint, qui Monachi fuissent, nisi si quos vel redditum cogendorum functio vel vitæ leviter acce molestia, parochiis imposuisset. Cœnobium verò labore illo manuum veteri & laudato intermisso, ad nundinationem quandam spirituales, nempe ceremonias & sacrificia, meritumque & opus illud, quod recentes Magistri *operatum* vocarunt, magna quæstus accessione declinaverunt. Et ætate quidem Gregorii, primum in operum fiduciam, nisi fallor, immodicè inclinatum est, quam Apostolus tamen ubique ut certam pestem pietatis est infecutus. Pepererat eam cœnobiis persuasio quædam religionis, quam prope solis sibi vendicabant Monachi, vulgo quidem & popularibus adeo commendata, ut suis meritis, ceu prophanis & inefficacibus diffusi, certatim monachorum sese iustitiæ & satisfactiõni committerent, nec locatum recte quicquam aut pie judicaret, nisi quod horum suffragio & intercessioni fuisset oblatum. Primum autem inter se cœnobium velut pacto & conventionem mutux intercessionis, *Fraternitates* (sic enim factitia illa communio vocata est) instituerunt, certo numero precum sacrificiorumque condito, qui in monasteriis ad eum modum confederatis, præscripto tempore vel vivis vel mortuis persolveretur; nec à paucis id factum est, cum 30. & amplius cœnobium fratrum & sororum interdum ita conspirarint, quod ex Annalibus eorum & factis libris palam convincitur. Inde ad Reges, & Nobiles, atque etiam plebejos manante opinione, quibus condidisse, instituisse, adjuvuisse satis non erat, nisi amplius etiam fratrum in numero haberentur, aut fraternæ saltem communionis participes fierent. Quæ societas etiam Episcopos attraxit, ut & numerarent interdum aut eximia dona inferrent monasteriis, neque aliud magis quam fratrum in numero conscribi se peterent. Vota autem 30 quæ *monastica* dixere, tamen ad privatum cujusque iustitiam pertinere videbantur, tamen quia rarum quoddam & singulare

P R Æ F A T I O.

singulare vitæ genus, tum sobrietatis, tum etiam abstinentiæ prætextu commendabant, haud parum momenti receptæ jam de merendo opinioni attulerunt. Præcipue erant voti partes, *castitas, obedientia, & abstinentia*, quam recentiores *paupertatis* Vocabulo exprimere maluerunt, quam abstinentiæ: tamen rectè omni immodicæ cupiditati opponatur non rerum modo ad victum artinentium (ut vulgus putat) sed & voluptatum, & divitiarum, & luxus violentiæque omnis, nisi quis continentiam & temperantiam dicere malit. Æstimari quidem castitatis Hieronymi & Augustini ætate cepit, ut quæ non parum ad excolendam religionem attineret, sed Gregorii tempore ita immodicè obtinuit, ut perpetuam etiam vivere, veluti nostra in manu sitam, multis libuerit; *obedientiam & abstinentiam*, cito ambitio & avaritia subverterunt, nec luxu caruere cœnobii ceremoniarum & sacrificiorum impietate gravata, dum ornamentis in templa congestis, sed & auro & argento inclusis & ostentatione reliquis, mentes hominum à veritate aversas, ad superstitiosas quasdam fabulas converterunt. Negat enim Bernardus unquam licuisse monachis, id genus ornamenta suis templis imponere, & animam prodere divitiarum amantem, dum caducarum rerum admiratione teneri se significant. Et profecto nostra secula testantur, quantum damni cœnobiis dederunt parum prudentes quidam Antistites, qui summa religionis simulatione obruta nullum modum in congregandis divitiis & aucupandis donationibus tenuerunt, nihil magis hoc suo studio consecuti, quam ruinam vitæ sanctioris, & monasticæ disciplinæ interitum. Hic enim unicus est thesaurus (ut dicitur) malorum, quem opes ita immodicè condiderunt, infoderuntque cœnobiis. Arque illa quidem pestis, quanquam Caroli M. sæculo grassari per Collegia & monasteria palam cepit; tamen ita prope omnium mentes, maxime autem Principum specie illa religionis addictas tenebat, ut hoc magis indulgerent saturis jam & probe donatis cœnobiis, quo magis monachis obesse & nocere divitiæ cepissent. Perbeati enim illi sibi videbantur, si quorum meritis & intercessione commendarentur, eorum ipsorum pietati eximia sua liberalitate sine intermissione confu-lerent. Quæ persuasio sanè & nobilium opes haud levi lætatura afflixit & plebejorum bonis incredibili detrimento fuit, ut interim non dicamus, de jure in ser-

vos aliisque oneribus prophanis in illos nullo discrimine translatis, quibus jam olim per magnam tyrannidem abusi, neque hodie mitiore in pauperes animo multis in locis abutuntur. Ac mihi quidem sæpe cogitanti veteris Ecclesiæ statutum, quæ Hieronymi, Ambrosii & Augustini ætate per omnes orientis & occidentis ecclesias constitit, cujusque sancta & Apostolicis scripturis confirmata communio non paucorum donantium, aut eorum qui paucis ac ne egentibus quidem obtulissent, sed omnium creditum, in primis autem pauperum, qui vitæ simplicitate & innocentia probati essent, gratuita benignitate subveniebant, minime mihi à vero aberrasse videri potuerunt ætatis nostræ homines, qui secessionem illam monachorum cum tanta religionis & meriti iactatione & ostentatione factam non factiosam modò, & nescio, quos exitus molientem, sed etiam Schismaticam fuisse, nec parum publicæ pietati incommodasse (utcumque per errorem & religionis quidem zelo id contigit) in nuper editis libris suis procliderunt. Nam & Augustinus orthodoxus Ecclesiæ scriptor, commentariis suis quos in Joannis Canoniam scripsit, claris verbis, *Vide (inquit) facta sunt schismatica*. Et respondens ait: *Cum dicunt homines, nos iusti sumus; cum dicunt homines, nos sanctificamus immundos, nos iustificamus impios, nos petimus, nos impetramus*, hæcenus Augustinus. At quorum in ore frequentius versantur voces illæ, *nos iustificamus, nos impetramus, nos absolvimus, nos remittimus*, quam monachorum & hypocritarum? quare non est, ut ab ullo negari possit, quin ab illis communiter erratum sit, quibus opera sua nec iusta eo ritu, quo sunt, nec mandata, sed hominum præscripto instituta, & iusta parte cum lege Christi pugnantia, ita arriperunt, ut meriti virtutem in illis locarent, & digna ducerent, quæ omnium ordinum elemosynis & donationibus rependerentur. Ditiores etiam ³¹ catalogo inscripti, fratrum in numero haberentur, qui cum ad modum cœnobiis numerassent & donassent. Quod ³² quidem scripturis indicare & comprobare præter institutum foret, cum sit ab aliis abundè præstitum. Nec attinet docere, quomodo nemo ignoret, quam in quo animo Christus, operum etiam legis, nedum hominis ostentationem tulerit, palam interim admonens, ne quidem quaerendam in ipsis esse iustitiam, longe minus in his, quæ humana con-

silia

PRÆFATIO.

filia præscripsissent, quemadmodum postea sunt ad vitam & salutem à monachis applicata, qui fermento pharisaico, hoc est iustitia pollutissima, Christum Dominum non modo negligunt, sed tentant etiam, dum perfectissima consummatissimaeque Christi suppressa, suam quæ nihil est feculentius, tantopere ostentare & venditare popello non desinunt. Neque est, ut quisquam horum tergiversetur aut dissimulet, cum huius unius dogmatis persuasione omnes omnium monasteriorum opes & fortunæ nitantur & subsistant. Aufer enim meritum monasticum illis sodalitiis, aufer (inquam) cœnobii fiduciam operum vulgo receptam, quæ diu nocturne certa spe salutis impetrandæ tam vivis quam mortuis proflat & operatur, quid oro amplius habebunt aut præstabunt hodierna monasteria & cœnobîa, cur digna esse suis opibus & rebus hoc fūco partis recte uti, videri possint. Nemo donavit sine operum respectu, nemo obtulit sine meriti fiducia. Quod si hæc illis permittas, nihil agunt aliud, quam quod eleemosynis indignum & scripturarum traditioni aduersum est. Dudum enim istam vanitatem operum, nescio quid sibi arrogantium, cum patres alii sancti qui Gregorii ætate antecesserunt, tum ipse ante omnes Augustinus singulari diligentia adhibita prodidit & rejecit. Bernardus autem monachus fere sanctus, recepto illi suorum temporum errori ad eum non consensit, ut scripto etiam sit testatus: *neminem posse vel sibi vel aliis vitam & salutem illis operibus promereri, sed eternam illam gratis dari credentibus in Christum.* Nec dubium est, quin sancti viri plurimi monasticam vitam professi, idem senserint, quod Bernardus docuit. Sed vicere postea Doctores Scholastici, & omnium suffragiis error jam inveteratus tanto plausu est exceptus ut contra sentientes, hoc est, Apostolicæ Doctrinæ subscribentes Romani Pontifices ceu Hæreticos damnarint. Utinam autem solis monasteriis illud quiddid est veneni nocuisset: serpsit malum amplius instarque contagionis cancer doctrinæ paucos initio invasit, mox reliquum Ecclesiæ corpus tanta morbi atrocitate corripuit, ut disciplina prope omnis, qua veteres Ecclesiæ spectatz sunt, ex aliena illa, & ut verè dicam, vicariæ intercessionis fiducia mirabili casu clangerit. Sicut enim Episcopi opulentiores facti, sui obliti, in suffraganeos &

vicarios magnam partem curæ suæ postea transfulerunt, ita Reges, Nobiles, Populares, non jam suis, sed monachorum meritis animati, sua ipsorum benefacta, quæ vel Baptismo admonente ante oculos versare debebant, magna parte intermisere. Unde mox licentiz & cessationi locus concessus, qui Francis & Alemannis jam ante plus latissimus amplius erat. Et illa vera atque unitæ Christiana communio bonorum omnium Catholicæ Ecclesiæ, quæ à Christo capite nostro per FIDEI & vitæ spiritum in omnia sese unius corporis membra spargit & effundit, vel ignorata prorsus, vel data opera conculcata fuerit. Porro si sanam magis doctrinam Principes novissent: si Nobiles & Populares hanc fidem, quæ secundum Scripturas est, edocti fuissent: videlicet 36 quod gratia & remissio peccatorum nec auro nec argento, nec ullorum hominum venalibus operibus obtineretur, sed gratis daretur scientibus aquam illam vivam, profecto non hoc tribuissent iustitiæ monasticæ, quod tribuerunt, nec fonte vivo præterito ad lacus illos dissipatos & cisternas humanarum constitutionum lignonibus effosias declinavissent. Negari enim non potest, quin veteres illi Principes, quum summo in religionem studio fuerint, etiam plerarumque rerum scientia fuerint destituti, quod quidem non hominum culpæ fuisse arbitror, sed temporum, quæ sui quadam veneratione adductis & illectis sæpe imponunt, neque non commendant religionis specie, quæcunque vel usus receptior, vel diutina consuetudo vel ratio aliqua verisimilis invexit aut parum circumspècta Concilia probarunt, longe aliter de rebus Ecclesiæ constituisent. Siquidem & Carolus ille Magnus leges suas edicturus ita, Ansgelo teste, præfatus est: *Hoc se ante omnia in regno suo querere, ut defunctio & exaltatio & honor sanctæ matris Ecclesiæ retineretur, deinde ut pax, & iustitia in populo servaretur.* Neque enim hic alio animo in pietatem fuit, quam ante eum Constantinus Magnus, sed alia tamen in tempora incidit, nec dedit errores, aut intulit Ecclesiæ, sed recepit: ut antiqua laude sua minime carere debeant Francorum Principes, quasi fecidis erroribus quadantenus fuerint patrocinati, quum nec volentes nec prudentes favorint errori, nimirum suorum temporum receptis dogmatibus ceremonisque obnoxii: præterea Pontificum & synodorum authoritate obstricti, ut quorum

PRÆFATIO.

quorum jam olim cognitioni & sanctio-
ni de fidei rebus nihil non tributum
fuit. Supra autem dictum, etiam hac
de causa condita ab illis collegia & mo-
nasteria fuisse, ut in eis doctrinarum
& artium ceu præsidia quædam loca-
rentur, quæ mitigandæ barbariei & pie-
tatis confirmandæ gratia adesse ipsis in
procinctu possent, quoties negotia reli-
gionis postulassent. Neque alia tum ad
manum ratio erat, quâ sæculis illis gen-
tibusque tam duris, inertibus & barba-

ris consuli posse videretur, quum lon-
ge maxime religioni hoc modo consul-
tum esse putaretur. Hæc præfari ceu
pro argumento libuit, ne imparatum
lectoris animum ulla parte ex improvi-
so offenderemus. Nunc igitur ad disci-
plinam veniendum. Et primum qui-
dem in operis transcurso de Collegiis
Germanicis: inde de cœnobiiis cœmo-
nasteriis, postremo de utrisque de-
que ipso disciplinæ casu
referemus.

JOA-

JOACHIMI VADIANI CONS. SANCT-GALLENSIS

DE COLLEGIIS MONASTERIISQUE
GERMANIÆ VETERIBUS.

Liber I.

Ub Francis & Germanis cæteris post Carolum Imperii honore potitis usque in Hainrichum Quartum & amplius, tantam verbi Domini annuntiandi curam adhibuerunt *Episcopi* Germaniæ, ut prope nullum monasterium majore cum gravitate & diligentia fuerint executi. Et jubebat canon synodi Magontiacensis, ne facile *Episcoporum* cautiones admitterentur, quo minus diebus festis, maxime autem Dominicis, ecclesias docerent, nisi ipsos vel adversa valetudo, vel justa aliqua absentiae causa excusasset. Tantum autem aberat, ut illos à sacra illa functione vel nobilitas vel potentia cohiberet, ut vel his nominibus populo tunc rudi & barbaro hoc gratior esset doctrina Christi, quo sublimiores erant, qui ejus docendæ provinciam obivissent. ² Magno enim Franci & Alemanni nobilitatem, magno potentiam æstimabant. Nec sine causa factum est, ut illis haberi moderandis docta olim & erudita nobilitas adhibita fuerit, & autoritatem propemodum immodicam ecclesiis Germaniæ Reges & Imperatores promiserint, quæ omnia postea immenso abusui patuerunt. Nulli tum erant *Episcopi suffraganei*, sed ministri *Presbyteri* & item *Diaconi*, qui quidem absentis pastoris vicem certo ordine gerebant, præsentis functionem magna observantia juvabant, præcipue in sacris peragendis & erogandis sacramentis. ⁴ *Canonici*, autem dicti, ut videtur, collegiorum *Presbyteri*, quoniam in collegium recepti certum disciplinæ genus legibus canonibusque præscriptum profiterentur. Quare & *fratres* dicti,

Tom. III.

vetustissimis monumentis testantibus, & simul communi victu aliti sunt. Nam & ædes *Episcoporum*, quæ una cum collegiis contiguæ basilicis erant, *monasteria*, dicta sunt, non minus quam cœnobita, nomine etiam nunc vulgo durantes. Horum vestibula pauperum & infirmorum ceteræ tenebant, primæque illis curæ erant pauperes, ne non qui vere pauperes adjuvarentur. Viduis etiam & pupillis præfulum atria & aulæ patebant, in hoc unum conditæ, ut locus esse idoneus posset illis admittendis, qui vel doctrinæ vel consolationis gratia pastorem suum adiissent. Comitatus primis illis mediocri erat, certe à luxu & ostentatione alienus, nec fere nisi *Presbyterorum* & *Diaconorum* præsentia honestatus. Norant enim sese illi, & suæ sortis erant conscii, non ignari, nec luxum decere, nec ornatum *Episcopos*: quando inter probra veteribus quibusdam obiectum esset, quod immodico comitatu fuissent usi. Ante omnia illud agebant *Episcopi* magna cura, ne vel suis, hoc est publicis basilicis, vel privatis urbium agrorumve suæ administrationi commissis ecclesiis, quas *parochias* vulgo vocabant, deflaret, quod ad disciplinæ modò incrementum attinere videretur. In præfule duæ res potissimum spectabantur, Pietas & Eruditio. Pietatem à vitæ innocentia & divini cultus amore metiebantur: Eruditionem autem à judicio & doctrinæ præstantia, quam quia paulò rariorem habebant illa sæcula, per sepe accidit, ut & monachi doctrinæ fama commendati, & quod omnis studiorum facultas eo tempore præcipue in monasteriis regnabat, in *Episcopos* electi, summis sedibus præfati fuerint. Wunefridus enim monachus Anglus, qui & Bonifacius primus dictus est, tempore Pipini:

A

& Ra.

& Rabanus monachus Fuldenſis ſub Ludovico Juniore: Præterea & Hilbertus Othonis primi tempore, ſedi Moguncienſi Antiliſites impoſiti ſunt. Cæterum & hunc ſanctiſſimum morem, ut præclara omnia, poſtremo illa ſæcula ſtudiis factionibusque contaminata, ita nobis pene funditus abſtulerunt, ut brevi poſtea tempore monachis quantumvis indoctis & inertibus, modo generis claritate præſtarent, aditus ad tam ſublimem provinciam patuerit. Divitiarum enim acceſſione factum eſt, ut onus illud paſcendi gregem Chriſti, quod antea ſancti viri non niſi inviti & renuentes ſuſcipiebant, poſtea in honoris & dignitatis ſtatum & ſaltum converſum, certatim homines impuri & avari oppeterent, non ſolum clerici, ſed etiam monachi. Adalbertus enim monachus, cujus in chronico ſuo Lambertus meminit, homo claudax & edax, proceritatis autem & corporulentie tante, ut monſtrum magis quam hominem referret, oculosque & ora ſtupentium in ſe converteret, eccleſie Wormaci-enſi Heinrico quarto favente impoſitus eſt, non quod doctus, quod ſobrius, quod abſtinent, & ad animarum curam gerendam aptiſſus, ſed quod Rudolphi Suevo-
⁴rum Ducis frater eſſet. Prima autem collegia multam operam, cum artium aliarum tum ſacrarum inprimis literarum ſtudiis impenderunt. Erant *Schoolaſtici* & *Lectores*, quorum nomina adhuc durant: nec publicè ſolum & plebi, ſed privatim etiam clero, Epiſcopi ſcripturas interpretabantur. Perinde enim atque apud antiquas eccleſias, tum Græcas, tum Latinas, erant qui liberales diſciplinas & ſcripturam, vere ſacram, magno cum fructu auditorum proſiterentur. Ita Regum Francie ſumptibus vel collegia eo fine inſtituta diximus, quo ſcholarum vice eſſent, & certo numero alerent, qui ſacris rite prædictis ad conſue-
⁵ta ſtudia reverterentur. Turpiſſimum enim vel illis ſæculis viſum eſt, docere vel, quod non didiciſſes, aut nomen jactare religionis, quod non doctrinæ nec vitæ ſpecimen ullum oſtenderet. Carebat tum Academiis Germania, quodque erat reliquum artium & ſtudiorum, ſuum collegia & monaſteria fecerant. Atque horum quidem docendi ratio licet permultum à veteri illa puritate & elegantia degenerarit, adeo tamen non defecerat, quin longe optimum fuerit retineri eam qualemcunque & coli, ingente præſertim tam rudi & barbara, quam committere, ut ejus caſu ſimul reliqua fidei diſciplina conſideret. Quamlibet enim remiſſa licet fuerint ſtudia ſæculo-

rum, tamen illud interim affecuta eſt Principum liberalitas, ut & ingenia paſſim effluerint minime ignobilia, & viri exiſterint, non pietate ſolum & doctrina, ſed peritia etiam linguarum celebrati. Magna temporis pars illi operæ dabatur, ut caperentur ſacræ literæ: nec erat tantum ceremoniarum quantum eſt hodie, monachis quibusdam, qui ſtando & pſallendo, hernia ſeſe & phrenesi etiam conſciunt, nihil minus cupientes quam cognitionem legis Dei. Adeo hodie diſtenti ſumus & farti atque etiam ſecuri: canere malumus & ludere in templis, quam diſcere & docere, aut quod reliquum eſt horarum: manuum labori, (quod regula tamen Benedicte jubet) impendere. In templis & baſilicis nihil ad ornatum aut cultum accommodabatur, neque hoc quærebat pietas, ut otium ſpectantium demirantiumque paſceret (quale quid ſuis in templis Ethnicis oſtentarunt) ſed hoc magis, ut corda pietatis amore flagrarent, quod ut aſſequi apud eccleſias ſuas antiliſites poſſent, id in primis cavebant, caducarum rerum ſpecie & ſplendore diſtractis ſenſibus animus ſuo munere fungi, & cœleſtium rerum contemplationi inſiſtere nequiret. Proinde aut nulla aut rara in ſacris ædibus ſimulacra erant: & ſi quæ eſſent, nihil inerat, quod poſſes admirari, niſi ſi quæ neglectu & ſimplicitate placuiſſent. Pictura enim, etiam ſicubi frequentior erat, tamen ſine artificio erat, & quæ pluſcula adumbrabat magis quam exprimebat. Reliquis quidem ſanctorum poſtea honos amplior in baſilicis eſt habitus, Francis nimirum ita curantibus, ut & auro & ebore, gemisque & argento veſtitæ oſtendantur, ſerculis etiam Circenſis pompæ in morem adparatis, quæ feſtis maxime diebus ſpectabantur. Quem morem, & rem & monachi poſtea uſurparunt, ſed reclamante Bernardo, qui negat licere monachis ſeipſos prodentibus, dum quod admirantur, ingerunt templis, nec advertunt in templis vetari & damnare ſcripturam, quod ipſi uſurpant. Nec argento enim neque auro Deus, ſed fide & cordis puritate colitur. Qua de cauſa oratoria Germaniæ vetuſtiſſima quo minus cultus habuere & ornamentorum, hoc magis ad religionem exercendam apollina judicant, qui eis ſunt uſi. Et ſatis teſtantur ex omni ſtructuræ habitu baſilicæ antiquæ, nihil horum habuiſſe ſeſe, quæ poſterior ætas tanta cum jactura expenarum ad luxum & ornatum templis ingeſſit, non à noſtris modo, ſed ab Ethnicis etiam cordatioribus damnatum quondam. Recte enim Perſius:

O curvae (inquit) in terras animæ, &
caelestium inanes,
Quid iuras hoc, templis nostris immit-
tere mores,
Et bona Diis ex hac scelerata duce-
re pulpa?

Carolus quidem Magnus fere primus Francorum veterum, immodica quadam indulgentia sua, proposito tamen iuvandæ pietatis sanctæ, sacras ædes non implevit solum pretiosissimis ornamentis, de præda & manubiis victoriarum ingentium, sed & æremoniis infuetis antea & insolitis auxit, quum Franci jam annis 6 amplius trecentis Christiani fuissent. Neque dubium est, (adeo infelicia in sacris instituendis humana consilia sunt) quin eum luxum disciplinæ corruptela majori casu fuerit infecuta, & morum integritas hoc prorsus faciscere & collabi ceperit. Notum est enim tritumque, sed dignum tamen relatu, Wunefredi Episcopi responsum, qui sub Carolo Rege interrogatus, num sacrum peragere ligneis calicibus liceret? Licere innuit. insuper testatus, aureos quondam Presbyteros ligneis vasculis in sacro usos fuisse: suo vero tempore ligneos sacerdotes aureis in calicibus sacrificare.

Initio quidem, ut dixi, non privatæ, 8 sed publicæ erant Canonorum ædes, in quibus & cibum & somnum communem capiebant, qui illi sese sodalicio adixissent. Dabatur id quidem morum & disciplinæ observationi, nec sine causa communio & frequentia placuit, quum sint pauci, quibus solis agere sine grandi tentatione in periculo concessum fuerit. Unde & monachorum communiter viventium cellas fenestratas & parulas esse libuit, ut quoniam seorsim dormirent, habere vel somni vel cubuli inspectores & arbitros possent. Inde hodieque veterum cubiculorum, quæ vulgo *dormitoria* vocant, cellulas perspicuas esse videmus, sed quas raro tamen Abbates inspiciant, hoc unum puto optantes, ne sue incipiantur. In tantum autem aliena erant à luxu & avaritia prima illa monasteria & collegia, ut Presbytero & monacho voluptuario, sicut & avaro, nihil turpius haberetur: & legum præscripto tanquam criminosi notarentur, qui divitiarum amore correpti secularibus sese 2 curis mancipassent: veteri quidem illa ecclesiarum, & de Domini doctrina instituta disciplina durante, quam Afficere 3 Episcopi tanta severitate & observantia custodierunt, ut ne testamentarium quidem constituere liceret Presbyterum, si quis Presbyter aut Episcopus posteris suis testamento cavisset: quam nostri hodie

Tom. III.

monachi talem & tam prophanam curam piis etiam causis ascribant, inter aucupia felicissima numeratam. Ita sæpe in speciem nobis temporum præscriptiones, seu honesta & licita obrudere & commendare solent, quæ re ipsa nec licita unquam nec honesta fuerunt. Igitur in regno 4 Francorum Episcopis hac præcipue de causa *Advocati* dabantur, ut essent qui secularium & ad victum etiam atinentium rerum curam & sollicitudinem gererent: reddituumque & prædiorum & servitorum & decimarum, & si quæ alia juris collegiorum essent, rationem redderent, minime interim neglecta Episcoporum voluntate, quibus quidem invitis aut insciis nihil agebatur. Et jubebat canon Synodi Magonciensis Anno DCCCXXXIII. habitæ: *ut Episcopi & 5 Abbatēs curam omnem administrationemque, quæ ad victum & alimonium attineret, Advocatorum solertia relinquerent*, quo minus à professionis instituto, cui jurati essent, avocarentur. Veri Episcopi nec dominia ulla, nec imperia vel mera vel mixta affectabant, in memores videlicet doctrinæ Christi quæ regnum ejus, vel hac à parte, longè maxime à regno & gladio sæculi disiunxit & separavit: sed & minime ignari fortis suæ hoc ipsum esse satagebant, quod dicebantur. Proximis 7 primum sæculis, Principum suorum simplicitate temporumque inertia abusi, præpingues quidam & opulenti Præfules deserta, ne dicam abnegata, religione, ad dominatum & imperium descenderunt, in satrapas, ut vere dicam, & monachas conversi, nihil autem minus quam monachi aut Episcopi. Obsuit enim ecclesiæ vassanus ille & satanæ instinctu subornatus ardor dominandi, ad cuius insolentiam non modo pietas offensâ virataque deterius habuit, sed ipsi etiam præfides religionis, dum libidine & supinitate nihil non gerunt & committunt, multis in locis & regno illo impio & dominatu sunt exuti, hodieque passim privantur & exuuntur. Veteres sese intra modestiam 8 & abstinentiam, velut intra metas quasdam professionis suæ continebant, victum etiam & vestitu contenti, nisi si quid ecclesiæ ornandæ iuvandæque causa donatum aut oblatum fuisset. Quod 9 ipsum tamen multis in locis Gregorio insitiente ita dividebatur, ut pars una Episcopo, alia clericis, tertia pauperibus & peregrinis, quarta publice structuræ cederet. Nam & ex Ludovici Pii Augusti 10 decreto, Episcopi ludimagistros ut alectent, admonerentur: nec modo ingenuorum, sed servorum etiam liberi erudiebantur, quorum qui infimo ordine erant, psal.

psalmos canere, & sacros libros legere dicebant; quæ eadem & Abbatum cura erat, delectis videlicet monachis magistris, quic munere præfissent. Nobilissime maxime in collegiis & monasteriis instituebantur, ex quibus, qui magis proficissent, sæpe sodales facti & promoti ordine, magno honori & collegiis & monasteriis fuere, disciplinæ formula non recta modo, sed etiam aucta, quam illa demum sæcula mutarunt, quæ in sacras illas sedes, Nobiles non iudicio, ut antea, sed favore & muneribus admissos receperunt, nequam quid publice pietatis interesset, quam quid privati homines quærent & abirent, animadverterunt: Siquidem & Nobiles ad otium & luxum conversi, majorem suorum liberalitate multis jam sæculis palam sunt abusi. Quod quidem non refero, seu liberalitate illa & alimonia indignos putem quosdam, quorum majores eximie de multis ecclesiis meruerunt, sed ut ad moneam auctores plurimos canonicæ & monasticæ disciplinæ, ne suspicatos quidem fuisse de isthocvitz alimoniæ genere, quorum multi tamen opes suas Nobilitati nominatim dicaverunt. Ita enim multis in ecclesiis hodie vivitur, ut earum

¹ Presbyteri clericique non alia magis causa Canonici dicti videri queant, quam quia de redditibus ecclesiasticis, perinde atque de Canone quodam publico victitent & faginentur, parum interim officio respondentes, Majores donis illis & oblationibus suis pietati & religioni consultum esse cupiebant, non privatæ cujusquam dignitati & cessationi. Neque alius his animus erat tanta pronitate largientibus, quam ut virtuti & pietati, & pauperum ante omnia curæ, opes suæ adhiberentur. Nemo gloriæ & dominationi, nemo luxui & voluptati, nemo otio & inertiæ, nemo fastui & supercilio quidquam tribuendum esse existimavit, quum omnes religionis amore exciti, hoc largius darent, quo magis disciplinæ vere Christianæ favebant. Ut profecto non habeant amplius, quod caudentur Pharisei quidam inflati, qui tanta conscientiarum securitate lascivientes, nihil agunt minus, quam quod illi cupierunt, quorum nescio, quam bene locatis opibus perfruuntur. Ercuperem eos alia indutos mente tam male non audire multis nominibus, quam hodie audiunt, sed futilimos esse illis qui primi hanc disciplinam excoluerunt. Minus enim causæ fuisset consilii sui, ætatis nostræ summis viris, qui satis esse ducunt divitias illas publicæ pietati consecratis, publicis etiam atque his quidem honestis usus deservire, quam permittere, ut paucorum hominum re-

gno, ut sic dicam, & libidini pareant. Ad institutum autem ut reverentur, constat antiquos Germaniæ episcopos summa semper dignitate præcelluisse, partim quidem ob indulgentem Principum omnia illis honorifice deferentium voluntatem, partim etiam propter existimationem, quam doctrinæ & pietatis nomine sibi conciliascent. Quæ de re vulgo non solum *Episcopi* & *Archiepiscopi*, sed etiam *Pontifices* ac *summi* quidem vocati sunt, cum hodie Romano Episcopo prope solidi nomen seu *universitatis* tribuatur, vulgatissimum ante Præfibus omnibus, præcipue autem Magoniacensi, (de nostris enim loquor) cui summus semper inter Germaniæ Episcopos honos habitus est, ac post eum Treverensi & Coloniensi, veterum ecclesiarum: Antistitibus, qui postea honoris prærogativa inter Septemviro illos numerati sunt, quibus legendi Cæsaris, atque adeo Imperatoris designandi potestas concessa est. Neque id solum, sed Regum etiam ungendorum facultas publico quodam consensu delata est. Pipinum Caroli patrem Stephanus Romanæ urbis Pontifex unxerat, cuius exemplo adlubente, mox & à nostris Reges uncti sunt: sed ea lege, ut Imperiis illis culmen non nisi Romæ consecratis permitteretur. Morem ungendi scriptura vetus, nostris haud satis intellecta, probavit, quando unctos Israelis Reges legarent, atque inde cæremoniam veluti salutarem transferrent. Animavit autem Romanos Episcopos exemplum Patriarcharum ecclesiæ Constantinopolitanæ, qui & ipsi primi, seu translati de lege & Judaismo, more, circiter Justiniani tempora, quo plausibiliorem Imperatorum Orientis potestatem populo facerent, in æde eos publica ungebant, & coronabant. Quod ipsum Stephanus, nullo majorem suorum exemplo, dum ad Francos imperium transferre statuit, æquali cum Patriarchis potestate usus, sibi arrogavit. A Constantino enim, nisi fallor, qui primus Christianorum Principum repudiatis erroribus (ut ait Lactantius) majestatem Dei singularis agnovit & honoravit, ad usque Carolum Magnum, nemo Imperatorum in urbe, aut ab urbis Episcopis delibutus unquam aut unctus est. Nemo enim Imperatoria dignitate præditus, hoc honoris ante Carolum M. Episcoporum authoritati tribuit, ut qui jam pro ventere Imperii jure & dignitate factus esset, quodque aliorum suffragiis fuisset assecutus, hoc illis referret acceptum, qui iuri & potestati Imp. erant subiecti. Nam & urbis Episcopos rite etiam electos, sed suæ præfici sine Imp. comprobatione & inve-

investitura (ut cum vulgo loquar) non licebat. Nec mirum est esse hodie, qui laudi tribuerint, Heinricho ejus nominis I. clarissimo Principi, qui unctionem ab Episcopis de Judaismo mutuam singulari quadam magnanimitate respiceret, hederamque illam majoribus se & dignioribus faverit. Verum istam vel novam ceremoniam facile erit concedere Episcopis, modo ipsi contra ecclesiam reddant, quod jam olim ipsarum fuit ab Apostolico more & instituto deductum, videlicet ut Episcopi, non cleri tantum, sed populi etiam manu & suffragio eligantur: quod diutissime in Germaniis observatum ex chronicis nostratibus constat. Et aderant electionibus fere aut Principes ipsi, aut Duces aut Comites, neque ulla rata erat electio, nisi quæ deum consensu Principis confirmata fuisset. Quæ quidem tum electionis, tum confirmationis aut ratificationis facultas à Christo passo, mille & amplius annis continenter in ipsa etiam urbe, sede scilicet Apostolorum, ROMA ita custodita est, ut populus & clerus Pontificem legerent: Imperator autem electionem haberet ratam. Idem enim, ceu diximus, à Constantino ad Carolum M. usque, Romani Principes egerant, ad deinde imperii jure ad Francos translato, Franci omnes, ac post eos Germani Imperatores omnes, usque in Heinrichum V. veteri jure & potestate exercebant. Enimvero electio Gregorii VII. sub Heinricho IV. à Clero & populo facta in literis relata est, his quidem verbis, ut apud Platinam leguntur: *Nos sanctæ Romane Ecclesiæ Cardinales, clerici, acoluthi, Subdiaconi, Presbyteri, presentibus Episcopis, Abbatibus, multisque tum ecclesiasticis, tum laici ordinis eligimus hodie, &c.* Quæ tamen electio facta est circiter annum Dom. MLXXVII. ea re tum primum in Presbyteros & Clericos Cardinales Urbis inclinante, & detestante Imperatoris consensum Pontifice: Gregorius enim ita sese veteri Imperatorum juri & auctoritati opposuit, ut æqua justaque postulantem Heinrichum, & ob contemptam dignitatem suam, insolentius tumultuantem, anathemate percussisset, ac deinceps suarum partium studiis summo periculo involverit: quoque animi sui libidinem expleret, satis duxerit universam Italianam bellorum clade & strage concutere, quam eo loco & honore Imperatorem habere, quo prædecessores sui tot sæculis habuissent. Nec mirum, si sint qui quærant quibuscumque causis acciderit, ut posteris aliquot Gregoriis adeo displicere poterit, quod primus ille Gregorius, omnium optimus & doctissimus,

tantopere agnorit & probaret? Hic enim Pontifex creatus, quum tantum onus invitus obiret, & trahi tamen se omnium voluntate publicum ad munus videret, nuntio cum literis Byzantium misso, Mauricium Imperatorem obsecravit, ne sui electionem, quam Clerus & populus fecissent, ratam esse sineret, &c. Quod utique minime fecisset vir tantus, nisi pro more & jure veteri Imperatorum auctoritati deferendum esse existimasset. Scribit autem Liutprandus Ticinensis, Romanos quorundam subinde Pontificatum ementium vendentiumque studiis, factionibus commotos, Otthoni primo, clarissimo Imperatori sancte jurasse, nunquam se in posterum Episcopum sine Imperatoris consensu lecturos. Et à Lamberto est proditum, circa annum Domini MXLVII. legatus ex urbe ad Heinrichum Tertiū venisse oratum, quo Episcopum urbi, atque cum quidem designare dignaretur, quem ipse Apostolica sede dignum judicaret. Quod & Quarto sub Heinricho accidisse tradit, Legatis iterum restatis, nolle se cum Clero quemquam eligere, sine Principis sententia super ea re prius expectata. Cæterum & hac Principum dignitate paulo post violata, adeo studiis factionibusque Pontificum successit, ut & populus, cujus summa jam olim in urbe auctoritas fuerat, jure electionis fuerit spoliatus, quod quidem largitionum coercendarum gratia factum poterat videri, nisi eas ipsas, populo repudiato, amplius in crudelis constaret. Atque ita mirabili, & ut equidem conjicio, fatali quadam rerum mutatione factum est, ut quod antea Pontifices ab Imperatoribus expectassent, idem hodie re inversa ab Pontificibus expectent Imperatores. Enimvero Carolo Pipini filio Hadrianus Papa, non urbis solum, sed ecclesiæ etiam urbanæ dispensationem ita large contulerat, ut ne de sacris quidem, & ecclesiasticis rebus constituendis, Principe inconsulto, deliberaretur. Et satis constat, post Gregorium existisse Papas, qui vel juramento fidem facere Germaniæ Principibus non dubitarent, hoc ipsum Imperatorio nomini deferentes, quod majores, sancti viri, ultro ipsis scriptura admonente detulissent. Sextus primum (ni fallor) Gregorius, & qui eum secuti sunt Episcopi non pauci, parum in optime meritis grati, summis viribus hanc in rem incubuerunt, ut nostri, hoc est Germaniæ Principes, quibus tamen illi, quidquid sunt & possunt, debent, antiquissimo illo & æquissimo jure destituerentur, Romæque non Imperatores, sed Pontifices imperarent, illa sibi postre-

- 4 postremum, dubium quo jure, quave injuria, potestate arrogata, ut parum haecenus rata fuerit Imperatorum electio, nisi ei Pontificum consensus accesserit: nec *Augusti* nomen ulli permisum, nisi quem Pontifex potestate illa sua nuper vindicata inauforasset. Veteres Germaniarum Episcopi, tametsi saepe ab ipsis Imperatoribus designati sunt: tamen vel rite electi ea veneratione Principes suos sunt prosecuti, ut nihil illis, salva modo religione, non tribuerint. Sero enim celeberrimo illo electionis jure Germanice ecclesiae spoliate sunt: nec ante, quod sciam, receptum est, ut à paucis & solis, (ut hodie) canonicis Episcopus legeretur, quam in urbe mos novus & insuetus receptus esset, nempe ut Acoluthi, Subdiaconi, Diaconi, & Presbyteri urbis, qui ob sedis honorem *Cardinales*, hoc est, praecipui cognominabantur, Episcopum summo populo legerent, quod annis pluribus post Gregorii Septimi Pontificatum accidisse certum est: ritu tamen longe diverso & magis liberali lectis Episcopis, quum hodie à Cardinalibus urbis & orbis, in conclave tanquam in caveam inclusis, eligantur: Sed de his rebus satis abunde ab aliis proditum est. Nunc de illo admonendum duxi, *Simonie* crimen adeo sedum à majoribus nostris iudicatum & habitum fuisse, ut recentia etiam Germaniae concilia, ipsum non nisi hæreticos crimine traduxerint & notarint: privationque rerum ecclesiasticarum dispensatione, qui muneribus & largitionibus suffragia sibi coemisset, & in quaestum vertisset pietatis negotium. Cito eam pestem Galliae senserunt, jam olim adeo grassantem, ut & Gregorius Theodoricum Hiltperthi filium Francorum Regem literis admonendum duxerit, ne non severe de simoniae crimine cognosceret.
- 7 Pepererat illam partim ambitio, partim (quæ comes ambitionis est) avaritia: neque aliud unquam fuit æque præsens venenum in Saranæ manu, quo Episcopi quidam semel incensi, ac velut in rabiem, ut sic dicam, acti, hoc unum multis sæculis egerunt, ut fucum pietatis omnium oculis inspergerent, pietatem ipsam omnium animis eximerent, ea demum libertate sibi vindicata, quæ nec ab honoribus, nec ab opibus, nec à dominis quidem & regnis abhorreret. Supra autem dictum à nobis, Germanos parum æquos simoniae fuisse, eaque de re morem publicæ electionis multis sæculis tenuisse. Sane Alemanni *Parochiam* vocabant, quam nostri Græcæ voce, sed Latinis tamen usitata *Diaecesis* appellant, & *Presbyteros Parochianos*, quos vulgo hodie *parochos*, nomi-
- nant: quos quidem plurimis in locis populus eligebat, dein Episcopi ratum faciebant, quod illi placuisset. Et jubebat Canon, ut ad curam animarum gerendam Episcopi seu parochi designarentur, seu ut illi vocant, nominarentur, qui vita & verbo suis usque prodesse valerent. Electi, honesto comitatu ad Episcopos deducebantur, nec licebat quemquam sic electum designatumve rejicere, nisi notabili criminis intentione probata, usque adeo etiamdum in duris & nesciis multarum rerum sæculis valebat plebis de suo pastore judicium. Quod ipsum tamen tam sanctum & Apostolica traditione probatum, idem & avaritia nobis & ambitio sustulerunt: jure ipso electionis magna ex parte ad Episcopos & Abbates translato, & mitis technis vitatio. Quod certe è *juramentis*, quæ Canonice *fidelitatis* appellavere, abunde cognoscitur, restantibus scilicet, quantum nostrorum animi suis rebus addicti ab illorum pietate & religione abint, qui non sibi aut suo commodo, sed Christo & gregi ejus pastores legerunt, quique primum locum Apostolicæ doctrinæ & libertati concesserunt, hoc unum curantes, ne ullus locus quaestui, hoc est simoniae & pharisaicæ negotiationi relinqueretur. Quod ad me atinet, fateor pro mea imperitia, nunquam me vel audisse vel legisse illa juramenta tam servilia, tam adversa libertati doctrinæ Christi, quam illa sunt, quæ hætenus Episcopi & Abbates quidam à parochianis privatisque sacrificiis, quos *Capellanos* vocant, extorserunt. Neque enim alio ullo certiore testimonio unguis suos, hoc est impios conatus, & misere affectam conscientiam prodidere lupi quidam rapaces, quam illis tam duris & inauditis obligationibus, quibus opus nullo modo fuisset, si tam agere & observare libuisset, quod scriptura dictante præcipitur, quam vel novam religionem vel noxiam hypocrisin scriptura reclamante tueri. De disciplina enim & pietate *curaque*, ut ipsi vocant, *Pastorali*, nullum Jota in illis legas: hoc solum cautum est, ne vel agant vel sentiant aliud, quam quod his placeat, à quibus non jam onere & labore, sed munere & honore ad quaestum videlicet & farinam faciente, sunt donati. Et quam iniqua ab illis exigunt, tam impia illi pollicentur, nec detrectant qualemcunque obligationem administrandæ ecclesiae, modo ne desit quod ad quaestum faciat. Ita enim ecclesiis passim occupandis possidendisque intenti sunt hodie plerique omnes sacrilegii, ut re ipsa nihil magis querere quam se ipsos videantur. Nihil enim in præsen-

tia de immunitate dicemus, qua & ipsa tamen sese prope omnium iudiciis & censuris subtraxerunt, unicis Episcopis subiecti, qui sic tamen plebunt nocentes, ut propemodum irritare pœnis, & hoc nocentiores facere videantur, quæ sæpius puniunt, usque adeo (quod dicitur) mutuo scabunt muli, nec tolluntur crimina, ut alibi à nobis dictum est, sed aluntur. In Regno Francorum licebat laicis pastores, quos delegissent, observare & notare & deferre Episcopis, quorum munus erat, omne genus vitia in illis, utpote disciplinae suæ submissis, emendare & adigere etiam cessantes, ut verbo ædificarent, & prodesse exemplo. Pauca erant ecclesiarum cæremoniz, neque alia magis ulitata sacramenta, quam Baptismi & Eucharistiz. Horum enim prope solum meminerit Concilia, quæ sub Carolo Calvo & Ludovico Juniore Magoniz & Wormatiz celebrata sunt. Paschate autem & Pentecoste baptizabantur, non quod alias non liceret, (ut enim ætas omnis, ita & omne tempus ad baptismum idoneum est) sed quod ita tum ecclesiis libuisset: nec licebat, nisi in publicis villis baptizari & coram ecclesia (ita enim iubebat Canon) nisi aliud ægritudo postulasset. Lege autem adigebantur susceptores, quos ætas *Compatries & Patrimos* vocabat, ut infantes, quos facto de fonte levassent, Catholica fide imbuerent. Cæna Dominica sæpe numero dabatur credentibus, quæ quidem (quod sciam) nec recepta est à quoquam privatim, nec divisim partimve erogata est, sed plene distributa in populum. Legimus tamen privatim & inprimis ægrotis extra cœtum, & quidem domesticatim Eucharistiam exhibitam fuisse. *Missam* autem vocabant illa sæcula cœnam illam publicam & dominicam, unde fortassis *Missæ Martini*, *Missæ Andreae*, alizque id genus *Missæ* festæ apud Mediæ antiquitatis scriptores memorantur: nomen forte indeptæ, quod festis maxime diebus peragerentur. Et sæpe quidem dubitavi, num *Missæ* nomen, quod nundinas hodie celebriores mercatorum vulgus intelligit, inde natum videri possit, quod multis in locis statas illas & annuas nundinas festis fere diebus anneximus, idque ob populi frequentiam ad *missas* celebriores confluentis. Franci & Alemanni infantes suos altari admovebant Eucharistiz gratia: qui mos in multis Helvetiæ nostræ locis ante paucos annos desit, neque adeo exolevit, quin adhuc sacrificantibus alicubi adhibiti pueruli labellis suis vinum calicis excipiant: quod sane & Sangalli, dum *missæ* privatæ legerentur, religiose observatum est,

licet pauci veterum morem agnoscerent. Jam ad disciplinam quod attinebat, iubebat Canon, ut Presbyteri quotannis quadragesimæ tempore de ministerii functione & fidei prædicatæ doctrina rationem Episcopis redderent, nec facile admittebantur vel Presbyteri vel Episcopi ad illum ministerium, nisi prius synodo excusati & probati. *Synodi* vero minimum annuæ per dioceses celebrabantur. Episcopis interim lege adactis, ne hac in re cessarent, aut cunctarentur. Requirebatur autem in pastore, (ut author est Rabanus) *scientia scripturarum, pura veritas historiarum, modi tropicarum locutionum, significatio rerum mysticarum, utilitas omnium disciplinarum, honestas vitæ, & probitas morum: ad hæc elegantia in pronuntiatione, iudicii acumen in dogmatibus, differentia medicaminum in varietate ægritudinum: quæ qui nescit, inquit Rabanus, non dico alienam, sed ne suam quidem potest disponere utilitatem.* Mirum autem, vel hæc ipsa sæcula requirere potuisse, quod nostra ætate tot modis feliciter negligitur, examineribus illis haud aliud exigentibus, quam frigidulas aliquot grammatices regulas, & usum magis quam peritiam canendi cum adiectis quibusdam diffinitivis, quas edificere & memoriz mandare pueri etiam valeant. Refrigit enim Synodorum celebratio, quæ tamen quam diu est observata, doctrinæ & disciplinae custodiendæ haud mediocrem medelam afferebat. Durant quidem reliquæ quædam, & extant Decani certis ecclesiis præpositi, qui quibuslibet de causis suos convocant, sed eo tamen ritu, ut convivium non concilium agere videantur: pares scilicet cum paribus (ut in proverbio est) consociati. Sed veteres ad Episcopos redeamus, qui per Alemanniam Principis edicto monebantur, ne alia populum doceri permitterent, quam quæ de scripturis essent deprompta. Symboli articulos magna cura ecclesiis, qui plebi regundæ præpositi fuissent, exponebant: sed & crimina recitabantur ex Apostolo, ut qui talium rei forent, de Ecclesiâ summoventur. In numero autem criminorum violenti censebantur, quos Caroli ætas magno consensu mysticarum rerum communione interdixit: ad hæc & auguriorum & incantamentorum haud unius generis delicta, crebro notabantur, quæ Francis & Alemannis, utpote non ita pridem à paganismo conversis, tanto labore dissualia sint, ut diutule ferre, & horum donare vehementer nonnulla Episcopi coacti fuerint, quæ sane multis annis parum pie sunt retenta. Præcipue autem purgationum species quædam plusquam

quam superstitioſæ, quibus ad innocentiam explorandam uſi ſunt, velut iudicio aquæ frigidæ, aquæ ferventis, novem vomerum condentium, & ſanctæ crucis iudicio, quæ demum ut ſuperſtitioſa ſublata ſunt. Sublata eſt & monomachia jam olim Germanis, ad arma & vindictam pronis, uſitata: quæ ipſa tamen, nec virium quidem aut roboris, nedum æquitatis aut innocentie ullam indicaturam præſtare potuit. Scribæ Alemanni poſtea *Campi certamen*, *μῦσταγος*, id eſt, ſingularem & condictam illam pugnam vocaverunt, quam vulgus voce ceu deorta *Campf* dixit, cuius ut nomen, ita etiam ſcelus adeo inhæſit noſtrorum animis, ut ſint paſſim, 1 qui atrocem illum & gladiatorium congreſſum ſuis, ceu gloriæ aliquid aut juſtitie afferentem, etiamnum permittant. Sed fuit tamen tempus, pro probandæ innocentie monomachia conceſſa fuit, atque id quidem Francis & Alemanniſ frequentè & paſſim. Deſiit & purgatio per Euchariftiam facta, quam & Pontifices quidam (inter quos Gregorius Septimus uſurpare non dubitarunt, innocentiam videlicet de objecto crimine teſtaturi, ſi Domini corpus intrepidum ſumpſiſſent. Caroli ſæculum turpina etiam queſtum notabant, & in turpilucro notabatur, ſi quis vinum aut annonam emiſſet parvo, quo pluris poſtea venderet. Feſti dies, Dominicis exceptis, perpauci erant Francis & Alemanniſ etiam ſub Carolo: nec alios memorat Anſegiuſ, quam *Natalem Domini*, *Stephani*, *Joannis Evangeliſtæ*, *Innocentium*, *octavam Domini*, *Epiphaniam*, *octavam Epiphaniæ*, *Purificationis S. Mariæ*, *Paſcha per dies octo*, *Litbanium majorem*, quam noſtri rogationem vocant, 6 *Aſcenſam* (ſic vocabant Domini in cælos aſcenſionem) *Pentecoſten*, *S. Joannis Baptiſtæ*, *S. Petri*, *S. Pauli*, *S. Martini*, *S. Andrea*, de *Aſſumptione Mariæ*, Carolus interrogandum reliquit. Ludovicuſ filiuſ perſuaſuſ, feſtivam eſſe juſſit. Receptum autem & illo tempore fuit, ne quas precatioſes aliter facerent Episcopoi vel Presbyteri, quam *ad Deum Patrem per Chriſtum Jeſum filium ejus*, nec alias hodie in vetuſtiſ libris legimus. Caroli quidem ætate palam eſt precibuſ inſerta Sanctorum memoria, ut qui intercedere pro nobis, ac veluti patrocinari multis etiam veterum crediti ſunt. Licebat autem Principi in regno ſuo quoties viſum eſſet, Eccleſiaſticis ordinibus ſimulque ſæcularibus convocatis, de rebus ad religionem attinentibus conferre in medium: Neque hoc ſolum, ſed privatas etiam cauſas, quæ vel offenſionem paritæ vel obſturbare pietati viderentur, au-

dire & diſcutere: ſæpe & Episcopoiſ & Presbyteriſ & Abbatibuſ accuſatis, & ad audientiam citatis, maxime ubi vel temulentie vel fornicationis, vel ſimonie aut errorum doctri-næ, aliſque id genus (ſcandalis inſinulati fuiſſent. Quod ſi ad ſynodum vocati reſiſtaſſent tergiverſando, conſeſſim à Comite compellebantur, quod dictorum factorumque rationem celebri in conventu redderent, & objecta ſi negaſſent, juſtiſ cauſiſ diluerent & confutarent. Hoc modo & Otomaruſ primuſ monaſterii noſtri Abbatem, ad ſynodum evocatum compulſumque à Comitibus quo ſe purgaret, legimus. Quin & laicos contumaces (ea erat diſciplinæ conſtantia) Princeps ad eam poenitentiam, quam Episcopoi impoſuiſſent, obeundam & ſerendam adigebat. Unde facile cognofcitur *Canonicaſ ſatiffactionem*, Regum maxime authoritate (ne criminoli exemplo nocerent) receptam & inſtitutam fuiſſe, quam indulgentie nobiſ Pontificie in totum ſuſtulerunt. Franci autem magniſ de rebus conſulturi peregrè vocatos Duces & Comiteſ conſilio adhibebant: nec minus interim domeſticorum, hoc eſt aulicorum hominum opera utebantur. Haud raro & comitia celebra- bant omnium ordinum conventu, in quibus de cauſiſ ſacriſ, prophaniſ, publiciſ privatiſque decernebatur. Et erat moriſ Germaniæ Imperatoribuſ, ut raro ullum diem eximie feſtum, puta Natalem Chriſti, Paſcha, Aſcenſionem, Pentecoſten, ſine celebri procerum regni concuſſu, nec niſi præclara aliqua in Eccleſia peragerent. In religioniſ negotiſ primas gerebant Episcopoi: & pone quidem ipſoſ Abbateſ, qui vel eruditione vel prudentia commendabantur. Reliquum locum Nobilitaſ, & optimateſ, inde officiorum, quorum tunc majoreſ domus erant, & domeſtici Regiſ, & Comiteſ, Graſſoneſ, Cancellarij (hoc enim ordine cenſentur in antiquiſ libriſ Francorum, qui Regiſ muneribuſ fungebantur) ex urbibuſ aut villiſ evocati, vindicabant, ſumma ſemper Principiſ, ſed æquabili tamen & omnium conſiliis attemperante ſeſe poteſtate. Dabantur autem & legibuſ vel ſancientiſ vel reformandiſ publici conventuſ, in quibuſ ampluſ & honorificuſ locuſ optimateſ tenebant. Unde illud, quod vetuſtiſſimiſ in libriſ tabuliſque ætatiſ mediæ, ſæpe Nobiliuſ & Episcopoporuſ, Abbatuſque certuſ aliſque numeruſ reſertur, quorum præſentia legeſ rogatæ aut reformate fuerunt. Adeo vero alienuſ erat in Francia & Alemanniæ Caroli imperio, & multiſ poſtea ſæculiſ Episcopoporuſ urbiſ dominatuſ, ut de

de conciliis indicendis non nisi Imperator cum suæ ditionis Episcopis & Abbatibus consularet, ac demum Pontificem de voluntate sua certiorum faceret. Et Fridericus Secundus Gregorium Nonum, Concilium Magontiacæ celebrandum indicentem inhibuit, quod gravandæ Germaniæ gratia illud institutum rescivisset. Caroli autem ætas hoc honoris, & merito quidem tunc, Romanæ Sedis Episcopis tribuebat, ut in dicto concilio aut ipsosmet Episcopos, aut, si his non vacasset, doctissimos quosque ex urbe Legatos postulare, qui concilio interessent, ne arbitris remotis, agi quicque & decerni à pietissimis Principibus, illi vel suspicari possent. Minus tum factionum & studiorum erat Primatibus Ecclesiarum, etiam si subinde vitia & abusus ingruerent, quibus postea ob candorem & simplicitatem hominum Germanorum, immodice (ut diximus) indultum est, & in ipso disciplinæ excolendæ studio magna pars disciplinæ amissa est.

3 Fuit enim tempus, quum Romani Pontifices nec *Universales* nec *Catholici* vocarentur, sed Romanæ tantum ecclesiæ Episcopi, usque adeo suspectis & contemptis honorum titulis, ut & Beatus Gregorius palam affirmaret, Antichristi præcursores esse, qui universalem Sacerdotem vocari se contenderet: quamquam autem statim à Gregorio pestis illa ambiendi primatus Apostolicam Ecclesiam invalit & infecit, tamen illis quidem sæculis non modo pietatis negotium non rejecerunt Episcopi illi urbis, ad sæculum videlicet opesce & dominatum (ut nostri hodie) conversi, quin palam vel simularent, vel certe restarentur, nulli se rei magis consultum esse cupere quam pietati. Quare & in Gallias nonnunquam & alias in regiones sub Francis & Alemannis egressi sunt. Pipino quidem & Carolo nihil officii denegantes, quin quemcumque locum indixissent, in cum sese prout & parati recipere. Ultero etiam LEO Pontifex, ac veluti salutandi gratia, Italia relicta, Carolum Imper. apud Germanos agentem adiit. Neque adeo Stephanum Quartum officii pudit, quin sede sua relicta Ludovicum Caroli filium in Gallis tunc agentem adierit, unctumque extra urbem & Italiam Augustali corona donarit. Quod ipsum illos & Othtonibus & Hainrichis, vel ad concilia, vel alios ad conventus, evocantibus non gravatim præstitisse constat. Certe nulla à re tum minus abhoruerunt, quam à synodorum frequentia. Qua in re præcipua quædam Zachariæ Papæ dexteritas observata & in literas relata est, qui licet nonnulla commiserit vel parum

Tom. III.

piis probata, tamen ita se in promovenda religione sedulum paratumque exhibuit, ut bonorum in Pontificum numero censeri merito debeat. Wunefridi enim Episcopi opera usus, & Francorum auspiciis fretus, plurimum commodi atque ornamenti Galliarum & Germaniarum ecclesiis attulit. Illud memorandum, uno Carolo jubente, quinque ordine concilia per Gallias, super statu ecclesiarum corrigendo celebrata fuisse: quorum primum Magontiacæ, secundum Rothomagi, tertium Remis, quartum Cabillone, quintum Arelate habitum est. Nec minus deinceps à filiis nepotibusque conventus habiti, in quibus summa cura adhibita est, religioni ut consuleretur. Observatum autem primum omnium post res Francorum collapsas, quum dignitas Imperatorum Germaniæ contemptui esse Romanis Episcopis cœpisset, pertinacia quadam, nec parum suspecto studio, haud alibi fere multis sæculis, quam in urbe celebrata esse concilia: & inauspicata quidem illa magna ex parte fuisse, quæ suo suorumque arbitrio Pontif. Romani, præterita Imperatorum autoritate, convocassent, quod quidem è mediæ ætatis Chronicis notius esse arbitror, quam ut exemplis sit opus.

Enimvero Franci regnum suum in Ducatus & Comitatus divisim vigilantissime administrabant, primum non alienis, sed suis legibus usi, parte tamen (ut fit) ex alienis desumpta, quibus multis sæculis usi sunt Germani, hodieque vel nescii pluribus utuntur. Potissimæ erant *Salica*, *Ripuarica*, *Alemannica*, & illa quam *Gombotam* dixerit, singulis quidem veteri more in multa capita distinctis, quas hodie in vetustis bibliothecis videmus. Et exstat Sangalli vetustissimus codex stylo inculto & barbaro scriptus, qui & *Salicam* & *Ripuariam* & *Alemannicam* continet. Exstant ibidem Ansegisii libri de legibus Caroli & Ludovici, ex quibus plurima descriptimus. Legibus igitur Principum præcipuis, non 2 laici modo ordines, sed monasteria etiam & collegia parebant: neque usquam 3 ratum habebatur, quod lege reclamante pactum fuisset. Norunt autem Franci & Alemanni Romanas leges veteres, quod ex antiquis ipsorum tabulis palam convincitur. Carolum autem inter civiles leges constat pluculas habuisse ex Moysæ transumptas, quæ quod divinæ essent, eo nomine commodiores Christiano regno administrando visæ. Cleri disciplinam ad scripturæ præscriptum & synodorum ac Principum decreta Episcopi exigebant, integram & Pontificum rescriptis usi, quum

B

alii

aliis atque aliis de rebus consulti fuissent.
 4 Atque horum plucula tunc extabant in literas relata, primum ab Ildoro Hispanensi Episcopo, ac post eum ab Ivone Praefule Carnotensi, quæ modico tamen numero continebantur, & eo quidem in loco habita, ut consilia magis quam oracula judicaretur.

Abbatibus Benedicti regulam, quam solum ea sacula notant, suis inculcabant. Secro enim receptum est jus illud Pontificum, quod quia humanum est, à quibusdam (Ethnicorum licet more) Pontificum dictum est, quod *Canonicum* nostri vocant.
 5 Gratiano primum immensum illud opus confarciendo, quod sub Friderico Aenobarbo factum esse existimatur. Ad cuius deinde exemplum *Decretales* Gregorio Nono curante conscriptæ sunt: dein *sex-tus Liber* à Bonifacio octavo, & *Clementina* à Clemente Quinto, inde ad *fixes* usque discensum *Extravagantium*, regnante jam & nihil non audiente Joanne Vicefimo secundo, Anno Dom. MCCCXVII. Ex quo tempore mandata hominum primo in loco & oraculorum quidem vice habita, scripturarumque decreta postrema in subsellia rejecta sunt. Generalis autem constitutio erat Synodorum de Presbyteris: *Ne arma ferrent, ne in hostem irent non evocati, ne venarentur accipere* aut *falcones* (hæc decreti verba *tunc avertent*: severe autem in illos animadversum, qui avaritiæ studio correpti turpia lucra sectabantur.

9 Causas matrimoniorum multis in locis judices ordinarii civilium negotiorum cognoscebant, quorum erat & divortia peragere. Venus incesta etiam in Laico magna pœna vindicabatur. Rarum illis supplicium capitis, & in totum maleficiorum omnium pœna levior, maximis criminibus ætarnis factis, quæ hodie ferre sanguine & morte vindicantur. Alemanni incestas nuptias judicabant, si quis focrum, numerum, privignam, novercam, filiam fratris, filiam sororis, fratris uxorem, uxoris fororom matrimonio sibi copulasset: præterea si filii fratrum fororumve juncti matrimonio fuissent. In quibus omnibus casibus locum habebat divortium, bonis eorum, qui contra legem coissent, sisco adjudicatis. Franci Ripuarii divortio & bonorum confiscationis exilii pœnam adiciebant incestis. Liberi minores incesta libidine polluti libertatem amittebant, & numero servorum fiscalium censebantur. Sed de servis infra dicemus. Levibus autem de causis ab Alemannis sponsalia solvebantur, & licebat priorera intactam repudiare, si quis jurasset amore adductum, ut cæ

reliâ aliam magis deamatum duceret: neque major erat repudii multa, quam 40. solidorum. Durabat tamen ea ætate lex illa divina, quæ filiam sine parentum tutorumve consensu nubere non sinebat. Franci Salingi pœna duorum millium quingentorum multabant, qui alii desponsatam abstulisset, & conjugio sibi copulasset, sed ratum interim conjugium manebat. Sic enim habet lex Salica: *Si quis sponsam alienam tulerit, & sibi in conjugium copulaverit II DCTS Dñi, qui faciunt solidos LX. I. Culpts. Jud. sponso autem ejus Dñs Dñi. qui faciunt Sol. XV. Culpts. jud. Servum fugitivum ab ignorante Episcopo in Presbyterum ordinatum, si Dominus requiivisset, non asserbat adeo sacerdotium quoniam probata servitute in pristinam conditionem remigraret. Nec dum enim notus erat character ille indelebilis, quem scholæ postea inventum sacrificis suis insulerunt. Nec Francorum modo legibus, sed etiam 3 Cæsare Justiniani cautum legimus. Contra autem sæpe manumissi sunt servi, qui doctrinæ commendatione ad ministerium vocati aut electi essent. Extant enim veteres chartæ manumissionum, quarum unam à me visam libro secundo inter exempla veterum chartarum ponemus. *Decime* 4 propriæ ecclesiarum erant, certis limitibus, quas tunc *Marcas* vocabant, discreta. Cæbro mentio fit marcarum in Regum diplomatis antiquis, præterea in donationum, concambiorum, & præcariorum, ut vocabant, chartulis, quæ in collegiis parvis & monasteriis vetustis extant. Nec decimas solum, sed *nomas* etiam partes solvebant coloni. Et extat apud Anseglum caput de *nomis & decimis*. Alicubi 5 & *tercias* dabant, qui eo pacto agrum conduxissent. Carolomanno majori domus, Pipini fratri, frequenti in consensu procerum & eruditorum placuit, ut ædes parochiales quam liberalissime donarentur, resque ecclesiarum quocumque fisco alienatæ non sine multa restituerentur. Jam tum enim erant, non Abbatibus modo, quorum avaritia dudum ecclesiis noceat, sed Nobiles etiam laici, qui Principum indulgentia abusi, decimas sibi frequenter vendicabant. Ex lege autem Alemannorum non licebat agros ecclesiarum locare laico sine *charta*, hoc est, tabulis, quæ pretium censumve & relocatorum conditionem continerent. *Pre-carie* autem chartæ illis sæculis dictæ sunt, quod fundus donatus, cujus in charta fiebat mentio, cum expressa aliqua conditione relictus vel locatus, precario consideretur, certo aliquo tempore ad ecclesiam rediturus, ni redemptibilis fuisset. Porro ritum est *precarii* vocabulum apud 6 jure.*

jureconsultos. Alemanni qui precariam chartam postulati non ostendebant, ipsa possessione privabantur. In totum autem neque agros vendere, nec distrahere mancipia, Pastori ecclesiae licebat. Habebat tamen locum permutatio, quum ager pro agro, mancipium pro mancipio, charta interveniente, recipiebatur. Chartarum exempla inferius libro secundo apponemus, quae veterem more & ritum clare docebunt. Legem vero Alemannorum adscribere visum est, quae sic habet: *Nullus Presbyter nec aliquis Pastor Ecclesiae potestatem habeat vendendi ecclesiasticam terram, nisi contra aliam terram, nec mancipium, nisi alium mancipium receperit, & si Concambium fecerit, aut de mancipio, aut de terra, semper epistolam firmitatis faciat, ut contentio non fiat, nec ecclesia perdat, quod legitime possidere debeat.* Primariae erant ecclesiae, quas hodie *Cathedrales* vocant: secundo loco, sed eximio tamen, illae, quae *Parochianae* seu *Parochiae* dicebantur: quibus ornandis tuendisque veteres illi Principes & Episcopi incredibili benignitate affuerunt, non pastoribus modo, sed & plebi gratificantes, quoniam in plebem praecipua pastorum liberalitas demanaret. Nec deerat illis, unde liberalibus esse liceret, & magna opum pars, quae in ecclesiis collata fuisset, pauperum & horum qui mediocri fortuna essent usus & necessitati cedebat. Hodie rebus aliter habentibus, ecclesiae parochianas redditibus spoliatas terminus, non paucis furto illo *Incorporationis*, Fucum dicere volebam, ita nuper exipatis & direptis, ut ne de victu quidem satis esse provium sacrificis queat, nisi plebis beneficentia adjuti male natis ritibus, ipsoque sacrarum rerum abusu, quæsum faciant. Hoc enim supra modum noxio malo nostra etiam ætas misere infestata est. Nec mirum, etiam si dolendum est, omnes urbes, pagos, vicos, villasque Germaniae pauperum hinc inde discursantium mendicitate tot annis fatigari, cum ecclesiae plurimae à Pontificibus, Episcopis & Abbatibus direptae, ne Pastores quidem suos, ut jam est dictum, satis alant, nedum pauperes, quorum tamen usus propriè deserviebant, quæ illorum immoderata cupiditate sublata sunt, ut interim de rapacitate illa taceamus, quam summi Pontifices, bullarum suarum licentia otiosis hominibus hæcenus indulserunt. Alemanni, quum pars essent regni Francorum, pauperes suos adeo vagari non sinebant, quin domi eos veluti ex Canone alerent: bonis etiam quæ ecclesiis donabant, ita alicubi partitis, ut in ditioribus ecclesiis pauperum subveniui partes duæ, in tenuioribus æquales

Tom. III.

partes & clero & pauperibus dividerentur. Enimvero, ut supra quoque dictum, Episcopi ipsi & Abbates Collegia & Parochias interdum instituerunt non parvis redditibus donatas & auctas, quas & ipsas demum successores sui multis in locis, quibuslibet de causis adducti, præterea & damnosio illo *Incorporationis* aucupio animati, ecclesiis adeptas, suos rursus in usus converterunt. Ante autem diximus nec Ecclesias nec Collegia fundari solita fuisse, nisi Principis consensu: Nec tum erat Papæ jus illud comprobationis, quam *Investituram* vocant, sed Regis aut Imperatoris. Et extant diplomata, quæ, quod dixi, palam testantur. Sed alio in loco de jure illo commodius referemus. Illud non racendum, Caroli legem extare, quæ cavebat, ne Parochiae sine manibus instituerentur. Manfos autem illa sæcula vocabant Villulas cum prædiis, quæ singulæ singulis Ecclesiis fuissent attributæ, omni quidem onere exemptæ, nisi si quid Ecclesie deberetur. Durat autem Germanicum nomen *Kelhof*, quo mansam gens illa, ni fallor significavit. Quamquam autem Synodi Franciæ Principum auctoritate ratificatæ non Monachis modò & Nonnis, sed etiam Clericis usum conjugii negarent, & nihil tamen minus omnem fornicationem severe coercerent & vindicarent: tamen haud ita multis post Carolum annis publico quodam consensu, & quod diversum scripturæ in vetustissimo concilio Nicæno ad eum sensum receptæ & probatæ docerent, factum est, ut Presbyteri per Germaniam legitima connubia celebrarent: Laici autem fornicationem & concubinatum non ferentes, Pastoribus suis, ut conjugati essent libenter permitterent. Quem morem plusculis sæculis receptum, quum Hildebrandus monachus Papa factus, qui Gregorius Septimus transnominatus est, Concilio quodam cum suis in Italia habito, ceu impium & Patrum decretis adversum condemnasset, contestum litteras Episcopis Germaniæ plenam minarum militæ & honore sacerdotii privati iussit, qui decreto concilii sui præterito conjugari esse pergerent. Antistes igitur Magoniacensis, Synodo Heresfordiæ congregata, cum litteras Papæ vel invitatus prælegisset, orassetque Papæ edicto audientes esse, quæque concilio placuissent recipere vellent, repente tanta seditio in eo consensu exorta est, ut parum abfuerit, quin Præsul ipse de cathedra deturbatus, celerique in tumultu trucidatus esset, clamitantibus multis satius esse Episcopum Papæ fautorem occidi, quam dogma tam vesanum & hæreticum cum tanta sacerdotii contumelia pro-

B 2

pro-

promulgari. Neque exemptus periculo est Præzuli, antequam promitteret, primo quoque tempore curaturum se, quo Pontificem ab hujus sententiae austeritate deduceret. Quod quidem se vivo, hoc est, Heinricho Quarto imperante, accidisse cititer annum Domini MLXXX. Lambertus monachus Hirsfeldensis prodidit. Mirum autem adversum conjugia sacerdotum statuere Caroli ætatem potuisse, cum Concilia tamen illo tempore habita, ac illud imprimis, quod sub Carolomanno Prætorii Præfecto Wunefridus Legatus cum aliquot Franciæ Episcopis celebravit, in hæc ferme verba ingenue confessa sint: *Non licere Episcopis, aut Imperatori, aut cuiquam pietatem custodienti, quicquam contra divina mandata præsumere, &c.* Et Sole interim clarius sit, nihil tam adversum Apostolicæ doctrinæ, quam lege lata ad castitatem servandam cogere, quam nec voluntas, nec conatus hominis, sed unica divina gratia largiatur. Sed sæpe accidit, ut quæ palam impia sunt, fucatis illa specie pietatis Ecclesiæ obtrusa sint. Atque hæc quidem de Collegiorum statu hæcenus dicta sint: Nunc quæ reliqua sunt de Monachis & Monialibus subiungemus, interim, & alia quædam, quæ obiter nobis, (ut in farragine) ad summam argumenti adumbrati magis quam expressi pertinere visa sunt, inser-turi.

Monachorum disciplinam privatim Abbates, generatim etiam Episcopi exigebant: Abbatissis autem (ut illorum temporum vocem usurpem) ministri seu Lectores dabantur, qui sacris peragendis & moderandæ disciplinæ præessent. Primum quidem rariora erant Virginitatis cœnobita, quæ paulo post Fœminæ Augustæ & nobiles alix, non tam pietate, ut videtur, quam sexus amore illectæ summo opere auxere. Unde laude virginitatis & commendatione quibusdam permotis placuit etiam feminas, seu malum puellas velare, tondere, vestire, congregare, certamque ad normam vitæ instituire & exercere. Quod utinam tanto cum fructu pietatis esset factum, quantis sumptibus constitit. Et laudari fortasse institutum posset, si & hæc puellaria cœnobita, seu prima illa Monachorum scholarum instar habita fuissent, in quibus teneram & imbecillam, & affectibus obnoxiam ætatem viri graves & sancti, ac si ita libuisset, matronæ etiam moratæ & castæ certo aliquo, sed, conducibili tamen ad pietatem, disciplinæ genere ad tempus formassent & erudissent, quo majore pudicitia &

continentia peritæ jam & litteras etiam edoctæ, reliquum vitæ, quod sibi vel nuptis vel innuptis concessum fuisset, multiplici cum fructu transigere potuissent. Nunc cum longe aliud, nisi fallor, spectatum videam ab illis, qui eo modo virgines incluserunt, profecto non habeo quod cœtibz illis vel probatissimis tribuam præter otium plusquam delicatum & superstitionem immodicam. Primum enim humanis doctrinis persuasæ, virginitatem velut de suo vovent & offerunt Deo, jactata deinde pudicitia, quam nemo tamen, seu diximus, veram assequitur, nisi donante Domino. Deinde futuris sanctis, quæ liberam faciunt optionem castitatis, vel ignoratis vel contemptis, votum suum, hoc est, decretam temperariæ voluntatis sententiam, tanti æstimant, ut honestis etiam & piis causis urgentibus, probatæ semel & receptæ opinionioni renuntiare scelus esse deant: cum D. tamen Paulus causas habeat, cur in casu aliquo nubere virgines malit cuiusque conditioni mancipatas, quam innuptas manere: Cumque idem non audeat perpetuam virginitatem ullis præcipere, nimirum domino Dei, & quidem raro obvenientem; illa contra pessime imbutæ, vel hæc de causa perpetuam esse volunt, quia semel in corripthorum suorum verba juratæ illam promiserunt & voverunt, duplici, ni fallor, contumelia culpabiles coram Domino: Una quidem, quod rem alienam & conceditam sibi, etiam si vere virgines esse constaret, magna fraude & ingratitude pro sua usurpant & venditant; altera autem quod munere & dono Dei adversus Deum, velut debitorem & nexu aliis obligatum, elatæ sanctitate illa carnis vanissimè jactata, sibi referunt acceptum, vel velut de suo profectum offerunt & consecrant DEO, quod soli misericordiæ Domino erat referendum.

De operibus enim & ceremoniis quibusdam propemodum ridiculis, ut nihil dicamus, non video quibusnam rebus aut commodis usui esse possit genus illud vitæ tantopere laudatum multis, nisi aut Paulus aut Marcellas, aut Hedillas illa latibula nobis ederent, quæ dignæ essent doctrina & pietate, quibus libri inscriberentur. Nec enim vocari possunt monachæ nostræ ad ullum Ecclesiæ famulatum, nec ullo cœtui rite præesse, denique quod ad pietatis captum attinet, ne sibi quidem ipsis adesse aut consulere, longe minus proficere proximo, videlicet includæ & iterum in morem parietibus septæ, adeoque religione obstrictæ, ut ne cum parentibus quidem & cognatis, nedum cum proximis aliis vel tantillum commercii, & fa-

& familiaritatis habeant. Et revera dici possit, quod à doctissimo quodam viro dictum est: *Canobia aliquot non monialium solum, sed monachorum etiam non aliud esse, quam conditoria quedam in quæ viri homines otio scilicet & inertia consopiti sepeliantur*, & sic (si Diis placet) mundo sint mortui contra alia quædam, quæ sic jactant religionem, ut domus non hominum nec orationis, sed Dei ipsius dicantur, sic aliena sint à cultu divino, ut qui in illas recepti & initiati mundo renuntiantur, re ipsa nihil magis, quam quæ mundi sunt, profiteantur & colant. Cantus enim illi & preces, quibus fiunt, quasque aliis negotiando imperitiunt, quid aliud (oro) sunt, quam elementa, hoc est mandata hominum & ceremoniæ de doctrinis hominum, solida refragante pietate, institutæ, indignæ profecto, quæ ulla ex parte cum eximii illis charitatis fructibus & officiis conferantur, nedum ex seipsis ullo modo possint aut debent in bonorum operum numero censi & æstimari. Sic autem aliena sunt ab operibus charitatis illarum somnia, quæ in ecclesia tamen habent locum, ut jactata illarum virginitas cum operosa virginum verè Christianarum castitate conferri nullo modo possit, ut interim conjugatorum & cælibum castitatem non attingamus, quæ non minus laudis apud Apostolum, quàm illorum, qui thorum ignorant, aut harum, quæ illas dum & inviolato corpore existunt. Laboriosior imò illarum continentia est, quæ vel habent conjuges, vel habuere, quàm harum sit, quæ conjugaliu deliciarum ignaræ sunt. Nec sine causa factum novimus, ut juniores viduas Apostolos nubere, & liberos gignere jussit, nihil minus probans, quam subitum & præceptis castimonie servandæ consilium.

Virgines Ecclesiæ, nec religione clatæ nec inflatæ professione, quod Dominus donavit, in Domini gloriam convertunt, hoc unum potissimum curantes, ut in eo cœtu fidelium, in quo ipsas Deus constituit, nihil officii intermittant, quod modò decore susceptum ad proximi utilitatem pertinere queat: suis manibus victum quærunt, vel ita de suo videntur: adhuc & parentibus, & ægrotis, puerperisque, & senio confectis benignè ancillantur: subinde divitum beneficentiam extimulantes, ne deesse miserorum inopia velint: totum autem nihil non ferentes laborum & vigiliarum, quo conformes esse vitæ Christi, hoc est,

omnibus prodesse, & ex æquo de omnibus mereri quam optime possint. Quod si quæ sunt, quæ vel valetudine vel conditione retrahantur, quo minus in cœtu famulentur, tamen aliis interim donis & fructibus præesse multitudini non desistant. Tales fuere primæ illæ Ecclesiarum ministræ virgines & viduæ, quarum Paulus & Lucas meminere: tales & hodie ex opulentis & magni nominis virginibus nonnullæ, quæ domum pauperulas invitant, nec carnis modo, sed animi etiam cibo satiant & inebriant, scribere juniores & legere docent, ad pudicitiam interim & parsimoniam & patientiam magno studio inhortantes: quippe hoc uno fine innuptas probat Apostolus, quia liberiore conditione donatæ, hoc magis quæ Dei sunt curent, quo minus colendis maritis liberifque educandis, & reliqua conjugalibus operæ molestia, impediunt. Nec minus interim probat conjugii statum, ut qui malit virgines cælibesque nubere quam uri, & confessus sit, honorabile esse inter omnes conjugium, cubile impollutum. Verum regno Dei promovendo intentus, notioem esse existimat, cum statum, qui ad pietatem colendam & supplenda charitatis officia quam minimum remoræ habet, qui proprie quidem illorum est, qui in hanc libertatem dono castitatis asseruntur. Porro illa virginitas, quæ votis auctorata, & septa parietibus, otio præterea & inertia vacuitate flaccescit & diffuit, adeo nihil habet cum Apostoli laudibus commune, ut & rejectam eam & damnatam ab eodem constet: rejectam quidem, quia cum otio & inertia (ut nihil de superstitione dicamus) conjuncta est: damnatam autem, quia nec liberam nec gratuitam, sed humanarum sanctionum tyrannide institutam, invitat etiam & coactæ puellæ profitentur, quibus tamen succumbentibus & palam lascivientibus Præfulum indulgentia, (quemadmodum & Clero omni) ut scortentur permittit, ut nubant non permittit. Constat autem Paulum in viduis vel maxime arguisse otium cœu fomentum impietatis, nec alia magis causa virginitatem & cælibatū extulisse, quam quod instrumentum forent & adminiculum præcinctæ jam & operosæ beneficentiæ: in epistola autem ad Corinthios, ubi de cælibatu & virginitate disserit, præcipue damnasse quicquid adversum scripturæ, hoc est fidei libertatem, de humanarum sanctionum præscripto cum conscientia recipitur. Diserte enim inquit: *pretio redempti estis, nolite servi fieri hominibus*. Adhuc palam testatur, neminise laqueum propriæ sanctionis injecturum, sed liberum

berum relicturn, quod liberum nobis reliquit Dominus. Neque equidem ignoro, quid magistri quidam Scholastici, contemplationi & orationi, & pluscularum inter se puellarum privatæ scilicet & captivæ sedulitati & beneficentiæ tribuant: sed hoc majori fiducia horum opinionem rejicio, quo certior sum, nullum usquam instituti ejusmodi in universa scriptura extare exemplum. Nec mirum quidem plerisque tantopere laudasse, quod ipsi sunt professi. Suum enim (ut in proverbio) cuique pulchrum est: At non statim pium, quod quibuscumque pulchrum, & in speciem religiosum etiam visum est. Vetat enim scriptura id agere, quod rectum est in oculis nostris, nisi Dominum id ipsum jubere consiterit. Et ut aurum non est, quicquid auro tegitur, aut aurum splendore imitatur, ita non est repente virgineum, quod nomine virginittatis cum jactata & inutili corporis integritate jactatur: siquidem virginitas, quam de carnis integritate metimur, adeo non est pietas, ut & piis & impiis communis exsistat. Prudentum enim & stultarum virginum Christus meminit, neque eas probat, quæ lampades gerunt exterius nitescentes, sed eas quæ internæ puritatis oleum gestant. Proinde nec feris, nec obicibus, nec tepagulis opus habent, quæ veræ sunt virgines: neque sane parietibus seu vivariis includi necesse est, ne quis corpus violet. Violatur enim non tam corporis actu, quam animi consensu virginitas, neque *loca neutem* (ut ait Gregorius) *mununt, quod si desit Spiritus, non adjuvat locus*. Tota ecclesia, quocunque loco est, corpus Christi est, quæ Apostolo teste id curat in primis, ne quam speciem mali in omni credentium cœtu ferat. Nemo facile castus est, qui vel solus, vel cum paucis conjunctus est, nec virum est propriarium, sed eximie gratiæ, cum illo carnis incentivo luctari, ut victoriam triumpho dignam reportes. Proinde hoc sanctior erit virginitas, præsertim feminea, quo pluribus fidelium sese commiserit. Atque ita fecisse vetularum Ecclesiarum virgines constat. Satis enim tutæ sunt vel castissimæ virgines sub magistratu, qui vim, fraudem & injuriam vindicat, nec invitæ continebunt, quæ vulgo præstant, quod donavit Dominus. Utinam autem carere hominum doctrina potuissimus, quam certum est adeo infelicem esse in religione promovenda, ut quamlibet fortibus adminiculis adjuta, nihil tamen proficiat, sed hoc fere solum perpetuo conatu suo assequatur, ut dum à Domini doctrina ad sua placita deficit, postrema juxta D. Petri dictum pejora primis efficiat. Quæ

vero sunt virgines, utrunque inclusæ & oberatæ, adeo corollam non merentur, ut meliore conditione ruerit Astra illa in lupanar tracta, quæ animi interitum puritate inter Angelos versata est, quam illæ sint, quæ virginum in cœtu posticæ de lupanari cogitant: in quibus juxta illud poetæ Satyrici:

*Dependas animi tormenta latentis in
ægro Corpore &c.*

Ut profecto constet optime sensisse illos, qui Gynecia plusculis in locis ad disciplinam modo capiendam fundarunt, libera interim optione relicta ingressis, ut vel nuberent suo tempore egressæ, si justæ causæ invitarent, vel cœnobio delecto virgines manerent, modo in eo statu nec cessare, nec ocium alere, fed adesse & prodesse Ecclesiæ studerent. Verum & hæc ades ocio & superstitione contaminatas videmus. Nam & ipsæ certæ normæ addicte, cantu, vestitu, preculis, votis, sese jactant & venditant ita deliræ, ut canere & in sacris legere pium judicent, etiam si nihil horum, quæ vel musant vel modulantur, penitus capiant aut intelligant. Adpingunt & hostiis suis Franciscos & Benedictos, ut vel inde constare possit, intus esse Nonnas quæ rejecta Christianismi puritate ad hominum doctrinas defecerint. Ita nihil superstitione confidentius, nihil supinus, nihil arrogantius esse solet. Dicunt enim & has optione longè posthabita, malle fornicari per cœnobium, quam maritos querere, & conjugali molestiæ prurientem libidinem subijcere: Quin satis esse putantes, si pingui illo in luxu atque ocio saginata, nomine & habitu castimoniam profiteantur. Id quod in totum illis usivenit, quæ vel parentum imperio, vel cognatorum persuasione, vel præcipiti aliquo consilio, cœnobium ingressæ votum suscipiunt servandæ Castitatis, quam nisi Dominus donarit, simulare quidem possunt, ut alia pleraque, præstare non possunt. Perinde enim atque animalia quædam non mansuescunt, quantumvis blandè tractata, sed dimissa ad ingenium redeunt: ita caro nostra, quantumvis attentis hominum consiliis demulsa persuasique subdat, tamen non mansuescit, nec ponit libidinem, sed ad naturam recurrit, nisi Dominus ipse dono eam castitatis cicuravit. Viderunt, nisi fallor, proxima sæcula, quam probe quorundam consiliis successerit, qui in hominum gratiam, & privati commodi magis quam pietatis aspectu, invitas filias cœnobis intruserunt, violentissimo illo castitatis jugo imposito: quod quidem post disciplinam nuperrimè per otium & opes luxuriam

tam, ita repente excussus est, ut monasteria non pauca propemodum in lupanaria degenerarint. De Germanicis autem loquor, neque his omnibus, (satis enim caste, etiam si impie, vel etiam caute, si non caste, multis in cenobiis vivitur) de his modo sentio, quorum ita profututa est castitas, ut memorare libidinem citra pudorem nequeamus. Et monere quidem haecenus de castitate hominum decretis instituta libuit, ne quis hoc ipso probare me hodiernum monachismum putaret, quia veterem ejus disciplinam veluti dignam memoratu recensco. Non enim probatur aliquid, quod judicatur, & memorandum proponitur. Quamquam cupere (quod antea quoque sum testatus) talia hodie esse, & tribus proximis saeculis fuisse vetera monasteria, qualia tunc fuerunt, cum instituerentur. Profecto minus nobis turbaram viriata quorundam licentia dedisset, neque auctus in tantum fuisset numerus cenobiorum, quae vix aestimandis sumptibus haecenus ecclesiae Latinae sustinuerunt. Adhuc, arma nobis fortasse in promptu essent, quibus horum conatus reprimere mus, qui iustissimis de causis moti totum illud hominum commentum, scandalis nimirum & erroribus refertum, nec uno nomine perniciosum, non damnant modo, sed abrogant etiam & tollunt, satis esse arbitri, desperati carcinomatis contagione rescindere de reliquo ecclesiae corpore, quam committere, ut medellae prae-textu malum serpat, & amplius noceat.

Ad cenobia autem Monachorum ut revertamur: constat Abbatum electionem per initia magna parte ad Principem pertinuisse, cujus ea cura erat, ut non nisi idonei eligerentur. Qua in re nec opibus, nec generi admodum, sed aetati & virtuti deferrebat, & jubebat Regula, ut in Abbates illi maxime eligerentur, qui facer scripturae periti, praeterea casti & misericordes essent, nec nisi è Domini praeccepto suos erudirent & instituerent. Unde clare apparet, quod ante diximus, primos monachos praescripto illo vitae archio-
ris, non aliter quam adminiculo quodam & ornamento usos fuisse. Clamat enim vel Benedicti Regula, se aliud non esse, aut proferri, quam legem quandam pro his initiandis & instituendis, qui Christo olim essent militaturi: imo addit, aliud se non urgere, quam talem obedientiam, quae Christi fidem profectos, necelatos faciat in opere, nec quicquam sibi tribuat de his, quae dedit Dominus, sed operantem Dominum magnificet. Simul tamen magno errore, & salutem docet ex observatione doctrinae hominum, & operum fiduciam fortiter inculcat multis in locis, ut vel hac una causa negari non possit, Regulam il-

lam, quam hodie Benedicto adscribitur, nec uno aliquo tempore, nec ab uno scriptum, sed dogmatum & caeremoniarum accessione subinde ab aliis atque aliis mutatam & auctam fuisse. Porro Carolus Imperator cognomento Magnus, communi edicto permisit monachis, ut Abbates ipsi legerent, quod ante se & Pipinus pater multis cenobiis indulgerat, adjecta tamen conditione, ut & Regum autoritate pro more agnoscerent, iustisque illorum parerent & acquiescerent: quod insecuti tamen Principes neglexerunt, saepius ordinatis selectisque etiam externis, qui Monasteriorum habentis adhiberentur. Sed nec electione ambitio sublata, aut avaritia repressa est. Nam & à monachis lecti his vitis obnoxii erant, & raros dedere Principes, qui per luxum & intemperantiam cenobiis abusi non fuerint. Usque adeo enim Carolo mortuo, ad quæstum & desidiam per domos illas declinatum est, ut Ludovicus filius, Concilio Aquis habito, coactus fuerit, abusus quibusdam correctis, veterem disciplinam monasticam revocare, Eutichii cujusdam doctrina fretus, quem magno in pretio apud Ludovicum fuisse Vincentius scribit. Ceterum nesci quidem utcumque redintegrata disciplina duravit, quin mortuo Ludovico Abbatibus nec clericis modo, sed etiam laicis hominibus, in beneficium (sic vocabant) concederentur. Legimus autem & sub Dagoberto, quo regnante Columbanus Rhetiam ingressus est, eodem morbo laboratum fuisse, quod ipsum palam indicat diploma Regium, quo cavetur, ne vel Episcopi, vel laici quicquam juris sibi in rebus monasteriorum aut potestatis usurpent. Alienos autem & exortes, qui regundis monasteriis impositi sunt, partim eximia fide fuisse invenimus, partim rapacitatis tanta, ut monachi multis in locis exemplo terribi visum Abbatibus alios surrogarent, ne priore moriente lupus aliquis Principis conniventia immixtus grassari, & nocere cenobio posset. Illud constat, immodicam quandam licentiam etiam Episcopos, Regum favore fretos, in monasteria sibi usurpassi, haud raro nequissimè tractatis monachis, plerumque autem ita vexatis, ut vel invit Abbates darent, qui suo nomine rerum potirentur, nec aliud illis permitterent, quam quod ipsi iussissent. Celebri autem more est observatum, ut qui à monachis electi fuissent, honesto aliquo comitatu ad Principem mitterentur, qui ratam electionem haberet: contra autem electi fidem dabant Regi, idque juramento intercedente, nec aliud praesumere vellent, quam Principes de religione & publica æquitate constituissent, ne ve aliud suis permittere, quam monasticæ disciplinae norma expostulasset. Quem quidem confirma-

tiois

tionis morem durasse satis constat usque in Rudolphum Avindurgensem Romanorum Regem, qui circiter annum Domini MCCC. ex humanis excessit. Adeo recens & nupera est invectura illa Abbatum Germaniæ, quam proximis annis Pontifices suam fecerunt, tot antea sæculis non nisi in Regum manu positam. Nec indignum enim, nec alienum ab æquitate videbatur illis, quorum majores, qui ipsi collegia passim & monasteria fundassent, privatamque electionem monachis permisissent, quique ante non nisi Principe designante Abbates acceperant, non minus juris in instituendo confirmandoque habere, quam antea, in eligendo habuissent. Suas quippe opes illis impenderant, suo in regno posuerant ædificia, suis legibus institutisque erant tutari, denique sua cura & diligentia intra metas veteris disciplinæ continuerunt. Legimus autem veteres Francorum, ac post eos, primos illos Germanorum Reges & Imperatores, sic large eam potestatem exercuisse, ut & Episcopos darent ecclesiis, & defunctis alios surrogarent, Præfulum quidem aliorum, sed non nisi domesticorum consilio freti. Sed & idem jus aliis principibus ita contulerunt, ut & legere & surrogare Præfules apud ecclesias suæ ditionis licuerit. Verum ut omni in negotio pietatis & religionis est factum, videlicet ut cotidie deteriora fierent, & subinde degenerarent, quæ minime improbe instituta videbantur, ita hoc quoque more sensim luxato detrimento hodie non nisi REGALIUM, ut vocant, nomine fidem Abbates Regibus præsent. Quod nomen ante annos, ni fallor, trecentos monasteria nostratia longe tum à dominatu aliena, in totum ignorarunt: nulla magis causa præsentatis Abbatibus, quam ut fideles esse suæ functionis ministri pergerent. *Regiarum enim donationum* nomine (quod veteres chartæ præferunt) non regalia illa nuper usurpata, sed agri & prædia & servitia etiam Regum benevolentia monasteriis donata, intelligenda sunt: *Regalium* nomen recentius non legimus in Chronicis veteribus. Nec fuit quicquam illis patribus regulæ, qui pulla veste induti, ultra & supra baptismi votum, suo etiam, hoc est proprio, mundum & gloriam ejus adjurarunt. Illud constat, longe minus nocituram fuisse multis cœnobii Principum electionem, quam privata & domestica nocuit. Impuros quidem sæpe dedit Regum autoritas, qui certe magno & rerum & disciplinæ damno admissi sunt. Monachorum electio multo sæpius, studiis & factionibus efferata, nihil non commovit, turbavit & perdidit, atque id quidem proximis maxime sæcu-

culis, quæ palam suppressa religione non nisi dominatum & tyrannidem quævere. Perinde enim atque in urbe quondam, ita in collegiis & monasteriis quibusdam Germaniæ nostræ est actum, corruptis & contaminatis suffragiis sæpe diverſi lecti sunt, qui repente ambitione extimulati, ac velut furis acti, nec credere invicem, nec monitorem fere norant, sed odiis alternis, (quæ ambitionis est rabies) intestinas & exitiales discordias ita exercuere, & opes illas religioni dicatas bello absumere, & cede etiam partium victoriam reportare libuerit, glotiantibus scilicet & exultantibus quibusdam, si vi & armis obtinuissent, quod Majores sui Regum curæ & tutelæ summisserant, ne nocere ulla violentia posset. Ita miraquadam rerum conversione factum est; ut mucronem etiam in se ipsam strinxerit monastica avaritia & ambitio, ex quo tempore in honorem & dominatum abiit, quod antea non nisi oneris & laboris fuisset. Sed sero tamen illa pestis, nec nisi opulenteria monasteria tentavit. Prima enim, utcumque vitata, nec sanguine suorum unquam, quod sciam, sædata sunt, nec bello infamiam contraxerunt. Sed & Abbates veteres quum dissidium immineret, non armis carnalibus, sed jejuniis & orationibus pugnabant, nec tanta illis aut reum aut titulorum cura, ut horum gratia Christiannæ modestiæ, & sponte receptæ disciplinæ liberet oblivisci. Quadam tenus quidem & illos tentavit cupiditas, quæ mehercule vel primis illis monasteriis adhæret, sed pluris tamen innocentia æstimabatur, quam ut permittendum sibi illi duxerint, quod postremi illi monachi, nihil minus quam monachi, sibi licentissima procacitate permiserunt. Nec jam nobis sermo est de sedis & sodalitiis fratrum, qui *Mendicantes* cognominantur, sed de his tantum cœnobiis, quæ longe ante natos mendicantium ordines fundata & reconcinnata fuerunt. Quorum quidem religioni & vacuitati ut consuleretur, Regum edicto constitutum erat, ut quemadmodum collegiis ita & monasteriis *Advocati* adhiberentur, quos *Vicedominos* aliqui vocabant monachi, nec parvo honore dignabantur: Principum nomine, à quibus impositi monasteriis fuissent. Horum munus erat reddituum, servitiorum, prædiorum, rerumque aliarum, quæ juribus monasteriorum erant, curam gerere: frequenter quidem & Abbat ipso & fratribus in consilium adhibitis, si quid incidisset horum cognitione dignum, quamquam minima hæc & omnium postrema monachis curæ erat, longe magis religioni quam sæculi negotiis addictis: præcipuam, ut dixi, gerebant Advocati, qui ea causa fere

de

de vicina Nobilitate legebantur, quo major foret auctoritas, ne damni quicquam cœnobio vel errore vel ignoratione fusciperent. Raræ tamen in monasteriis *emptio-
num tabulæ* visabantur, frequentissime erant *Donationum*, ut quæ tum fere non nisi donatis rebus alerentur. Unde mox paulò opes illæ enatæ sunt, quibus longè lateque omnia patuerunt, tanto spatio agrorum prædiorumque contracto, quantum (ut ait Perlius) *milvus oberret*. Tabulæ omnes *Abbatum* nomine inscribebantur, cuius quidem absentis vicem *Decanus*, nonnunquam & *Prepositus* gerebat. Addebatur autem in chartis, & fratrum & Advocati consensus, ut e. g. *Ego Bernardus Augie Abbas cum consensu fratrum meorum & Advocati mei Wicardi &c.* Ad quem modum, absente Abbate, Decani & Prepositi sese sæpiusculè præscribebant. Mirum autem vel simplicitate barbaræ gentis, vel studio brevitatis factum, ut neque in tabulis neque in chartis Francicus aut Alemannicus, quas quidem videre mihi contigit, nusquam cognomina vel Abbatum, vel Advocatorum, vel testium aut Comitum ascripta cernantur, cum hodie prope omnibus in tabulis & Sygraphis ita requirantur, ut si desint, omni proflus fide & æstimatione careant. Nec dubium tamen esse queat, quin illis sæculis etiam serviles & infimo in loco habitæ familiæ suis cognominibus non caruerint. Porro soli Abbates morem antiquum retinent, nomine scilicet edito, nec adjecto cognomine: quod & ab Episcopis humilioris natæ custoditur. Nobiles enim fere genus edunt cognomine prodito, quod veteres Episcopi in totum neglexerunt. Nam & Romanis Episcopis ea consuetudo est, ut nomen solum edant, sed numero tamen adjecto, ut quoti ejus nominis existant, intelligi queat. Quin & à Regibus & Imperatoribus veteribus Francorum ea moderatio custodita est, solis nominibus æditis, ut antiquis in diplomatis & tabulis non facile inter Carolos, Pipinos, Carolomanos, & Ludovicos, (potissima Regum nomina) nisi temporum ratione aliunde observata, discernere queamus. Criminalium causarum cognitio ad Comites pertinebat, à monasteriorum administratione adeo aliena, ut facinoris loco fuisset habitum, si quis affectasset. Posteriores quidam Abbates, & proximis quidem annis, dominandi libidine inflammati, Regumque abuli indulgentia, ne hoc quidem gladii & sæculi jure, utcumque prophano, & cum monachismo pugnante, carendum esse duxerunt: satis interim religioni factum arbitrari, si non ipsi, sed laici ministri suo nomine cognoscant, quum ipsi tamen & suo, & fratrum suorum nomine jus illud

Tom. III.

horrendum hauriendi sanguinis à Regibus & Imperatoribus suscipiant, eoque nomine fidem illis, à quibus accipiunt, jurent, quod ne Episcopi quidem longe minus quam monachi addicti & jurati, jureullo in sese (modo Christi sint ministri) transferre possunt. Dabantur autem & Abbatibus curatores, ut supra dictum est, quos & illa ætas Advocatos & Vicedominos vocabat: quibus nesciis, non licebat ullum contractuum pactorumve genus, quod modo in tabulas referretur, perficere. Venerat & Ludovicus, ne Episcopus aut Abbas, aut Abbatissa centenarium Comitibus Advocatum haberet, atque id quidem quo minus suspecta judicia essent, in quibus de monachorum monialiumque causis sæpe cognoscebatur. Erant autem *centenarii* iudices ferme Nobiles, à Comite constituti, & à numero, ut videtur, appellati, qui certis de generibus causarum cognoscebant, quemadmodum ex Caroli & Ludovici legibus patet. Ad Comitum autem referebant Advocati, si quid dignum ejus cognitione judicasset. Judicia celebriora Legati Principis tempore constituto, post hos autem & Comites & Centenarii, aut horum vicarii peragebant; quæ quidem Francis & Alemannis, barbara voce, *placita* dicebantur, & *placitare* pro eo usurpabant, quod est placitum celebrare, quam vocem in Carolicis etiam diplomatibus legitimus. Moris erat primum, ut Advocati cœnobiorum nomine placita, si quid negotii incidisset, adirent; inde inolevit, ut & Abbates irent. Nec abissima sunt judiciis illis veteribus & conventibus, hodierni conventus & judicia, quæ hodie vulgo *Reichs-Tag*, *Commer-Gericht*, *Hoff-Gericht*, *Land-Tag* nominamus. Quippe placiti vocabulo etiam comitia imparialia intelligebantur. Ludovicus enim Pii filius, post pugnam ad Fontanetum cum fratribus habitam, & obtentum Germaniæ regnum, placitum apud Ulmam celeberrimum legitur habuisse. Et extat præclara Ludovici Pii sanctio, quæ jubebat, ut in *Mallis & placitis primum omnium, viduæ, pupilli & pauperes audirentur, & si ad causam agendam inhabiles essent, datis patronis juroarentur. Mallum* vocabant conventum judicarium, *Land-Gericht*, in quo præter alia etiam de libertate & servitute, & assertionibus agebatur. Extat etiam Lex Carulina, quæ rem *judicatam in Mallo repeti* non fenebat. Refero hæc, non ut probeam, aurimitandas existimem voces barbaras, sed ut de statu temporum admoneam, nec fideam vel barbaræ usurpata, quo queant, quæ illis sæculis scripta sunt, intelligi. *Placiti* enim & *Malli* lex Salica & Alemannica creberram faciunt mentionem, nec tacent voces illas

C

las

las Chronica nostrata, quæ ante annos trecentos scripta sunt. Arbitror autem diversa fuisse ex parte ab iudiciis supra nominatis, illa quæ Latine *publica iudicia* vocamus, vulgo *Hochgericht*. In his enim de facinorosis plectendis statuebatur, quorum cognitionem Comes fere absentibus Principis Legatis agebat, quæ & *meri imperii* significatione intelliguntur. In aliis autem de appellationibus, aliisque id genus civilibus causis, quæ Legatorum Regionum aut Comitum præsentiam requirebant, iurisdictione magis, quam potestate, cognoscebantur. Qualem hodie annum conventum illustres Helvetiorum pagi, sub festum Joannis baptiste in castello Thermanum agunt, non modo de appellationibus communium Præfecturarum, sed de re latis etiam & obiter enatis causis, quarum cognitio ad summum magistratum pertinet, decernentes.

Loca ipsa condendis monasteriis deleta; principio non nisi Principum favore concedebantur. Quæ si liberorum hominum fuissent, & donata non essent, permutatione compenfabantur: si fiscalia, religionis causa dabantur Abbatibus. Unde verisimile est, quod in Chronicis cænobii ad S. Gallum legimus. Sigibertum Francorum Regem, non illum Austrasiorum, qui Brunehildam uxorem habuit, sed juniorem Dagoberti & Ruaguedrundæ filium, Beato Gallo partem sylvæ, quæ fiscalis erat, quam Abtzeallanam hodie vocamus, pro monasterio ordiendo donasse, quod annis minimum centum ante imperium Caroli factum esse colligitur. Ut vel hac de causa constare possit, vix aliud monasterium per Alemanniam, quæ tum Regni Franci pars erat, vetustius extare. Siquidem Dagoberto illo regnante, qui sedem Constantinensem primus instituit, Rhetiam nostram Gallus ingressus est, nec multo postea nemus illud Submontanum ad rivum Stainaham situm, incoluit, cujus proxima loca ei demum Sigibertus donavit. *Ereumum* quidem atque etiam *solitudinem* Monachi Chronographi nominant, verum paulo frequentior hic secessus fuit, quam aut Eremiti aut deserti nomen gereret. Desertior quidem erit ager Abtzeallanus, & incultior multo, quam hodie existat, illo maxime in tractu, qui à monasterio recta ad Alpes tenditur, sed colonos tamen habuit non paucos, servos videlicet fiscales, per sylvas illas & dumeta dispersos, quos dono Gallus à Sigisberto accepit. Nec prorsus solitudo fuit, ubi hodie monasterium est: quippe sua ipsorum historia in literas relata constat, proxime monasterium agros fuisse nobilium & liberorum hominum, qui Gallo donati postea fuerint. Indicis certissimis constat, illo in loco, quem urbis no-

stræ moenia cludunt, ante Galli adventum, non frequentem modo, sed veterem etiam & Romanam vetustatem præferentem habitationem fuisse. Et sunt nuperime intra pomeria oppidi nostri reperti in hortis haud procul à parrochiali D. Magni, argentei & æreumum Romanicum Imperatorum veterum inscriptione, qui vel remotam antiquitatem, aliis quoque de conjecturis apparentem indicant, de quibus nunc dicere omittimus. Ad institutum interim reverſi, sciendum est, monasteria vetera libenter illis Episcopis paruisse, in quorum diocesi essent exstructa: nec multo erant Presbyteris parochianis celebriores Abbates, nisi amplius illos religio commendasset, nec major erat ex lege pœna illi constituta, qui monachum pulsasset, quam qui Diaconum. Abbates enim paucorum, Presbyteri multorum curam gerebant, utrique salutaribus Episcoporum monitis obsequebantur. Carolo Magno placuit, ut Episcopi veteri more competentem monasteriorum curam gererent: contra autem monachi, horum dicto audientes essent, quod & Ludovici filii lege cautum est, nec licebat Abbatibus, ut externis sese negotiis miscerent, nisi eos Episcopi vel sua auctoritate, vel Principis iussu, ad necessariam aliquam functionem evocassent. Isdem enim etiam concilia omnium secularium officiorum usum admebant. Primum omnium avaritiæ accessione factum est, ut Episcopi suis ecclesiis non contenti, de occupandis expilandisque monasteriis consilia caperent, non jam ad disciplinam retinendam, sed ad quæstum & lucrum faciendum intenti. Unde mox Abbates calumniis contumeliisque petiti & exagitati de jugo excutiendo, & declinanda Episcoporum tyrannide deliberarunt: quandoquidem & ipsis non hominum modo privatorum, sed Regum etiam & Imperatorum favor & indulgentia nihil non pollicebatur: nec paulo opatilius videbatur, proprio dominio præstare, quam alienis parere imperiis. Adeo verum est, quod quondam à Fabiano Philosopho dictum Seneca in controversiis retulit: *Divitias scilicet frugalitatem & pietatem impugnare*, præterea *malos patres & malos filios facere*. Tum primum enim labalceræ religio cepit, quem qui illi præfuerit, divitias sentire, admirari, & consecrari ceperunt. Quare Francis etiamnum regnantibus contigit, ut Abbates opulentiores veteri more & instituto violato, rescissique obedientiæ vinculis totos sese reiectis Episcopis tutelæ Regum commiserint, & diplomata impetrarint, quibus adeo afferiebantur, ut nemo quicquam juris, excepto Principe, in eos sibi vindicare posset, qui hoc honoris & auctori-

thoricitatis Episcopis habebat, ut disciplinæ monasticæ retinendæ gratia eo iure potirentur, quo in monasteriis administrandis & exigenda religionis puritate, veterum Principum autoritate & constitutione donati essent. Prima igitur exemptionis species, qua vel bonorum & piorum Antistitum iugo sese monachi subtraxerunt, illa fuit, quam Episcoporum insolentiz & avaritiz acceptam retulimus. Secunda, quæ pessima fuit, ipsis monachis debemus, qui Principum patrocinio elati, & suam illam ad opulentiam admitti & conversi, demum ne ipsos quidem tam bene meritos Principes adeo reveriti sunt, quin sæculis insecutis & proximis quidem, quum Romanorum Pontificum potestas non modo ingens, sed formidabilis etiam facta esset, & contemptum jam ab illis Germaniz Imperatores tractarentur, sensum est ad Urbis Antistitis discessum, & Romanæ sedis immediate (ut vocant) subiecti sunt, qui Franci & Transrhenani Germaniz Principibus opes omnes & fortunas suas debebant. Tanta enim indulgentia habiti, ut illos merito parentum loco vereri & amare, neque alios quærere patronos debuissent, quorum fidei & protectioni sese committerent, quando ita ab illis jam inde à iactis fundamentis protecti & defensi fuissent, ut præter omnium rerum securitatem, ad opes illas & facilitatem plus quam modicam, non nisi Principum favore pervenerint. Primum quidem nostri regnum illud novum urbis, quod rejecta Imperatorum autoritate sibi ipsis nullo iure Pontifices arrogassent, admirati, de suis etiam, hoc est de privatis Dominis, cogitare ceperunt. Quid enim aliud erat, sedi Romanisubjici, quam Imperatorum & Episcoporum veteri juri & authoritati nunquam remittere? quando jam orbis sibi persuasisset, ita omnem ecclesiasticæ administrationis potestatem illuc pendere, ut quicquid semel sedis illius nutu & voluntate decretum esset, illud ipsum ne Imperatoribus quidem, nedum Episcopis, rescindere liceret. Pontifices igitur qui alienis opibus inhiabant, hoc uno per initia erant contenti, quod isto tutelæ patrociniæ prætextu ditissima Germaniz monasteria suarum partium fecissent, donis etiam & privilegiis honoratis Abbatibus. (Mitra enim & pedum & annulus & sandalium, & manicæ gemmatæ, Paparum illorum maxime, qui & ipsi monachi fuerant, munera sunt, quibus Episcoporum dignitati Abbates jam suos æquarunt.) Jam enim ditissimos quosque Præfules nostrates eandem in nallam illixerant, ac velut muro sepserant suæ sedis potentiam, nequid in illam impune præ-

Tom. III.

sumere Imperatores nostri possent. Cui conatus ubi successit, facile alia secuta sunt, Pallii videlicet redemptio, annatz, investituræ, indulgentiæ, quæ nostri, Pontificum potentia & amplitudine commoti, sed & elati tutela, quæ vel Regum manus coerceret, ultro etiam illis concesserunt. Verum juri illi & mori exemptionis nuper nato cum vere sanctus Abbas Bernardus resisteret, negaretque id licere Abbatibus, ut hoc modo orto & libertati consulerent: (quippe jam videbat, quem ia nervum illthæc consilia demum essent ereptura,) tamen solus fatalem illam calamitatem adeo arcere non potuit, quin brevi postea tempore, quum consecuta jam & bona ex parte oppressa per Italiam Regum dignitas jaceret, cenobia fortunatiora Papæ sese tuteke committere magno numero perrexerint, moremque nec probum admodum nec honestum, literis aut tabulis etiam suo nomine æditi, palam ostentantur, quod à nonnullis tamen primum ducentis annis proximis factum esse constat. Usque enim ad Rudolphum Avindsurgensem Germanorum Regem, Alemanniæ monasteria vel prima & ditissima electorum Abbatum comprobationem, quam vulgo *investituram* vocant, non à Papa, sed à Principe, vel Rege, vel Imperatore petiere: nec ad Pontifices, sed ad Principem juramenti præstandi gratia missi sunt (quod alio in loco admonuimus) qui privatim & domestico fratrum consensu in Abbates electi fuissent. Vetus enim illud & sanctum jus, tum dignitati, tum etiam authoritati Romanorum Principum à Constantino usque Maximo, cum fructu ecclesiarum omnium tributum est, quod ipsum postea ingenti dispendio & horribili cum perturbatione religionis, nec sine armis & sanguine, iisdem Pontificum ambitione est adeptum. Franci quidem illud per Carolum, ut diximus, Hadrianus Papa donaverat: quod quidem minime necesse fuisset, nisi iisdem etiam Imperii nomen & curam donasset. Perpetua tum fuit Imperatoris urbis facultas, electos ut Episcopos comprobarent, aut si iusta causæ fuissent, rejicerent. Primus omnium Gregorius ille, ut Vincentius tradit, qui VI. eo nomine Papa fuit, Heinricho III. imperante, circiter An. Dom. ML. Hadriani constitutione violata investituram sedium Italicarum vendicare sibi est ausus, post quem Gregorius VII. Heinricho IV. dignitate supra modum contempta & vexata, idem molitus est, niteati licet ex animi sententia non successerit. Demum Calixtus II. idem saxum voluit Heinricho V. ea maxime causa in urbem admisso, quod Legatis ejus apud Sutrinum obvia factis promississet, iure seque investiri cessu-

C. 2

cessurum, quum minime tamen cesserit. Unde diris devotus & anathemate percussus, plurimis annis ingentem persecutionem magna & prope incredibili constantia sustinuit, donec etiam à suis minas Pontificis declinantibus desereretur, speque omni atque ope demum destitutus, vetulissimo illi & æquissimo iuri imperatorio renuntiare coactus fuit, exhibitio etiam diplomate, cujus hæc verba sunt: *Ego Heinrichus Dei gratia Rom. Imp. Aug. pro amore Dei, & sancte Romane ecclesie, & Domini Papæ Calixti, & pro remedio anime mee, dimitto Deo & sanctis ejus Apostolis Petro & Paulo sancte Catholica ecclesie omnem investituram per anulum & baculum, & concedo in omnibus ecclesiis fieri electionem & liberam, jam consecrationem, &c.* Contra Calixtus, jam potitus voto, in hæc verba condixit Imperatori: *Ego Calixtus servus servorum Dei, dilecto filio suo Heinricho Dei gratia Rom. Imp. Aug. concedo electiones Episcoporum & Abbatum Teutonici Regni, qui ad Regnum pertinent, in presentia tua fieri, absque simonia, & aliena violentia, ut si qua inter partes discordia emerferit, Metropolitanus & provincialium consilio vel judicio saniori parti assensum & auxilium præbeat. Electus autem regalia per scripturam à te recipiat, exceptis omnibus, quæ ad Rom. ecclesiam pertinere noscuntur, & quæ ex his jure tibi debet, faciat, &c.* Extant enim diplomata apud Urspergensem data An. Dom. MCXXII, 9. Kal. Octobris. Ex quo tempore nomen Regalium usurpatum Abbatibus, jusque investituræ sedium Germanicarum in Pontificum manum delatum, quod mox paulo simonia ingenti contaminatum est. Conjicio autem eodem ferè tempore, & Principes & Ecclesias nostrates investituræ & electionis potestate veteri spoliatos fuisse. Sane & sub Heinricho IV. aliquousque comprobandum Episcoporum Italie facultatem suam fecerant Pontifices, verum jure adeo arcto, ut citra Imperatorum consensum irrita fuerit illorum ratificatio, quam Quinto primum Heinricho succumbente in totam nostram amiserunt, repetitam quidem sæpius, sed clade innumera, quum non contenti investitura Urbani Præfules jura etiam imperii, & multarum urbium Italie, quæ antea imperialis fuisset, sui juris ac potestatis facerent. Sæpe autem hac ipsa de re cogitanti mihi visum est, insignem illam contumeliam Heinricho V. non fide evidenti ultione irrogatam fuisse, non solum quod charissimum parentem abjici a regno, seque Pontificum studiis eligi, regni que honore exaltari passus fuisset, ve-

rum etiam quod à Papa persuasus iisdem de causis patrem ut hostem fuit persecutus, quibus postea & ipse telo isto trifido percussus, suisque prope omnibus ab Episcopis desertis ignominiosam ad palinodiam compulsus est. Nec me fugit, esse quosdam, qui jus illud Pontificium defendentes, nescio quid originis in Paschalem primum rejiciunt, ajuntque ex urbe in Gallias ad Ludovicum Pium profectum, id primum orasse Imperatorem, ne iniquo animo ferret, quod Pontifex se nescio creatus esset, quod ille ceu condonans, non modo æquo animo tulcrit, sed indulsit etiam ut liberam in urbe, Principum comprobatione non expectata, electionem peragerent. Quod quidem ita contigisse à quodam bibliothecario proditum ferunt, autore haud satis idoneo, ne dicam suspecto. Verum si ita res habet, mirum est, posteriores Pontifices in tam longa discordia nihil, quod etiam, de concessio illo sibi jure reficiat aut allegare voluisse, sed in conciliis horum temporum, Heiaricanam & Vuigbertinam hæresin, videlicet, ut catholice traditioni & Spiritu sancto adversam, sententia sua damnatam & explosam fuisset. Mirum etiam, quod Hadrianus III. Carolo Crasso regnante in Pontificem lectus, ad Senatum urbis referendum duxit, ne in eligendo Pontifice Principis autoritas expectaretur, sed libera foret electio. Latuit ne Senatum Ludovici permisso? aut est verisimile, nepotis tempore fuisse ignoratum, quod avus constituerat? Ut ficleam, quod insecti Imperatores eodem jure quiete sunt usque in Heinrichum III. usque, quinimo certo constat, Francos qui Ludovicum secuti sunt, usque in Ludovicum Arnolphi filium, non Italie modo regnum amplissimum, quod ante Longobardi tenuere, sed etiam ipsam urbem Imperii sedem ita obsequentem habuisse, ut illis vel tributa penderet, quoties esset flagita, nec facile quicquam Episcopi denegarent, longe aliter tunc temporis animati, quam recentes illi fuerint, qui rerum suarum immodicè studiosi negandum optime merentibus existimarunt, quod optimi quique & pientissimi Pontifices ante se tot sæculis, Regibus & Imperatoribus suis detulissent, nimirum ut canonicè electus Episcopus aut Abbas à nemine consecraretur, nisi prius à Principe comprobatus & investitus esset. Quod ad me attinet, fateri habeo, ejus rei vendicatione Romanæ sedis plurimum & dignitatis & potentie accessisse. Verum enimvero conducibilis fuisse, tum publice tranquillitatis, tum etiam religionis & charitatis Christianæ gratia, pede premere consilium, tam noxium & violentum,

tum, quo Præfules Romani desponsantibus illud entendum esse censuerunt ut omnium ordinum, gentium, ecclesiarum, obedientiam expolcerent, suam interim ipsi nec prostererentur nec præstarent, ne ipsos quidem, hoc est, Romanos Imperatores ita agnoscentes, quin universæ urbis jus & imperium solis sibi vindicarent. Hoc enim uno velut fonte quodam pestis illa dissidiarum & simulacrum scurivit, quæ tutoribus illis & patronis ecclesiarum Christianarum tot bella nocentissima peperit, tot tumultus excitavit, tot millium hominum casu & internectione ecclesias afflixit, denique tot intestinis odiis Clerum distinxit à Laico, non sine lachrymabili disciplinæ subversione. Quæ mala urbis vel levi & innoxia importunorum etiam & insolentum Principum permixta tolerataque jurisdictione declinare, & summum in bonum ecclesiarum convertere potuissimus. Quando enim Apostolus Paulus iussit, ut *anima omnis* vel Ethnici & sævienti Magistratui subdita sit, cur non idem longe magis Christiano & optimè merenti magistratui largiendum esse agnoscerimus? Quando & Petrus Romanæ urbis Antistes; *subditi*, inquit, *estote quivis humane creature propter Dominum, sive Regi tanquam præcellenti, sive præsidibus*, &c. Et eodem in loco; *Deum*, inquit, *timete, Regem honorate*. Nec dubium sit ipsos Apostolus Petrum & Paulum tam desulic Principibus, in quorum urbe & populo victitabant, quam alios, ut desererent & omni honore prosequerentur, inhortati sunt. Summus autem Magistratus Romæ quum Romanus Imperator exsistat, quis consequi non videat, & his ipsis Apostolorum exemplo parere urbis Præfules necesse esse, nec frigidum agere vicarios, sed horum vestigiis insistere, quorum nomine functionem suam tumentur. Quod si adeo ab Episcopis Romanis simulacrum non est, quin Francos & Germanos alios, quibus & nomen & insignia obtulerunt, pro suis imperatoribus & agnoverint & venerati sint, consequitur certo, non minus his parendum fuisse quam illis, quibus & jus vetus & insignis illa auctoritas comprobandum Episcoporum semper in manu fuit. Si non agnoverit & fucato officio sunt persecuti, ne dicam persecuti, haud aliud profecto illa sua periculosa discordia quævivisse & ambuisse videntur, quam ut alegato proculque summoto nominis honore, semel & Imperatore vacare, & urbem suam facere, suumque in ea firmare regnum possent. Sed paulo longius inveltituræ tractatione ab instituto digressum me video, quarquam multa forent digna memoratu, de quibus fortasse alio in loco

commodius referemus. Nunc de Monachorum obedientia, ut dicamus, satis constat D. Hieronymum non uno in loco prodidisse, Ægypti monachos & Syriæ, sua ætate Episcopis parere, statimque diebus frequentibus ecclesiis sese conjungere, & sacris etiam mysteriis interesse solitos fuisse. Hoc ipsum enim & sacre literæ jubent, ut Domini ministris, quibus dispensatio mysteriorum Dei concedita est, reliquis cœtus obsequatur & pareat. Neque hæc refero, ceu meam, opinionem inculcans, sed ut commendans Bernardi conatus, cujus admonitioni si Romani Episcopi parvisissent, in hunc usque diem Episcopis suis monachi parent. Nullam enim justam causam habent, qua tueri se queant, quo malorum metu bonos etiam Antistites agnoscere & revereri desierunt. Certis enim remediis malorum Præfulum avaritia cohiberi & sine labore ambitioni quorundam & insolentia frænum imponi potuisset. Ex eo enim tempore, quo sordidi quidam Episcopi hac una, quam diximus, causa in aulis Regum se conferre, Ducesque & Comites salutare, orare, tentare munusculis cepissent, Abbates & ipsi necessitate quadam adacti, nec minus exemplo allecti, pari de causa in media sese Principum palatia contulerunt, partim quidem ut inter Palatinos censi, sua tuerentur, partim etiam ut aliena occuparent, quæ ut erant cupiditatem servi pactarum rerum cumulo adjicerentur. Quanquam me non lateat, Francos veteres, ex quo tempore ad fidem Christi conversi sunt, libenter & Episcoporum & Abbatum consuetudine usos fuisse, sed & hos frequentius in consilium adhibuisse, quo ardentius publicæ pietati consultum esse cupiebant. Quod quidem & Germanici postea Imperatores & plerumque gentium Reges, quæ in postremis fide imbutæ sunt, more velut translatitio custodierunt. Tamen graves viri & sancti erant primi illi Antistites & patres, ornamenta videlicet Palatinorum & lumina, quorum hoc potissimum studium fuit, ut Regum felicitatem & potentiam mitigarent, & Christo Domino lucrarentur, pronosque deinde animos religionis amore inflammarent, quod ipsum sane non doctrina modo, quam sacra lectio suppeditabat, sed vitæ etiam innocentia, qua erant spectati, assequabantur. Quum è diverso nuper illi Præfules & Abbates, ambitione & avaritia distenti, non jam Christum in aulis, sed Antichristum quærerent, non divitiis modo publicis collegiorum & cœnobiurum, sed suis etiam & privatis dediti. Quæ quidem quum satis jam pollerent, adeoque ad summum auctæ viderentur, tamen hoc major erat

divitiarum suis, quo magis opes illæ creviscent. Quæ res postremo intemperantius exercita materiem illis malorum omnium subministravit. Satis enim & plus satis experta sunt proxima sæcula, duobus illis dominis, Christo & Mammonæ, neminem fidelem servire posse. Defecere quidem à Christo, qui Mammonam funtsecuti. Et est indubitatum, cum aliis honestis actionibus institutisque, quibus hominum societates consistunt, tum in primis religioni obesse solere studium illud opum & potentia, quod proximis aliquot seculis religionem simulantes homines non avertit modo à veritate, sed omnino etiam (ut libere dicam) subvertit & perdidit. Quod ipsum si nullæ usquam scripturæ docuissent, certum tamen cogitanti facerent Ethnicorum querelæ veteres, quæ bene institutas religiones suas dolent luxu & avaritiæ corruptas & contaminatas fuisse. Quod si in tenebris suis nihil æquabile aut moderatum ferre potuit, pater ille mendaciorum Satanas, quid cum in luce tantopere sibi adversa & invisa intermisisse putamus, quo minus omnia religionis nostræ decoremata sursum deorsumque jactata contaminaret. Summa malorum etiam hoc errore crevit, quod Episcopi & Abbates haud raro minime bonis consiliis instructi, fucatis persuasionibus tanquam præstigiis quibusdam usque adeo illuserrunt Principum animis, ut devicti demum non modo conniverent licentissime agentibus, sed comprobarent etiam diplomatis signatis, quæ illi nulla iusta causa flagitassent. Ad quam quidem intemperantiam hoc promiores erant, in duris illis & barbaris sæculis horum animi, quo plus dignitatis & autoritatis monachis & presbyteris omnium ordinum persuasione deferabatur. Ut enim olim Tribunalium in urbe, sic illorum in orbe Christiano utcumque degenerante, sacrosancta erat autoritas, licet nec mores sancti, nec vita amplius pura, nec sincera admodum studia essent. Abbates enim quidam, dum opum curam gerunt, morum & disciplinæ jacturam ingentem faciunt, & rejecta religione nihil amplius quam sublime & Regium cogitare, aulæque delicias suis cœnobis inferre, ac pestes quasdam tanquam doctes illis relinquere, imo obtrudere perrexerunt, quorum habitus & professio jam inde à Paparum exemplo & instituto deducta, nihil minus ferebat, quam quod illis divitiarum accessione tot modis exaccatis placere semel & arridere cœpisset. Quare factum est, ut Abbatum documento perculsa monasteria quædam ditiora, usque adeo majorum relicti institutis degenerarint, ut Deo, non mundo mortui

viderentur, qui sacristam illis monasticis initiati, Deo se, non mundo victuros tam sancte promississent.

Caroli quippe sæculo, vigente etiamnum disciplina, hanc unam gloriam ferebant Episcopi & Abbates, si doctrinæ & pietatis nomine laudati fuissent. Pulpulabant quidem jam tum feminaria quædam ambitionis & avaritiæ in multis monasteriis, sed interim deprehensa in annuis illis Synodis Episcoporum vel emendabantur, vel certe coercerantur. Ad hæc & Regum cura morbis illis quædam tenus medebatur, missis nimirum gravibus viris, qui se disciplina monastica singillatim perquirerent. Quare & operis addicti monachi, constituti horis laborabant, & certas psalmis dabant, & sacra biblia versabant, non diurna modo, ut ab illo est dictum, sed in bruma & frigore nocturna etiam manu, additis insuper & collatis expositionibus, quæ à praeclaris doctoribus orthodoxisque & catholicis interpretibus æditæ fuissent. Curam enim aliquam studiorum illis sæculis fuisse illæ bibliothecæ, quarum supra meminimus, testantur, præcipue Fuldenis illa & Lauresheimensis & Hirsaugiensis & Cæsarientis prope Nordingam, aliæque in Germania non paucæ, quas inter & ea, quæ Sangalli est, merito censetur, optimis quondam libris & selectis, ex quæ ipsa Italia allatis referta, sed multo sæpius expilata. Primus eam Gozbertus Abbas Ludovico Pio imperante instruxit, neglectam antea ac prope nullo librorum usu habitam. Multæ enim conjecturæ sunt, quæ docent, primos illos monachos, qui à morte Galli monasterium incoluerunt, non tantum laicos, verum etiam literarum ignaros, aut certe semilatinos fuisse, quod & chartæ vetustæ, quas libro secundo referemus, palam innuunt. Authorem postea Grimaldus reddit Ludovici junioris *Archicapellanus*, (sic eum vocabant, qui à sacris Imperatoris erat,) quem Bernuico Abbati, quia Lotharii factionem secutus esset, depulso, idem Ludovicus monasterio S. Galli præfecerat. Hic tamen nec ipse monachus, nec alius à monachis lectus, sed Principe jubente Abbatia donatus esset (jam tum enim in beneficium cœnobii concedebantur) tanta tamen in monachos jam suos humanitate, liberalitate & beneficentia fuit, quanta ullus ante Abbatum. Primus enim omnium haud aliud majori sollicitudine nixus est quam ut vetus illa studiorum ratio, aut certe proxima veteri, in suo quoque monasterio excoleretur. Eandem curam HARTMUTUS, quem ille vivus successorem destinarat, susceperat, insuper & hunc honorem sacris libris

bris largitus, ut codices duos scripturæ sacrae, auro & gemmis apparuit. Extat etiam nunc in bibliotheca monasterii psalterium in membrana aureis literis iisque elegantissimis exaratum: præterea duo illi codices scripturæ Apostolicæ, auro, ebor, gemmis vestiti, qui sacris in celebrioribus inferuntur. Tale quid & sua ætate factum Hieronymus scribit, parum tamen probans fucatam quorundam hypocrisin, qui pauperum cura neglecta in membranis Dominum coherant, in corde & animo non gererent. In epistola enim ad Eustochium: *Inficiuntur*, inquit, *membranae colore purpureo, aurum liquefit in literas, gemmis codices vestiuntur, & nudus ante fores eorum Christus emoritur*, &c. Quod quidem & nostra ætate assolent, qui ceremoniis, nescio quibus additi & consecrati, Christum ipsum, hoc est pauperes suos, non modo non iuvant, vel morbo afflicto, vel egestate laborantes, sed insuper poliant & expilant, gratiam rem se Deo facere arbitantes, si iure in illos suo per summam injuriam & contumeliam abutantur. Veteres monachi sæculum averfati, non animum solum studiis honestarum artium, sed corpus etiam præscripto aliquo laboris genere exercebant. Et erant operæ omnes in Abbatis arbitrio, qui & laborem & tempus pro cuiusque vel ætate, vel conditione moderabatur, ad victum etiam & alimoniae intenti, quo publicam eam multorum industria sustentarent, quam solertia postea & à nostris imitatione quadam receptam donationes fregerunt, si mulque opere illo manu collapsi lucrum studium omne ad sacra est translatus.

Regula Benedicti veros esse monachos testatur, qui manu labore victum quaerunt, & negavit Gregorius, *eum esse monachum, qui in terra possessionem quaerat*. An igitur veri sunt monachi, qui sacra & sacrificia licitantur, ipse viderit. Nos institutum prosequemur. Ac de victu quidem ut dicamus, Communis antiquis victus erat, & extabat lex Carolomanni, Majoris domus Franciæ, *ne monasteriorum & ecclesiarum bona dividerentur, neve ex divisione sacturam ullam paterentur*. Quem vere utilem morem, nobilitas postea collegiorum cœnobiorumque bonis potita violavit, partitis scilicet & privatum in usum divisit redditibus, quibus privatim divisimque seorsum etiam extructis ædibus, fruerentur. Hunc abusum pluscula postea monasteria emendaverunt, contractis iterum unumque in corpus redactis redditibus, pluscula non sine ingigni rerum omnium licentia retinuerunt: Neque enim vigilant alicubi Abbates, sed merum (ut vulgo dicitur) & talos ponunt, quo patrem ad ludum fratres invitent. Cibus omnibus modicus, &

paucis ferculis distinctus. Constat autem fere pulmentis & leguminibus, interrim & carne apposita, si vel locus vel tempus postulascent. Negligeatur enim institutum, quod ab usu carniū arecebat monachos: & ipse sane Rabanus, Benedictini sodalitis monachus, in libro de institutione Cleri, cibariorum discernim damnat, supersticiosum esse affirmans iudicium, *quod hoc esse licere, illud non licere asserit, præterea mundum hoc, aliud immundum cogitat*. Certe quo cordatio-
ra fuere cœnobii, hoc liberius cibo sunt usi, longe dissimiles illorum dementiæ, quos hodie *Observantes* vocant, libertate Christi rejecta, vinculis sese mandatorum captivant, & probe consultum abstinentiæ putant, si carne non vescantur, interrim vino optimo & esculentis exquisitissimis distenti & farti. Vinivusus rarus & temperatus erat, veteribus plerisque nullus. Cerevisiam bibebant in multis cœnobii nostratibus fratres, qui usum ejus hodie in totum ignorant. Jejunia ipsa non ut hodie prandio distenta differaque, sed more veteri, cuius meminit Augustinus, diei inedia constabat, monachis interim nonnullis biduo etiam sese affligentibus. Qui die jejunassent, cœnulam multa vespera capiebant, quæ *Collatio* dicebatur, haud quidem à ferculis, ut arbitror, velut Symbolum significarent, sed à dogmatibus, quæ quidem vel vespentes conferebant. Silebatur enim initio cœnæ, & erat qui vespentes vel ex scripturis, vel sacra ex historia de promptum quiddam prælegeret, quem finientem collatio excipiebat. Durant hodieque lectiones tam diurnæ, tam etiam nocturnæ, sed ita translatae in cantum & fistulas, imo vero in opus & meritum, ut aliud re ipsa non sint, quam cœrenonia quædam, quæ veteris instituti nec fructum ullum nec modum habeat, nedum ullam vere pietatis speciem. Canunt enim fere à nostris, quæ veteres voce paululum intenta recitabant, neque id agebant, quo meriti quicquam ex eo labore foret, sed ut instructi imbutique sacrarum literarum ministeriis, audientium mentes hoc ardentiori obsequio religioni sese accommodarent. Et evocati qui in cœnobii agebant, publicisque functionibus adhibiti, professe hoc amplius aliis possent. Intotum autem antiquis tantus (ut sic dicam) rigor abstinentiæ, tantus tenor disciplinæ fuit, ut monachi posteriores luxuriæ jam & fracti Abbatum quorundam liberalitatem non alia magis causa extulerint & commendarent, quam quod mensas sibi numero ferculorum aucto, lautiores & pingui-
ores fecerint. Incredibile enim est dictum, quantum postea vitata religio non modo in frigidis quædam ceremonias, quæ præ-

cipio

cipuo tamen in loco habebantur, sed etiam ad fagenam & paltum quendam dejecta fuerit, nominatim etiam expressis ferculis edulijq; & vini mensura in dies mensaq; certa, velut è scripto & canone recitata, quæ Monachis & Presbyteris deberetur. Extantque hodie id genus indices passim ascripti, qui dierum anni prope omnium prandia, cœnas, fercula, & ut (summatim dicam)ulentum & potulentum omne, in singulos dies descriptum, continent. Unde colligi possit, postremos ceu ad carnem & otium, & (ut Satyricus inquit) ad bacchanalia conversos, inter præcipua habuisse & coluisse, quæ primi Monachi sola naturæ necessitate contenti, admiscere potius quam excolere. Nam & vestitu quondam adeo neglecto fuisse, ut exituri monasterio melioribus è vestitatio allatis induerentur. Interdum siccabant de panno fusco, de nigro autem tunicæ, oblongæ quidem sed ætæ, cuculla superinducta, quod antiquæ picturæ fati clare indicant. Constat autem aliquoties mutatum fuisse Benedictini sodaliti habitum. Et authores habeo, qui negant Benedictum alio unquam vestitu fuisse usum, quam illo ipso, quo homines honestæ ætate sua uterentur. Vestes enim illæ tam laxæ & sinuosa posteriori ætate, fastiditæ jam disciplina monastica, & hyprocrisij gliscente, receptæ sunt. Et nuper usurpatum, ut Abbates quidam opulentioreseleciis atque etiam byssinis uterentur indusis. Sed & barbaram ætate Caroli sæculo decorum erat monachis, qui in vertice tamen rasi spectabantur. Raræ autem sunt ex vetustis imaginibus monachorum, quæ barbaram non præferant. Arbitror autem vel disciplinæ severitate, vel professionis conditione factum esse, ut & criminis foror laribula haud raro ipsa monasteria fuerint, Regibus etiam & Episcopis rasis & intrusis, qui vel mentis inopia, vel animi libidine facinus aliquod designassent, aut indigni essent iudicari, qui publicæ rerum administrationi præfessent. Sic enim intrusi perinde atque in exilium relegati, aut in insulam deportari habebantur. Pipinus Caroli Magni filius ante Carolomannus dictus, quum adversus patrem conspirationem inisset, demum scelere detecto per iudicem attonsus & in monasterium detrusus est. Adquem modum & Tasilo Bajoriorum Princeps, regnante Carolo, in publico iudicio lætæ Majestatis accusatus & convictus, quum capitali sententia damnatus esset, Carolo demum miserante, (frater enim consobrinus erat) una cum filio Theodone deconfusus in monasterium trusus est. Contra multum existimationis attulit cœnobitis antiquis, quod horum sese disciplinæ vel Reges ipsi, sæculi cura ultro abjecta summierunt: quod à Caro-

lomanno Pipini fratre & Lothario Ludovici filio, factum esse legimus. Jam quibus de causis acciderit, ut mediæ ætatis monachi Benedictum, pueros etiam vix dum infantiam egressos raserint, & vestierint, haud admodum constat, nisi putandum est tantum ceremoniæ illi monasticæ tributum fuisse, quantum hodie quidam votis suis tribuunt, dum consecransuis filis religione initiatis, nomina etiam imponunt diversa ab his, quæ in baptismo Christi susceperant. Verisimile tamen ita rasis & vestitos fuisse, quo libentius propositum illud vitæ institutum susceperent, nec dissimiles essent incellu, quorum curæ & disciplinæ erant commissi. Obiter memorandum mihi Chumradi Imperatoris, hoc nomine primi, humanissimi Principis dictum, qui tempore quodam Italia relicta, per Rheticos Alpes ad monasterium S. Galli cum deflexisset, sibi sibi quodam die pueros istos iussit, manque inserta in loculum ac velut bellaria expromens, labris singulorum aureos nummos immisit, quos ceteri quum digitis exciperent, unus haud satis fidens Imperatori, addubitansque quid dedisset, & scabrie monetæ offensus, repente expuit nummum, quod ille videns: *Hic, inquit, si vixerit, bonus monachus erit*; satis inuens, bonorum in numero non habere se, qui auri amore allicerentur. Per monasteria autem juvenes, quemadmodum & senes, paulo indigentius habebantur. Siquidem & illis laxiore victu opus erat, quo vires adolerecerent, his lautiore, ne succumberent, qui provectiore ætate etant officia tum publica, tum privata, tum etiam sacra vicissim obibant, tanta quidem sedulitate, ut vilia etiam & abjecta ordine quodam gererent, & essent, qui culinariam vestitariamque præscripto numero dierum administrarent. Distincta autem erant officiorum nomina. Ac primum quidem *Cancellarii, Scribæ, & chartularii* dicti Monachi, qui omne genus contractuum, aut donationum tabulas & chartas conficiebant, haud raro surrogatis substitutisque qui horum vicem gererent. Unde illud est; quod in antiquis diplomatis sæpe hæc & similia verba leguntur: *Ego inquirinus ad vicem Luituuardi Cancellarii scripsi & subscripsi*. Item: *Ego inaque Notker ad vicem Winibarti Monachi scripsi & subscripsi*. Item: *Ego Purgolfus indignus Monachus ad vicem Ruodini scripsi & subscripsi*, &c. Non licebat enim passim & promiscue scribere chartas, sed certi & delegati muneris ea facultas erat, quam Abbates & Advocati Regii ea ætate non nisi Monachis conferebant. *Camerarius* dicebatur frater Oeconomus, qui penum curabat, condus scilicet & promus; ut ille ait, & procurator peni:

peni: posteri etiam illum hoc nomine vocavere, qui Abbat cubiculum procurat. *Sacratarium* aiebant, qui sacratium: *Cellarium*, qui cellam vinariam. *Hospitarium*, qui peregrinorum hospitium curabat: qui bibliotheca praefectus esset, *Bibliothecarius* vocabatur. *Leitor* autem, qui fratribus vel discumbentibus quiddam ex sacris praelegebat, ut antea diximus. Erant eo tempore & *Ecclesiastici Lectores*, qui officio suo non nisi in sacris peragendis veteri more fungebantur. *Portarius* erat ex monachis, qui ad portam affidebat monasterii. Nec enim omnibus nec obiter patebant cenobia, & arcebantur ingressu mulieres, nisi si quas benemerentes religionis causa venisse constitisset. Erant & qui vigiliis agerent contra noctis incommoda, usque adeo non tacebat operæ ullius aut oneris privatum obundi fratres illos, qui & illud inprimis, ne qua frequentia alienorum hominum, quantumvis industriorum, professionis quietem inturbaret, summopere curabant. Abbatum autem quamquam in re omni suprema & dignitas & potestas esset: tamen adeo sibi non tribuebant, quin & Advocatis suis, quos 2 multo in honore habebant, & monachis, qui ordinariis functionibus praeerant, non gravatim non consilia modo omnia communicarent, sed vicem etiam administrationis committerent, si quibuslibet de causis abesse monasterio fuissent coacti. Erant ex monachis *Præpositi* dicti & *Decani*, qui & ipsi rei monasticæ curam gerebant. Perinde enim atque in veteri militia, præfati erant & Centuriones & Tribuni, & Decani, præfides scilicet exactissimæ disciplinæ, ita & illis genus illud vitæ monasticæ, quia specimen quoddam militiæ Christianæ de se exhiberet, seu translatis diligentiae vigilantiaque nominibus insignire libuit. Quæ res sane vel primis 4 & recentioris natis monachis arrisit. D. enim Hieronymus de monachis *Aegypti* ad Eustoch. scribens: *Droisi*, inquit, *sunt per decurias aque centurias, ita ut novem hominibus Decimus præsit, & rursus decem præpositos sub se centesimus habeat*, 5 &c. Unde intelligimus non decimos modo seu Decanos, sed centesimos etiam sive centuriones, ab illis præpositos dictos fuisse. Durant adhuc in cenobiis (ut etiam in castris quibusdam) nomina, nec sine fenore: (nova enim multa & ignota veteribus accessere) quum interim disciplinæ non parum multa sint detracta, nec habent hodie plures Decanos vel frequentissima soldatia, præter unum: & multa sunt monasteria, quæ præpositis suis carent, quos olim tamen celebres habuere: translato interim in illos nomine, qui vel villis

Tom. III.

vel humilioribus ecclesiis impositi, solis prope reditibus & proventibus, rejecta animarum cura, rationem habent, alicubi & *Vicariorum* & *Locumtenentes* dicti, qui & in oppidis residunt, & danitas quosdam, sive malum publicanos, redditibus censibusque cogendis referunt. Tantum enim hodie 8 nis monachis duntaxat veterum cenobiorum in divitiis suis negotii & laboris est, ut operæ quantumvis prophanae aptissimos quosque præficient, juratæ interim professionis autoramento intermisso, nec nisi inertiorebus ad cultum illum monasticum adhibitis, cujus tamen prætextu omnia sua, ceu jure debita, tuentur & propugnant. Habent enim diplomata Imperatorum, habent brevia Pontificum, quibus fas velut exultantes, hoc plus tribuunt, in terram videlicet proni, quo minus scripturæ præceptis, patrumque jactatis constitutionibus obsequuntur. Ad operas autem ut revertemur, prope notius est, quam ut relatu opus sit, multis in monasteriis, præter opifices vulgares, & librarios & pictores, sculptoresque, quos Græci *Anaghytas* vocant, extitisse. Fuere autem qui medicinam & herbariam profiterentur, tanta facilitate, ut externos etiam & peregræ profectus ad curationem admitterent. Adeo nihil illis vacuum aut neglectum transmittatur ad operam quamcunque honestam, modo & sua professione dignam, paratis. Nec caruerunt autem & laicis Presbyteris monasteria, præsertim frequentiora, qui Præpositum agnoscebant, ad certam & ipsi normam vitæ, sed monachismo tamen laxiorem, adstricti, nec nisi contigui monasteriis, Præposito ipso fere seorsim habitante. Horum munus erat, plebis curam gerere, infirmos invisere, solari, pascere, sacramenta poscentibus administrare, sacra lectioni incumbere, sacris cum privatis tum publicis interesse, cui prope unica & soli functioni ab initio fuerunt consecrati. Parebant & Episcopo paulo amplius quam monachi, nimirum Dominicæ functionis ministri. Verum eam molestiam cenobitæ postea decuriales facti, & ad sæculum a Christo conversi, abiecerunt, plebe demum adhortata impetrataque, ut seorsim & magnis quidem expensis ecclesiæ extruerentur, in quas (quod pluribus in locis factum est) jus illud Evangelicum, quod *Parrochiale* vocant, translatum est. Monasterium Sangallense insignem quondam Præposituram habuit, verum redditibus postea, incertum quibus de causis, in cenobium contractis abrogata est, quod & in externis aliquot præposituris accidit, nempe illa, quæ ad ædem S. Alexandri fuit in *Aba-dorff* Durgavium, & via, quæ proxima suburbio nostro in æde D. Leonardi eximius redditibus fuerat instituta, qui ferme

D

omnes

- omnes collegio subverfo in monasterium sunt translati, quod ipsum & sacerdotiis nonnullis privatim institutis accidit. Exant quidem & hodie in monasterio pauci civium nostrorum liberalitate magna ex parte donati & instituti, qui instar Canoniconum superis pellicis heteromalhis perque intervalla caudatis induuntur, haud aliis fere quam privatis supplicationibus, sacrificiisque intenti, sed ad famulitium obsequiumque Abbatum sacra
- 3 peragentium alitit. Illud quoque non omittendum, & laica collegia multis olim monasteriis conjuncta fuisse, nec sine regula, quæ nihil tamen præter obsequium & famulatum cum certo quodam precularum numero exigebat. Mirum autem mihi saepe visum est cogitanti, quomodo acciderit, ut vel ipsa Caroli ætate, votorum superfusioni usque adeo tributum fuerit, ut semel ingressis egredi iterum & deferere institutum non liceret. Summovebantur quidem ex cœnobitis etiam inviti, qui nec admoniti, nec correcti respuissent: nuperque ingressi vestes recipiebant. At si quis voto solemniter constabito renuntiasset, ut apostata & desertor habebatur. Tondere & velare minorenses parentibus invitis non licebat. Si quis totodisset, pœna erat banni Dominici, qui sexaginta solidorum summa æstimabatur. *Solidus* vulgaris duodecim denarios valebat: major erat pœnalis ille, quem Franciæ leges quadraginta denariis supputatum æstimant, ut si quis (exempli gratia) feminam gravidam occidisset, pœna duorum milium & octingentorum solidorum multabatur, lege Salica talem summam in septingentos solidos supputante, quod dum fiebat, denarii quadraginta singulis solidis tribuebantur. Sic enim habet lex Salica: *Si quis feminam gravidam occiderit, duorum milium octingentorum denariorum, qui faciunt solidos septingentos, culpabilis judicetur.* Item: *Si quis puellam ingenuam, infra annos, antequam infantes possit habere, occiderit, octingentorum denariorum, qui faciunt solidos ducentos, culpabilis judicetur.* Etenim plurima capita videre est in lege Salica, quæ solidum ista ratione supputant.
- 1 Pauperibus autem & peregrinis vetusta cœnobita tanta liberalitate providebant, ut re ipsa non tam monasteria quam xenodochia viderentur: siquidem proxima cœnobitis, & iisdem saepe conceptis inclusa pauperum erant hospitia, quæ *Hospitalia* appellabant, quale & Sangalli quondam Hospitalis S. Othmari proxime ædem sacram, cujus nomen etiamnum durat, cum nihil tamen duret veteris moris, sed illud teneant fratreuli aliquot laici ceremoniarii, ad famulatum monachorum
- alitit, quorum reditus longe sunt tenuiores, quam illorum antea fuerant, qui pauperibus alendis consulum proviliumque esse cupiebant. Erant enim monachi, qui ad pedes agrotorum ultro sese dimittebant, Christum recipere se hospitio arbitratum, quum egenum susceperant. Hærebant animis illud Christi: *Pauperes semper habebitis, me autem non habebitis.* Quod igitur Domino non poterant carne ipsam cœlum recepto, hoc afflictis infirmisque officii impendebant, qui quidem non ex agro modo vicino, sed longinquis etiam à locis, religionis ergo venissent. Et tanta animi propensione eam curam susceperant à multis legimus, ut ne à leprosis quidem adeo abhoruerint, quin benignissime & exceperint & tractarint. Utinam autem amore in pauperes essent monachi hodierni tam opulenti, quo majores ipsorum fuerint. Durat quidem multis in cœnobitis pinguioribus minime vulgaris hospitalitas, sed quæ parum egentibus, ac non raro vel indignis impertitur, quum eorum interea, qui vere sunt pauperes, postrema ratio habeatur, exutis alicubi & spoliatis egenis, qui indiu tamen in Christi nomine & elemosyna donari debuissent. Olim ad Abbatem mensam peregrini vocabantur honestiores, qui vel casu aliquo, vel causa religionis adventassent: hodie largis epulis excipiuntur, qui bene meruisse, vel bene meritum judicantur, & favore, non judicio res agitur. Religionis enim severitatem, non alientatione modo levi, sed etiam dissimulatione & palpatione, ab illis qui eam profitentur, contaminatam esse videmus, omnium animis cum ad modum affectis, ut rebus præsentibus, quo jure quæve injuria partis conquisitisque longe magis quam aut religioni aut pietati consilium esse cupiant.
- FRANCI veteres tanti disciplinam majorum exemplis confirmatam æstimant, ut quoties visum esset, ad monasteria & collegia graves aliquot & pios viros perquisitum mitterent, recte ne an secus clerici & monachi præstarent quod Episcopi illis & Abbates injunxissent. Ea de re missi *Dominici* illis sæculis, præterea Regum & Imperatorum legati dicti sunt, quibus hoc muneri delegatum fuisset. Atque horum quidem sententia velut censura notabatur, qui licentius velà Canonum vel Regule præscripto exorbitassent. Licebat autem & aliorum ordinum dicta factaque cognoscere, & ad Principem referre, si quid in leges & instituta vel à Duce vel Comite, vel Episcopo vel Abbate commissum fuisset. Regia diplomata ea tum dignitate & honore habebantur, ut qui contraret, aut contempnitum haberet, si publico officio præ-

ditus esset, eo privaretur: si homo pri-
vatus, expensis legationis damnaretur,
si servus ad palam (Ludovico Pio deer-
nente) nudus vapularet & tonderetur.
Mitebantur autem fere Comites, Episco-
pi, Abbates, qui doctrina, prudentia,
que & integritate, ut tunc habebant tem-
pora, præcellabant. Verum & hic mos
vel probatissimus brevi post tempore ita
refrigit & elanguit, ut quum antea nulli
prope parti pietatis retinendæ majori cu-
ra invigilatum esset, ter quaterve missis
in anno, qui de collegiorum disciplina
cognoscerent, demum Principes cessa-
tione, ad disciplinæ tam umbratilis ac
prope desperatæ fastidio gravati vix singu-
los ac fordidos quidem illos & ignobiles
mitterent. Auditum est quidem postea
Inquisitorum nomen, sed Hereticæ tan-
tum pravitati objectum, nec nisi mona-
chis, atque his quidem Mendicantibus de-
legatum, qui necdum ullum offenderunt
suis in cenobiis, qui criminis illius reus
existit. Illud constat post Carolum
& Ludovicum F. raro unquam æquis ani-
mis admisos à monachis fuisse, qui ce-
nobia eorum ingressi de disciplina ratio-
nem exigerent, & corrumpi se pecunia
passi sunt legati primum Regii, postea
Pontifici, ne in monachos suo more vi-
sitantes inquirerent. Ad hæc in literas
relatum est, tempore Orthoris primi,
monastice disciplinæ reformata adeo im-
patientes fuisse monachos quosdam Ger-
maniz, ut non solum jugum illud vetus
& monachis dignum ferre recularint, sed
mutatis etiam vestibus è monasteriis ausu-
gerint. Atque hic rursus de Francorum
diligentia referendum, quamquam id su-
pra ex parte fecimus, qui amplissimum
Regnum suum Ducum maxime & Comi-
tum opera moderabantur, qui in illa qui-
dem ætate non suam ceu propriam, sed
publicam regni ditionem administrabant.
Perinde enim ut apud Romanos, Procon-
sules, Præsides, Quæstores, Procurato-
res, ita in Francorum regno Duces, Co-
mites, & qui Cameræ nuncii diceban-
tur, alienæ potestatis functionem gere-
bant. *Duces* rei maxime militari intenti
erant, quod è Germanico ipsorum no-
mine hodie quoque durante discimus.
4 *Hertzog* enim exercitus Ducem signifi-
cat. *Comites* autem & eis inferiores
Centenarii & ipsi vicarii Principis iustitiæ
administrandæ vindicandisque crimini-
bus & publicæ tranquillitati retinendæ,
tanquam præsidēs agebant. *Cameræ nun-
cii* per Franciam & Alemanniam redi-
tum Regiorum & fiscalis pecuniæ ratio-
nem exigebant. Missi ipsi quater in anno
5 causis cognoscendis præsidebant. Hæc
Tom. III.

me quidem in mense Januario, vere in
Aprili, ætate in Junio, autumno in Octo-
bri. Quorum omnium hodie certa ves-
tigia existant in iudicio illo publico apud
Rottriviam, cui fere Comes præsidet,
sed finibus tamen jurisdictionis latius,
quam veteri pro more, protogatis. Pau-
ciorem enim in numerum contractis ve-
teribus cognitionibus, limites conven-
tuum proferri fuit necesse, quum paucis
jam in locis ageretur, quod pluribus an-
tea fuisset actum. Sed & imperiale il-
lud, quod *Cameræ* vocant, inde retin-
tum est, quod & ipsum Præsidentem habet
Comitem aliquem insigniorem, qui vel
Cæsaris vel Imperatoris vicem admini-
strat. Quin & publico hodie sumptu, ut
olim ea jurisdictione peragitur, appellatio-
nibus ordinum imperii præterea decretis,
mandatisque Imperatoriis exequendis
præcipue institutum. Quorum haud ad-
modum dissimilia iudicia sunt hodiernæ
Franciæ, quæ diversis in partibus regni
constituta *Parlamenta* vocant. Ad Mis-
6 fos autem provocare adversum Comitum
vel negligentiam vel illatam injuriam,
etiam plebi licebat, actione hinc data
concessaque, qui se neglectum fraudat-
umve, aut iniqui à Comite tractatum
quereretur. Quin & munere suo & ipsa
officii dignitate saepe privabantur Comi-
tes, quemadmodum & Episcopi & Ab-
bates haud raro & capite plexi, si quid
atrocius superbiusve commissum fuisset.
Fuit enim tempus regnantibus Francis,
quo nec Duces, nec Comites Germaniz
sui juris essent, quod quidem Pipini &
Caroli frequentes victoriæ effecerant,
Germanicis gentibus passim ad usque Sar-
matiam & secundam Pannosiam devictis
& subjugatis. Verum ut diu non durare
coacta & violenta obsequia, ita veteri li-
bertati, simul atque res Franciæ colapsæ
sunt, Germani sunt restituti. Quamquam
autem Francorum vel animositatem vel li-
beralitate est factum, ut quæ vi aut injuria
privati homines admisissent, leviter fere pe-
na vindicata sint, tamen secus cum clericis
& monachis actum fuisse, ex horum tem-
porum synodis palam intelligitur. Hæc
enim ordinem illum hoc majori disciplina
coercebant, quo magis noxia esse exem-
pla videbantur, quæ inde in populum di-
manassent: quum hodie rebus omnibus
tantopere mutatis ac prope deploratis,
multis in locis Magistratus non ferat, quod
Episcopi & Abbates in suis impune ferunt
& indulgent. Contra autem ut impia &
hæretica damnent, quæ non possunt citra
jacturam Apostolicæ doctrinæ damnari
& rejici. Intolerabiles erant Francis
Presbyteri adulteri aut fornicarii; Lexque
illa

1 illa Pipino regnante lata in omnium ore
erat: *Nullus homicida, nullus adulter,
nullus fornicarius, ad sacrum ministeri-*
2 *um admittitur.* Quare & concilia scortato-
re Presbyterum flagellatum carceri
adjudicabant: Clericum autem aut mo-
nachum ter verberatum conjiciebant in
vincula: Nonnas impudicas pena ead-
em repositas, sed raras tamen toro
capite. Erat enim & tonsio infamiae no-
ta non in Nonnis modo, sed in servis et-
iam & liberis sceleratis & vœcordibus,
qui tonsi in monasterium detrudebantur.
3 Fœdissimum autem habebatur, si Præsi-
des commississent, quod in subditi di-
4 unquam pena judicassent. Nullum enim
unquam labefactæ pietatis Christianæ
præsentius venenum, nullam pestem ma-
gis noxiam experta est Ecclesia Christi,
quam horum vita & mores attulerunt,
qui aliis quum præssent, Pharisaica ju-
stitia inflati docuere, & non fecere, ju-
stet, & non præstiterunt, denique impune
commiserunt, quod ut turpe & probro-
sum in aliis damnassent. Quo malo ho-
die usque adeo infectum videmus Eccle-
siæ statum, ut neque Præsides amplius er-
rorum pudeat, & populus assuetudine
quadam induratus, ipso propemodum
sensu malorum careat: Principes autem
sic in quorundam studia & conatus incli-
nent, ut videri profecto possint, nihil ma-
gis tueri & asserere velle, quam vitam
Christi nomine fucatam, quæ longe ma-
xime tamen à Christi doctrina, & veterum
Ecclesiarum moribus ceu in Lænam
quandam (ut dicitur) malorum degene-
ravit, & verbis hodie quidam religio-
nem teneant, ipsa oppugnant & sub-
vertunt, ac in plurimis eximiam quandam
religionem professis verba audimus, &
cernimus fucum, facta ipsa, opera & stu-
dia certissima animorum indicia non vi-
demus.

5 Caroli ætate sanctimoniam sollici-
tasse, abduxisse, stuprasse, capitale erat.
Neque id mirum, quum Ethnici Romani
Vestales suas stuprum passas supplicio affi-
cerent. Nunc impune monachæ à mo-
nachis vitiantur, & in partem gloriæ tra-
hantur de clarissimis familiis prognatas stu-
prasse. Tantum hodie licentiæ videlicet
voto castitatis permittitur, sed in totum
mihî rei videntur miseræ omnis Pontifi-
ces illi, nescio quam Felices, qui rerum
suarum successu elati, tantum iudicii sibi
arrogare veriti non sint, quin divino con-
silio non dico rejecto, sed reipsa datina-
to, legibusque à se inventis tam impiis
quam impossibilibus, infirmam illam na-
turæ & longe omnium delicatissimam
partem ita gravandam esse duxerint, ut

VOTO semel concepto & nuncupato,
castitatem ceu suam in manum positam
longe maximo animorum calu, impe-
randam esse sanxerint, & legis humanæ
tyrannide gravantur tot modis afflictas
conscientias, quas solari tamen & in lege
Domini edoceri confirmari que oportebat.
Supra enim dictum CONTINEN-
TIAM non hominis esse, ut quam liber-
tati voluntatis suæ tribuere queat acce-
tam, sed solius Dei nostri donum esse.
Hujus enim solius est à communi illa lege
gignendi & crescendi eximere, quam ar-
tubus nostris prima illa mundi constitu-
tione inferuit. Proinde & Christus æter-
num verbum, in quo & per quod omnia
facta sunt, de cœlibatu custodiendo Apo-
stolis respondens: *Non omnes*, inquit,
capaces sunt hujus dicti, sed hi, quibus est
datum, &c. Potest enim vel morbo vel
arte constare castitas, ne ut non possis et-
iam si uraris, sed violentia hæc est. Sani
enim & integris corporibus non obtingit,
quin ex primæva illa lege, *crescite & mul-*
tiplicamini, &c. ardeant & concupiscant,
nisi Domini gratia naturæ ardorem con-
fopiat. Nemo potest naturam mutare sua
voluntate, imo ne pilum quidem unum
aliter tingere, quam à natura tinctus est.
Naturam mutat solus ille, qui naturam
creavit, sicut in epistola quadam ad Ire-
næum scripsit Ambrosius. Quod ipsum
& Gregorium cuperem vidisse & ipsum
(si modo regulam illam conscripsit) Bene-
dictum. Nam ut non flagret aliquo tem-
pore fexus humani fragilitas, seu (ut Apo-
stolus loquitur) non uratur, non utique
natura sit sed privilegio. Frivolum enim
est, quod quidem obgannunt, in hoc vi-
delicet sitam esse contentionis gloriam,
quod omnibus campus ille luctandi & pu-
gnandi cum carne & concupiscentia late
pateat. Ita enim docent, qui suis velis
navigant, suisque viribus ceu panoplia
quadam armati, solis sibi per tot æstuan-
tis pelagi fluctus & procellas integro dum
corpore eluctantibus, lauream nescio quam
castitatis virginitati que attribunt, velut
longe melius sit uri, titillari, tabescere,
deperire, & dissolvi libidine, quam car-
nis incentivo illo naturali laborantis fra-
gilitatem, pronitatem & miseriam non
agnoscere, nec mederi & curare pergere;
quæ vasa multis sæculis nocuit, adeo
obstinatis hominum mentibus (quod hu-
manæ persuasioni acceptum fecimus) ut
enatis inde erroribus non ferendis nemo
iudicium admovent, omnes communem
miseriam tot vitiis, probis, criminibus
pollutam & interspersam sulque deque
tulerint & transfuderint, cum ex adverbo
tamen Apostolus clamet & doceat, satis
esse

esse sic vexatos & afflictos contrahere matrimonium, quàm uri & agitari, non necius quam inquieta sint mente & conscientia, qui vinculis humanarum functionum decenti, æstillo tam vehementi percelluntur. Neque vero pugnam eam fugimus, quam contra carnem & Satanam in baptismo sumus professi; sed negamus castitatem humani consilii aut arbitrii esse, & asserimus matrimonii remedio succurrendum esse carni, quæ dono illo destituitur. Carnis interim nomine non illam intelligentes, quæ spiritui adversatur, & cum lege Domini bellum gerit, sed illam etiam, qua primi parentes induiti sunt, & cuique nondum prævaricatae vim gignendi cum evidenti sexus discrimine indidit, quando inter cetera in Paradyso locatis dixit: *Crescite & multiplicamini*, &c. *At verò virginitas* (inquit Hieronymus) *prior fuit matrimonio, & Paradyso fructa est.* Fecit: sed in Paradyso tamen conjugium non institutum modo sed & laudatum est, cum laudatam virginitatem non legamus, nec ullo loco scriptura doceat, virginitatem matrimonio prærogativa seu merito, quod illi fingunt, ullo modo præferri, sicut nec viduitati, nec cœlibatui quicquam tribuit, quod matrimonio non tribuitur, unica illa vacatione excepta, qua qui virgines aut viduæ, aut cœlibes sunt, hoc liberius quæ Domini sunt, curare possunt, quo minus uxoris rei molestia detinentur. Videat autem Hieronymus ipse, quàm probe senserit, dum castitati sic tribuit, & secundas nuptias ad eo elevat: cum Apostolus contra dicat, & doceat, satis esse copulari, quàm uri, nec admittat viduas in Ecclesiæ ministerium nisi texagenarias. Juniores autem non continere, sed nubere jubeat. Solis Ethnicis secundæ nuptiæ displicere, & est author Servius, antiquos à sacris coercuisse bis nuptos, & Valerius Antoniam laudat, quæ Bruto mortuo vidua permanserit. Dido quoque apud Maronem secundas nuptias culpam vocat, & pudorem violari illis putat, quod & soror ejus facit, dum ad nuptias illam adhortans, inquit, *Tu modo posse Deos veniam*, &c. sed nihil tale in scripturis legimus, quinimo non esse bonum, ut homo sit solus, quod ipsum si ab artifice illo universæ creaturæ dictum non fuisset: tamen ex ipso corporis habitu & forma, marisque & feminæ natura & conditione intelligi posset ad conjugium & fecunditatem factos eos & creatos fuisse. Jam cum Theologi affirmant, & ipsa scriptura satis testatur, non conjugio, quod sanctum & immaculatum est, sed prævaricatione amissas esse Paradyfi delicias: adhuc gignen-

dæ proles vim & benedictionem vel ipso in Paradyso duraturam fuisse, videre profecto Hieronymus potuisset non tam virginitatis tantopere à se laudatæ quàm matrimonii à Deo instituti capacem fuisse Paradysum, modo in fide & obedientia duratum fuisset. Benedictio enim est Domini, quod ad gignendum proni sumus, quamvis non sim necius, ut alia multa, ita & hanc à Deo nobis inditam affectionem non parum prævaricatione vitiatam esse. Accessit enim huic iniquissima rerum æstimatorix CONPUPISCENTIA, quæ quoniam cum lege Domini pugnat, proculdubio mala est. Verum quicquid in hoc vitii & infirmitatis existit, in credentibus per spiritum reconciliationis & fidei emendatur. In illo enim & proles in peccato conceptæ sanctificantur, & eluitur baptismo culpa originalis, quam primo de parente contraximus, non quidem ut non sit (ut ille ait) sed ne noceat. Quando igitur Christus & Apostolus Christi Paulus discrete admonent, non nisi matrimonio ardori & inquietudini illorum subveniri posse, qui donum castitatis non habent, patere arbitror non uno nomine errare & peccare, qui legibus suis miseras conscientias captivas retinent, viamque intercludunt libertati Christi, non paulo acrius ferentes, si scorentur Nonnæ, Monachi, Presbyteri, & urgentem Venerem per nephas fatient, quam ut nubant, & matrimonio immaculato sese Domino dedicerint. Quum constet tamen solius matrimonii honestum esse cubile, reliquam Venerem omnem ut execrabilem damnatam. Facessant igitur pugnæ & luctus illorum, qui ad conjugii molestiam arcendam armis tam fœdis & spurcis velantur: facessant remedia pollutionum tot libris prodita, indigenis quos vel pudici legant, vel verecundi audiant: facessat Francica illa Romana, quam miror laudari à Volaterrano potuisse, quæ Veneris incentivam ardenti larido verendis admoto presserit. Quali vero uri maluerit quàm nubere. Hæc autem omnia non diximus, veluti parvo castitatem æstinemus, quam & nos summè extollimus, & etiam omnibus commendamus ejus præstantiam, modo vera castitas à Domino donata sit. Hanc solum damnamus, quæ coacta cum sit, castitas esse nequit, quæve summa in spurcitie se offentat & venditat.

Sed ad monasteria revertendum nobis: & ipsa Franci quemadmodum & collegia quædam asyla esse voluerunt, hoc est sacra & inviolata, ut nec rapi inde quisquam nec extrahi aut vi ulla peti sine gravi pœna posset. Mulcabantur enim

fere sexcentis solidis, qui *immunitatem* (sic tum asylum vocabant) violasset, hoc est pœna banni Dominici seu Regii. Et in lege Alamannorum de liberis fersive ad Ecclesiam fugientibus hæc verba leguntur: *Si autem vi abstraxerit, & injuriam Ecclesia fecerit, decem & octo solidos ad Ecclesiam componat, & fredum solvat in fiscum sexaginta solidos, quia contra legem fecit, & Ecclesie honorem non impendit, & Dei reverentiam non habuit, & ut aliis cognoscant, quod sit timor in Christianis, & honorem Ecclesie impendant.* Hactenus legis verba retulimus illo haud dubie scripta tempore, quo plurimi Alamannorum fidem Christianam nondum receperant. *Fredum* autem (ut obiter notemus) vocabant Franci penam fisco, id est Magistratui, debitam ob vim injuriamve illatam & violatam legem, quam majores nostri mutata voce *Fredel* dicebant, nunc corruptius vulgo *Frevel* nominant. *Es muß den Frevel, das ist die Buß, oder die Straff, oder den Frieden zalen.* *Fredum* ergo pacem legibus sanctam & constabilitatam vocarunt, quæ & *publica Pax* dicebatur, non privatis & paucis, ut hodie fere, sed publice, ut in gente bellicosa & fera, indicta: hodieque per Germaniam fit, vulgo *eingemein Fried, Landfried, Friedstand*, pacem contra vim & injuriam inductam vocamus. In asylo nunciam Episcopum, Presbyterum, Abbatem, aut Monachum trucidasse multis in locis capitale erat: cum deid genus tamen homicidii alibi perpetratis, pœna pecuniaria transigeretur. Ludovicus Pius in illos, qui Presbyterum sacra in ade cum fuisse sanguinolentum fecisset, gravem pœnam statuit, cujus una pars Ecclesie, dux Presbytero, qui pulsatus esset, dabatur. Erat autem & de Diaconis & Subdiaconis, adhæc & Abbaribus & Monachis cautum, neque adeo legis utcumque vindicata severitas proficiebat, quin in gente illa (ut verum fatear animosa & ultoria subinde Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, Abbates & Monachi trucidarentur. Qui Episcopum occidisset, nongentis solidis; qui Presbyterum, sexcentis; qui Diaconum, quadringentis; qui Subdiaconum, trecentis; qui Monachum, quadringentis transigebant. Verusitissimis sane & ab Ethnicis etiam extractis templis hoc honoris habitum est, ut extrahi inde quemquam aut vi rapi, nisi grandi aliqua causa, non liceret. Quod postea & Franci in Deo dicatis locis magna cura observarunt: tamen homines palam criminosi & scelerati asyly jure non gauderent, ac eorum quidem numero habebantur, qui jurejurando adversum Principem aut Magistram conspirassent. Licebat autem Comiti in vincula reponere criminosos, qui ad collegia monasteriave confugissent, triginta solidorum pœna in eos decreta, qui postulatos confestim non reddidissent. Quod si elapsi fuissent, juramento se Præfides purgabant, quod nihil esset dolo malo commissum. Si collecta manu Comiti perquirenti repugnatum fuisset, pœna erat sexcentorum solidorum. Merum enim imperium penes Comites erat. Hodie *immunitatem* vocant libertatem illam asyly veterum Regum diplomatis confirmatam. Unde illa postmodum Pontificum suggestionem immunitas enata est, quæ magno quidem horum ordinum commodo, sed pessimo tamen exemplo, sacrificios & monachos non asylos modo & tutos reddidit, sed omni proflus onere tributorum exemit, ut ne in urbibus quidem positi quicquam ferant civilium exactio-num, nec populi cura aut studio ulla in parte tangantur. Numerant quidem Regibus sæpe, nonnunquam & Papæ, sed inviti fere, nec nisi majoris damni metu: tanta illis suarum rerum cura est: cum interim de publica multorum salute & commoditate ne somnare quidem, nedum solliciti esse videantur. Neque vero nos præterit antiquorum Regum beneficentia, quæ etiam hac in parte Collegiorum & Monasteriorum quieti & tranquillitati consuluit: sed monendos tamen diximus Principes & Magistratus ætatis nostræ, meminisse velint, immunitatem & libertatem, quam illi fundatoribus suis acceptam ferunt, non nisi doctrinæ, virtuti, moribus, disciplinæque & religioni concessam fuisse. Has enim dotes animorum dignas duxere publica immunitate Imperatores antiqui. Nihil avaritiæ, nihil ambitioni, longe minus quicquam otio, luxui, superstitioni aut tyrannidi concessum est: nisi verisimile iudicamus adeo vacordes fuisse primos illos Collegiorum & monasteriorum auctores, ut in illo tam sumptuoso promovenda pietatis negotio pestem ipsam, puta opes, luxum, otium, dominationem, adeo vel admittendas vel retinendas esse putarint, ut immunitate etiam & asyly jure munierint. Quis unquam tam infans aut furiosus fuit, qui horum infantiæ & furoris conferre possit, qui his modis pietatem profecti bellum simul exitiale contra pietatem instituisent, & pestes illas religionis pro defendenda demum religione munierint? Involutæ quidem jam tum erroribus non paucis fuerunt res monasticæ, sed paucos eos sentire, aut certe nemo erat, qui magnopere impugnare fuerit ausus. Proinde videndum, num vitæ sanctimonia & abstinentia tales hodie sint quidam, qui avi-

tam

tam illam libertatem & asylum tantopere
jactant & prætexunt, quales fuerunt, quo-
rum otio negotioso, haud omnino abs-
re, cum eximia quadam benignitate Re-
gum consultum est: videndum, inquam,
si virtutem avitam, an vero magis pe-
stem avitæ virtuti & religioni adversam re-
tineant & amplexentur: videndum, si
reipsa profiteantur, quod nomine habi-
tutque & ceremoniis fucant & simulant.
Ut enim merito ridetur Nobiles quidam
male feriati, qui majorum stemmata &
præclare res gestas subinde extollunt &
prædicant, ne micam quidem interim
virtutis suorum referentes, ita sane indi-
gni mihi favore nedum autoritate aut
dignitate videntur, qui religionem pro-
fessi, majorum suorum disciplinam, ab-
stinentiam, & pietatem jactant & com-
mendant, & festa etiam celebrant, nec
præstant tamen ulla parte vel disciplinam
vel abstinentiam, vel pietatem, qualem
maiores sui sunt professi: & interim ta-
men (si Disi placeat) ea gaudent immuni-
tate, qua gavisi sunt, a quorum institutis
& disciplina recesserunt. Quasi vero
pari militiæ jure gaudeat miles legitimus,
desertorque & transfuga, hisque ut illi
jure militari uti liceat, quos tamen usque
addeco leges militares non agnoscunt, ut
supplicium etiam & capitis quidem in eos
statuant. Quanto magis non gaudebunt
veteri immunitate, qui veterum morum
nihil habent, quod reipsa iustis arbitris
exhibeant. Sed recentia diplomata ob-
ijciunt: Agnosco quidem illa, sed de jure (ut
nostri ajunt) non de facto sentio. Quare
non immunitas modo illa, quam Græci
ἀστυλὴ vocarunt, sed alia quoque dona,
& munera, quæ unquam Collegiis &
Monasteriis Principum, Nobilibus, po-
puli plebisve liberalitate & beneficentia
obtulerunt, soli atque uni pietati & reli-
gioni donata & dicata sunt. Nemo hoc
animo quicquam donavit, ut vitia cum
errore conjuncta foveret, omnes virtuti,
omnes pietati, omnes disciplinæ consul-
tum esse cupierunt. Est quidem & ani-
marum salus his mediis (publica illa me-
ritorum persuasione obtinente) credita &
quæstia: verum & hoc religioni nostræ
tribuebatur, ut qui ea gratia donassent sua
& obtulissent Cænobitis & Ecclesiis, de
summa meritum in se transferenda ni-
hil dubitarent. Usus igitur, non abusus do-
natum expensumque fuit ad hunc usque
diem, quicquid unquam sacris peragen-
dis & exercendæ religioni est impensum.
Quis igitur horum sententiam ut sanam
aut favore dignam recipiat, qui errorem
cognitum & deprehensum tueri maluit,
quam abolere, & rerum commutatione

diluere? Ut obiter horum refutemus in-
scitiam, qui opinione & simplicitate pa-
trum nostrorum commoti parum æquo
animo ferunt, siad usum hodie non pie-
tate modo, sed charitate nitentem, hoc
est legitimum & Christianum transfera-
mus, quæ ab illis errore certo, sed inno-
xio tamen id genus ritibus & sacris pera-
gendis sunt legata, quæ non manifestè
modo, sed infragifero etiam abusu pera-
guntur.

Jam & hoc Collegiorum & Monaste-
riorum Germanicorum dignitati est da-
tum, quod argenti signandi facultas illis
quondam concessa est, non alia magis
causa, quæ quidem explorata existat,
quàm quod earum rerum, singularem fi-
dem & sinceritatem requirunt, cura tu-
to illis delegari videbatur, quibus sum-
ma ipsa pietatis & integritatis omnium
consensu & opinione concedita fuisset.
Lex jubebat monetam excudi licere vel in-
curia Principis vel illis in locis, quibus id
muneris à Principe concessum esset. Un-
de hodie, quæ maxime per Helvetiam, quæ
magna quondam Alemanniæ pars erat,
antiqui nummi cernuntur Præfulum &
Abbatum atque etiam Abbatissarum ima-
ginem præferentes, quos *Angulst* voca-
vere majores, quia Augulstorum nomi-
ne, indepta inde facultate, signarentur,
& nomina etiam veteri more altrinfecus
exstantibus literis multi nummi indicant.
Angulst vocati postea à nostris, u, litera
in n, conversa, vulgo *Angster*, qui rectius
Angster, id est Augulst dicerentur.
Et vidimus nummos argenteos facie mu-
liebri non ita pridem proxime Salodu-
rum repertos, duabusque literis altrinse-
cus & ex adverso quidem notatis B. & A.
quæ *Bertradam Augulstam*, nisi fallor,
innuebant. Fuit enim Bertrada, ut est
notum, Caroli Magni mater, quæ quan-
quam ante indeptum à Carolo imperium
ex humanis excessit, tamen hoc honoris
ei amantissimus filius etiam mortuæ tri-
buisse videtur, ut memoriam ejus Augu-
sto nomine consecraret, ut taceam quod
ab aliis est proditum, Salodurensis Ec-
clesiam Bertrada liberalitate eximie do-
natam fuisse. Nec ignorant, qui tem-
porum illorum historiam tenent, *Augulstorum*
cognomentum, solemne vel
primis Imperatoribus, eo tempore ad
Francos translatum fuisse, quo isdem
imperii nomine, rejectis Orientis Mo-
narchis, oblatum est, ac deinde à nostris
in hunc usque diem retentum, sed illo
quidem abusu, quod cum veteres, quo-
rum electionem Senatus probasset, impe-
rium ingressi Augulst salutarerunt, nostris
nonnisi ab Urbis Pontifice delibutis, qui-
dam

dam *Angusti* cognomen tum permittant. Ergo & Franci Angultorum nomine non in nummis solum, sed etiam in sigillis suis ostentantur. Ac nummi quidem per Alamanniam excusi, altera tantum parte monetam præferbant, altera vacui, id quod hodie in illis sit, quod vulgo denarios, Helvetii alicubi *Angustos* littera inversa, ut dixi, cognominant. Qui in curia signabantur, effigiem Principis gerebant, nonnulli ita excusis, ut & imago olivæ ramulculus altrinfecus surgentibus ornarentur: quod in sigillo Caroli Junioris, qui & Crassus cognominatus est, observavimus. Sed & aquila insigni apud nos passim reperiuntur. Et magno quidem numero illi, qui à Collegiis & Monasteriis sunt excusi. Id genus officinas monetales habuere in Alemannia primum Monasterium S. Leodegarii, quod apud Lucernam vetustissimum existit, postea Monachismo abrogato in Collegium Canonicorum commutatum est: item Monasterium Virginum, quod Thuregi fuit (sic tum Tigusum vocabant.) Præterea Monasterium S. Galli, cujus nummi agnum vexilliferum, hoc est, Paschalem, præferbat. Quam monetam majores nostri postea prope pari effigie signarunt; quod abunde docent ferramenta excusoria, quæ in archivo Senatus etiamnum cum aliis formis antiquis visuntur. Sed agno postea successit ursus, sævum quidem & militaribus signis dignum animal, à Monachis tamen receptum & adamatum, quia creditum sit, Gallo recens heremum ingresso ursum quandam ligna attulisse, quæ foco illius sufficerent. Est enim apud Gregorium in libro Dialogor. 3. ursus ille Cherbonii Episcopi pedibus advolutus, ad cujus effigiem facile fuit illum nostrum depingi, qui obsequio naturam frangeret, nec viso ante hospiti sacramenta cremi convertereret: sicuti & Othomari vasculum ad exemplum illius, quod

Bonifacius Episcopus Facentinus apud eundem Gregorium habet, effictum videtur. Quod ipsum tamen non hoc animo sentio, veluti parum tribuam miraculis, sed quod constet illorum temporum Monachos plerosque in illis referendis levi ac prope nulla fide fuisse. Et experta est nostra ætas, quid æmulatio religiosorum possit, ut morbum illum finamini scdis religionum cognatum, quo in suis laudandis offerendisque nullum modum tenuerunt. Illud certum est, clarissimas urbes in insignibus ursum habere: quo quidem & ipso majores nostri ante à me relato commento, ut arbitror adducti plurimis annis non signis modo militariibus & imaginibus passim adjectis, sed argento etiam signando sunt usi, hodieque veterimore utuntur. Sed ut finem huic libro imponamus, id postremo nemini mirum videri debet, quod in antiquis illis Francicis & Alemannicis nummis puris putis (eum moribus enim postea numisma vitiatum est) Episcopos cernimus mitra bicorni & pedo insignes: Abbates autem infernè barbatos, supernè rasos (nullæ tum Abbatum mitræ erant) Abbatissas velatas Regum munere. Majora enim his dedissent religioni Principes illi non pietate modo, sed nobilitate etiam & liberalitate commendati, si constantem eam & certam Canonici & Monachi profecti essent: verum ita declinare & labascere sensim vetus illa disciplinæ custodiendæ sollicitudo tum in monasteriis, tum ipsis etiam in Collegiis cepit, ut nullo profusus loco certa ejus aut solida ratio constiterit, subinde aliis atque aliis vitiis grassantibus adeoque instabiles animos agitantibus, ut luxu & libidine & intemperantia superantibus omnia ad extremum abusum manifestè conciderint, quæ initio tamen haud improbè recepta & observata videbantur.

IOACHIMI VADIANI CONS.

S. GALLENSIS,

DE COLLEGIIS MONASTERIISQUE GERMANIÆ ET ERIBUS.

LIBER II.

Supra dictum est à nobis, Donatines illas tam frequentes, quæ non autum modo & argentum, sed agros etiam & fundos, & mancipia Cænobii adceperunt, haud alio fonte, quam fiducia demerendi & operum dignitate prognatas fuisse. Aliæ enim causæ fuere, (ne quis nolis id obiter objiciat) cur prima in monasteria tum publici, tum etiam privati homines tam liberales extiterint. Siquidem nec merces ullo pro opere dabatur, nisi quod manus Monachorum absolvisset, quodque ex officina vaniisset, nec si vanas pietas erat, ut prætextu ejus negotiari liceret, longè minus ita inflati erant Monachi, ut quod dicerent facerent dignum mercede ulla judicaret, & sic liberum illud viæ & disciplinæ genus hominibus ceu meritum conductitiumque prostituerent, quod ipsi lege non nisi humana formatum & institutum profitebantur. Gregorii primum ætas operibus titulum factorum, in primis autem monasticis favere cepit, quæ nostri demum exitialis errore circumventi & iabui primum admirari ut religiosa, mox transferre in sese pro mercede, postremò & augere donationibus profusionibusque perrexerunt. Immodicas autem eas, ne dicam noxias, ipsi Principes fecere, qui cum Cænobii ornandis donandisque prodigi magnis quam liberales fuissent, reliqui ordines exemplo commoti, ne non & ipsi certam sibi viam ad salutem præpararent, adeoque operum monasticorum participes fierent, donaria multo sæpius majora, quam pro conditione aut fortunis, templis sacrisque intulerunt. Franciscus quidem tametsi liberum non esset monasterium ingredi nisi Principe consulto, quod jam tum essent, qui conditione delectati orium magis quam pietatem sectarentur; tamen hoc amplius monachismo Alemanni favebant, ut instar voti Mosaii lege etiam caverent, ne quis cum qui liber esset, remoraretur, quin res suas adeoque seipsum ad Ecclesiam tradere & legare posset nullo contradicente. Sic enim habet primum caput Legis Alemannorum de hominibus liberis res suas

Tom. III.

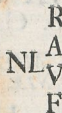
ad Ecclesiam tradentibus; *Si quis liber res suas vel semetipsum ad Ecclesiam tradere voluerit, nullus habeat licentiam contradicere ei, non Dux, non Comes, non ulla persona, sed spontanea voluntate liceat Christiano homini Deo servire, & de propriis suis semetipsum redimere. Et qui voluerit hoc facere, per chartam de rebus suis ad Ecclesiam, cui dare voluerit, firmitatem faciat, & testes sex vel septem adhibeat, & nomina eorum ipsa charta contineat, & coram sacerdote, qui ad Ecclesiam servit, super altari ponat, & proprietates de ipsis rebus ad ipsam Ecclesiam in perpetuum permaneat. Et si aliqua persona, aut ipse qui dedit, vel aliquis de heredibus ejus, postea ipsas res de Ecclesia abstrahere voluerit, vel aliquis qualiscunque persona hæc præsumpserit facere, & effectum quem incubavit, non obtineat, & Dei iudicium incurrat, & excommunicationem sanctæ Ecclesiæ, & multam, quam charta continet, persolvat, & res illas ex integro reddat, & fredum in publico solvat, sicut Lex habet. Hactenus legem retulimus. Non licebat autem agros fiscales, aut prædia, quæ censum Principi solverent, ad ullam Ecclesiam contradere, sed Comitibus consensu requirebatur, cujus erat donationem rescindere, quæ Principalium redditum detrimento esset facta. Unde videmus in chartis donationum Comitibus nomen, imò fere semper loco adscriptum, interdum autem & Ducis, sed rarius. Præcipua enim hæc in re Comitum auctoritas erat. In vestigialibus chartis Regum interdum nomina, præteritis Comitibus, leguntur. Iubebat autem & Ludovici Pii lex, ut qui vel pro sua animæ vel propinquorum salute donare vellet, sub iuvo Comite id ageret, testibusque fide dignis donationem faceret ratam. Chartæ legitimæ omnium contractuum & donationum primum nomina illorum continebant, qui pacti essent aut donassent: inde testes reliquos tertio loco Notarii nomen addebatur, cum die & mense & anno*

E

regni

regni imperiive Principis, qui tum rerum potitus esset. Et notandum est, veteres chartas privatorum hominum non appensis signis sigillisse, sed tantum ad nomina testium inscriptis confirmatas fuisse. Principes autem quamquam & ipsi non mi-

ns quam Scribæ & Cancellarii peculiari-
bus notis ac signis, quæ diplomatibus inscri-
bebantur, quarum quædam ascribere
libuit: tamen nihil minus sigilla
etiam appende-
runt.

NOTA CAROLI REGIS VS. Signum ARNOLFI
S F IMPERATORIS.

Pontificum autem prorsus nulla tum fiebat mentio, ut quorum parva per Germaniam ratio haberetur. Annum autem à nato Christo haud scio an ulla charta veteri viderim, qui plures tamen vidi. In diplomatis quidem Regiis notarum legimus, ut in illo Dagoberti, quod Naucerus operi suo Chronico inseruit, & item alio Caroli Crassi nuper à me viso, cujus partem infra citabimus. Vidi & Berengarii Primi diplomatis cujusdam exemplum, quod annum Domini habebat, & inseruit quædam libris suis rerum Germanicarum Beatus Rhenanus, in quibus idem videre est, ut jam propemodum constet, hæc maxime nota media ætatis diplomata Christianorum Principum à chartis differre. Fuerunt autem Chartæ Episcoporum, Abbatum, privatorum hominum *Diplomata*, (quæ vulgo *Privilegia*) Imperatorum, Regum, Ducum, Comitum, qui vel fundassent collegia monasteriæ, vel fundata ampliori proventu disassent, aut immunitate aliqua decoravissent. Breviter, *Tabule* erant publicarum aut eximiarum sanctionum, quas quidem ab urbis Episcopis profectas propriè hodie *Bullas* vocant. Tum primum enim produsse existimant id genus diplomata Pontificum Romanorum, quum dominatum illum non urbis modo, sed vicinarum etiam civitatum & agrorum Italiæ Episcopi Rom. civili jurisdictione suppressa sibi vindicarunt, veteremque amplissimi imperii sedem fecerunt, non iam Apostolorum, qui Principem vel Ethnicum vel tyrannidem exercentem agnovetunt, sed Regum ac Imperatorum munere functi: quippe qui hoc ipsum agant in Urbe, quod antea Imperatores & Reges egerunt, ut ea de causa bullæ esse videri debeant litteræ tabulæque omnes, quæ hujus potestatis prætextu & fuce mittuntur. Sic enim sentiunt & judicant hodie doctissimi quique viri, qui ministerium Christi à potestate & administratione gladii ita separant jure divino, ut utriusque administrationem nemini uni permittant. Palam enim Apo-

stolice functioni gladii potestatem scriptæ adiungunt, quæ tamen eandem Magistratui vindictam exercenti sic tribuunt, ut omnem etiam animam illi subijciant. Concludunt ergo eas solius esse juri dominatus, cujus est vindictæ potestas. Potestatem autem vindictæ ministerium Evangelii non esse, proinde ne gladii quidem & dominatus jus esse. Et sic bullas esse meras, quæ vel dominatur asserunt Episcopis illis, vel iam districtæ, ut vocant, præcipientes vindictam & actionem intentant. Et quidem ut non labro, diplomata sint nec ne. Pontificiæ bullæ, cum sciam hoc nomine codicillis prope omnes censeri, ita fæm maxime cuperem talia esse summorum Pontificum diplomata, qualia summorum Apostolorum fuisse, quorum functionem in se translatam gloriantur. Extat autem diploma Apostolicum Actor. 15. cap. à fastu, minis, ostentatione, ultione, & vindicta tam alienum, quam pure & sincere Ecclesiasticum. Non enim dominatus in ipso, sed ministerium indicatur. Sed ad chartas revertamur: quæ Francorum tempore donationibus fere privatis deserviebant. Donantibus autem seu Principes seu Nobiles sive plebei fuissent, meritum Missæ applicabatur, inscriptis memoriæ gratia horum nominibus, qui donassent, quique obtulissent: nec missæ solum, sed orationum etiam & vigiliarum operumque monasticorum omnium communicatio tanta confidentia & vivis & mortuis addecabatur, ut & vestitus & cibarium modus veluti meritorum donaretur, & fordes etiam (ut vere dicam) monastice in pretio essent. Chartas autem rescindere aut violare negareve religio erat: neque in ullius manu erat, rem semel donatam repetere, aut siem chartæ præstitæ rescindere. Quod ab his demum maxime est neglectum, qui religionis sibi nomen præcipue vendicant. Episcopi enim, summorum Pontificum consensu admissi, multorum monasteriorum redditus in totum suos fecerunt, non alia ma-

gis causa, quam ut ad manum esset quod luxui & splendori arrogare potentia sufficere posset. Monachi quoque quidibet causati non ea modo auferre Ecclesie iure ausi, quæ majores sui donassent, sed aliena etiam in rem suam convertere specie illo incorporationis fucio, cujus superiori libro meminimus. Ex lege vero Alemannorum adeo non licebat semel factæ conationi contraire, ut multam etiam fisaalem chartæ in illos decernerent, qui diversum tentare fuissent ausi. Si quis patrem aut avum donasse negasset, testibusque iure requisitis convictus esset, magnæ pœnæ subiaceret. Quod si exusta aut perditæ charta esset, nec produci testes possent, juramenti interpositione obligatio solvebatur. Ille autem, qui fundum, aut agrum, aut prædium Ecclesie donatum precario recepisset, censum in charta expressum solvebat. Quo defuncto hæres bonis cedebat, nisi ampliorem possessionis conditionem chartula determinasset, aut ipsa in charta donationis posteris cautum præscriptumve fuisset.

Chartæ ipsæ Latine scribebantur, aut certe semilatio sermone scriptas dicere malim. Non potest enim negari barbaries, atque ea quidem crassissima, quam redolent. Quæ quidem imperitiane sæculorum, an studio magis ac veluti data opera, accidisse putandum sit, non facile dixerim. Rudia fuere sæcula, rudes nostratum ac prope elegantie omnis expertes animi. Sed videtur potest propius ea sæcula inuentibus, aliquid tributum vulgo & plebi fuisse Latinas literas utinque noscenti, nec nisi consulto ineptitum à scribis, ut tot modis barbari & asperi videri voverint. Quanquam negari non potest in illa ætate, ut in nostra quoque, longe maximam partem Monachorum cum suo, tum etiam temporum vitio rudis & asperæ Latino sermone usos, qui Latine tamen loqui se & scribere putarint. Necessitate autem factum videtur, ut in gente illa Francorum & Alemannorum armis & bello afflicta, quæ nec scribere sua nec legere assoleret, Latine, hoc est Provincialis linguæ usus qualiscunque retineretur. Sero enim scriptus est Germanicus sermo, & videtur Caroli Magni primum studio factum, ut idem in literas paulo fusius referretur: quippe & mensibus ab illo (ut Eginhardus scribit) nomina imposita sunt, & alia quædam ad vulgaris linguæ usum ampliorem excogitata, quæ priorum se Principum curam præterierant. Franci igitur limites transgressi primo non tam suam, quæ nec arte nec lege continebatur, quam aliena in provincia repertam linguam addicere, ingenua quadam verè undia talem linguæ suæ barbariem confes-

si, quæ civilitati & humanitati provinciali merito submitteretur. Quare demum ad fidem Christi conversi tabulas vulgares conventionum, chartasque & leges etiam ipsas & diplomata Latino sermone scribi curarunt. Prior hic erat sine dubio, quum Romani provincias tuto domo limite tenebant: impurus postea tarditate & inertia nostratum factus, quum rupto limite non modo provincias Europæ maximas, sed etiam Italiam & ipsam Urbem linguarum altricem invaserunt. Illam enim post Herulos & Rugos Gotthi etiam, Longobardi & Franci successione quadam regni multis sæculis tenuerunt. Arbitror autem & religionem stimulos addidisse nostratibus, quo eam linguam addicerent, sine cuius peritia religio constatura non videretur. Sacri libri, veteres interpretes, Conciliorum decreta non nisi Latine scripta extabant. Derabatur quidem & Græcæ linguæ usus, sed paucis nec nisi gustu aliquo frequentius lectionis notus. Mysteria sacrificiorum & ceremoniarum Latini libri continebant. Posterius certe hoc honoris huic linguæ tribuerunt, ut & in sacris uti ea continerent, licet paucis nota, libuerit. Quod utinam tantum fructu factum esset, quanta est simplicitate factum. Deferre quidem & merito linguis debemus, sed negat Apostolus ea lingua recte uti Ecclesiam, quam nulli aut pauci intelligant. Sane Rabanus author est, ætate sua (vixit autem sub Ludovico Iunior) lectionem sacram & cantum omnem in missæ, id est cœnæ Dominicæ celebratione ad plebis fructum & institutionem valuisse. Unde certe colligemus istis sæculis tritorem fuisse Latine linguæ usum, quam sit hodie, aut certe cantata & lecta esse Germanicè per Ecclesias, quæ pauciores Latine orassent aut cantassent. Quod quidem sub Othonibus, Conradis, & Heinrichis factum esse certum est. Caroli sæculo lege admonebatur populus, ut in sacris petagendis & ipse SANCTUS SANCTUS, &c. caneret, Græcorum nimirum *ἱεροσολων* imitati, qui illo in publicis supplicationibus utebantur *ἱεροσολων* & *ὁ δὲ ἄγιος πνεῦμα*, &c. Quod adhuc multæ Ecclesie in paræcævæ tempore etiam decantant. Porro Principes & Magistratus in sigillis inscribendis Latina quam Germanica etiamnum uti malunt, licet certissimam hodie Germanicam linguam habeamus. Sed & hoc fortasse linguæ celebrati est datum, quæ nusquam non habet sui peritios, cum linguam Germanicam paucissimi homines externi intelligant. In totum autem constat tabularum Germanicè scriptarum recentem esse usum, & sunt anni pauci, ex quo hæc lingua vulgo scribi coepit est. Scribere quidem & veteres, sed

1. pauci & rari, & velut periculi faciundigratia. Extrat apud nos Sangalli Platerion à Norkero monacho, quem ob linguæ tarditatem Balbulum cognominarunt, in nostram linguam translatus Arnolpho imperante, tanta verborum difficultate, ut non nisi ab attento & immorante lectore accipi & intelligi queat: tam dura olim & anhelans vetus illa Francorum & Alemanorum lingua fuit. Sed præstat fortasse (ut in farragine) orationem Dominicam cum Symbolo eodem in codice, adscriptam referre, quæ ad verbum sic habent:

Fäter unser, du in himele bist. Din nāmo vuerde geheiliget. Din rīche chome. Din wille geschehe in erdo also in himele. Unser tägliche brot gib uns hūto. Unde unsere sūlde belāz uns, also ouch wir belāzend unsern sūldigen. Und in chōrunga nit leiste du uns sīch. Nū belōse uns hī sōme ubele.

Non reperiebam autem Anglicam salutationem translata, ut quam ætas illa inter preces non habuerit. Primum enim, ut conicio, à Fratibus Mendicantibus in preculas illas numeratas & meritorias relata est. Germani Chorem dicebant, quod Latine dicimus tentare vel prehendere: atque inde *Chörung*, captatio, prehensio. Symbolum autem, quod Apostolicum vocatur, Germani *Gwerfā* conijciendo nominabant, quod illi articuli coniecti & conscripti ab Apostolis crederentur, sicut ex verbis Norkeri Symbolo præpositis deprehenditur, hoc modo; *Dat Greci Chē dent symbolum, Latini collationem, daz chē den wvir gewerf, wvanda iz Apostoli gesū menont, unde zesammen gewvurfsen, daz iz zlichen s. Christiane fidei. Also ouch in prælio symbolum heiczet daz zeichen, dā zān skilten alde an an gemōten Worten iz, tannan iōgliche iro socios irebēnnent.* Allusum igitur est ad Græcæ vocis originem, quæ *ἀντίτυπον* deducta esse videtur. Translatum autem eodem in libro reperiebam in hæc verba:

Ich kelumbo an Göt almächtigen fātēre, steffen himeles unde erdo. Undi an sīnen Sūn den gewvichten hūte ā reitigen unseren hērrēn: der sōne dē mo heiligen geiste infāngen vward: sōne Maria dero māgede gebōrn vward: kēnōthāffiat vward pī Pontio Pilato: unde bi imo an crucein gehāhter i. h. arb: unde begraben vward: ze hēllo sītōr: an dem drittent tēge sōne iō deirsvuont: ze himele svōr, dā sizzet ze Gōtis zefessuon dēs almächtigen Fāter: dā mān chīnfriger zeirē illene die er dā allelichun gesā menunga: kelumbo zehā

benie dero heiligen gemeinsame: ablaß dero sūnden: geloubē des fleisches ir-stenlede: geloubē ewigen līb, Amen, Daz iōn ih keimēro.

Ita facillè pervetusto Leproforum urbis nostræ, quod haud procul suburbio Orientali tum est, proximis annis libellum reperi Onelias aliquot Germanice scriptas continente, quem ante annos plus minus trecentis scriptum esse colligebam, tertiore jam & miore sermone. Prima enim Omela de Domini nativitate adhuc modum habebat.

Wz iz erschinen der guote wvulle, vnd die mennscheit unseres baltares, des almächtigen Gottes stunen, nīh von deheinen rehten vverchten, die wvir selbe han gethan, vwan nach sīner mīchelun erbarmede hat er vns hē gehalten, &c. in eodem Oratio Dominica his verbis reddita legitur:

GOTT Vater unser der bist in den himelen: Geheiligt werde dein name: Zuchome din rīche: Werde dein Wille hie in erden also da ze himle: Unser tägliche brot gib uns hūto: Und vergib uns unser schulde, als wvir tuon unsern sūldigen: Und leite uns in abein: bechorunge: Vnd erlose uns von allem ubele.

Retuli hæc eò libentius, ut constaret dialectum, quam hodie retinemus, aliam esse quam illa fuit, qua majores nostri intra spatium trium seculorum sunt usi. Sed jam ad exempla donationum & chartarum media antiquitatis veniendum. Quæ tanetsi parum lectori probatum iri præsertim delicato viderem, non stylo modò incultissimo, sed villi etiam materia conscripta, tamen digna duxi quæ adponerem, quod in illis ceu in speculo quodam illorum temporum tum simplicitatem, tum etiam barbariem & ignorantiam intueri liceret. Neque enim alia æquè certa esse existimo animorum indicia, quam quæ id genus litteris & monumentis exprimentur. Libuit autem illis fere solis uti, quæ hodie extant Sangalli in monasterio, quo haud scio, an aliud ullum apud Alemannos antiquius duret: dignius quidem semper & celebrius habitum est Augiæ monasterium, sed minus tamen longævum nostro. Tædii autem levandi gratia paucula, ceu commentaria quædam, de nostro adijcimus, quæ vel temporum historiam, vel rerum sciem, vel Regum notitiam propius indicarent, arbitratu hac à parte vel parum eruditus consulendum esse, ne & illis barbaries offerret, si sine fructu parum perfecta aut cognita vulgo tempora proponerentur.

EXEMPLUM DONATIONIS VETUS PLUSCULIS ANNIS ANTE OTOMARUM SCRIPTUM.

IN DEI nomine bone pachi. Placuit atque convenit atque adrevit mihi voluntas, ut terram juris mei facerem donationem ad honorem sancti Gallonis & sancti Desiderii, in loco nuncupato, qui dicitur nomine villa Athorinsvanc hobas tres, & in Gundihespuria hobas IIII. Quod & feci, quod ita & feci terram donationis ego Aloinus, & per hanc chartulam donationis, que ad diem presentem firma permaneat. Si quis verò, quod fieri non credo, si ego ipse aut ullus de hereditibus meis contra hanc donationem venire aut agere conaverit, in primis DEI iram incurrat, & à communi corpore vel sacerdotio extraneus sit, & cum fisco auri libras II. argenti III. componat, & quod petit vendicare non valeat, sed præsens hæc donatio omni tempore firma permaneat cum stipulatione subnexa. Actum in monasterio sancti Gallonis. Signum Aloini, qui hanc donationem fieri rogavit. *fig. Stephani. fig. Jastati. fig. Petri. fig. Unalaoni. fig. Landelhelmi. fig. Valoti. Notavi quod feci in mense Julio XIII. Calend. Augustas.*

Ego Petrus scripsi & subscripsi sub Theodorico Rege.

Fuit hic Theodoricus Tertius hujus nominis Francorum Rex. Quatuor autem fuere Theodorici. Primus Ludevici primum Christiani, quem vulgo Clodoveum nominant, filius, clarissimus Princeps. Secundus Hiltepertus, quam alii Childpertum vocant, filius, nepos autem Sigberti illius, quem Columbanus Gallias ingressus adiit. Tertius, cujus hæc charta meminit, Ludevici Secundi filius varia regni fortuna, haud ita multis annis post excessum B. Galli, necdum ullo Abbate in cella ejus constituto, agitatus. Quartus Dagoberti Secundi filius à Carolo Martello Majore domus, patre amisso, liberaliter educatus, ac deinde brevi Rex constitutus, cujus vetus quidam charta his verbis mentionem facit; *Notavi quod feci mense Junio, 5. Calend. Julias in anno XV. regnante Domino nostro Theodorico Rege supra Carolum Majorem domus, &c.* Post quem Lotharius, ac non multo post Chilpericus ille regnavit, qui à Stephano Papa per speciem societatis submotus Pipinum Martelli filium (qui stirpis erat non Regis, sed Majorum domus) in Regem un-

berti tres, duo Francorum Reges, quorum ita mentionem faciunt monachi quidam Chronographi, ut confundere ipsos videantur. Senior Sigbertus Lotharii filius, qui conjugem habuit Brunchildin illam Tanagildis Visigothorum Regis filiam, ex qua Hiltepertum suscepit, illo regnante Columbanus relicta Hyberniam primum Galliam, dein Rhetiam primam, postremo & Galliam & Rhetiam pulsus, Italiam ingressus est. Junior Sigbertus, cujus supra quoque meminimus, ejus Dagoberti filius fuit, qui Episcopatum Constantensem & Argentoratensem instituit: ad quem ipsum Columbanus dimissus à Lothario pervenit. Fuit enim Dagobertus Francorum Austrasiorum Rex, qui palatium suum apud Tironiam, qui locus hodie Kirchheim dicitur, non longe ab Argentorato, habuit; Lothario interum parte interiori Franciam gubernante. Sæpe id factum est in Francorum regno, ut & filiis habenas regni parentes ex parte committerent, sæpe & una fratres regnarent, plerumque autem diversis in partibus pater & filius regno præficerent. Amplissimum enim erat Francorum regnum, & in ipsa Francia non solum Sangali & Augiæ, sed etiam Campidonense monasterium, quod in extima tamen prima Rhetia est, censetur. Alamannia enim jamdiu in jus & nomen Francorum transierat. Puto autem non indignum notatu, veteres chartas Alamannorum, testium nomina vel provincialia habere, hoc est Latina & Græca, vel barbara saltem Latine declinata, ut in hac Charta, *Petrum, Jastatum, Stephanum, Latina & Græca; dein Aloinum, Unalaonem, Landolhelmu, Valotum*, barbara sive Germanica, sed Latine flexa. Quod minus videre est in Chartis, quæ post Pipinum & Carolum M. filium ejus scriptæ sunt, certissimo argumento lingue Provincialis sensum mutatæ Germanorum migrationibus, succrescente scilicet Germanica lingua, & Latina qualicunque retenta, quæ scriberetur. Equidem veteribus & ante Martellum scriptis chartis evolendis, quædam in Rhetia, quam Curiensem Chronographi quidam cognominant, scriptas observavi, quæ testium nomina non nisi Latina aut Provincialia continebant. Submontana enim Rhetia, ac illa maxime, quæ secundum Rhenum decursum fontibus ejus imminet, sero admodum Germanicam linguam recepit. Nec de hoc dubitandum, quum hodieque durer lingue veteris vestigium corruptum quidem, sed quod Romanum tamen sermonem palam referat. Vidi autem venditionis chartam Carolo regnante scriptam, cujus initium in hæc verba

habebat; *In Christi nomine, &c.* Anno nostro Carolo Rege anno XV. ego Lubicio Subdiaconus rogatus a Caluome, qui est a vice populi Romani, cum his que sequuntur. Et in fine charte testes erant adscripti, *Aurelianus, Volcarius, Guarinus, Andreas, &c.* In regno enim Caroli (quod notandum duxi) passim & Romani suos magistratus habebant, finitimos Francorum ditioni, aut certe immixtos alicubi, quod multis argumentis deprehenditur. Proinde & Salica Lex *Romanos* vocat, hoc est *Provinciales*, qui Romana Provinciali lingua utebantur. Sic enim habet Lex; *Si Romanus homo Francum exspoliaverit, duobus millibus quingentis dinariis, culpabilis iudicetur: Si vero Francus Romanum, mille ducentis dinariis, qui faciunt solidos XXX. culpabilis iudicetur.* In alia perveteri charta mixtim erant testium nomina inserta Germanica Provincialibus, hoc modo; *Arnulphus, Landulphus, Lovaldus, Justinus, Joannes, Valerius, Seianus, Campanus, &c.* Item alia in chartula testes citabantur, *Valerianus, Eltradamus, Etschalco, Crescentius, Potzentius, Florentinus, Ruslegus, Exuperantius, Hosarius, &c.* Habebat & alia vet. utilissima charta Franconica hæc nomina testium; *Beregarinus, Jordannes, Vidor, Drusus, Caius, Janco, Otomar, Augustus, Fonteanus, Lubito, Prefantius, Valentinus, Vigilius, Adalramus:* mixta videlicet Latina Barbaris, sed Latinis tamen seu Provincialibus prævalentibus. Et gaudent adhuc Rheti Montani, & obvi sunt apud illos *Lucii, Gaudenti, Valentini, Donati, Dominici, Ursicini, Victoris, Sylvestri, & Beati,* & ad Latinorum nomina deflecti *Chunradini.* Illud etiam sciendum *Hoban* barbaram vocem etiam nunc nostris in usu esse, & fundi partem significare, maxime pascuam, vulgus nostrum *huob* vocat. Verbum autem, *Componat cum fisco,* huic sæculo usuratum fuit, & in Cod. Theodosiano haud abimili significatu legitur. Ab initio autem regni Theodorici III. sub quo hæc charta scripta est, usque ad ætatem nostram anni DCCCLXXXIII. numerantur.

Aliud exemplum donationis.

Sacrofanctæ Ecclesiæ sancti Gallonis Confessoris, & aliorum plurimorum Martyrum & Confessorum, quæ est constructa in situ Durgavensi, in pago Arborensis castri, ubi nunc præest Autmarus Abbas, qui secundum religionem DEO servire videtur, & sub norma regulari confirmati. Ego itaque in Dei nomine Lautpertus filius Landoaldi quondam &

Beat. conjugalis ipsius: talis mihi decessit voluntas vel devotio pro Dei intuitu & animæ meæ remedio, vel pro æternæ retributione, & adhuc propter meam substantiam, quam ad ipsam Ecclesiæ me vivente habere cupio, ubi me plenius commendo, & pro animæ genitoris mei Landoaldi, & matris meæ Beate, omnia quicquid mihi supernominatus genitor meus Landoaldus, vel mater mea Beata de compaterno vel seu conquisito aut comparato mihi dereliquerunt, vel quicquid ego postea acquisivi, omnia ex integro a die præsentis de meo jure in donationem Ecclesiæ S. Galli vel Autmaro ejus Rectori, & ejus Monachis, qui ibidem Deo servire videntur, trado atque transfundo pro animæ meæ salute, & patris mei, & matris meæ salute, & sicut superius diximus, dum vivo pro mea substantia, quæ mihi necessitas est: hoc est in locis nominatis in villa quæ dicitur Illinauia, & in alio qui dicitur Erpbrafinchova, & in tertio qui vocatur Magistinchova, & in quarto loco qui cognominatur Brunnica, & in quinto loco qui dicitur Madoltesuulare, & in loco qui dicitur Hunifinuang & Tekilinuane, & in loco Hunichinuulari, & in alio loco Turiunde, & in villa quæ dicitur Uzzinacha, & in alio loco Berollesuulari, & in alio loco Lucinkle, Lucikunaui. Hæc & loca supranominata cum servis, ancillis, pecularibus, tum domibus, adificiis & mancipiis domesticis, tum curtis clausis cum hortiferis, pomiferis, vel officinis, quæ ibidem esse videntur, cum pratis, silvis, aquis, aquarum decursibus, mobilibusque atque immobilibus, cultis & incultis viis discedentis & regredientis cum omnibus adjacentibus & appendiciis, quæ ad ista loca supranominata aspicunt, sicut superius diximus, omnia & ex integro in donationem Ecclesiæ sancti Galli vel Autmaro Abbati trado atque transfundo cum stipulatione subnexa: habeant, teneant, atque possideant, in omnibus, liberam & firmissimam habeant potestatem faciendi. Si vero, quod fieri non credo, ego ipse, aut ullus hæredum vel posthæredum meorum, aut quislibet ulla opposita persona, quæ contra hanc donationem vel traditionem meam temptare præsumperit, aut ullam calumniam generare voluerit partibus fisci de multa componat, id est, auri libras VI. & argenti pondo X. coactus exsolvat, & ad ipsam Ecclesiæ duplam repetitionem restituat, & quod repetit per nullius ingenium evincicare valeat, sed hæc præsens charta firma & stabilis & incontaminata debeat perdurare, ætæ in villa, quæ dicitur Illinauia, publice,

publice, præsentibus quorum hic signa continentur. Sig. Landoaldi iur. hanc traditionem fieri atque firmari: o. gavit. sig. Hariger ejus patrimonio. o. iobr. sig. Almarich contobr. sig. Albich. test. sig. Hegibrecht test. Vuillibreht. test. sig. Ratprecht test. sig. Vuem- brecht test.

*Ego itaque Sylvester Leor
rogatus & petitus à
Landoaldo scripsi &
subscripsi.*

*Data sub litt. Id. Septemb. anno
III. Carolomanni Majore domus,
sub Chancharone Comite.*

Sæpe legitur *Chancharo* in chartis sub Pipino scriptis, ut tritum tum notum fuisse intelligatur: diversos tamen & diversis in locis præfectos Comites fuisse ipsæ chartæ docent. Arbitror autem illum Kyburgensem fuisse, cujus pagum Alamanni Thuricensem cognominant. *Castrum* porro *Arbonense* oppidum illud est milliario Germanico à nostro distans, quod vulgus *Arbonam*, veteres *Arborem felicem* dicebant, vetustissimum sane atque illis etiam annis clarum, quibus Ræmani provinciam Rhetiam primam administraverunt. Adnumeratur autem & hodie Durgauensis pago. Sæculo illo *Castrum* dicebatur oppidum, in quo Episcopus non erat: contra vero *Oppidum*, cujus erat Episcopus. Proinde *castrum Arbonense*, *castrum Campid. ense*: *oppidum autem Constan- tiense*, *oppidum Augustense* legimus. *Carolomannus* autem *Majordomus*, cujus hæc charta meminit, blus fuit Caroli Martelli, qui & ipse Majordomus fuit Franciæ ex Pipino cognomento Brevingentus. Alii erant à Regibus *Majores domus*, hoc est Præfecti prætorio, pari plerumque potestate uti, licet regis titulus non uterentur. Qualem Magistratum & hodierni Franci habent, quem vulgo *le grand mestre*, hoc est *magnum magistrum* vocant, cujus potestatem ajunt secundum Regem maximam esse. Illud constat, Majores domus sæpe non virtute modo & rerum gerendarum prudentia, sed victoriis etiam ipsiusque ex hoste relatis, Regum gloriam superasse: quod & de Martello proditum est. Cur autem Majores domus dicti sint, & unde ortum nomen videatur, à Beato Rhenano in libro *Rerum Germanicarum* explicatum est. Hic est Carolus Martellus, cujus sexto anno initæ præfecturæ Otomarus Presbyter è Rhetia Curienfis accitus, & procurante Waldramo quodam Nobili cænobio à Gallo instituto præpositus, ac omnium primùm Abbas dictus, annos circiter oduagin-

ta post Galli obitum. Gallus enim admodum senex sub Dagoberto Sigisberti II. filio, quem juvenem Grimaldus Majordomus interfecit, apud Arborem decessit, circiter annum Dom. DCX L. cum anno Dom. DC. XIII. heremum ingressus esset, sedecimo demum anno ab ingressu condendicæ nobil consilio inito: quod satis clare ex Abbate Vrspergeni colligitur. Nullum autem certum disciplinæ genus ab his retentum fuit, qui Gallo mortuo confluerunt: paucas domunculas & ædem archissimam, nulla parte ab eremi specie abhorrentem tum ædificatam, homines quidam Scoti & Alemanni colebant: quam ne Otomarus quidem pauper Abbas aliis ædificiis præter adjectum xenodochium ampliavit, loci humilitate usque in Grimoaldum & Gotzbertum Abbates durantes, qui monasterium ædificiis paulo amplius ornare. Primus autem Otomarus Benedicti institutum ex libro Regulæ ejus, quem dono à Martello acceperat, monasterio Sancti Galli inivit. Ad Francos aut. quod attinet, Martello mortuo, tres filii reliqui fuere, Carolomannus, Pipinus, & Grifo: quorum hic, qui major natu erat, suavi uxoris Suavechilde fratribus bellum indixit, occupata urbe Lauduno, in qua mox obsessus captusque & custodia traditus est. Franciæ regno inter Pipinum & Carolomannum ita diviso, ut illi Burgundia & Westria, huic Austria sive Aultraia, hoc est Orientalis Francia una cum Alamannia & Thuringia obtigerit: sed breui post tempore regnum omne Pipinus obtinuit. Carolomannus n. credio curarum Prætorialium, & quod natura ad otium magis quam res gerendas natus esset, monachus factus, primo in monasterio S. Sylvestri apud montem Soracien haud procul urbe Roma degit: deinde frequentia suorum obrutus apud Cassinense monasterium S. Benedicti, quod reliquum erat vitæ tranlegit. Abdicavit aut. se magistratu anno Dom. DCCXLV. unde charta illius vetustas intelligitur. Solus postea Pipinus rem gessit annis septem. Cui sane viro non paternæ modo virtutes, sed propriæ etiam plurimum famæ & dignationis apud exteros pepererunt. Quare Romani Pontifices prior quidem Zacharias subornato Wunefrido Episcopo Magontiacensi, qui & Bonifacius dictus est: dein & Stephanus II. de exturbandis Italia Longobardis consilia versantes, quidquid potuerunt honorum in illum conjecere. Zacharias quidem inter-nuncio Bonifacio illo Regem quem antea destinarat, mox Stephanus aliena potentia pro more in suum commodum abusus, Childerico Francorum Rege detonso & in monasterium ablegato, Pipinum Carolingum an. Dom. DCCLII. sive, ut Otto Fri-singenf.

singenf. tradit, DCCLIV. in Regem Francorum unxit, & à juramento, quod Regi suo Childerico præstiterat, absolvit: cujus opera postea fretus Longobardos adortus est, quos non longe postea Carolus M. Pipini F. Desiderio Longobardorum Rege capto & Chorbeienſe in monasterium intrulo oppressit, & ad Francos Italia regnum tranſtulit. Germani aut. omnium quod sciam, Regum Germanicorum Pipinus à pratorio ad regnum accitus, eo more unctus, quo Græci Patriarchæ Byzantini Principes suos unxerant, consuetudine postea ungendi inducta, cujus supra meminimus. Hujus igitur Pipini anno 7. Otomarus Abbas, cujus hæc charta nemini pullus monasterio & stupri ab adversariis suis, Lamberto quodam delatore, infimulatus longoque carceris squalore confectus, dein & liberatus, sed duratur tamen exiliu miseria, demum juxta emerium Rheni, ubi lacum Venetum egreditur, ex humanis exceſſit anno Domini DCCLVII. quo anno Joannes Episcopus Constantienſis monasterii Sangallensis administrationem suscepit. Videre est aut, in hac charta, quam ægrefcriba illi semilati Germanica locorum nomina reddiderint, melius nimirum reddituri, si tum (ut hodie) vulgo ea lingua scriptum fuisset. Causam aut, donationum chartæ propè omnes produnt. Vulgo erat perſualum proximam ad salutem viam esse, si his daretur & offerretur, qui religionem professi & hominis præscriptum, & humano quidem instituto, vivebant. Admirationem autem simplicium animis, tum raritas, tum etiam novitas professionis ingesserat. Et monachos vel probiores ita ut avilitas quædam pollegendi corripuerat, ut & protectionis & instituti majorum oblitin non modo non detractarint ullum donationis genus, sed ambierint etiam pleraque, quæ cum monastica vita disidia prætor (quod dicitur) pugnant & dissentiunt. Satis erat primis illis Patribus favor Principum, qui ceptam semel & institutam religionem diplomatis, quas *immuniter* vocabant, tuebantur. Erant enim jam tum omnium ordinum homines, quibus partim incognita & odiosa religio, partim pietatis professio tot indicis avaritiæ contaminata, suspecta esset. Qua una re Otomaro constatam, invidiamne, an verius odium dixerim, conjicio: qui quidem immo dico quodam studio donationibus ubilibet aucupandis incubuerit: zelo forsitan religionis, ut quidem credo, sed zelum illum, quod in confesso est, alii avaritiam interpretati sunt. Et negari non potest vel à sanctissimis Episcopis nedum monachis pietatis prætextu exacta tum vulgo & eblandita fuisse multa, quæ si ad vivum (quod ajunt) reſces & explores, haud aliud habent in te quam fraudem & imposturam, quod &

proximis sæculis in merce illa & negotiorum indulgentiarum sumus experti. Nec mirum vel optimos viros falli & seduci in hi, quæ longa nobis consuetudo & frigidis majorum præjudiciis confirmata opinio otrudit. Ut autem fateamur, quod & antea testati sumus, Principum quorundam benevolentia plausculum accessisse plerique monasteriis antiquis, tum, cum condita hunc jussu, aut reconcinata essent: tam certum est, hoc nostrum Otomari cœnacion initio privatis donationibus præcipue auctum fuisse, Donarunt quidem & Reges Franci, sed perparce, nec expressa ullo diplomate, aut ullis in chartis indicata, ante Ludevici Philippi tempora: cum de profusis interim privatorum donationibus & elemosynis præter Chronica nostrata vitæ etiam ipsæ Otomari & Galli in literas relate abunde testentur. Et fuit tempus, quando chartarum veterum, non nisi donationes præferentium mille ducentæ amplius in hoc nostro cœnobio aservatæ: paucis autem ob barbarum characterem lectæ aut intellectæ sunt, postea perditæ & distractæ partim conflagrationibus, quas sane diras perſum est, partim bellicis turbationibus, quæ reliquere tamen nonnullas, quas mihi caui quodam videre contingit.

Aliud exemplum plane Barbarum in ipso monasterio scriptum.

Sacroſanctæ Ecclesiæ sancti Gallonis monasterio in pago Durgawinſi, ubi Autmarus Abbas esse videtur. Strachfrid in amore Dei nostri & remedio anime nostre condonavimus ad ipso loco sancto, hoc est in pago Brisgavins in villa, quæ dicitur Agurings, quicquid ibidem usus sum habere, & in alia villa, quæ dicitur Oninchovia, similiter & in tertia villa Multinbaimo, hoc sunt caſi, caſalis, mancipiis, peculis, campis, pratis, vineis, aquis, aquarumque decursibus, mobilibus atque immobilibus, quæcunque habuit apud se ipso ad ipsos fratres tradidit. Si quis ego ipse aut de hæreditibus meis, aut ulla opposita persona, qui contra hanc traditionem ista venire tentaverit, quod nec fieri credo, sit culpabilis contra ipsos sanctos duplo repetitione sociante fisco auri libras III. argenti ꝑ. & quæ repetit, vindicare non prævaleat, stipulatione subnexa. Adm in ipso monasterio, datum VI. Kalend. Novemb. Ego Strachfrid, donationem à me factam religi. sig. Gotzberto. sig. Anno. sig. Putigo. sig. Otherto. sig. Luttrano. sig. Frochonoſo. sig. Gundini.

Ego Thiotbaldus monachus hanc

hanc traditionem scripsi & subscripsi anno IIII. regnante Pipino Rege Francorum.

Sub Chancharone Comite,

Villa Brisgaucæ & Sungauiæ atque Alatiæ in chartis sub Otomaro scriptis frequenter obvia sunt, manifesto argumento & in illis locis utpote fertilibus & ad vecturam accommodis Galli nomine & fama persuasos fuisse opulentiores, qui suas res ad monasterium tanto intervallo distanti contribuerint. *Vallis enim Rheni*, quæ proxime urbem nostram Brigantium & Confluentes versus longo tractu vinetis hodie cultissima cernitur, tum fere nullas habuit vineas, sed solo tantum pascuo & magna ex parte sylvestri & inculto fuit. Id quod exempla veterum tabularum, quæ hodieque veteribus codicibus inscripta cernuntur, indicant. Quare alibi laboratum est, ut vino etiam fratrum necessitati consuleretur, qui cerevisia tamen illa etate frequentius quàm vino sunt usi. Celebre autem Galli & Otomari nomen illis in locis fuisse sacella testantur vetera horum nominis exstructa, & vicus quidam ab Otomaro cognominatus. Si quidem rara erant illo tempore (ut dixi) monasteria, ad quæ mortales fama sanctorum increbescere & stimulos addente specie illa religionis nova, sed & miraculis immodicè prædicatis, cum votis denique concurrerent. Porro qui curabant, ita erant edocti, ne vacua manu comparerent. Unde & hospitii & ædificiis paulatim constructis primum vici, deinde oppida muris cincta exstiterunt. Sicut oppidum ad S. Leodarium, ad S. Gallum, præterea in Augia Rheni postea exstructo monasterio, quod *Rhinaugiam* vocant, & Schaffhusii altero itidem Benedictione, quod Burgardus Comes à *Nellanburg* instituit, & illud apud Stanium (ut vocant) quod Hedviga Purghardi Sueviæ Ducis uxor Heinticho primo imperante condidit. Quibus omnibus vel recentioribus primum vici, seu, ut vulgo ajunt, villæ additæ, mox & oppida ex vicis facta conjuncta sunt. Et recte monuit Beatus Rhenanus, sedes Episcopales, quas Franci aut novas instituerunt aut insaurarunt veteres, causam fuisse urbium restauratarum, quas Rhenum & Danubium primo impetu transgressi Franci & Alemanni affluerant. Nec temere factum videtur, ut iidem veteribus prædiorum locis monachos & Scortia præfectos ceu ad lustrandum expiandumque immiserint & inaugurarint, veluti in Augia lacus Veneti prope Constantiam Cælio, quem locum Gallus lustravit, heremum nostrum

Tom. III.

ingressus, quod alias abunde docebitur. Adhæc Campodunum, Fabaria & Fortibus, quas hodie nisi fallor, Fauces vocant, ad Lycium amnem exstructo monasterio, quod B. Magni nomine colitur, cum oppido eleganti ad amnem Lycium, ditionis autem Episcopi Augustensis. Innuat autem charta illa, quàm rudes sub Otomaro scribæ, quamquæ imperiti Monachi Latinæ linguæ fuerint, qui tum quidem in pretio habiti sunt. Credibile enim est non nisi aptioribus scribendi provinciam delegatam fuisse, qui tamen ita barbaro & incomperto charactere sunt usi, ut chartas illius sæculi non nisi semel iterumque revilas legere expedire nemo queat. Fuere autem, ut verum fateamur, rudiores Alemanni, sed nimirum, nec nisi Francorum victoriis ad fidem Christi conversi, quos multo sapius rebellantes tandem Pipinus cognomento Brevis Majordomus & Martellus filius ejus ingenti cum exercitu vastata Alemannia, perdomuerunt, paucis annis quàm Otomarus ille noster à Rheina accitus esset. Notum autem Carolum M. filium & posteros Francorum frequenter ad Rhenum in illa parte Burgundiæ atque Alamanniæ, quæ hodie Helvetiæ tribuitur, mansisse. Regiam enim habuerunt apud Thuregum Carolus Pater & Ludovicus Filius neposque Hludovicus, qui monasterium Felicis & Regulæ instituit, quemadmodum & in Treveris, aliisque Franciæ Orientalis locis. *Curtim* autem Franci & Alemanni Regiam seu Palatium veluti *Corten* vocabant, comitatum, hoc est turban Latinam significantes barbaro vocabulo. Sed & vicum & domum etiam quamlibet seu mansionem *Curtim* appellabant. Extabat autem lex de illis statuens, quæ in *Carte Regis furtum fecissent*, & sunt veteres chartæ, quæ *Curtilen* quoque villulam seu domum rusticanam prædialo conjunctam vocant. Observandum porro putamus, quod ante diximus, etiam Alamanniam illis sæculis *Franciam* dictam fuisse, partem videlicet proximam regni Francorum, quod licet multis annis ignorarint monachi nostrates, nescio quo loco Franciam statuentes & in illam Otomarum suum mittentes remittentesque, tamen non ignoravit Walafridus Augiæ Abbas, qui Gatzberto regnante Galli & Otomari vitas trium librorum volumine eleganter complexus est.

Aliud

Aliud exemplum donationis cum
in conditione plane incompertum &
barbarum.

IN Christi nomine, Domino sancto &
in Christo venerabili patri Ando-
maro Abbati Durgaugensi ipso de mo-
nasterio sancti Gallonis, ubi corpus ipsius
requiescit, pro mercede anime meae fa-
cultatula mea, sed ipse redebitis post
discessum meum. Dono vobis donatum
que in perpetuum ut permaneat esse vo-
lo, hoc est in pago Brisgaviensi in vil-
la, qui dicitur Warbinbach, & in Ar-
gantina, & in Minslido, & ad Fokh-
misuulati, quicquid in istas villas vi-
sus sum habere, id est Curtis, casas,
calas, mancipiis, agra, praeda, silvis,
pasuis, aquis, aquarumque decursi-
bus, tam movele quam immovele, omnia
& omnibus parte mea ex integra, quae
mihi inter fratres meos convenit a die
presente trado ad Ecclesiam S. Gallonis
& monachis ibidem servantibus, &
pro istas res proscrivere volo annis sin-
gulis, hoc est solidum unum. Et si mi-
hi infans natus fuerit in ipso servitio
permaneat: & si femina mihi nata fue-
rit, ipsas res medias possideat & pro-
serviat in ipsum servitium quod super-
scriptum est, & illa media pars de ipsis
res sit ad ipsum monasteria, & quae ita
proscrivere voluerit, nulla exinde ha-
beat potestate, & ipsa facultatula mea
permaneat ad supradictum monasteri-
um, ut quicquid exinde pars monaste-
rii facere voluerit, libera & firmissima
in Dei nomine in omnibus habeat pote-
statem. Si ego aut heredes mei aut villo
opposita persona quae contra hanc do-
nationem ista venire temptaverit, in-
ferat parti custodienti doplam repeti-
tionem, & a fisco auri libras duas &
argenti pondera tres: & nihilominus
praesens donatio ista omni tempore fir-
ma & stabilit permaneat, stipulatione
subnexa. Actum ad monasterium San-
cti Gallonis publice sig. Gautzerti qui
hanc donationem fieri rogavit. sig. Xbie-
rones testes. sig. Annons testis. sig. Fruo-
chouoli testis. sig. Huteranni testes.
sig. Vulpert testis. sig. Strachreti tes-
tes. sig. Patichones testes.

Ego Luitfridus Presbyter scri-
psi VI. Calendas Novemb.
anno tertio regnante Domi-
no nostrum Pipinum Re-
gem.

Quanto labore & conatu illud affequi-
tur scriba iste semilatinus, ut signifi-
cet Gautzbertum ea conditione donasse, ut
res donatas quoad vixerit, possideat sub
pensu annuo solidi unius: se vero mortuo,

si careat prole, bona monasterio cedant; si
filium reliquerit, ex integra possessione cen-
sum solvat donatum Ecclesiae; si femellam,
dimidium bonorum possideat cum censu
jam dicto, dimidium monasterio cedat:
censum dare renuentes jure possessionis pri-
ventur, donataque monachi recipiant. Mi-
rum aut in hoc genus chartis nec nomina
exprimi pradiorum agrorumve, nec limi-
tes indicari, sed generatim modo omnia ita
enumerari, ut ope chartarum nec discerni
donata, nec probari offendive possessio po-
tuerit. Nisi verosimile est, lite exorta in bo-
nis discernendis dividundisque testib⁹ ma-
gis quam chartis illa ætate actum fuisse,
cum hodiernis tamen tabulis omnia tam
discrete prolixæque ad fastidium usque ex-
primantur. Equidem vidi schedas veteres cer-
ta testimonia continentes cum adscriptis
testium nominibus, qui de his testati essent,
quæ vel ipsi viderent vel parentum senio-
rumve relatione didicissent. Alamanni, ut
pote bellicosi, gladii quem Spatam voca-
bant, prehensio capulo testificabantur, para-
ti manu etiam tueri se veritatem, quam se-
mel affirmassent. Jusjurandum etiam in ju-
dicio præstatur manu dextra super scri-
niolo, in quo quicquam reliquiarum esset,
imposita, non autem levata, ut nos hodie
solemus: & satis constat, morem cum non
solum apud Francos, Merovingos & Car-
lingos, sed per Othonem etiam & Heinri-
chorum imperia durasse. Arbitror autem in
illa gentis simplicitate minus tum doli &
calumniarum in pactis & contractibus fuisse
quam est hodie. Majores nostri paucis
verbis multam fidem testati sunt, quum nos
hodie plurimis tenuem adhibeamus. Fortas-
se & illud annotandum, in chartis vivo Oto-
maro scriptis jam *Automarum*, jam *Auto-
marum*, interim & *Autmarum* appella-
ri, quod dubium est, scribarum ne oscitan-
tiae debeatur, an potius idiomati Alaman-
nico, quod pro populorum varietate (ut ho-
die quoque) varium esse potuit. Legi enim
& alios hoc nomine in vetustis & ante Oto-
marum scriptis chartis, sed non aliter quam
Othomarus. *Othmari*, enim ut hodie uti-
mur & scribimus, non memini me in ulla
charta veteri legisse. Jam quod *sanctum* &
in Christo venerabilem patrem vocant, il-
lius ætatis more est factum. Siquidem Epi-
scopos & Abbates vulgo *sanctos* & *venera-
biles* dicebant, imo etiam *summos* (ut Bern-
hardus) & *sanctissimos*, *hypocratos*, ut leges
Justiniani sæpius. At hodie *Reverendos* &
Reverendissimos, Plerumque non sanctos,
sed venerabiles tantum, ut in vetusta charta
legi, quæ sic habebat: *Domino venerabili*
in Christo patri Automaro Abbati, &
fratrib⁹ de monasterio S. Gallonis. Ego
Lutzelus, &c. Apud Hieronymum & Au-
gustinum, & priores ætate Cyprianum &
Hila-

Hilarium, *sanctitatis* nomine honorantur
Episcopi, monachi, virgines, viduæ, qui
vita & religione præ cæteris commenda-
bantur: nec nisi vivi *Sancti* vocati sunt,
cum hodie non nisi mortuus eo nomine di-
gnemur, adeo etiam hac in parte à scriptu-
ræ more digressi. *Sanctissimus* hodie Epi-
scopus Romanus dicitur solus, ut solum
eum *Papam* vocant, qui Gregorii tamen
tempore non simpliciter Papa, sed cum lo-
ci adjectione dicebatur. Sic enim habet ve-
tus inscriptio; *B. Gregorii Pape Romani*,
&c. Et Germani quondam Presbyte-
ros suos in totum *Papas* cognominarunt,
id est Patres, unde & hodie corruptæ vocis
usus durat. *Papen* enim Sacerdotes Ger-
mania inferior, superior *Pfaffen* nominat.
Hieronymus quoque & Augustinus cele-
brium Ecclesiarum Anathites non *sanctos*
modo & *beatos*, sed *Papas* etiam appella-
runt, quod quidem apud Hieronymum fre-
quenter obvium est. Scriptura *sanctos* vo-
cat omnes, qui recte ambulant coram Deo.
Quare & Paulus baptismo Christi regenera-
tos sine discrimine *sanctos* vocat, quod
ipsum & Petrus & alii Apostoli, quorum
epistolæ extant, in usu habuere. Ut vel
hinc pateat error & abusus Pontificum Ro-
manorum, qui hanc facultatem sibi per-
miserunt, ut hodie illi à morte tantum *san-
cti* vocarentur, quos ipsi sanctos & beatos
judicant, vel iussu eorum in Divos relati
sunt, quum beatus Thomas ingenue fateat-
ur, non *adstringi sibi videri quengquam*
ad eam fidem, ut saluum esse & bea-
tum credat, quem Pontifex in beatorum
numerum conscripsit. Et recte Au-
gustinus multorum corpora in terris ve-
nerari nos dixit, quorum anime in in-
ferno sunt sepultæ, &c. Id præterea no-
tandum, videri posse donationes istas tam
liberales etiam ab his factas esse, qui mona-
stica vita & religione delectati non bona
modo sua, sed etiam se ipsos vitæ, ut vocant,
regulari submiserunt. Satis enim constat,
Nobiles quosdam cœnobita ingressos mul-
tum profuisse illorum farinæ, quorum lo-
dales & consecranci facti essent. Loquor
autem de primis religione initiatis. Postre-
mi enim partis jam & auctis rebus abusi
magno sæpe damno collegiis & cœnobiis
fuerit, ceu alio in loco diximus.

Aliud exemplum Cambete scri-
ptum haud procul Basilea, vivente tum
& satagente Otomaro.

Si aliquid de rebus nostris ad locis san-
ctorum vel in substantia pauperum
conferimus, hoc nobis proculdubio in
æterna beatitudine retribuere confi-
dem.

Tom. II.

mus. Igitur ego in Dei nomine Podalus
in amore Domini nostri Jesu Christi
remissione peccatorum meorum, ut ve-
niam delictis meis consequi merear in fu-
turo: Dono atq; trado de jure meo in ju-
re & dominatione ad sancta ecclesia, quæ
est constructa in honore sancti Gallonis,
ubi ipse requiescit corpore, super fluvio-
lunda in solitudine in pago Durga-
veni, ubi in Dei nomine Audomarus Ab-
bas præesse videtur. Dono ad ipsum locum,
sanctum donatumque in perpetuum, ut
permaneat volo, hoc est in pago Allazas in
villas denominatas Habuhinashaim,
Campiduna super fluvium Rhino five
Chambeti, Rudolfsvilare, id est cum ter-
ris, domibus, ædificiis, mancipiis, vineis,
silvis, casis, calatis, campo, pratis, terris,
aquis aquarumve decurribus sexus utrius-
que majori & minori, mobilibus & immo-
bilibus, quantumcunque in ipsas villas,
genitor meus mihi mortuus dereliquit, &
Valli mei nomine Amalgithus & Wunc
fridus in beneficio nostro ibi detinuerunt,
cum adjacentia ad ipsam rem pertinen-
tem, totum & ad integrum à die præsentem,
ad ipsum locum sanctum trado atque
transundo, ut ab hac die ipsa Casa DEI,
vel congregatio, quæ ibidem adest, vel de-
serviunt, ipsam rem superius nominatam,
habeant, teneant & possideant, & suc-
cessionibus suis Christo propitio derelin-
quant. Si quis, Ego aut hæredes mei,
vel quilibet opposita persona, qui con-
tra hanc donationem à me factam ve-
nire temptaverit aut irrumpere volue-
rit, tunc inferat partibus nostris vel
successoribus vestris duplam repetitio-
nem, & loci ante fisco auri libras 111.
quod repetit evindicare non prævaleat,
sed præsens charta firma permaneat sti-
pulatione subnexa. Actum in villa
Chambetz publice. Ego Podalus do-
nationem hanc à me factam scribere
rogavi. Sig. Ghisalmundo test. sig.
Werinulfo test. sig. Libulfo testis,
sig. Strachulfo test. sig. Harimberto
testis.

Ego Arnulphus rogatus an-
no sexto Pipini Regis
die Mercurii XII. cal.
Jun. scripsi & subscri-
psi.

F 2

Te-

Testatur & hæc charta Otomari tempore *Gallonem* dictum, quem hodie Gallum vocamus: quanquam parum refert illi hæc expendisse, cum homines barbari & rudes quilibet etiam alieni in lingua audiant, quod & testium nomina huic & superiori inserta docent, O litera gignendi casum terminantia, ut *Hamberto* pro *Hamberti*, &c. Observanda potius sæculi illius opinio quæ id tribuit sanctis quod scripturæ non nisi Deo Patri per Jesum Christum tribuunt, imo (quod est insignis) donandum esse docuit illis, qui sanctos ita colunt, ut & adorent, & spem in ipsis ponant salutis & iustitiæ, amorem interim Jesu, prætextentes & ad doni doctrinam referentes, quæ cum Evangelio Christi ex diametro pugnant. Nihil enim usquam petendum, orandum, postulandum à Deo Patre, docuit Christus, nisi suo in nomine, certo pollicitus impetraturos nos quicquid cum ad modum petierimus. Voluit autem, ut & egentibus largiremur non religionis, sed egestatis nomine, nihil minus ferens quam otium luxu & crapula contaminatum.⁵ Quare perinde atque in se collatum accepturum se testatus est, quicquid in pauperes suos collatum per nos tuerit: Damna interim & expulsi illorum avaritiam, qui religionis nomine quæstum faciunt. Verum errori fatali non habere sæcula illa quod opponerent. Receptum jam erat, ut piium & saluti accommodum, quod recipi impium & noxium fuit. Scripta autem malum usque ad nostram ætatem ita specie pietatis fucatum, ut antea à paucissimis deprehensum & serò quidem, nec sine hæcæles nota invasum & oppugnatum tuerit. Ex omnibus autem rebus monasterio Sancti Galli illis in locis donatis, nescio an ullæ sint hodie quæ adhuc possideantur. Reperio enim ante annos minimum trecentos oppignorata & dividenda fuisse prope omnia à prodiga illa & bellicosa nobilitate monastica: quæ profecto nihil intactum reliquit. Non modo enim sanguine & genere, sed etiam religione clata nihil hbi non licere putavit: neque non suspensum est cæca admiratione vulgus partim religione, quæ dubia erat, obstricta; partim eorum potentia & auctoritate deterrita, qui magno suo emolumento horum studii conatibusque suffragabantur, admissio, & temporum præscriptione confirmato errore pertinaciter addicti. Nec aliud enim tum Principes orbis Christiani sentiebant, & piaculum erat privatum quemquam vel suspicari de his vera piæque essent, nec ne, tanto consensu recepta inolevisent. Unde & militiam ingredi & stipendia merere mediæ antiquitatis Abbates libuit & licuit. Nostros enim Abbates armatis servitiis & in militiam eductis Epi-

scopo Basilienſi adverſum clariſſimam urbem Baſileam ſuppetias tuſiſſe olim, nec parum in alea illa Martis monaſtici de ſorte deſceſſiſſe monaſterio, quod alias plus ſævis inſectis: & mira ſactionum turba excitatæ diſcordiæ afflixerant. Ad hæc & Regibus aſſuiſſe, ſed ſervitia armaſſe, miſiſſeque auxiliatum vel in Chronicis noſtratibus legimus, Ad chartam autem, ut revertamur, non omittendum *Solitudinis* nomine non aliud illo tempore, quàm ſecellum, hoc eſt heremum, ſignificatum fuiſſe. Juxta enim cellam Galli recens poſitam cultum & fertilem agrum fuiſſe ipſe, qui Gallonis vitam ſcripſit, Walafridus teſtis eſt, & nos ſupra attigimus. Pot'eſt autem vel in ſylva parum ampla etiam denſa *ſolitudo* eſſe, nec aliud *ſolitudo*, quam à frequentia ſemotum ſignificat. *Chambetz* autem locus vetuſtiſſus, ſed notus tamen noſtris, & à B. Rhenano oſtenſus eſt, haud longe infra urbem Baſileam proxime Rhenum *Cambez* ab Antonino Aug. in Itinerario ſuo vocatus. *Vaſſos* dixit illa ætas quas hodie non minus barbaro vocabulo *Vaſſalles* vocant, illos qui feudii obligatione, quod *beneficium* tunc dicebatur, adſtricti ſunt. *CASA DEI*, barbaræ vox, ſed illis ſæculis Latina & proſtrata, quam noſtri vulgo translata *Gottshaus* dixerunt, hodieque durante vocabulo non ambizioſo modo, ſed etiam affectato, quod æquis iudicibus expendendum relinquimus. *Domus enim Dei domus orationis eſt*, in qua nihil offertur cœu ex nobis (ut quæſtum oblationum prætereamus) ſed oratur & invocatur Dei miſericordia, quæ peccata noſtra diluat, & reſarciat juſtitia ſua per ſilium Chriſtum, quæ fragilitas humana non poteſt aſſequi. Qualem domum Chriſtus memorabili exemplo ſemotæ de ſacris avaritiis inſtituit Matthæi 21. Ut non ſit opus excutere, tales ſint caſe illæ monaſteriorum hodiernæ, quæ illis ſæculis *caſe Dei* vocatæ ſunt nec ne? Reſ ipſa docet, orationumne an negotiationum domini exiſtant. Sed hæc de re ſupra dictum. Id nota dignum eſt, quod ſere omiſeramur. In Dei nomine *Audomarus Abbas præſeſe* dicitur, cum poſterei *Dei gratia* dixerint: quibus titulus Epilcopi conſecri nihil haberent quod ſibi tribuerent præter unicam humilitatem DEI gratia nientem. Nunc ea locutio ad factum & ſupinitatem adeoque apicem ipſum honorum omnem humilitatem abijcientem adhibetur. Denique vel illa ætate legum præſcripto factum eſſe ſupra diximus, ut rerum donatarum & legatarum violatoribus & fraudatoribus multa motus irrogaretur, & duplo damnanentur, præter penam ſcicalem, qui res donatas repetere aut legata reſcindere fuiſſent

fuisse auri. Hodie in diplomatis Casareis simile quiddam subseribitur certa poena auri puri puti expressa, cuius pars dimidia parti leix, pars altera Cameræ Imperiali cedat. Quod sane in privilegiis vulgaribus perquam usitatum est, licet alia poenæ cautione.

Aliud Exemplum Donationis
Paulo compius sub Carolo Pipini
filio scriptum.

IN Dei nomine perpetrandum est unicuique, quod Evangelica vox admonet dicens: Date Eleemosynam, & omnia munda sunt vobis. Et item: Date, & dabitur vobis. Ideoque ego Othram huius promissionis veridica sententia sistu trado ad monasterium S. Galli, atque transundo quicquid in pago Argunense in villa nuncupata Crimoltes heronafis sum possidere tam domibus & ædificiis quam campis, pratis, silvis, aquis, aquarumque ductibus, cultis & incultis, nobilibus atque immobilibus, omne scilicet quod dici aut nominari potest, ex integro ad jam privatam cenobium trado perpetuatim possidendum: in eam videlicet rationem, ut hoc ipsum ad me recipiam sub usufructuario tempore vite mee perfruendi, censumque inde solvam annis singulis unam scigam in quocunque pretio potuerim, similiterque filius meus Wolfram faciat post meum obitum, totaque ejus ventura cognatio. Si quis vero, quod futurum esse non credo, si ego ipse (quod absit) aut aliquis de hereditibus meis vel quolibet ulla opposita persona contra hanc chartam venire, aut eam irritam facere conaverit, affectum quem inchoavit, obtinere non valeat, & insuper etiam damnum incurrat, sociantique scilicet multam componat: id sunt auri uncias II. & argenti pondera V. coactum exolvat: sed nihilominus præsens chartula hac omni tempore firma & stabilis permaneat cum stipulatione subnexa: Actum in Wazarbure publice præsentibus, quorum hic signacula continentur. Signum Othram, qui hanc chartam fieri rogavit sig. Wilhelmii test. sig. Ruadini, Ruadpoldi, Regimbeldi sig. Altrami, Richpoldi, Herigeri, Adalgeri. sig. Sigirochi, Hiltibaldi sig. Reginionis, Wolfheri.

Ego itaque Hadapertus Presbyter rogatus scripsi & subscripsi XLI. anno imperii Karoli Caesaris, notatis diem Dominicum III. Idus Februarias.

Sub Odalrico Comite.

COmnes Argunensis hodie familiæ est Comitum, qui à Monteforti cognominantur: cuius ditioni vicus ille *Wasserburgenfis* non ita dudum paruit. Exant, autem veterum donationum chartæ plulculæ, quæ palam innuunt opulentiam fuisse Ecclesiam *Wasserpurgensem*, neque alia causa postea præda avarorum hominum facta est. Decimæ omnes illius sæculi Ecclesiæ erant, quæ Principum (horum erant investituræ) favore partim nobilibus concessæ in beneficium & præscriptione occupatæ, ac dein cenobis vel venditæ sunt vel legatæ, partim ab ipsiis Abbatibus *jure collationis* (ut vocant) obtento paulatim emptæ parochiis & in monasteria translatae sunt, quod & illi Ecclesiæ accedit. Anno enim circiter MCCCCLXXXVIII. Chuno monasterii Sagallensis Abbas jure; ut dixi, collationis animatus jam dictam Ecclesiam *Wasserpurgensem* mensæ cenobii incorporavit. (Sic enim loquuntur) cui rei ut parum dignæ præque cum Comes ejus loci sese opposuissent, demum à Purgardo Episcopo Constantienfi transigente ea conditione transactum est, ut aureos nummos Rhenenses mille quingentos ab Abbate acciperent, Ecclesiæ redditibus interim pro sorte ipsi & annua usura oppignoratis, donec prædicta summa numeraretur, quam Huldéricus postea ejus nominis Abbas potestatem solvit & numeravit Constantiæ anno Dom. MCCCCLXI pertenuis initio erant decimæ nostrates, præsertim ex vineis: nec tantum erat vinearum plurimis Alemanniæ locis, quantum hodie colitur. Rarus hoc & perpaucus vini usus faciebat. Inde cum luxu & crapula pretium crevit, & cum pretio cultura: quæ tamen adeo non profecit vineis vel latissime propagatis, quin à proximo sæculo vini æstimatio multis in locis tripli & amplius accessione sit aucta, neque finis hodie incrementi, cum & mulieres commessari & perpotare ceperint. Non meminit autem hæc charta vinearum sicut superiores Sungavici & Brifgarum, ut conjectura sit minime levis Caroli tempore nulla dum illo loco vineata, aut certe paucissima fuisse. Porro ne quem moretur aut suspensum teneat annis quadragesimus primus imperii Caroli quem hæc charta ponit, quum annis ipsum non pluribus quatuordecim imperasse confisset: Sciendum est, scriptores rerum & temporum Caroli nonnunquam & Regni & Imperii annos confundere solere, & jam regni jam imperii nomine completi. Quod & vivente Carolo factum esse præiens charta, quæ sexto anno ante excessum ejus scripta est, confirmat. Mortuo enim Pipino Rege Carolus filius ejus anno ætatis XXV. cum fratre Carolomanno regi habenas suscepit, cum fratre autem annis tribus solus, postea

postea triginta annis regnavit; Inde Imperator factus quartodecimo anno imperii, ætatis autem LXXII. ut in vita ejus Eginhardus scribit, Aquis mortuus est. Colliguntur igitur anni Caroli cum regni tum imperii ejus quadraginta septem. Qui numerus in inscriptione tumuli ejus, quod Aquis etiamnum existat, palam legitur. Unde factum, ut & hic chartularius annum quadragessim imperio Caroli tribuerit, regni scilicet annis ad imperii annos adjectis. Et *Cæsarem* etiam appellavit eum qui non Cæsar (ut veteri moti loquamur) sed *Augustus* erat. Fuere enim in imperio utriusque Cæsares interdum non Augusti, sed ab Augustis viventibus cooptati, aut aliunde ad imperium acciti aut designati: quidem Senatus autoritate Augustorum nomine consecrabantur. Vidimus autem chartas veteres, in quibus anni regni & imperii Caroli divisim erant subscripti ad hunc modum: *Anno imperii ejus II. Regni vero XXXV.* Item hoc modo: *Ego in Dei nomine Pernicher peccator vocatus Presbyter rogatus scripsi & subscripsi, notavi diem XIII. Kalend. Octob. An. XLIV. regnante Domino nostro Carolo Rege Francorum & Longobardorum, & anno XI. Imperatore & Governatore Romanorum.* Seigam autem & item Saigam aliis itidem in chartis legimus; quæ tamén voce quid illa ætas significarit, non omnium una est opinio. Audivi quidem quicquid scrofam significare conjicerent, illo motu, quod pluculis in chartis *frisinga* Seiga legitur, interim scorsim etiam *frisinga*, quæ in censum data sit. *Frisingam* autem dici putant scrofam adultam, quæ ad parandum laudandumque idonea esse queat: à laudando enim Saigam quasi Seigam dictam: *Frisingam* autem ab ætate adulta. Nam & nostri venatores porcum sylvestrum anniculum aut adultum *Frisingling* vocant. Sunt alii qui mensuræ fragmentaria genus esse putant. Nos in codice nostro pervetusto legis Ripuarie invenimus *Saigam vel Seigam quartam partem tremissis fuisse*: *Tremissim* autem tertiam partem assis, hoc est solidi habuisse. *Solidus* autem ut primo libro est dictum, duodecim denarios habebat. Verum *solidus* dicebatur apud Gallos numerus aureus tempore etiam Francorum. In quodam enim rescripto Leonis Imp. Orientis & Majorani, qui post Valentinianum Juniorem & Anisum Ravennæ purpuram induit, in hæc verba legitur de exactoribus: *Nullus solidum integri ponderis calumniose improbationis obtentis recuset exactor, excepto eo gallico, cuius aurum minore estimatione taxatur.* Ut inde conjici possit vel auri solidi duodecimam partem Seiga nomine significari potuisse.

In codice etiam Theodosiano *solidorum adulteratorum* fit mentio. Capite autem pledebantur. Constantino jubente, si quis de margine solidi quicquam deciderit, illud quoque in hac charta observandum, rerum donatarum possessionem non videri concessam sub censu, nisi hæredibus recta linea descendentibus, frequenter autem masculis, quibus deficientibus res donatæ monasterio tandem concesserint.

Donarunt autem & Matronæ monasteriis non parum, atque id quidem sine tutoris indicato nomine: quod jure tamen nostri exigunt, si vel donatum vel legatum ratum esse debeat. Libuit autem exemplum chartæ sub Carolo scriptum adducere, quod in hæc verba habebat:

IN Dei nomine. Ego Cotanuina ancilla Dei, dono atque tradeo ad monasterium sancti Galloni, ubi ejus sacra requiescit corpus: & hoc est quod tradeo, quod ego in Lutinach visura sum habere, & alio loco, qui dicitur Bessindoff, & in locis, campis, silvis, & omnia quæ ibidem visura sum habere, & captos tres his nominibus Ragingerius cum infantibus suis his nominibus Ribgero, Wantilo, Waltricho, & uxore sua Faslrat, & filio eorum Wolfrido, & servo ejus Iamberto, & alio servo nomine Woto, & Hæcone qui est in concambio cum Wichardo. Redemere se vult, det alium mancipium XI. manuum longum. Hi sunt testes qui presentes fuerunt & signaverunt. sig. Cotanuine quæ hanc traditionem fieri rogavit sig. Wichardi, sig. Luto, sig. Wolthabar, sig. Analger, sig. Theobald, sig. Macroli, sig. Tnilo, sig. Wolzerti, sig. Alhari.

Ego itaque Albuinus Clericus rogatus ab Cotanuina hanc chartulam scripsi sub die VII. calend. Octobr. in anno I. regnante Carolomanno Rege.

NEque hæc quidem charta Comitatus nomen habet inscriptum solito more; quod nulli causæ magis adscribendum putato, quam scribarum, non inertia modo, sed negligentia etiam incircumpectæ, tollerata tamen ætate tam simplici & indocta, cum lege Alemannorum aliud possularetur. Barbariem prodiit Galloni vocabulum & sacrus corpus. Carolomannus autem, cujus hoc loco mentio fit, frater fuit Caroli M. ex Bertha Heraclii Imperatoris filia, quem tribus annis cum fratre regnasse ante dictum est. Supra quidem Carolomanni meminimus fratris Pipini, qui non Rex,

sed

sed Majordomus fuit. Regnavit autem Carolomannus apud Francos Austrafios, quorum pars erant Alemanni: mortuus autem non manachus, ut quidam somniant, sed Rex, pridie Non. Decemb. anno Dom. DCCCLXXI. ex quo tempore Carolus M. solus Francie præfuit. *Casatorum & casalium* sæpe meminere chartæ: qua voce, ni fallor, libertini generis homines & coloni intelliguntur, qui conductum inhabitabant. Locantur enim hodieque villæ & casæ certa reddituum aut census conditione, nec unalocationis specie. Diversi erant ab illis servi, quos hodie vulgo *Leibeigene Leute*, vocant, de quibus infra dicemus. Frequens vero fuit servorum comcambium, quali Haco in hac charta pro Wictharo receptus optione relicta redimendi seculæ idæ mancipio, quod undecim manuum, id est palmorum longum exstat; quæ mensura adultæ mancipii est. Mirum autem servum ceu truncum mensura magis quam ætate æstimari solitum ex lego Ripuaria, quæ de alieno servo occiso sic habet: *Si quis servum alienum occiderit solidos XII. in capitale resituat, aut cum alio servo, qui habebat XIII. palmos cum pollice replicato & duos digitos in longitudinem, & tres solidos in alio pretio superponat, quod sunt simuli solidi XV.* O dura & aspera sæcula! Manus mensura quatuor digitorum est, quæ & *palmus* dicitur. Atqui hic iterum sese offertur Germanica tertium nomina aspera quidem & ipso sono horrorem quendam præferentia, sed quæ ipsa tamen Germanis non minus aptæ significarint quam Græca Græcis, & Latina Latinis. Non temere enim. sed ratione & de natura moribusque enata causa imposita sunt, quam originem & etymologiam in multis hodie per difficilis sit deprehendere propter viciata longo abusu nomina, & mutatam posteris scribendirationem. De qua reliqua rerum Germanicarum tertio scite ab Rhenano est proditum. Sæpe autem in antiquis chartis & omnibus fere quas supra posuimus, quum monasterii S. Galli mentio fit, additur quod in eo ipso corpore suo requiescat, tanto asseverationis studio, ut videri queat, dubitatum de ea re fuisse. Nam Fulde dormire Gallum Vicentius affirmat, Volaterranus autem in Gallia Boruigii corpus ipsius quiescere scribit: apud Walafridum in vita Galli legitimus, fuisse qui corpus ejus auferre fuerint conati, sed frustra, Bolone Episcopo Constantienſe postea violatum sepulchrum redintegrante, à quo Gallus inter Divos relatus, & (ut ipso- rum verbo utar) canonizatus est, sicuti & Orthomarum Salomon primus ejus nominis Episcopus Constantienſis, CXL. de-

mun annis ab obitu ejus, tempore Arnulphi Imp. sanctorum catalogo inscripsit. Nulla enim tem in his Papæ authoritas in Germania erat, sed Episcopis jus illud indigetandi, & in canonem sanctorum referendi pro more veteri Francorum in Ecclesiis sibi subiectis competebar, quod Pontifex Romanus soli sibi hodie usurpavit, ut alia pleraque.

Aliud Exemplum Donationis cum conditione sub Ludewico Caroli F. scriptum.

IN Dei nomine. Ego Eburnuin & frater meus E. barhart tradimus ad monasterium S. Galli pro animarum nostrarum remedio & eterna retributione, quicquid in villa Morusfauilare vel in eadem marcia tibi sumus, habere, id est, campis, silvis, aquis, aquarumve decursibus, quicquid dici aut nominari potest sub ea ratione, ut ipsas res ad nos recipiamus, censumque annis singulis inde persolvamus, id est medium solidum in argento, aut in alio pretio. Et post nostrum amoborum discessum, prædicti fratris mei Eburnhart legitimi procreanti filii cum sua posteritate cum eodem censu proferviant, & si ipsi legitima posteritas defuerit, post obitum nostrum præfate res ad ipsum monasterium redeant perpetim possidendæ. Si quis vero istam chartulam irrumperet voluerit, conatus sui priusetur effectus, & in ærarium Regis auri uncias tres, argenti pondera quinque coactus persolvat, & nihilominus hæc chartula stabili permaneat stipulatione subnexa. Actum in ipso monasterio publice presentibus istis. Signum authorum Eburnuini & Eburnharti, qui hæc traditionem fieri voluerunt. *fig. Meginberti, fig. Hilti, fig. Tagoberti, fig. Adalberti, fig. Keppo, fig. Kraganbart, fig. Puazo, fig. Wolfgeri, fig. Waldperti, fig. Wolfolt, fig. Magonolt, fig. Fridubert.*

Ego itaque Richpert rogatus scripsi & subscripsi, notavi diem Dominicum XV. Kalend. Octobr. XV. anno Ludouici Imperatoris.

Hic est Ludewicus, quem Carolus M. ex Hildegard Suevorum Ducissa genitum prius Regem Aquitanie constituit, deinde omnium consensu & favore diademate redimicium Cæsarem cum & Imperii consortem fecit. Patre mortuo à Stephano III. in Galliam proficiscente sa-

JURATUS

latus & unctus est: Pius postea ob morum lenitatem, & quod ad se religioni videretur, appellatus, cujus imperii anni viginti sex numerantur, ut constat septem annis ante obitum ejus scriptam esse hanc chartam, quæ paulo est cultior, quam illæ sunt, quæ hactenus retulimus. Villæ, cui in ea fit mentio, dimidio miliaris Germanici ab oppido nostro distat, vulgo *Morsßweiler*, in qua cum proximis annis duobus in loculis humi repertis duo cadavera extarent ita compositis & concinnatis ossibus, ut hominem prope integrum referrent, repente tanquam ad sanctos accursum est, nec sine miraculis, demum & æde sacra in eo loco extructa, quam nunc cernimus. Attribuitur autem ingenuam aliquam gentem illic habitasse, cujus familia Ebruinus ille & frater Eberhardus fuerint. Jam quod alius pretii quam argenti meminit, quo solidus medius solveretur, satis innuit Francos & Alemannos haud uno numismatis genere fuisse usos, puriore tamen, haud dubie integrioreque quam hodie utimur. Et nummis tamen, qui proximis in agris magna copia effodiuntur, nuper etiam in ipsa urbe effossis, non memini me ullos vidisse alius monete, quam Alemannicæ. Reperiuntur quidem & Romani vetusti, sed rari & pauci in locis. Trita autem Francis & Alemannis nomina, *Libra*, *Marca*, *uncia*, *pondo*, quorum tamen corrupte scribæ illi *Pondus* vocant, quum aliud significet *pondus* quam *pondo*. Durant autem vulgo *Marcae* & *Pondo* nomina, *Marckh* und *Pfund*. Idem porro significant *libra* & *pondo* Latinis scriptoribus. Habet *libra* marcas duas, uncias vero sedecim. Est enim *uncia* octava pars *marcæ*, sexta decima *libræ*; qua ponderis divisione hodieque utuntur fabri monetarii, æstimatione quidem argenti non mutata modo, sed passim etiam immodica æris admixtione vitata: Siquidem & publicum orbis bonum, summa quondam sinceritate tractatum, hodie in quæstum & imposturam degeneravit. Sunt enim quorum inexplabilem cupiditatem non pudet ullius lucri, & cuperem esse quam plurimos, qui factum tam improbum criminis loco haberent, nec multum transmitterent. *Ærarium* autem vocat chartularius ille, quod alii *fiscum*, nostri vulgo *Cameram Principis*. *Fisci* enim nomine publica pecunia Principis significatur: unde & *Advocati fisci* dicti publicæ Pecuniæ Procuratores & Rationales, vulgo etiam *fiscales* & *Cameræ advocati*, qui eam functionem Imperatoris nomine gerunt. *Stipulationis* autem prope omnibus in chartis fit mentio, qua qui donasset, palam interrogatus ratam haberet donationem nec ne: ratam se habere promittebat: Quo mo-

re apud nos manus etiam conferta in contrahendo transigendoque frequenter utimur, nostra lingua dicant, *Mit der Hand verbessern, versprechen*, oder in die Hand schlagen, dar/schlagen, iven geben. *Stipulatio* enim est (ut definitur Jurisconsulti) *conceptio verborum, quibus qui interrogatur daturum futurumve id, quod interrogatus est, respondet.*

Inter donationes Prædiorum, quæ sub annuo redditu recipiebantur, quædam fiebant conditione redemptionis, quædam redemptionem protus auferebant. Hujus exemplum adscribere libuit.

Ego in Dei nomino *Wolfer* una cum manu filii mei *Engilgari* (ecce hic manum pro stipulatione) consentientis tradimus ad monasterium N. pro remedio anime nostræ, parentumque nostrorum, quicquid in *Uzzinrieda* & in *Bubinnuillare* vel in eadem marca visum habere, cum domibus, ædificiis, pratis, campis, pascuis, silvis, viis, aquis, aquarum decursibus, quicquid dici aut nominari potest, nihil extra dimittens, sed omnia tradens ad præfatum cœnobium, sub ea convenientia, ut easdem res ad nos recipiamus, & annis singulis censum inde persolvamus, id est unum denarium: similiter & tota procreatio nostra legitima, si easdem res habere voluerit, faciat. Quod si legitimi heredes defecerint, a nobis utrique geniti, tunc *Altgund* filia mea & soror *Engilgari* filii mei præfatas res ad se recipiat, & prædictum censum persolvat, redimendique licentiam nec ego, nec *Wolfer*, nec legitima nostra procreatio defecerit, nunc ad sepe dictum monasterium N. prædictæ res redeant in ævum possidendæ. Nullus hanc chartulam a nobis factam irrumperere audeat, quod si quis hoc præsumpserit, illa componat quæ in *Lege Alemannorum* continentur. Actum in *Uzzinrieda*, in præsentibus istis, quorum hæc signacula continentur. Signa auctorum *Wolferi* & *Engilgeri* filii consentientis. sig. *Hettari*, *Ruadper*, *Perachtolf*, *Helidolf*, *Kermunt*, *Reginolt*, *Hebinolf*, *Ruadpolt*, *Kebehart*, *Walto*, *Rising*.

Ego itaque *Edilleoz*, indignus Diaconus scripsi & subscripsi. Notavi diem *Mercurii VIII. Kalend. Augusti. An. XIII. Hludowici Regis in Orientali Francia.*

Sub *Gerolte Comite.*

Appa-

Apparet scribis vel illis sæculis generalem quandā formulam secutos, quemadmodum & nostri hodie emptionis, venditionis & aliorum contractuum tabulis conficiendis exemplari utuntur. Variæ autem de redimendo cavebatur, expressa semper pecuniæ summa, quæ bona donata quirent redimi. Alicubi solis illis, qui donasset, facultate redemptionis concessa, interdum & hæredibus, frequenter autem in mares computata posteritate, ut si amplius filii legitime procreati non essent, res donatæ cenobio monasteriove cederent. Planè Mosaicum quiddam sequi & vulgo persuadere horum temporum religiosi libuit. Multum enim tribuit lex nimirum mystica non templo modo, sed templi etiam sacerdotibus. Unde illi iustitiæ suæ legem Moysi, quam Christi Evangelium accommodare ac velut instaurare abrogatam illam maluerunt. Inde enim orandi & offerendi pro peccatis, inde in otio agendi & ab aliarum rerum cura vacandi morem, inde habitum prope omnem ceramonialem depromptere, votum etiam suum & radendi morem ad ostentationem sanctimonie inde translatum esse certum est; hoc insuper addito fenore, ut quod in lege temporarium fuerat, ipsi sibi perpetuum imponerent, quodque ad tempus nec nisi in figura lex iusserat, illi abrogatum reducerent, & iustitiæ Evangelii longe maxime præferrent. Proinde non admissi modo Judæorum more ultro donantes, sed invitati etiam & illecti sunt spe sanctificationis & remissionis peccatorum: cumque ad modum actum cum rebus donatis, quomodo lex Levitici ultimo capite cum iis, quæ voto donata oblatave fuissent, agendum decreverat. Siquidem & lex de rerum donatarum redemptione statuerat, & licebat quædam redimi, quædam non licebat. De censu autem ita cautum in multis chartis legimus, ut qui negligenter solverent, jure possessionis privarentur. Charta una Caroli Regis quadragesimo & secundo anno Regni Italici Pipini filii ejus scripta de censu in hæc verba cavebat: *Si vero uno anno illum censum neglexerint, aut non quiverint reddere, & illum pro me solidum dare non potuerint, in altero dupliciter solvant: si autem tertio, tripliciter: si vero deinceps negligentes apparuerint, supradictæ res ad jam præfatum cenobium (Closterum vocabat) redeant perpetualiter ad possidendum, &c.* Sæpe autem minimum censum, videlicet denarii unius, datum & acceptum legimus, hæc quidem utilitatis causa, sed contestationis de re donata, quæ hæredes admoniti semel factam donationem agnoscerent, & eo modo ratam finirent. Res donatæ, quæ vel morte

Tom. III.

donantis, vel hæredum defectione in jus & potestatem cenobiorum venissent, subinde aliis atque aliis gravaminibus locabantur, nec nisi precario, interdum, sed rarius tamen concambio mutata variâ conditione. Unde & locationis genus illud exortum conjicio, quod hodie favore Principum nonnulli Abbates exercent, vulgò feudum appellatum, quod origine ipsa nec canonici, nec monastici, sed civilis juris est, cenobiis tamen occasione donationum permixtum. Tenuibus autem initiis (ut est ingeniosa ambitio) major postea facultas accessit, neque non & addidit fratrum avaritia, fraude & calumniis refectum: hodieque non locata precario possellæ bona, sed propria multis in locis feudi obligatione teneantur. Porro quod in charta scriptum est (*illa componat quæ in lege Alemannorum*) illius temporis usû & more est factum. Nam *componere*, hoc est ponere, seu solvere transactione interveniente penam vel multam sicut vel ærario, vel ad fiscum ærariumve dixere pro eo quod est ærario inferre, quibus pœnis plurimæ chartæ excommunicationem jam tum abusus patentem adjucebant. Ex lege autem his, qui fidem fregissent, multa irrogabatur non ærario modo, sed fidem etiam fervanti parti solvenda: quod ipsum hodieque principum diplomata referunt, ut supra diximus.

Ludovicus autem, cujus hæc charta meminit, filius fuit Ludovici Pii ex Irmingarda priore conjuge (duas enim uxores habuit) junior deinde cognominatus, quamvis Seniore cum Ottho Frisingensis cognominaret, ad filium scilicet ex ipso genitum relapsi. Hic ingenti expeditione Pannoniam perculit, & Boiohemiam vastavit anno Dom. DCCCXLVI. Duce ipsorum Rastio capto & exoculato. In ea pugna grave vulnus capite exceperat. Multis postea annis regno Francorum potitus, postremo in urbe Alamanniæ Francofordiæ decessit, & Laureacensi in cenobio sepultus est. Alii inde vêtum Campodunum nobilem Rhetia primæ urbem & juxta matrem Irmingardam sepultum tradunt, cujus postea ossa exhumata in summa veneratione monachis illis habita sint, quod quidem beneficentiæ & liberalitati ejus Campodunenses debere se existimant. Multis enim in locis hoc tributum est fundatoribus auctoribus; monasteriorum, ut inter Divos referrentur, adeoque verum est, quod à C. Plinio dictum est. *Hominem homini esse Deum*, atque hanc unam esse ad immortalitatem viam. Hoc enim honore etiam Welfonem III. veneratur cenobium Altorfense, quod hodie Weingartenense vocant proximè Ravensburgi, in liberalitatis & beneficentiæ memoriâ. Fuere enim Welfi seu

G

Welf.

Welfones (ut & hoc obiter notemus) Comites ejus loci nobilissimi etiam Caroli M. ætate, postea Ducesalicubi creati. Est est in literas relatum, Ludouvicum Caroli filium post mortuum Irmingardin, cujus jam meminimus, Iuditham Welfam uxorem duxisse, ex qua Carolum cognomento Caluum genuit. Guelforum sanguinis fuit etiam Chunradus Comes, qui postea Episcopus Constantiensis inter sanctos relatus est, quum anno Dom. DCCCLXXVI. ex humanis excessisset. Comites autem dicti sunt Welfi per excellentiam, lingua nostra, *Die Graffen*: tanta horum auctoritas & Dignitas erat. Unde certa conjectura adducor ut existimem, *Gravenpurgum* vocatum præclarum illud Rhetia primæ oppidum, quod hodie prima littera clifia *Ravenpurgum* vocitant. Testantur enim veteres Chronographi arcem istam in colle sitam, *Ravenpurgum* dictam, planiciem autem sub arce *Ravenonnum*, ubi quondam vicus erat, nunc oppidum à colle in planiciem declive cernitur. Habet autem etiam noster sermo vulgaris hunc morem, ut litteras pronuntiari difficiliore frequenter elidat aut intermitat. Hodie nulla illie arx cernitur, sed humile tantum ædificium in colle ejus præfecturæ, quam Sævicam cognominant, nuper in pignus datæ Baronibus à Waldpurg, qui vulgo *Dapiferi* vocantur. Ante autem dictum, & hic rursus monendum, *Francia orientalem* non illam modo significatam videri, quæ hodie ad Mœnum annem celebris est, sed tractum etiam Helvetiæ & Rhetia primæ ferme totum, quem illa ætas & ipsum Francia nomine complectebatur. Hujus partem Rheno imminem *Austrasiam* vocabant scribæ Gallici, veluti *Ostiasiam*, hoc est in Orientem versam incolentes, Nam & *Ostrofrancos* dictos veteribus in Chronicis legimus *Francos Orientales* & *Theutonicos*, quoniam Germanica maxime lingua uterentur, interiore Francia interim *Romana*, quod in ea provinciali lingua uti non defuissent, quali hodie *Gallofranci* cognominati utuntur. Et Otho Frising. Francia Orientali, quam & *Theutonico* regnum vocat, Bajoariam, Sueviam, Saxoniam, Thuringiam, Frysiam & Lotharingiam tribuit. Nec inani conjectura ducitur Rhenanus, *Welsiam* aliquando dictam Francia partem occidentalem; quæ hodie corruptè *Neustria* dicitur. Quondam enim & Gotthi, Germania licet longo intervallo distiti, hisce veluti notis discebantur, ut qui orientem versus habitarent, *Ostrogotthi*, qui in occidentem *Westgotthi*, ac deinde *Wiso-gotthi* dicti fuerint. *Ost* enim Germanice Eorum, *West* Favonium significat.

Sæpe autem factum est, ut homines liberi se ipsos cum rebus suis omnibus victus & alimoniarum gratia monasteriis pacto aliquo interveniente addicerent. Et antea dictum est, monasteria & collegia vetusta non tam cœnobita fuisse quam xenodochia. Quare & alimentarios habuere, ut hodie quoque cœnobita antiqua: unde etiamnum alimoniarum coemptæ chartæ exstant, quarum unam per veterem & semilitamini vidimus, quæ hunc in modum habet:

IN Christo nomine. Nos vero Cauzoinus constat me dare atque donare Audomaro Abbati de parvula terrula mea pro merceda anime mee, vel pro servitium, vel pro nudrigamentum, quod intervivo servio Audomaro, & ille me nutriet tua potestate quantum ad me pertinet casa, sola, orta, agræ, prada, in pomiferis, in silvis fructiferis, in pascuis, agris & accessus suis, omnia ex omnibus ex integro quantum in mea villa ad ipsum locum pertinet. Et si quis quod non credimus aliquis aliquando heredis meus contra hunc factum, quod ego pro merceda mea vel per nudrigamentum quæ me Audomorus nutriet, irretentare aut intrumpere voluerit, sit excommunicandus à sancta Ecclesia & solvat judiciali lites duas, & cartula donationis sua obtineat firmitate, Aquilani Acatiani leges & stipulationis qui ad omnium chartarum accomodat firmitatem. Facta chartula donationis anno XXX. post regnum Domini nostri Zagoberti Regis die III. Kalend. Septemb. sub præsentia ista qui ab ipso rogati sunt, subscriptum vel signo factum. Notavi diem & regnum & testis qui ab eo subscriuere conrogaverunt. Signum Cauzoini, qui hanc chartulam fieri rogavit, fig. Baldoaldi test. fig. Askeri test. fig. Wolsroaldi test. fig. Lantodi test. Lantonis test. fig. Trudolfi test. Ego Audo Clericus rogatus ad Cauzoini hanc chartulam scripsi & in testimonio sum. Ego Wolsuinus fui inter ubi hunc chartula facta est in testimonio subscripsi chartula donationis Audomaro Abbatis frunifiat cum gratia Dei & sancti Petri.

Quid vero in doctus insulsius charta ista esse poterit, quæ plus satis immodicum horum temporum barbariem indicat? Nec mirum in populo tam rudis nuperque ad fidem Christi converso. Paucis enim amicus ante Otomorum Abbatem Germani plurimi, Francorum viatoris adducti, Christianæ se religionis submiserunt. Illud constat, contemptibili loco

loco habitos fuisse Abbates quosdam tum apud Nobiles, qui studium illud opum in monachis parum æquo animo ferebant, tum etiam apud Episcopos, quibus Abbates erant suspecti. Quare & Otomaro accidit, ut audis sua opera cumulatisque quoddamtenus cenobii rebus subinde non ab exteris modo, sed à suis etiam vexatus, deinde & Abbatia dejectus alieno in solo mortuus fuerit, cenobii jure in Episcopos aliquot Constantiensis translato, qui & ipsi (uterant tempora) ad quæstum & commodum intenti cenobiis Regum favore occupandis regendisque inhiant. Sidonius quidem Constantiensis Episcopus insolentius vivo dum Otomaro, deinde Ioannes & ipse parum sedati animi, post quem Eginno tranquilli paulo, & proxime Eginonem Wolstcoz Antistes, Sangalli monasterium perpetua successione administrant, lecto quidem interim Abbate, sed sine fructu. Nec tutum n. quidquam nec quicquam monachis nostris fuit usque in Grimoldum, qui Ludovici Iunioris à sacris, quamvis monachus non esset, tamen monasterium (ut supra est dictum) annuente Principe in beneficium accepit. Usque adeo vel illis sæculis inauspicatum fuit monachis divitiarum studium jam olim damnatum proficuumque in his, qui sæculo nuntium remisissent, quod Magnus ille monachorum parens Gregorius, & ante eum Benedictus Basilium imitati non tam doctrina, quam vitæ exemplo tantopere sunt decessati. Porro quod *Aquilianarum & Arcadianarum legum* chartularius ille meminit, satis innuit Francos & Alemannos Romanas leges vel ante obtentum Italiæ regnum non ignorasse. Harum n. præscripto Romani occupatas ab illis provincias administrant. Christianorum aut principum leges primus omnium D. Theodosius Iunior Imp. Christianissimus à Constantino I. Christiano Imp. orfus codice uno complexus est, qui & *Theodosianus* est dictus. Post quem annis minimi centum Iustinianus Imp. quæstoris sui Triboniani inprimis opera usus, eum codicem, qui hodie in usu est, edidit plurimis legibus & Theodosii voluminibus in sua translatis; Ethnicorum etiam Principum, qui Constantinum præcesserant, legibus insertis. Quod ipsum studio ne ordinis aut æquitatis juvande, an magis in contemptum Christianismi factum sit, incertum est, etiam si confet Tribonianum non sordidum modo hominem, sed impium etiam fuisse. Potuit igitur Ludovico Hilderici filio, qui primus Francorum ad fidem Christi conversus est, filiusque ejus & nepotibus Theodosii codex notus esse nondum edito Iustiniani codicem. Hic n. imperare cepit,

Tom. III.

quum in Francia regnarent Ludovici filii. Verum posteris Francis & Alemannis hoc maxime tempore, quo hæc charta scripta est, notus esse & Iustinianus potuit. Et extant leges Arcadii Imp. quæ instrumenta omnia legitime confecta rata esse jubent, ut videre est in codice tum Theodosii, tum etiam Iustiniani, ubi de testamentis agitur. Lege autem Aquilia tenebatur, etiam ille, qui chyrographum aut testamentum delivisset: longe magis igitur quod violasset. Inde est, qui legum illarum infusissimus ille scriba obiter meminit. Fuit autem *Taugouertus* ille, cujus hoc loco fit mentio, secundus ejus nominis Francorum Rex, Theodorici III. pater, quem constare video Anno Dom. DCCXV. de hac lucemigrasse, filiole Theodorico relicto, quem Carolo Martello Majoridomus Franciæ ipse moriens commendarat. Ante vero dictum à nobis hoc barbariores videri chartas Alemannicas, quo sunt versutiores. Nec facile dixerim, quid à scriba illo sit vocabulum *fruniscat* significatum, nisi versutillime est veterem vocem & (ut Festus Pompejus ait hoc est) Catonianam *fruniscor* exprimerem eum voluisse. Cato enim *fruniscor* usurpavit pro fruar aut fruisco, & *fruniscum* dixit prudentem quod eo frui liceret. Et sic Wolfvinnum dicere voluisse, fruniscatur Otomarus donatione illa, cujus chartam ego subscripsi cum gratia Dei & sancti Petri: nisi *frunisco* à voce monodyllaba *fron* enatum videri queat, qua Germani veteres commune publicum & populare dicebant: Hinc composita *Fronschaf*, *Frankreutz*, *Frongart*, *Fronzeubend*, & *fronen* multis in locis de servis dicitur, quando communes & debitas dominis suis operas præstant. Sed & duram & inelutibilem barbariem majorum nostrorum, quibus longo tempore nec Germanice scribere concessum fuit!

Vidimus & aliam coemptam alimonie chartam, sed non tam barbaram, quam etiam adscribere libuit.

EGo Wildebold senio meo providens & ei quæ illud comitari solet penuria, trado ad monasterium S. Galli, cui modo venerabilis Abba Hartmutus præest, terrulam meam, quam habeo in Vzonurilare, hoc est XX. jugera, copecta, ut ipsa terrula ad domum peregrinorum serviat, & ego ibi in domo hospitalium suscipiar, & usque ad finem vite mee ibi vitam & vestitum habeam sicut primis illorum juniorum, hoc est omnibus annis vestimentum lineum, & aliud laneum, & tertio anno pallium, & vetus ita atritum est, & calcamentum & alias impensas accipiam sicut ceteri

G 2

in

in ipso ministerio. Et hoc volo ut ipsa possit iunctula nulli unquam in beneficium profectur: quod si factum fuerit, ut ille ager ab Hospitali tollatur, & ego ibi villualia mea habeam, meaque mihi absque ulla contradictione vindicem. Adum in ipso monasterio presentibus, quorum hic signa tenentur. *fig. Engelramni Hospitalarii. fig. Hertarii. centurionis & aliorum restium fig. Wilberii fig. Waldpert. fig. Hartman. fig. Richpert. fig. Lancpert. fig. Ruodpert.*

Ego itaque Notker ad vicem
Wimibarti monachi
scripsi & subscripsi, nota-
vi diem Dominicum
XVI. Kalend. Iun. An-
num XXX. tertium re-
gni Hludovici Iunioris.

Sub Adalberto Comi-
te Dargavensi.

SEDulam illam & vigilantem curam pau-
perum peregrinorum, cujus prioris libro
meminimus, hæc charta confirmat. *Peregrini* autem à Germanis *Belgerin* corrup-
tè dicti ex Latina voce, qui hodie vulgo
Bilgern id est peregrini appellantur. Du-
rat adhuc domus peregrinorum seu *Hospi-
tale pauperum* cognominatum proxime
ad eam Otomaro dicatam, quod nunc *Hos-
pitale fratrum* dicitur. Sancti etiam O-
tomari antiquis in monumentis nuncupa-
tum & magnis quondam redditibus instru-
ctum. *Iuniores* autem delecti videntur
Notkeri temporis ad pauperum & peregrinorum famulatum fratres laici, ut eo mi-
nisterio exerciti & assueti hoc aptiores
ad reliquam disciplinam monasticam fe-
rendam fierent, quo promptiores paupe-
rum sese curæ submisissent. Hodie in ead-
em domo palliati incedunt laici fraterculi
& quidem barbati, sed unico tamen mo-
nachorum famulatu distincti & occupati.
Pauperum enim cura in totum exolevit.
Fuit autem *Notkerus* monachus ille San-
gellensis, qui & ipse demum inter Divos re-
latus est, præstanti quidem ingenio, sed
parum felici fuit ob barbariem, in quam in-
ciderat. Poeticen & Musicen præcipuo stu-
dio coluit. Extat enim vita B. Galli ex au-
thore hexametris versibus descripta, duris
quidem illis & incomptis, sed raris tamen
illo sæculo. Liutuardo autem Vercellen-
si Episcopo & sancti Columbani Abbati,
Cancellario autem Caroli Grossi, senex li-
brum canticorum, quas *Sequentias* vocant,
Germanis fratribus & aulicis quidem

Othario & Salamone flagitantibus inscrip-
sit; utroque in opere sione quodam & Mar-
cello, qui Sangalli docebant, magistris &
præceptoribus usus. Sub Hludovico autem
Pii filio vixisse cum subscriptio hujus char-
tæ indicat, qui regno suo ad annum sextum
& tricesimum pervenit. Tot enim annos
regni ejus numerat Urspergensis, ut errare
constet quosdam, qui annis eum duobus
tantum & viginti regnasse putant. Convin-
citur enim veterum tabularum fide longe
amplius eum regnasse, cum præsens charta
annum regni ejus XXXV. indicet. Suc-
cessit enim patri Anno Domini dcccxli.
quo anno miserabili pugna prope Fontane-
tum Ludovici Pii filii sese affligerunt. Ex-
cessit autem ex humanis anno Domini
dcccxxvi. Sæpe quidem, ut etiam supra
diximus, divisum Franciæ regnum. Atque
inde factum, ut interdum multi & Reges
& Imperatores Franci uno aliquo tempore
fuerint, nec fratres modo fratribus, sed &
parentibus filii, aliis atque aliis in partibus
regni divisione ad eum modum propagata,
successerint, nec parum variavit Chrono-
graphi, jam hos jam illos referentes, qui fi-
bi ordine successerint. Proinde paucis hoc
loco admonere visum est, ne quem con-
fusus ab aliis relata implicarent. Impera-
torum & Regum Francicorum, qui Ale-
manniæ præfuerunt, successionem hoc fere
ordine Chronographi nostrates ponunt, ut
Carolo M. primo illius Regni Imperatori
Romano filius Ludovicus Pius, Pio autem
Lotharius F. huic Ludovicus F. huic Cal-
vus, postea Ludovicus Calvi filius Junior
dictus, atque huic proxime Carolus Gros-
sus filius, Grosso vero Arnulphus, qui Gros-
si ex Carolomanno fratre nepos fuit, *Ar-
noldus* à monachis dictus, successerit. Re-
liquit autem & Arnulphus filium Ludovi-
cum, qui & ipse in imperio patri successit
Carolingorum (ut creditur) postremus, inde
enim rebus Francicis collabefactis incli-
nare imperiū in Germanos Transrheno-
nos cepit circiter annum Domini dcccxx. am-
plissimū sine controversia futurū, nisi Fran-
ci sese ipsos odiis præliisque intestineis profligassent. Integrum enim & solus quidem im-
perium à Carolo patre Ludovici acceperat,
sed hoc humanis rebus exempto filii
immodica regnandi cupiditate accenti ita
sunt fuscellissimo prælio commissi & attriti,
ut non tam inter se regni vires visi sint
divisisse, quam perdidisse. Id quod multis
regnis & ipsi in primis Romano Imperio
exitiale fuit. Porro Ludovici filii ex Irmi-
garda priori conjugē nati fuere Lotharius
& Ludovicus & Pipinus: ex Iuditha autem
Guelfa posteriore Carolus cognomento
Calvus: quorum Lotharius patre etiam-
dum vivo, quum Italiæ præesset, à Paschali

XXX. anno Pon-

Pontifice unctus & coronatus, ac mox à patre in imperii consortium afcitus est, cum illo postea in pugna ad Fontanetum victo (solus enim regnum paternum sibi vendicarat) Carolus & Ludovicus regnum diviserrunt, eo pacto inito, ut Romanam Franciam Carolus, Theutonicam Ludovicus, internam & meridianam partem cum Italia regno Lotharius retento Imperatoris nomine gubernaret. Horum frater Pipinus, cujus etiam supra mentio facta est, Aquitania Rex vivo dum patre constitutus est. Neque quicquam horum sine prole & hærede decessit, tantumque venerationis apud urbis Pontifices Francicum nomen illo tempore habebat, ob Caroli videlicet & Ludovici memoriam, ut quovis partium illarum Reges Romam profectos proni & volentes Cæsares crearent & ungerent, Lotharius Lotharium genuit Juniorem, à quo *Lotharingæ* quidam datum nomen autumant, quamvis Otto Frisingensis à Seniore vocatam scribat. Præterea Carolum provincie Gallicæ Principem (hanc enim à patre administrandam susceperat, ut Otto tradit & Urfpergens. etiam meminit) & Ludovicum, qui patri imperio defungenti successit, & Italia regnum tenuit. Pater enim imperio, quod annis plus minus quindecim gesserat, abdicato, monastico habitu apud Promiam cœnobium consenuit.

2 Lotharius Junior ab Hadriano Pontifice communicatus, quod Thiebirgam uxorem suam iniquè repudiaverat, Placentiæ mortuus est. Pipinus autem & ipse Ludovici Pii filius filium genuit Pipinum Aquitanici regni heredem, quem Calvus postea Episcoporum quorundam consilio tondèri & apud Suctiones in monasterio S. Medardi vitam agere iussit. Idem Carolus Calvus quamquam minimus natu inter Pii filios, tamen à patre vivo Rhetiam Alamanniamq; & Burgundiæ partem vixdum pueritiam egressus suscepit. Inde patre mortuo Galliam interiorem eo divisionis pacto, cujus supra meminimus, sortitus est, quam sane multis annis administravit. Demum morte Ludovici, qui Lothario patri successerat, audita, fortissimo cum exercitu Italiam ingressus Romæ ab Joanne VIII. Imperiali coronaredimitus & unctus est anno Dom. DCCCLXXV. Tertio deinde anno ex Italia proficiscens in ipsius Alpium jugis veneno ab Ludovici Junioris filis per Judæum quendam Zedechiam subornato extinctus est anno Dom. DCCCLXXXVIII. Nocuisse ei immo dicam arrogantiam creditur, quæ multo sæpius invidiam vel potentissimis monarchis conflagravit. Dolendum autem ita Francos Francis invitos fuisse, ut eo modo regni sui Majestatem præmette & affligere libebat. Calvus igitur filium reliquit Ludovicum, qui Balbus cognomina-

tus, qui & ipse patri successit duobus itidem filiis relictis. Ludovico scilicet, qui haud multis annis vixit, & Carolo; qui puer admodum patrem amisit, plerique postea Simplex dictus. Hic fratre mortuo paternum regnum factionibus plenum ægre indeptus, demum & insidiis interceptus, & quinquennali custodia detentus ex humanis excessit, infante Ludovico relicto, cui ex Hainrichi primi ejus nominis Imp. filia Lotharius filius genitus est, quem patri in regno successisse Abbas Vriperg. tradit. Atque hæcenus quidem de Calvi linea, nunc de Ludovici (quem alii Juniorem, quod Ludovici Pii filius, alii seniore, quia Ludovici III. pater, vel propter Ludouicum Lotharii filium, qui nepos ejus fuit, nominant) item Lotharii & Calvi fratris prole, quæ nostrate, hoc est, in orientali Francia regnavit, dicemus. Ludovico enim tricesimo sexto regni sui anno defuncto liberi superstites fuerunt Ludouicus, Carolus & Carolomannus, quorum Ludouicus Francorum orientalium Rex, Carolomanno brevi mortuo, Bajoariam recepit, vulgo *Bajovariorum & Alemannorum Rex* dictus. Carolus autem & ipse in Alemannia regnans post patrum suum Carolum Calvum Imp. veneno sublatum ingenti cum exercitu superatis albis Romam uxore comite contendit, & à Joanne Octavo, qui & Calvum unxerat, unâ cum Richgarda conjuge unctus & Imperator appellatus est anno Dom. DCCCLXXXI. Florenti deinde & amplo imperio evedtus partium cum orientalium tum occiduarum regni Francici, qui post mortem tamen patris diviso inter fratres regno solam Alemanniam cum aliquot Lotharingæ urbibus, quas ob vini copiam sibi delegerat, recepit: *Grossus* autem cum *Craffus* à corporis habitu ut creditur) cognominatus est. Regnavit autem cum fratribus plulculis annis. Vnde factum arbitror, ut Chronographi quidam, inter quos & Lambertus est, tertium Ludouicum secundo Ludovico patri substituerint. Regnavit enim & Tertius Ludovicus solus per orientem, sed cum Carolo tamen Carolomannum aliquandiu. Sexto autem imperii florentissimi anno Craffus subito morbo correptus nec tam corpore quam animo deficiens, à regno dejectus, & ejus in locum Craffi ex fratre nepos licet illegitimus in Regem electus, nec multo postea Imperator appellatus est. Carolus autem eodem anno, quo regno est privatus, Kalend. Januarii mortuus, & apud Augiam majorem sepultus est an. Dom. DCCCLXXXVIII. Princeps optimus, sed prodigius magis quam liberalis, præterea & luxui & inerti otio deditus: Litteratorum tamen amantissimus, & qui religioni addictis nihil non concessit. Donavit enim quædam & monasterio

Sangalli, patrem videlicet imitatus, qui prior nonnulla donaverat. Horum enim Principum prope solum liberalitatem Monachi Sanctigallenenses sentire, cum priores perparca in ipsos manu fuissent. Ortho Frilingens. scribit eum tantam ad egestatem venisse, ut vel panis egens & Arnolphi stipendii fuerit alitus. Non prætereundum hoc loco, Carolum Crasium, postremum Imperatorem Franciæ, Italiæ regnum nullo dum Rege alio quietè administrasse, sub cuius mortem Romani Caroli Calvi fastu & arrogantia territi Berengarium Longobardum, laudatissimum in re militari virum, Regem Italiæ, ac mox Imperatorem constituerunt: qui moriens Berengarium Secundum atque item Tertium ejus nominis successorem habuit. Verum hunc Otho primus à Paschali Pontifice, cui suspecta esse Berengariorum potentia ceperat, primum devicit, deinde rebellionem meditantem oppressit & una cum conjuge in exilium relegavit. Arnulphus Caroli Crasii, ut dixi, nepos sexto anno post regium acceptum Imperator factus eo honore reliquo sexennio functus est. Filios duos habuit Zuentebaldum, quem à Rege Moravorum Zuentebaldum, quod sacro de fonte ipsum levaverat, nominari voluit, cui in comitiis Wormatiæ habitis Principum consensu Lotharii regnum tradidit: quamvis non desint qui Zuentebaldum illegitimum Arnolphi filium esse dicant: filios autem legitimos ex Agnete priore conjuge Græca Arnolphum cognomento Malum, Bajoariorum Regem, cujus Witichindus libro primo mentionem facit, & Wernherum Suevium comitem: ex posteriore autem conjuge Dieta Ludovicum hunc nostrum & Chunradum, cui post mortem Zuentebaldi, qui eum fratri Ludovico legitime electo se se opponeret, publico bello oppressus & necatus est, Lotharii regnum obtigit. Plurimum negotii Arnolpho cum Berengario primo cumque Hunnis fuit qui tum primum finitima Vngariæ loca & ipsam etiam Germaniam hostilibus incursionibus infestare ceperant. Arnolpho ex elephantiasi mortuo & Ratisbonæ ad S. Emerannum sepulto, Ludovicus filius successit. Is antequam Imperatorio nomine insigniretur, 12. regni anno sine heredè mortuus anno Domini 912. Ratisbonæ ad patrem sepultus. Hunc falso quidam à Berengario captum & orbatum luminibus tradidere, quod ipsum tamen Ludovicum Bolois Regis Longobardorum filio accidisse Luitprandus Ticinensis testatur. Postremus autem Carolingorum Germanici regni fuit Ludovicus Arnolphi filius: statim enim Chunradi & Hainrichi ex Transhevanis Danubianisque regionibus electi successi sunt. Atque hæc tenus quidem de Lu-

dovici Pii filii ejusque posteris dictum sit: qui amplissimum Francorum regnum eodem modo, quo dictum est, divisim ita administrarunt, ut ad usque ejus casum & interitum nemo postea solus tale tenuerit, quale ipsum Ludovicus Pius à Carolo parente acceperat, ipsaque functio Imperatoria nullo certo ordine, sed velut delictoria jam his jam illis obtigerit. Certò autem constat regnum illud nobile Francorum nunquam aut potentius fuisse aut illustrius magis extitisse quàm quando ipsum Ludovicus administravit. Ad *Notkerum* autem quod attinet, habeo auctores qui tradunt Leodiensem cum Episcopum factum esse. Quod si est, mirandum, est ne verbo quidem ejus re nostros meminisse, qui plurum tamen meminere. Constat tamen plures fuisse *Notkeros*: quorum primus, qui hanc chartam scripsit, Poeticos & Mulices, ut diximus, imprimis studiosus & aliarum artium cognitione clarus, ob linguæ tarditatem *Balbulus* cognominatus. Is primo anno Chunradi Imperat. ejus nominis primi mortuus in canonem sanctorum postea relatus est. Alter fuit qui *Piperis granum* ab ingenii acumine nominatus est. Tertius Medicus fuit & *Pictor*, quem Otho primus Imper. cum Roma rediens Sangallum diverteret, cæcum & senio confectum invisit. Hujus nepos ex sorore *Notkerus* cognomine *Labeo* juvenis admodum Othone II. Imp. approbante Abbas monasterii factus est. De quibus omnibus in per vetusto quodam codice hos versiculos legi:

Balbus erat Notker, Piperis granum fuit alter,

Tertius hic Labeo datus est agnomine lato

Peccore mandatum gestans Labeo quoque latum.

Lator hic Labeo puto nemo videbitur illo,

Ecce favos labio quales stillat tibi lato.

Chartæ precariæ exemplum sub eodem Ludovico scriptum.

Christi adjuvante clementia complacuit mihi Grimaldo Abbati unicum consensu fratrum, nec non & Advocato nostro Podololto: ut res quas *Hasuo Presbyter* ad nostrum tradidit monasterium ei per hanc precariam representemus, quod & facimus. Tradidit enim nobis predictus Presbyter unam hobam cum manu Chunberti in pago Argenzauze in loco qui dicitur *Arguna* eo videlicet pacto, ut ipse presbiteriani suam hobam omne tempus vite suæ possideat censumque inde annuum per sol-

perpetuat, id est unum denarium. Et si praedictam hobam redimere voluerit, cum sex denariis redimat. Si autem ipse non redemerit, & ejus obitus de hac vita contigerit redemptione non peracta, tunc praenominata hoba sine ulla contradictione redeat ad monasterium S. Galli perpetualiter possidenda. Actum in Wasserburg publice praesentibus istis, quorum hic nomina notantur, Sig. Grimaldi Abbatis & Advocati Podololti, sig. Waltharii sacratarii, sig. Ruadhai Hospitarii. sig. Engilrami portarii. sig. Paldariti cellerarii. signa aliorum testium, Selbo, Engilgold. Wifrich. Folcarath, Ruadine, Liutpold. Rathelm, Theothold, Wilhelm, Sigthe-ri, Fetir.

Et itaque Otine ad vicem
Wotonis scripsit & sub-
scripsit, notavi diem
Veneris V. Non. Oc-
tob. An. XXIII. Hlu-
dovici Regis.

Sub Wodalricho Comite.

Quid precarium sit, & quid precario possidere, libro primo est dictum: similiter & quid hoba. Repraesentare dixit rem donatam donanti certa conditione locare, quod aetas illa rem donatam usufructu in beneficium accipere dicebat. Notandum vero & his qui donassent saepe copiam factam minimo pretio redimendi, quod donatum fuisset, ut hac de charta dicitur. Quod ea causa conjicio à monachis factum, quo libentius Comites donandi morem ferrent & probarent. Odiosum enim videbatur duriora flagitare illos, qui sponte obtulissent, & raros habebant illa saecula, qui semel donata redimerent, praesertim precario recepta: tantum religioni illi monasterio & Canonice tribuebatur. Est autem Arguna vicus celebris juxta lacum Brigantium ab anne, quem vulgo Argum vocant, dictus, atque inde etiam Argangauv Germani enim tractum aliquem rurestem Gouu vocitant, qualem & pagi vocabulo significasse Caesar videtur de bello Gallico scribens non uno in loco. Mirum autem hic confertim sese longinqua in loca conferre consuevisse monachos officarios donationum gratia. Saepe enim ita factum veteres chartae indicant: & arbitror non alia magis causa ab illis sic ad publicos conventus, quos malos & placita vocabant (de quibus supra) concursum fuisse, quam ut rebus augendis cumulandisque inhiarent. Profecto magna cura, ne dicam cupiditate ab illis semper & accepta sunt re-

ligionis obtentu donationes, & multorum testium fide, ne dilaberentur, ratificata.

Jam quo constaret, quod libro primo docuimus, servitia non modo liberalitate Principum; sed privatorum etiam hominum, monasteriis donata & tradita fuisse, veteris chartae exemplum adjungemus, quae ad hunc modum habet:

Unicuique enim convenit opere adimplere, quantum ei vires suppetunt, quod Domini iussione constat esse traditum; Date, & dabitur vobis. Quapropter, ego Cozolt hac voce Dominica corde, compunctus trado ad monasterium N., quinque mancipia, quorum ista sunt nomina. Notmunt, Otmunt, Willimunt, Wolafrid, Wannida: eadem videlicet, ratione, ut eadem mancipia ad me recipiam tempus vitae meae: post obitum vero meum absque ulla marricione ad jam dictum monasterium firmiter permancant, perpetualiter possidenda. Si quis vero, contra hanc traditionis chartulam venire, temptaverit, aut frater meus Adelbert, aut aliquis nepotum meorum, aut qualiscunque persona, in aerarium Regis multam componat, & conatus sui privetur effectus, firmaque & stabilis chartula hujus, traditionis permancat stipulatione subnexa. Actum in Oninuanc publice praesentibus istis, quorum hic singula continentur. Signum Cozolti, qui hanc chartulam fieri rogavit. sig. Warimheri, Heitari, Alpheri, Adalprecht, Stricgrim, Item Alpheri, Othind, Wolfprecht, Naudkot, Strello.

Ego itaque Warimbertus indignus Levita scripsi rogatus & subscripsi. notavi diem Lunis prid. Kalend. April. Anno. HL. Ludovici Regis Alemannorum.

Atis indicat chartula haec qualem sensum scripturis tribuerint monachi plus satis avari, dum in aucupando emulandoque lucello sic torquent locos aliquot, qui ad dandum Christi fideles adhortantur, ut palam constet non habuisse flagitandi modum. Date iussit Dominus, sed egenis & ægrotis, adeoque alimoniae quaerendae occasione destitutis, non illis, quibus victus & amictus suppetit, qui quae ultro suscepto otio & cessatione malunt aliis oneri esse sine fructu ullo, quam operam dare, ut negotio honeste partis rebus uti liceat. Mirum autem tanta ipsorum confidentia factum esse, ut mox paulo mendicitatis titulo religionem jactare non

non puerit, aliis interim insignes sibi opes clavium potestate vendicantibus, qui vasso suo artificio vel à mortuis (ut in proverbio est) tributum exegerunt. Porro hodieque ditillimis in monasteriis id genus scripturæ Corlonis præstuntur. *Date & dabitur vobis: Date elemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* Adduntur & encomia: *Sapienter collocat beneficium suum, qui pro transitorio promeretur æternum.* Et item: *Qui parce seminat, parce metit.* Proinde & mancipia etiam donata sunt pro animarum remedio, quæ & ipsa sunt recepta, hoc est ea conditione donata, ut non nisi ab obitu donantis redderentur, non ipsa modo nominatim recensa, sed filii etiam filiarque: Parentum enim nomine & proles continetur: alioquin pluraquam levis denantis fuisset conditio. *Marritione* pro tergiversatione & calumnia accepisse videtur. *Marrire* enim verbum in Alemannia puto natum, altercari & calumniari significat. Nam vulgo etiamnum *Marrassen* dicunt levibus de rebus altercar. Scripta est hæc charta sub Ludovico Seniore: nec difficile fuerit tantum Domini colligere ex anno regni. Hic Ludovicus, ut est dictum, tres filios habuit, Carolum cognomento Crassum, & Carolomanum Arnulphi patrem, præterea & Ludovicum Regem, qui fratri Carolomanno in Ducatu Bajoariorum successe: de quo alio loco admonemus.

Licebat autem, Lege Alamannorum permittente, servos servaque mutare concambio, ut vocabant, non minus quam prædia. Et concambii quidem servitiorum hoc exemplum legimus.

Notum sit omnibus presentibus atque futuris, quod ego Bernhardus Abbas monasterii sancti Galli rogatus sum pro concambio cujusdam ancille monasterii nostri, cui nomen est Paldjind, à quodam homine, cui nomen est Tisi. Convenit igitur atque complacuit ex utraque parte, ut nos illi traderemus prædictam Paldjindam, & nos è contra in concambium recipereamus ancillam proprii juris ipsius nomine Adalhilam. Quod cum consensu fratrum nostrorum, & cum manu Advocati nostri Witonis firmavimus atque peregrinamus. Actum in Wintatura publice in presentia Legatorum Imperatoris, Salomonis Episcopi, Ratzperti Comitis, Raadhai Abbatis, Hiltcholdi Comititis, in presentia Adalberti Comititis. Sig. Bernhardi Abbatis & Advocati ejus Witonis, qui hoc patravenerunt. Ss. Landtsfrid, Rochfrid, An-

dreas, Ihere, Reginger, Pato, Kunderoch, item Landtsfrid.

Ego itaque Ratzpert indignus Levita scripsi & subscripsi. Notari diem VI. feriam III. Idus Novemb. Annum Caroli Imperatoris V. Adalbertum Comitem.

PACTA & contractus tum fratrum consensu, tum Advocati etiam stipulatione firmabantur. Dabantur autem à Principe *Advocati*, ut supra est dictum: quibus postea *Ammanni* (vulgo dicti) succedere: deinde & *Curie magistris* illis in cœnobiiis, quæ conversæ ad sæculum majorum institutis & disciplinæ nuntium remiserant. Innuit autem charta & hoc genus contractuum pactorumque coram legatis Regiis pactum non minus interim & aliis de causis cognitum fuisse. Non legimus autem in horum temporum chartis, nisi vel Abbatis vel Advocati vel Præpositi signum, ut sit verosimile nullo dum communi signo fratrum consensum fuisse expressum. Privatum enim signarunt chartas plurimas monachi officarii, Decanus puta & Camerarius, Sacratarius, Cellarius, Portarius, Hospitarius, &c. Sed postea factum Abbatum insolentia & libidine, ut hæc à parte cœnobiorum proventibus fratres unanimi consensu consulendum duxerint, obtento videlicet signandi jure. Quod quidem à tribus proximis sæculis ita inolevit, ut parum hætenus ratum fuerit quicquam Abbatis consensu, nisi hujus signo & fratrum sigilli accesserit. Scripta est autem hæc charta sub Carolo Imperatore non M. illo Pipini filio, sed Crasso, seu (ut alii cognominant) Grosse, qui etiam *Malservatus* dictus est, Caroli M. pronepote. Sub hoc enim Bernhardus Abbas, cujus hæc charta meminit, vixit. Tres autem fuere Caroli Imperatores (ut Carolum Simplicem intermicamus.) Primus Pipini filius, in quem primum omnium Francorum, neglectis Orientis Principibus, imperii Romani honores à Pontifice Romano translatus est. Secundus Calvus cognominatus, Ludovici Pii filius. Tercius Grosse Senioris Ludovici filius. Observatumque tam Calvum quam Crassum *Magni* sibi cognomen usurpasse: ut plane errant, qui non satis expensa temporum supputatione repente ad Carolum Pipini filium animum adjuiciunt, ubi publicis in tabulis diplomatis *Magni* cognomen legunt. De Calvo quidem non video dubitari, quin se *Magnum* cognominarit. Cras-

Crassi autem diploma extat Sangalli nuper à me vltum, in cuius sigillo plumbeo ipse Imp. laureatus cernitur cum hac inscriptione: CAROLUS M. AUGUSTUS. & in altera sigilli parte hæc verba itidem laqueo fertulo inclusa leguntur, RENOVATIO REGNI FRAN. In fine autem diplomatis hæc verba scripta sunt: *Data Non. Octob. An. incarnationis D. DCCCLXXXIII. Indictione secunda Anno vero imperii Domini Caroli in Italia III. in Francia II. Abum Papie in Dei nomine feliciter.* Ex supputatione ergo annorum colligitur hoc diploma sexaginta novem annis post Caroli primi Imperatoris mortem scriptum fuisse, nimirum Crasso imperante, qui, ut diximus, mortuo jam Calvo Anno Domini DCCCLXXXI. Romæ est à Ioanne Pontifice coronatus. Ut sinamus interim quod non constat, vel Pipinum Marrelli filium, vel Carolum, vel Ludovicum Pium quicquam donasse, tribuisseve cenobio Sangalli, præter diplomata quedam immunitatum adversum Nobilium & Episcoporum supinitatem impetrata, præterea & jus illud privatim eligendi quem ex suis vellent, quod subinde tamen ipsi Principes neglexere. Primus omnium Senior Ludovicus quedam donavit, quem proxime secutus Crassus filius inter alia plucula donaria Abbatiam illam Massinensium, quæ in agro est Cipadano, cuiusque illo diplomate mentio fit, Sangallensi monasterio, Luitwardo Cancellario satagente, attribuit (jam tum enim avaritia invalecente monasteria à monasteriis absorbebantur.) Verum hac de re Raspertus quidam monachus Sangalli, qui sub Crasso vixit, abunde retulit in eo libello, quo Abbatum aliquot viros usque ad sua tempora, hoc est ad Caroli Crassi obitum, complexus est.

Exemplum MANUMISSIONIS vetus hoc loco apponere libuit. Habebat enim & MANUMISSIO locum, in Alemannia, præsertim servis plena.

Authoritas Ecclesiastica patenter ammonet, insuper & potestas regia Canonica religioni adensum præbet, ut quemcumque ad sacros ordines ex familia propria promovere Ecclesia quæque elegerit, in præsentia sacerdotum Canonicorum simul & Nobilium laicorum, & ejus cui subiectus est, manumissione sub libertatis testamento solemniter roboretur. Idcirco ego in Dei nomine Engiltruda quondam ancilla Dei cum manu Advocati mei Richolfi, quendam meum famulum nomine Sigimarum sacris ordinibus dignum in præsentia nobilium virorum liberum ab omni vinculo servitutis dimitto. Cui Romanæ per hoc autoritatis testamen-

Tom. III.

tum statuo, ita ut ab hodierno die & tempore bene ingenuus atque securus permaneat, tanquam si ab origine fuisset parentibus procreatus vel natus: eandem pergat partem quamcumque volens Canonice elegerit, habentique portas apertas, ita ut deinceps nec mihi nec successoribus meis ullam debeat noxia conditionis servitium, neque aliquod libertatis obsequium, sed omnibus diebus vitæ suæ sub certa ingenuitate sicut alii cives Romani per hunc manumissionis aut ingenuitatis titulum bene semper ingenuus atque securus existat, suumque peculiare quod habet, aut quod adhuc adquiri poterit, faciat inde secundum canonicam libertatem quicquid voluerit. Et ut hæc testamenti ac ingenuitatis auctoritas inviolabilem obtineat firmitatem, Ego Engiltruda & Richolf Advocatus meus amborum manibus subterfirmavimus, Sacerdotes quoque ita nominati manus suas in præsentem ingenuitatis chartulam miserunt, Pero, Adalman, Hiltiger, Rodpot, Baldolt, Rantolf, Adum in villa Hoftrahen nuncupata in præsentia Salomonis & Reginolfi missis domini Ludovici Regis. Sig. Hiltibaldi Missi Honorati Comitibus. sig. Otkis. sig. Liutprecht. sig. Hadpert. sig. Luitram. sig. Oro. sig. Adelcoz. sig. Ruadmunt. sig. Wilhelm. sig. Dioterih. sig. Reginolt. sig. Rathelm. sig. Pitto. sig. Hemmo. sig. Liutpold. sig. Adalhelm. sig. Walfart. sig. Ellinbold. sig. Egibrecht. sig. Fromant. sig. Rienno. sig. Nordeloh. sig. Sigmar. sig. Warmunt. sig. Eferih. sig. Danker. sig. Ruodhart. sig. Subo. sig. Wolfhart. sig. Raspert. sig. Altebrot.

Ego itaque Wato Diaconus rogatus scripsi & subscripsi. Notavi diem Jovis VIII. Id. Octob. regnante Domino Hludovico Rege Alemannorum & Pejoario-

Sub Chunrato Duce nobilissimo feliciter, Amen.

H

Franci

FRanci & ipsi devincendis hostibus iure gentium usi plurimos ex captivis in servitutum redegerunt: in primis autem Alemannos, quos non victos modo frequentiori servitute gravarunt, sed rebelles etiam semel iterumque gravissime afflixerunt. In regnis enim ambiendis & figendis sedibus dubitare mesateor, an ulla unquam gentes perinde in se ipsas saevierint, atque Germani saevierunt in Germanos. De Herulis enim hoc & Gothis & Longobardis, praeterea & Burgundionibus & Wandalis & Francis & Alemannis & Nortmannis Anglisque & Saxonibus clarissima historia testatur. Non solum autem Alemannos Franci Rhenum transgressi, sed alias itidem gentes eodem servitutis iugo gravarunt. Unde factum est, ut & reliqua Francia servis abundarit. Servum autem vulgo nostri *ein eiginen Mann, oder Leibigen Mann*, vocant, sicut servam ancillamve *ein Leib-eigen Weib*. Et satis constat nostratium servorum longe meliorem conditionem fuisse, quam veterum Romanorum. Nostris enim propria bona possidere, propriis in domibus agere licet. Nec enim in domini familia censetur; & alicubi iudicandi munere fungi & testimonium ferre, adhuc & haereditas ab intestato relinquere, & in iudicio stare & rem propriam negotiari, sed & cum dominis suis contrahere possunt: quorum nullum praeiis illis iure Romano servis permittitur. Vitae autem necisque potestatem, quam veteres domini in servos habebant, sic exempti sunt, ut hodie non liceat in servorum delicta & maleficia, nisi publico iure & iudicio expositulare. Multis enim in locis non servi modo, sed ipsi etiam domini alienae potestati meri imperii subiecti sunt. Tamen huius interim oneribus gravantur, quod impune illis non nisi cum ancillis propriae familiae contrahere matrimonium licet, nisi ex pacto (de quo infra monebimus) aliud fuisset permillum, quod liberi matrem sequuntur, qui alioqui in liberis aut civitate donatis patris potestatem sequuntur: quod certas operas dominis suis praestare coguntur: quod fugere, latitare, statum dissimulare infamiae nota & amplioris poenae irrogatione vetantur: quod civitatem Romanam ambire, aut sacros ordines obire, nisi manumissis non licet: quod vivi certis & statim quidem exactionibus deteruntur, utpote pullis, gallinis, numis, certis operis, quas alicubi vulgo *Tagwerck* alicubi *Fronwerck*, interim etiam *Eertagewen* appellant, quibus oneribus etiam liberi, quorum alibi mentionem facimus, patronis suis obligantur. Neque enim olim par libertas omnibus, neque nostris hodie libertas libertinisve par manumissionis beneficium obigit. Servis mortui æ-

tate nostra non filii modo filiae, sed ipsi etiam domini succedunt, alicubi dimidia bonorum parte, multis in locis tertia, plebisque & quarta: interim & vestes exiguntur selectae, & pecora stabulis extrahuntur, nec sine ordine, quo vel pater vel filiusfamilias major minorve natu ex humanis exceperit. Qua de re supra aliorum diligentiam Ulicius Zasius iure consultus doctissimus in libro Singularium intellectum pluscula adnotavit. Apud veteres una prope omnium servorum conditio erat, nisi quod illis quemadmodum & Francis & Alemannis quidam publici erant, quidam privati. Ex publicis autem servis *Regii seu Fiscali*, dicti nostris, quorum vestigal & ulufructus ad fiscum pertinebat. Erant & *Ecclesiastici*, qui operas suas Ecclesiis pendebant. Ceterum & Regiorum & Ecclesiasticorum longe melior erat conditio, usque adeo civiles domini Episcopos & Monachos benignitate vicerunt: cum contra hos vel uno religionis nomine admonitos ne oblatam quidem sibi hanc ipsam servitutis miseriam tam dure tractare decussit, si modo veram magis quam simulatam religionem profiteri voluissent. Erant & Nobilium & privatorum hominum servi, quorum longe æquissimae erant status sui conditiones. Apud Francos enim, facti & apud Romanos, *Manumissio*, id est libertatis datio, eximium locum habuit: & est natura comparatum, ut ad libertatem, quae generi humano praeter omnibus animantibus donata est, omnes aspiremus. Verè enim Ulpianus IC, *Manumissiones*, inquit, *iure gentium sunt. Est autem manumissio datio libertatis, nam quamdiu quis in servitute est, manus & potestati suppositus est: & manumissio liberatur a potestate. Quae res a iure gentium originem sumpsit: utpote cum iure naturali homines liberi nascerentur, nec esset nota manumissio, cum servitus esset incognita: Sed posteaquam iure gentium servitus invaluit, secutum est beneficium manumissionis, & cum uno naturali nomine omnes homines appellarentur, iure gentium tria esse ceperunt hominum genera, liberi, & his contrarium servi, & tertium genus liberi, id est, qui deserunt esse servi. Hucusque Ulpianus, Libertas autem, ut eam Florentinus Iureconsultus definit, naturalis facultas est ejus quod cuique facere licet, nisi quod vi aut iure prohibetur. Servitus autem conditio est iurigenium, qua quis domino alieno contra naturam subijcitur. Servi autem ex eo appellati sunt, quod Imperatores captivos vendere jubent, & per hoc servare nec occidere solent. Mancipia vero dicta, quod ab hostibus manu capiuntur. Ergo libertatis in servo resti-*

restituenda unica medela manumissio est, hoc amplius Christianis cum servitum dominis digna, quod scriptura etiam servos ad libertatem (modo ipsam commode assequi possint) adhortata est, & in domino exitum & dignum laude charitatis specimen est, si Christianæ libertatis memores hoc ipsum donec fratribus vere liberis, quod ipsis ita dominus donavit, ut fidei quoque libertatem adjecerit, qua cum servis in unum Christi corpus coaluerunt. Pie ergo sententia mea beatus Gregorius Montanum & Thomam Ecclesiæ suæ, nempe Romanæ, servos manumissuros in hæc verba præfatur: *Cum Redemptor noster totius conditor creature ad hoc propitius humanam carnem voluit assumere, ut divinitatis suæ gratia disrupto, quo tenebamur captivi, vinculo servitutis pristinae, nos restitueret libertati, salubriter agitur, si homines, quos ab initio natura liberos protulit, & jussu gentium iugo substituit servitutis, in ea natura, qua nati fuerant, manumittentis beneficio libertati reddantur, cum his quæ sequuntur. Nec sine naturæ instinctu factum esse credimus, ut Ethnici etiam libertati donandæ adeo faverint, ut saltem etiam causam manumissionis semel probatam non retractarent: præterea bona testamentorum, ex quibus nemo hæres existeret, ea una causa addici alienis paterebant, si in ipsis manumissio vel directa vel fideicommissaria adscripta fuisset libertatum conservandarum causa, veluti veteri jure proditum est: sed & perpetuum esse libertatem voverint, nisi culpa ejus, qui ipsa semel esset donatus, diversum commiserit fuisset. Manumittebantur autem veteres servi jure Romano ex dominorum consensu ac voluntate vel apud Consulem vel Prætorem vindicta, hoc est lictoris virga, quæ capiti servi solemnibus verbis additis imponebatur, plerumque & sine vindicta & lictore absente peragebatur manumissio, quæ & apud Proconsulem & Cæsaris Legatum locum habebat. Imperator autem ferre sola voluntate & sine vindicta manumittebat, sæpe in frequenti suorum conventu seu concilio, ut in Codice vocatur. Licebat & testamento manumittere, sæpe & sine manumissione ad libertatem provenire. Unde tituli illi frequentes libro Pandectarum quadragesimo, *De manumissionibus, De manumissione vindicta, De manumissione fideicommissaria, De his qui sine manumissione ad libertatem perveniunt*, ad quos Lectorem remittimus. Habebat & in æde facta locum manumissio. *Libertorum* autem, hoc est eorum, qui à ser-*

Tom. II.

vitute manumittebantur, tria genera fecerunt Jureconsulti veteres: primum *Romanorum*, qui more, quo diximus, manumissi civitatem una cum libertate assequantur, nimirum antea civium Romanorum servi: secundum *Latinorum Janianorum*, qui ex lege Junia Norbana per epistolam aut inter amicos, aut in convivio manumissi essent, quorum libertas permilla magis, quam solemniter rito præstita civitatem non capiebat, & morientes ultimo spiritui simul & vitam & libertatem amittebant, ipsorum bona peculi nomine dominis vendicantibus. Tercium *Dedititiorum* ex lege Ælia Sentia, qui licet infamia aliqua notati: tamen à dominis suis quacunq; causa pernovente manumissi essent, quorum sane postrema conditio erat, quia infamiam semel irrogatam libertas non tolleret, ideoque & nomine infamiam trahente *Dedititii* vocabantur, quemadmodum ex Grecis institutionum Justiniani libris ab Angelo Politiano in Miscellaneis suis traditum est. Extat & liber Institutionum Caji JC. & liber Sententiarum Pauli, in quibus de his, quæ diximus, libertorum generibus proditum est. Et eorumdem fit mentio libro septimo Codicis Justiniani, & in ejusdem institutionibus, ubi de libertinis & libertorum successione tractatur. Hic enim Imp. quo uniformem & civitatis capacem libertatem constitueret, latinam illam & dedititiam libertatem abrogavit, sola Romana relicta, quæ manumissis simul & libertatem & civitatem conferret. Unde in eodem libro tituli extant, *De dedititia libertate tollenda*, item *De libertate Latina tollenda*, quibus consula antea & turbata libertatis ratio discussa uno libertatis genere determinatur. Franci igitur morem manumissionis in provinciis repertum imitati, similes quiddam observarunt. In lege enim Ripuaria duplex manumissio ponitur, altera secundum legem Ripuariam, quæ Domini vel ejus vicarii consensu coram Rege fiebat: altera secundum Romanam, quæ locum habebat in Ecclesia, atque ideo præsentem Episcopo vel Presbyteris & Diaconis in populi conspectu, quo celebrior esset facti memoria, peragebatur. Jubeat autem Archidiaconus tabulas manumissionis scribi, quæ de statu liberti cavebant. Manumittebant autem Episcopi, Abbates, Abbatissæ, Nobiles, ingenui, ut quem servum, quamq; ancillam vellent, solemniter ad libertatem perducerent. Optima quidem erat conditio illorum, qui coram Rege manumissi essent, tamen & Regiis libertis plerumq; serviles opera imponerentur, sicut & Ecclesiasticis, sed meliore tamen conditione. Horum pars erant, qui *Coloni* dicebantur.

H 2

Erant

Erant enim & Regii Coloni & Ecclesiastici ad certas operas & pensationes obligati. In Codice Justiniani titulus extat: *De his qui in Ecclesiis manumittuntur*, ubi Imperator placere sibi ait, ut in *Ecclesia catholica libertatem Domini famulus suis præstare possint, sub aspectu plebis assistentibus Christianorum Antistitibus id faciant, ut propter facti memoriam vice adorum interponatur scriptura qualicunque, in qua ipsi vice testium signent*. Raræ erant Episcoporum & Abbatum tam liberales manumissiones, ut omni prorsus onere eximerent. Qualis illa Abbatissa fuit, cujus exemplum adscripsimus. In Ecclesia autem manumissi *Chartularii & Tabellarii* vocati sunt, quia non nisi tabulis aut charta interveniente manumittuntur. His enim ostensis status sui conditionem coram Patronis profitebantur, quoties essent requisiti. Ætate autem nostra manumittendi facultas ita privatim admittitur, & ad Dominos relata est, ut neque in Ecclesia, quod sciam, neque coram Principe, sed literis tantum ac non raro cuique etiam absenti missis, peragitur, ut libuerit, vel gratuito conferre, vel certa pecunia pacifici libertatem. Soli ferme Monachi, qui servos tamen vel professionis nomine diligere, & summa indulgentia tractare debebant, literas manumissionis conditione illa satis dura commaculant, qua carent, ut qui manumissus est, tamdiu libertate fruatur, quamdiu extra solum & patriam servituti obnoxiam agit: quod si redierit, pristino servituti jugo subjiciatur & vere servus existat. Quod ipsum licet haud injusta causa fieri videatur, ne videlicet paucorum libertas multis detrectanda servitutis, aut contrahendi domini occasione præbeat, tamen si propius consideretur, videre est, nihil aliud ipsos querere quam ut dominatum & tyrannidem, quam in omne hominum genus jam olim usurpare ceperant, tanto magis stabilem & securam reddere possint. Morem autem hodiernum manumittendi ut facilis & pronus non probandus modo, sed etiam laudandus, præsertim in Germania, quæ, ut Tacitus auctor est, veros servos nunquam habuit. Liberi quondam erant Alemanni non minus quam Franci. Verum Franci libidine regnandi accensis, vitum est gentem Alemannorum finitimam quidem, sed hoc magis suspectam servitutis jugo premere & examare tot modis memoratam libertatem, ne nocere vires alienæ possent, ut merito nostros pudere ejus oneris debeat, quod à Francis tam violenter patrum nostrorum humeris impositum in posteritatem gravissima non solum ignominia, verum etiam captivitate deductum est. Et Alemannia (cujus magna pars fuit, quæ hodie Helvetia vocatur)

quondam non alia causa, quam potentia metu tam sædam servitutis maculam infulserunt Franci, ac deinde ceu beneficii loco in Episcopos, Abbates & Abbatissas transfuderunt, qui confidentiores facti miseram plebem haud uno tyrannidis genere, nec paucis quidem sæculis, exercuerant. Et pauci sunt Helvetiorum pagi, qui vel vetustissimarum chartarum testimonio cum servitute non servierint, illi præsertim, in quos vel Episcopis, vel Abbatibus aliquid juris fuit, quod in se religionis prætextu veteres illi Franci transfussissent. Qua servitute cum multa se virtute postea extricarint, par est illos & suorum similia suffrentium meminisse, nec probare aut aliorum cervicibus imponere, quod ipsi longe maximo labore, imo vero & sanguine de suis abalienarunt & rejecerunt. Qui enim ea propria libertatis virtus, ut quod ipsa depellendum à se decrevit, aliis suis in societatem receptis non imponat. Nec est diuturna libertas, quæ inique se gerit, & servos esse ex suis cupit, qui eodem, quo ipsi usi sunt, jure liberi pronuntiantur. Romani ex servis & adventitiis liberi facti tyrannos etiam expulserunt: mox non in vicinas solum gentes, sed suos etiam tyrannide instituta sic immodice progressi sunt, ut imperium amiserint, non aliena virtute, sed propriis vitiis & intestina discordia. Quæ de re alibi fusius. Ad institutum autem ut revertamur, operæ libertorum variae erant, non agricolis modo, quas patronis præstabant, sed etiam artificiales. Erant & obsequia patronis debita ad honorem quidem & oblationem pertinentia. Non licebat enim liberti adversus patronum actionem famulam instituire, nisi uno aut altero crimine atroci accepto: imo nec in jus sine venia patronum vocare licebat. Et adigebantur liberti ad alendum patronum, qui ad inopiam devenisset. Non omitendum & poenas alicubi libertis statutas, qui vel ingrati in patronos vel inofficiosi fuissent, revocatis interim ad servitutem qui protervis deliquissent. Porro sicut relative se habent servus & dominus, ita patronus & libertus. Et Patroni quidem nomine etiam Patrona intelligitur. Fit autem manumissionis interventu, ut qui dominus erat, patronus fiat, quique servus fuerat, libertus existat. Unde & tituli illi in Pandectis & Codice *De operis libertorum, Deque obsequiis & operis quas patronis suis liberti debent, De jure Patronatus*, &c. Succedebant autem libertis Patroni. Hinc tituli *De servili cognitione & libertorum successione* in Codice & Institutionibus. Hodieque servis nostratibus atque etiam libertis domini & patroni succedunt. Quam facultatem vulgo *Erbrecht*, vel *Erbbschaft*, præterea *Fäl und Gläß* nominant. His enim oneribus

ribus plane servilibus in multis Alemanniae locis non servi modo, sed etiam liberti, maxime Ecclesiastici distringuntur: Nam, ut diximus, & vestes auferuntur ex humanis excelentibus, quod *Gwandfäll*, & pecus abigitur, quod *Hauptfäll* vocatur: nisi sint, qui aliis modis dominum patronumve devinciant. Sæpiusculæ enim pecunia transigitur. Ad obsequium autem magis quam ad operas attinerent videntur gallinæ illæ, quas Alemanni *Faschnacht-Huner* vocant, quanquam alicubi & à servis penduntur, tamen in libertis honoris argumentum magis, quam oneris videntur. Porro sicut libertis libertabusque pluscula onera non adduntur manumissione, sed ad posteros etiam pertinent, nisi ingenui fiant, ita & prædiis olim propriis, postea vero alienatis, servitutis quædam impositæ sunt: quarum hæc præcipua apud Alemannos durat, ut quoties ager fundusque venditur, toties usuræ aliquid ad illum redeat, qui primus alienavit, quive jus illud servitutis iustis causis suum fecit. Quales multæ sunt servitutis veterum Monasteriorum, atque etiam Nobilium, aut eorum, in quos quacunque causa mos ille vetus translatus est, iure exercitæ in caprædia, quæ Germanice *Ebrschätzige Güter* vocamus: usuram autem, quæ venditione penditur, *der Ebrschätz* nominamus. Id vero obiter notandum, prædia quibus servitus ea imposita est antiquitus Bona Ficalia vocata fuisse, quasi ad fiscum sive ararium Principis pertinentia, quæ illorum postea liberalitate, hac tamen servitutis conditione, recognitionis ergo, si alienaræ contigisset, imposita monasteriis donata fuerunt, quæ etiamnum vulgo *Ebrschätzige Hoff-Güter* nominantur, & vel hæc maxime nota à Bonis, quæ *Salica* appellata sunt *freye Lehen-Güter*, discernuntur. Potest autem hæc servitus, sicut reliqua omnia servitutis incommoda, vel pactione vel transactione redimi. Siquidem & liberti, sive ut proprius dicam, libertini (conditio enim hæc vox exprimit) ingenui siebant Francis & Alemannis, coram Rege videlicet iactato denario, sicuti & veteri iure Romanorum coram Principe, cum iuri & potestati Patroni ita eximebantur, ut nec operas potere, nec obsequium desiderare, nec ad successionem bonorum venire posset. Quanquam enim ingenui dicantur, auctore Mariano iureconsulto, qui ex matre libera nati sunt, tamen nihil minus ingenui sunt liberti, qui iuri Patronorum in totum eximuntur. Quod videre licet libro Pandectarum quadragesimo, in titulis, *De iure aureorum annulorum*, & *De natalibus restituendis*. His enim modis etiam libertis beneficium ingenuitatis Princeps conferebat. Habebat autem locum ingenuitas, si patro-

no consentiente collata fuisset. Imperator enim Commodus ius aureorum annulorum illis adimebat, qui id Patrono invito impetrassent. Nec facile Imperatores veteres *quonquam natalibus restituerunt Patrono non consentiente*, id quod Martianus prodiit supradicto titulo *De natalibus restituendis*, in l. 1. Francorum etiam leges, Romanas imitæ, multam irrogabant libertis qui patronos præterissent, aut à non iustis patronis fraude ad ingenuitatem pervenissent. Dabatur & pro pretio ingenuitas Francis, ut & libertas apud veteres servis. Simile quiddam ambiunt hodie, qui Equites creantur à Principe, aut ciliæ gestandi copia facta, aut qui aureis nati imaginibus donantur, simul & diplomate recepto, quo idem munus legitimæ posteritati asseritur. Suntque hodie imagines plusquam venales, & pretio & fortunis magis quam virtuti & meritis patent, ut verissimum esse videatur, quod ab Horatio est dictum:

Et genus & formam Regina pecunia donat.

Majores nostri, nisi fallor, antedictum genus ingenuorum voce semilatina semique getmanica *Semperfrey* appellaverunt, à quibus alii sunt liberi illi, quorum majores nullam servitutem servierunt, quos vulgo *Nobiles* dicunt. Non omnitem hodiernos libertinos etiam migratione ad ingenuitatem pervenire, libertinitate semel omni sublata: quod quidem pactis transactionibusque obtentum est. Ut apud nos Sangalli, si quis libertinus ex agro Abbatibus in agrum nostrum aut urbem ipsam civitate impetrata commigrat, ita omni iuri libertinitatis eximitur, ut ne obsequium quidem Abbati ullum, nedum operas debeatur, etiam si invito Patrono nigeret. Quali iure & xenodochium urbis nostræ donatum est, ut in agro Abbatibus (nostræ enim exemptus est) quodcumque prædium servitutis illa, cujus paulo ante meminimus, gravatum emerit, usura semel numerata ita liberetur servitute, ut perpetuo careat eo onere, etiam si xenodochio iure fuerit alienatum. Ad servos autem ut redeamus, Non licebat servo aliam sibi matrimonio copulare, nisi coæqualem, hoc est servam, nec quamlibet, sed eam solam quæ ejusdem domini esset, nisi aliud conventionem paciscentium dominorum licuisset. Quod idem & in libertis libertabusque observabatur. Neque unum erat multæ genus in illos decretum, qui conjugio inæqualia peregrinarentur. Pater Alemannus liber si duas filias superstitibus filio reliquisset, quarum altera libero, altera liberto, seu colono, sive regio, ius ecclesiastico nupsisset, agri paterni hereditas soli illi cedebat, quæ libero nupsisset, alteri

mobiliū rerū dimidiū. Liberta tabellaria, quæ seruo nūbebat, in seruitutem remigrabat. Fœmina Alemannica libera si seruo nupsisset, necdum serviles operas præstisset, abscedere à marito licebat: quod si operas præstisset, prolem non nisi seruam gignebat, ita tamen ut toto triennio currente actio ipsi vindictarum secundum libertatem competeret, vel coram Duce vel Comite, vel publico aliquo conventu peragenda: si amplius triennio apud conjugem mansisset, perpetuæ, seruituti ad dicebatur. Salica lex, hoc est Francica (præcipui enim Francorum *Salij* fuere) adulterium etiam damnabant certa multa irrogata, si quis ingenuus alienam ancillam stuprasset: *Qui cum ancilla regia mæchatus fuisset* (verba sunt legis) *mille ducentis denariis puniebatur, Francus Salinus qui seruam publicæ uxorem duxisset, seruituti perpetuæ ad dicebatur: qui alienam ancillam Domino nesciente duxisset, centum viginti denariis, hoc est, solidis tribus penalibus mulabatur, aut tribus quadragenis vapulabatur.* Francus liber Ripuarius, (*Ripuarij* erant provinciales Franci) qui libertam regiam vel Ecclesiasticam duxisset, prolem non nisi seruam gignebat libertate interim incolui. Quod idem in Ripuaria libera, quæ liberto nupsisset, iure obseruabatur. Amitebatur autem libertas, si liber seruum duxisset, vel libera seruo nupsisset, & in seruitutem repetebantur liberi, si seruas sibi matrimonio copulassent: sed & libertatibus condito interibat: si seruis sese coniunxissent. Obseruatum autem etiam apud Francos & Alemannos, ut in coniugiis inæqualibus proles maternam conditionem sequeretur. Ex matre enim serua non nisi serui, ex libertina non nisi libertini, sicut è libera non nisi liberi seu ingenui nascebantur. Quod ipsum & in veteri iure quod eximie tamen favit libertati traditum est. Irrogabant autem & illis multam Franci & Alemanni, qui seruum alienum ancillamve, libertumque & libertam sollicitassent, abduxissent, furati essent seu de *Mundburde*, hoc est ditione seu dominio aut clientela patrociniove abstulissent. Sic enim habet Lex Ripuaria: *Si quis hominem Regium tabularium tam baronem quam fœminam de Mundeburde Regis abstulerit; LX. solidis culpabilis iudicetur.* Quæ pœna & illos manebat, qui de Ecclesiæ alicujus Mundeburde conseruos solum, sed etiam liberos abstulissent. Nec excusabat matrimonium, cuius tamen proles ad Mundeburdam, unde serua libertave ablata fuisset, pertinebat,

Pueri autem & puellæ è suis domibus furto ablata lege Salica vindicabantur, pœna mille quadringentorum denariorum, hoc est solidorum triginta quinque, in illum decreta, qui auferre fuisset aulus. Seruis autem furto ablati ita cavebatur: *Si quis seruum vel ancillam valentem XV. aut XXV. solidos furauerit, aut vendiderit, seu porcarium aut fabrum sive vinitorum aut molinartum aut carpentarium seu venatorem, aut quemcunque artificem II. DCCC.* (hoc est duobus millibus octingentorum den.) *qui faciunt solidos LXX. culp. iud. excepto capitali & delatura Capitale vocabant pretium rei æstimatæ, quæ furto ablata est, siue homo siue animal aliud, seu res quæpiam fuisset. Delaturæ nomine pretium intelligebatur, quod, delatori erat constitutum. Pretio enim (ut hodie quoque delationes & indicia invitabant Franci, quo citius deprehendi furta & arceri possent. Serui de furto convicti haud raro certis idibus vapulabant, non raro castrabantur secundum legem Salicam. Magnæ pœnæ subdebatur, qui seruum alienum, ancillamve occidisset. Quæ in re Aquilianæ legis præscriptum quadamentus inuitabantur. Sed & in dominos iure Francorum redundabant seruorum delicta & maleficia, si vel tutudissent, vel vulnerassent, vel occidissent, vel furati fuissent, vel incendissent, vel simile quid designassent: dabaturque actio aduersus dominum, cuius seruis noxiam fecisset. Unde & in veteri iure Romano tituli *De Noxalibus actionibus* leguntur, in quibus si damnati fuissent, deditio corporum, quæ deliquissent, evitare licebat litis extinctionem. Unde *noxæ dedere* seruum dicebant veteres, quum illi ad dicebatur, cui nocuisset: sicut & in lege domino fur, qui compensare rem furto ablatam non potuisset, vendebatur. Quippe noxiam dampnum vocant Iureconsulti à seruo illatum: *noxam* vero ipsum caput, quod ob noxiam deditur. Apud Alemannos hodiernos; quo liberiora sunt seruitia, quo minus ipsorum nomine domini conveniuntur. Durat tamen æqualitas & inæqualitas, cuius supra meminimus, nostra lingua *Gnosfame* & *Ugnosfame*, appellata. Neque raro pacto aut conventionione accidit, ut ex aliena familia seruum ducere meæ familiæ seruo: contra & eius familiæ, cum quo pactus sum, & seruo seruum istidem de meo dominio in uxorem accipere impune licet. Eam conventionem vulgo *den Rouw* nominant, quoniam ancillas alienæ familiæ hoc modo matrimonij interuentu, serui nostri in domini nostri*

nostri familiam ceo prædam quandam abducere videantur, uxore in marito non modo familiam, sed etiam dominium translata. Quali pacto haud multis sæculis exactis pluscula Alemanniæ cænobia Benedictina servitiis suis mutuum connubiorum usum impune permiserunt. Haud raro & hac conditione permilla sunt ex pacto mutua illa servitorum connubia, ut soboles inde procreata utriusque domini communis esset, nec nisi partitione propria fieret. Habebat autem & partitio suum ritum, ut alter dominorum maximum natu filium primum, deinde alter natu maximam filiam legat: hinc vice versa servulum recipiat, qui prius ancillam, contra autem ancillam recipiat, qui primum servum legerat, quem morem dividendi Germanicè *den Wechsel* vocant.

Nunc ad chartam veniendum, quæ & Ecclesiasticæ & Regiæ autoritatis de manumittendo servo sacris ordinibus destinato meminit. Ubi advertendum, non hoc modo de causa, sed aliis quibuslibet, ut est dictum, manumissionem in Ecclesia locum habuisse. Sic enim habet lex Ripuaria: *Hoc etiam jubemus, ut qualiscunque Francus Ripuarius seu Tabularius servum suum pro anime sue remedio, seu pro pretio secundum legem Romanam libertate voluerit in Ecclesia coram Presbyteris, Diaconibus, seu cuncto clero ac plebe in manu Episcopi cum tabulis tradat, & Episcopus Archidiaconum jubeat, ut ei tabulas secundum legem Romanam, qua Ecclesie vivit, scribere faciat, & tam ipse quam omnis creatio ejus liberi permaneant, & sub tuitione Ecclesie consistant, & omnem redditum status & servitium tabulariorum Ecclesie reddant, & nullus tabularius dinarium ante Regem presumat jactare. Quod si fecerint, ducentis solidis culp. & iud. & nihilominus Tabellarius ipse & posteri ejus tabellarj persistant, & omnes redditus status eorum ad Ecclesiam reddant, & non alibi, nisi ad Ecclesiam, ubi relaxati sunt, malum teneant.* Hactenus Lex. Sed & Canones extant Conciliorum mediæ ætatis, quæ libertis Ecclesiæ ingenuitatem, nisi ex patroni consensu non permittunt, ad servitium interim revocantes libertos ingratos, qui patronis insultarent: quorum & Gratianus meminit 12. quæst. 2. ubi de rebus Ecclesiarum non alienandis agitur. Recte autem & Latine scriba ille familiam propriam dixit. Ita enim in l. 195. §. de verbor. sig. definitur, quæ uni domino pareat. Communis autem familia, quæ duobus pluribusve dominis servit, ex Paulo Jureconsulto in l. si quis, §. de Nox. act. Quemadmodum

enim in prædiis & agris ædificisque, ita & in servitiis proprietatis locum habet, ut proprius dicatur, qui in mea solius potestate est, & propria familia, quæ in meo solius dominio est. Non solum autem relative se habet proprius servus ad communem, sed etiam ad alienum: Sæpe enim fit, ut in alienis mancipiis usufructum aliquem habeamus, qui nobis vel in pignus dati, vel commodati, vel precario concessi sunt, quorum interim proprietatem non habemus. Ad hæc proprium servum manumittere licet, alienum etiam si in usufructu meo est, non licet, quod illius fit jus manumissionis, cujus est proprietas: Proprias autem & ancillas dicimus, quæ uni domino serviunt, communes, quæ duobus pluribusve. Testamentum scriba ille haud recte pro instrumento posuit, quamquam sui sæculi more est factum, Nam & in Ripuaria Francorum Lege, tit. *De venditionibus*: *Siquidem, (inquit Lex) aliquid vendiderit, & emptor testamentum venditionis accipere voluerit, in Mallo hoc facere debet. Porro vero apertas solemnem more chartis ingenuitatis inferbant, utpote ex lege translata, quæ sic habet: Si quis servum suum liberum fecerit & civem Romanum, portasque apertas conscripserit.* Supra autem diximus, cum libertate etiam civitatem concessam fuisse, non in urbe modo, sed etiam in provinciis, idque Divi Antonini constitutione, qui voluit, ut in orbe Romano qui essent, cives Romani efficerentur, ut Paulus I.C. tradit in l. 4. §. de stat. hominum. Quod ipsum declinantibus imperiis rebus multo largius concessum est, Provincialis videlicet in fide retinendis, ut vel servi ad libertatem perducti civitate donarentur. Unde & ad Francos idem mos deductus est, quum Franci confirmatis regni sui viribus, & aucta etiam religione Romanorum prudentiam, quam iustum ante oderant, amare jam atque etiam observare cepissent, Citantur in Iustiniani Codice verba Constantini (ut conjicio) Junioris ad Osium Episcopum in tit. *De his qui in Ecclesia manumittuntur*, quæ sic habent: *Qui religiosa mente in Ecclesie gremio servis suis meritam concesserint libertatem, eandem eo jure donasse videantur, quo civitas Romana solemnibus decursis dari consuevit. Sed hoc duntaxat his, qui sub aspectu Antistitiū dederint, placuit relaxari, &c.* Ecce jus Romanum, quod B. Gregorius imitatus: Nos, inquit, *Montanum & Thomanum famulos sanctæ Romanæ Ecclesiæ cum Deo auctore discernimus liberos ex hac die, civesque Romanos efficiamus, omneque nostrum vobis relaxamus servitutis peculium. Hanc autem manu-*
missio-

missiois paginam Paterio Notario scribendam dīcāvimus, & propria manu una cum tribus Presbyteris prioribus, & tribus Diaconibus pro plenissima firmitate subscripsimus, vobisque tradimus. Adm in urbe Roma, &c. Hadrianus Gregorius, Presbyteros priores vocans, qui & Cardinales dicti sunt, longe alii hodie facti, quam tum fuerē, cum opes & factum ignoravit Ecclesia. *Peculium* autem dixere Sureconsulti, quicquid servus domini permisso possidebat, quod à chartulario illo nostro *peculiare* recte & Latine est dictum. Quicquid enim ad *peculium* attinet, *peculiare* dici potest, auctore Valla libro sexto.

Ludovicus autem, quo regnante Sigimarus manumissus est, Crassi Imp. & Carolomanni patris Arnulphi frater fuit. His enim filius pater Ludovicus Senior, qui & Alamannorum Rex multis in chartis cognominatur, regnum suum se vivo destinavit, Crasso quidem Alemanniam, Carolomanno Bajoariam, quam dudum suæ ditioni adiecerat: Ludowico vero reliquum Ostrofranciam, quæ & ipsa aliquid Alamanniz continebat, attribuens. Extant tamen & antiquæ literæ, quæ Ludovicum Bavariam aliquamdiu tenuisse testantur. Sane jam Bajoariorum, jam Alamannorum sese Reges inscripserunt Franci, qui tamen solis Bavaris aut Alemannis non præerant. Mortuo autem Carolomanno filius Arnulphus in Bajoariam successit, ille qui deinceps Crasso patruo defuncto imperium adeptus est. Alamanniz enim Crassum filium à Ludovico patre præfectum fuisse vetus charta testatur, cuius subscriptio hac verba habet: *Ego itaque Luito indignus monachus, nec non & Diaconus in vicem Thiethardi, Præpositi scripsi & subscripsi. Notarij diem Veneris VII. Idus Septemb. ann. XXXIII. Ludowici Regis, & sub filio ejus Carolo Reſore ejusdem pagi, in quo præfata res sita sunt, hoc est Brisconue.* Scripta enim erat charta illa donationis in Publiciswilare. Neque ignorant vel mediæ ætatis temporum periti, pagum *Brisgouicum* ad Alamanniam attinuisse. Nota omnibus Bajoaria est, sed ignoti plerisque omnibus veteres Bajoariæ limites. Latissime enim patuit gentis illius sedes, & ad alpes usque Tridentinas porrectas fuisse constare. Comitatus enim, qui hodie Tirolensis cognominatur, pars quondam Bajoariæ celeberrima fuit. Inde est, quod Orthofringensis Brixiam civitatem minorem non procul valle Tridentina sitam in Bajoaria statuit: sicut & Norici tractus Orientalis, quem hodie *super Anysum* cognominant, Ducum Austriæ ditioni conjugatum (ut creditur) intervencu adjectus.

Hoc denuo animadvertendum, chartam illam manumissionis non Comitum, sed Ducem habere subscriptum, quales multas vidimus, sed frequentiores tamen Comitum nomine: Illa autem ætate & Duces & Comites, ut supra quoque dictum, non sui juris, sed Regum & Imperatorum officarii ac veluti ministri erant. Neque obsecrum est, Alemanniam pro gentis charitate & fortitudine præstantes Duces habuisse, qui posteaquam collapsæ Francorum illum Sueviæ Ducatum sunt auspicati, qui multis sæculis nec magnitudine, nec opibus, nec virtute illum superiorem habuit, hodie (ut regnorum instabiles sunt vices) ita extinctus & absorptus, ut ne nomen quidem admodum memorabile existat.

Exemplum Manumissionis coram Comite factæ, quod & transactionis speciem præfert.

Igitur dum pluribus cognitum esse constat, qualiter nos N. & Advocatus noster Posso partibus monasterij N. quemdam hominem Undurust nomine ad servitutis jugum attrahere volumus, & ideo in Mallo publico coram Comite Voldarico, scilicet ego N. & prædictus Advocatus noster Posso, illum pleniter ad servitium præfato monasterij nostro quæserimus, nobisque & successoribus nostris illum subjugare conati sumus. Ille autem in eo consilio, prædictus videlicet Undurust, studuit se reconciliare quam servituti succumbere, sagacibusque flagitationibus à nobis & Advocato nostro, ut se nobiscum pacificare valuisset. At nos propter amorem Domini, illius rogationibus sensum accommodantes consentiebamus, reconciliationem non renuentes. Atque ob id jam dictus homo Undurust de medio quod habuit territorio inter Hagenhuab & Eligauge ac Saectia juchos quatuor ad reconciliationem nobis addidit, scilicet ut à die præsentis ita ingenuus consistat, quasi si ab ingenuis parentibus sit genitus: Nosque ea ratione illud accipientes, quatenus ipse nostra ex parte ab omni servitutis vinculo sit exutus in perpetuum, totaque ejus agnatio, posteritas & procreatio similiter sit absoluta sub ea conditione, quæ modo ab illo genita est, & deinceps progenita fuerit, tanquam si ex liberis fuissent parentibus procreati, hocque conscriptionis vinculo firmari jussimus. Adm in Wintarduro coram Voldarico Comite & cætero populo. Sig. N. Abbatis & Advocati sui Possos. Signa aliorum testium Voldaricus Comes, Adalhol, Wanzo, Adal-

Adalhelm, Nidger, Lanfrid, Alpheri, Uro, Fridon, Lantoldt, Heitar, Van-
niradt, Strello, Adalram, Orber,
Alpheri, Thiothert, Cuntzo, Hadaberi,
Wolfricg, Huppert, Autho junior.

copia etiam rerum quarumlibet, præ-
terea civium singulari humanitate, cele-
bratur.

Exemplum Concambii agro-
rum.

Ego itaque Thiothar reco-
gnovi & subscripsi; nota-
vi diem Mercurii,
II. Id. Februar. Ann.
XVII. Hludovici Re-
gis in orientali Fran-
cia.

Sub Vodalrico Co-
mite.

U Tuncque barbara & inculta charta
ista visa est, tamen dignam duxi-
mus, quæ adscriberetur, quo constaret
vel apud Alemannos veteri more servos
errones aut fugitivos aut latitantes de sta-
tu suo interpellatos à dominis, & ad ser-
vitutem revocatos fuisse. Hoc enim iure
Romano seclusa omni temporis præ-
scriptione licebat: Elapsi autem servi &
peregre profecti, quique in fuga essent,
plerique dolo malo libertatem simulabant,
nec parum negotii faciebant liberis ho-
minibus, qui eos veluti liberos excepis-
sent. Sape etiam vel cogniti recipiebantur,
quo tutius possent latitare, & abscon-
dendi causa refugium præstatur, quod
in pune tamen non fiebat. Deprehensi
autem vel revectebantur pristinum in ser-
vitutem, vel cum dominis pacti non sine
detrimento aliquo vel rerum vel pecunie
oblata manumittebantur. Qua de re ho-
die urbes pleraque pagique liberi nemi-
nem utrunque ueritum civitate donant,
nisi tabulis ostensis, quæ de statu ejus pa-
lam testificentur, quas vulgo *Manurechte*
brieff vocant. Non potest enim commu-
ni jure liberorum hominum gaudere, qui
ullius hominis proprius est. Caterum
Hludovicus ille Rex, cujus in charta fit
mentio, Junior fuit Crassi & Ludovici
& Carolomanni pater, cujus paulo ante
meminimus. Comes autem Vodalricus
ejus familie fuit, quæ à Kyburg cognomi-
nata est, celebri quondam, sed proflus ex-
tincta. Comitatus ipse Kyburgensis cum
arce munifissima ditioni hodie clarissimæ
urbis Tigurinae subiectus est. In eo situm est
oppidum *Wintardurum*, etiamnum ita
vocatum, ab Antonino autem in Icineratio
suo *Vitodurum* dictum, cultum quondam
& populosum, sed ab Alamannis provin-
ciam ingressis afflictum, restauratum
tamen: nec situs modo amenitate, sed

Tom. III.

Norum sit omnibus tam præsentibus
quam futuris, quod ego Hart-
mutus Abbas monasterij S. Galli una
cum consensu fratrum & Advocati no-
stri Heitares, quas Waldker in Zil-
lenstlatte sub censu unius maldri ha-
buit, hoc est LXII. juchos, ad nos re-
cepimus, omnia videlicet ex integro
tam domibus quam ædificiis, campis,
pratibus, agris, pascuis, silvis, viis,
aquis aquarumve decursibus, mobili-
bus & immobilibus, cultis & incul-
tis, & deinceps possessuri, ea vide-
licet ratione, ut in Kebiratesmarca
ipse Waldker & legitima procreatio
ejus æqualem partem illarum rerum
totum tempus vitæ sub censu unius
maldri sine ulla contradictione in con-
cambium recipiant, redemptione ip-
sarum rerum ipsis omnino denegata.
Adum in ipso monasterio præsentibus
istis, quorum hic signacula continen-
tur. Sig. Hartmuti Abbatis & Advocati
ejus Heitar, qui hanc chartulam
concambij fieri decreverunt. sig. Thiothar-
dij Decani. sig. Folchardij Præpositi.
sig. Hartmanni cellarij. sig. Paldariti
Portarij. sig. Engilrami. hospitularij.
sig. Ricchberti sacratarij. sig. Ortwinij
Camerarij. signa aliorum testium, qui
ibidem præsentibus adfuerunt. sig. Wald-
ker. sig. Waldram. sig. Engilbold. sig.
Herbrandt. sig. Reginger. sig. Lant-
precht. sig. Cannolf. sig. Hangoz. sig.
Walldod.

Ego itaque Purgolfus in-
dignus monachus ad
vicem Ruadmi mo-
nachi scripsi & sub-
scripsi; notavi diem
quartam feriam III.
Kalend. Jul. Ann.
XXXV. Hludovici
Regis.

Sub Adalberto Co-
mite.

Quod

Quod sæcula illa inconsultissima *Con-*
cambium dixere, Latine *permuta-*
tio dicitur, contractus longe vetustis-
simus, diversus ab emptionis & vendi-
tionis contractu, qui posterior tempore
necessitate quadam adinventus est. Quic-
quid autem emi & vendi potest, hoc
idem & permutari potest, pactis etiam &
conditionibus intervenientibus. Extrat au-
tem in Pandectis titulus, *De rerum per-*
mutatione, quo docetur, diversam esse
ab emptione & venditione, ad quem Le-
gorem remittimus. *Maldri* vocabulum
Alemanicum etiamnum durat *malter*,
quatuor modios nostrates comprehen-
dens. Apparer autem & in hac charta
quàm difficulter Germanicas voces reddi-
derint scribæ illi & chartularii semilati-
ni: Quod enim hic scripsit *Kebirates mar-*
ca, Majores nostri *Gebhartzinarck* no-
minarunt, interim etiam *Gebhardswil*,
Zillenslate autem *Zilschlat*. Et videri
posset vel Gallicè vel Anglicè peritiores
fuisse Monachos quosdam (Scotos etiam
& Gallos quondam cœnobium nostrum
aluit) quàm Germanicè, nisi constaret
multis postea sæculis linguam nostram
vulgo scribi ceptam, & quæ ideo ne no-
stros quidem admodum tritum usum lin-
guæ scribendis habuisset. *Adalbertus* au-
tem, cujus hæc charta meminit, Comes
fuit Durgavorum. Et extant adhuc vil-
læ jam dictæ haud procul urbe nostra, cu-
jus agrum & limitem Comitatus quon-
dam Durgavorum undiquaque attingit ad
Alpes usque Abtszellanas & vallem à Rhe-
no cognominatam protensus: cujus &
merum imperium omne inter sæculi spa-
tium fuit tam in Abtzellano quàm reli-
quo cœnobii agro exercitum. Scripta est
autem hæc charta XXXV. anno Hludo-
wici, cujus supra mentionem fecimus,
anno nimirum uno ante obitum Domini
videlicet DCCCLXXVI.

Exemplum precariæ cum Con- cambo conjunctæ,

EGO N. cum manu Advocati mei
Cozolti accepi à quodam homine
nomine Augberto in Zurichgowe in
loco qui dicitur Eskinhoua ad curtim
Linta wa pertinet, VIII. juchos de ter-
ra statim in jus monasterii redigendos, &
dedi ei alios VIII. juchos in Durgowe in
loco qui dicitur Elinkowe, ea ratione ut
dies vitæ suæ eandem terram sub censu
unius denarii possideat; similiter & uxor
ejus post eum, & post eorum obitum in
jus monasterii revocetur. Actum in Cel-
la, Idib. Februarii, Anno imperii Caro-
li secundo, Adalberto Comite in Dur-
gowe, Et hi sunt testes, Othere, item

Othere, Buozza, Adalram, Zuozzo, Man-
galoh, Cozolt, Erchanolt, Richart, &
Eburhart, Rathere, Vadolhart, Gebe-
hart, Hiltobolt, Adalung, Richgowa.

Ego Nokter jussus descripsi.

Apparet & in hac & superiore charta
non permutasse monachos, nisi ma-
gno suo commodo, adeo semper avida re-
rum fuit monastica religio, quæ verecun-
dus tamen primis istis sæculis sese gessit,
quàm postremis, quibus profecto licuit
quicquid libuit, Regibus interim in utram-
que (quod dicitur) aurem ingniter dor-
mitantibus. Sæpe verò charta antiquæ
pagam Turci à pago Durgavorum lepa-
rant, interim uno utrumque nomine com-
plexi, quem *Tigurinum* olim fuisse mini-
me vana conjectura est. *Curtis Lintowa*
hodie celebre oppidum est, *Lindavium*
dictum, in lacu Brigantino, Annales mona-
stici *Lintaugiam* vocant, cum cœnobio
veteri, quam totam incendio conflagrasse
legimus Anno Salutis DCCCCXVIII.
Biennio videlicet post Rachiltæ mortem,
quæ nota est Lintaugienibus. *Curtis* Ale-
manni vocabant loca celebra oppidave,
aut in ipsis oppidis domicilia celebrium ho-
minum. Scripta autem est hæc charta Ca-
rolo Grosso impetrante, quem in Augia ma-
jore, quæ infra Brigantinum lacum est, se-
pultum esse supra diximus.

Libuit & venditionis chartulam

addere, Barbaram quidem illam, sed
veterem ante annos, minimum
DCCCCXX. scri-
ptam.

Domini in Christo fratribus con-
gregationis S. Galli, ubi Iohannes
Episcopus vel Abbas præesse videtur,
cum Hartrico Decano & Bilsfrido Præ-
posito & aliis quamvis plurimis, Ego ita-
que Ribbertus filius Cortzberti venditor,
constat me vobis vendidisse, hoc est in
pago Durgavente in villa quæ dicitur
Bettinowa, quicquid ego ab Adalstunda
cum eo pretio adquisivi, hoc est jurna-
les XXV. cum omnia quidquid ad ipsam
terram conspiciat vel continet, hoc est
campis, silvis, pratis, pascuis, viis, aquis,
aquarumque decursibus, cum omni ad-
iacentia vel appendiciâ à die præsentis de
meo jure in vestram trade dominationi-
nem habendi, commutandi, vendendi,
vel quicquid exinde facere volueritis li-
beram ac firmissimam habeatis potesta-
tem faciendi: & accipio à vobis servum
nomine Rhadoinum adtaxatum pre-
cium coram testibus, quorum hic nomi-
na continentur. Sig. Ribbertus vendi-
tor.

tor. fig. Wanzo. fig. Iso test. fig. Erchan-
bert test. fig. Thiotbaldo test. fig. Gra-
manno test. fig. Eoto. test. fig. Haribaldo
test. fig. Rehinbert. test. signum Wolt-
ram notar.

*Ego enim Waringisus Can-
cellarius rogatus & pe-
titus à Rhiberto scripsi
& subscripsi, Anno IIII.
regnante Carolo glorio-
sissimo Rege. Notavi sub
die quod feci mense Ju-
nios die octavo.*

Sub Warino Comite.

ET hæc charta tam barbarè scripta, &
quidem (quod mirari liceat) à Can-
cellario, illorum temporum in Alemannia
instituta arguit, paucis tum ac raro etiam
reperitis, qui Latine possent id genus tabu-
las conficere. Satis enim visum illis, si
sensum semel qualicunque sermone, modo
Latinum rescriberet, exprimerent & signifi-
carent. Mitigata tamen est postea barba-
ries Pipini & Caroli victoris, quum devi-
dis Longobardis Italia regnum Francico
conjunxerunt. Inde enim & doctrina paulo
amplior & linguæ quantalacunque puri-
tas ad Francos & Alemannos est translata.
Admonendus autem Lector hoc loco
(quod supra quoque attigimus) vel in ven-
ditionis tabulis specialiter nec nomina bo-
norum nec fines marcâve, ut vocabantur,
ullas exprimi aut indicari: quod hodie ta-
men ita exigitur, ut cassæ sint tabulæ, quæ
agri empti & venditi nec nomen nec fi-
tum aut fines continent. Quare indubium
fuerit, illa ætate in lite mota plus testibus
actum fuisse, quam tabulis. Unde & illud
est, quod Francicæ leges de testibus in em-
tionis contractu adhibendis ita cavent, ut
si mediocris rei fuerit, septem nimirum tes-
tes, si magnæ rei duodecim adhiberen-
tur. Id quod & in transactionibus ob-
servatum est. Sæpe autem sine tabulis
contracta est apud illos emtio & venditio,
solis testibus adhibitis puerisque accitis,
qui solenni ritu admoniti memores esse
rei foreni peractæ, & sic memoriæ rei ad
legitimum aliquod præscriptionis tempus
durare possent. Sic enim habet lex Ripu-
aria de traditionibus & testibus adhibendis:
*Si quis villam aut vineam vel quanti-
bet possessunculam ab alio comparave-
rit, & testamentum accipere non po-
tuerit, si mediocris est cum sex testibus,
si parva cum tribus, si magna cum XII.
ad locum traditionis cum totidem nu-
mero pueris accedat, & sic eis præsen-
tibus pretium tradat, & possessionem ac-*

Tom. III.

*ciptat, & unicuique de parvulis alas
donet & torqueat aurículas, ut & pos-
modum testimonium præbeant. Si au-
tem testes non potuerit congregare, ut
ei testimonium præbeant, tunc rem
suam cum sex vel cum septem cum sa-
cramenti interpositione sibi studeat evin-
dicare. Moris enim erat Francis & Ale-
mannis, ut unus aliquis, cui controversia
mota fuisset, cum pluribus pro fidei suæ re-
stificatione adjurandum admitteretur, sin-
gulorum dextra manu non levata, ut hodie
fit, sed supra capsula, cui reliquiarum ali-
quid inesset imposita, ita tamen, ut ejus, cu-
jus causa vertebatur, suprema manus esset, &
reliquas prehenderet, qui & solus concepta
sacramenti verba proferebat, *Sic me Deus
adjuvet, & ille reliquie, ad quas man-
us illas comprehensas habeo.* Hinc
Thassilonem Bajoariorum Ducem Pipino
& filiis ejus obedientiam & fidem manu
primum super Dionysii, deinde super Mar-
tini, tertio super S. Germani corpus cum
primoribus suis imposita iurasse apud Ur-
spergensem legimus. Utitur autem præfata
lex verbo *evindicare*, pro eo quod *evin-
cere* Romani dicunt, quod emphasin quan-
dam habet. Plus enim est, quam vincere.
Nec enim superare tantum est iudicio vin-
dicationis, sed etiam rem vel possessionem
abducere, Hinc *vindicare* pro possessione
in legibus antiquis Duodecim tabul. &
apud T. Livium.*

Transactionum conventionum-
que Chartas pacationum vocabant, qua-
rum unam tempore Caroli Calvi adi-
tam descripsimus, quæ sic
habeat:

Notum sit omnibus, videlicet præ-
sentibus & futuris, quod ego Salo-
mon Junior, Constantiensis sedis Episco-
pus, & Hartmirus canonicus S. Galli Ab-
bas, una cum conventientia & consilio
utroque loco fratrum cæterorumque fi-
delium nostrorum omnem malitiosæ ar-
tis litem atque dissensionis contentio-
nem de subscripta re ipsis in locis in fu-
turum præcavendum statim inter
nos, ut venerabili Abbati & fratribus
predicti monasterii decimam in sub-
notatis locis (sicut illius temporis in illo-
rum erat vestitura) concederemus, hoc
est in Mechingen simul cum Salica terra
& hobis, quæ Canonici pertinebant, &
in Hemibofun cum Salica terra & ho-
bis & in Goldabun cum Salica ter-
ra simul cum illa hoba quæ illi adjacet,
cujus decima tunc in mea vestitura erat,
quod & ita feci, ea scilicet ratione, ut mi-
hi contra donarent quicquid in Lienze-
wilare habuissent, & in villa Buoch hoba

I 2

unam,

unam, & in Synaba curtilem unam
final cum adjacente prato, & quic-
quid habuissent in styvicula, quæ dicitur
Tegeramos inter Synaba & Glo-
ten, quod & ita fecere, & ut firmior &
credibilior omnibus in futurum mane-
ret, placuit inter nos chartam pacatio-
nis ex utraque parte allevari, quod
Tuitise Suonbuoch nominamus, cum
manibus Advocatorum nostrorum Isam-
berti & Lantolfi, successores nostros am-
monendo ut absque ullius inquietudinis
serpulo inconversa & stabili omni
tempore in ævum permaneat. Sig. Sa-
lomonis Episcopi & Hartmuti Abbatis
qui hanc chartam pacationis fieri de-
creverunt. sig. fratrum Monachorum,
Perenbart, Rimeding, Ioh, Erfolt, Sig-
na fratrum canonicorum, Henno, Et-
cho, Tugeman, Hartprecht, signa cete-
rum testium, Hartpert, Engilbold, Sa-
nos, Vinto, Wetti, Starcafrid, Ruob-
bert, Thietbold, Ruohpert, Werdo,
Hugebrant, Otto, Wolfram, Miloh,
Herzog. Actum in villa Romanishorn
Anno regnante Imp. Carolo II. sub Co-
mite Adalberto, mens. Iun. die Vene-
ris, indictione XV.

*Ego Ercho indignus Archi-
presbyter jussus scripsi.*

TRes Salomones Episcopos non ma-
gno temporis intervallo sedes Con-
stantiensis habuit: primum sub Ludovico
Pio honoratum virum, secundum Junio-
rem cognominatum sub Ludovico Juniore
& fratre ejus Carolo Calvo, cujus hæc
charta meminit, quo cum monachi San-
gallenses gravissimam discordiam exercue-
re, non ea modo causa, quod exigere qua-
dam præfatiis à nostris videretur, sed illa
quoque, quod vel illa ætate (ut diximus)
cenobiis opulentioribus invisum erat fa-
ctum Episcoporum nomen, & odio, ut sic
dicam. Vainiano dissentiebant Episcopi
& Abbates: Tertium, qui simul & Epi-
scopus Constant. & Abbas S. Galli & Au-
gust. Majoris fuit, minime malum præsu-
lem, à quo parochia altera oppidi nostri ad
D. Magnum Arnulpho Imp. consentien-
te fundata est. Regum enim & Imp. ut ali-
bi quoque diximus, non Pontificum con-
sensu illis sæculis Francia & Alemannia Ec-
clesias instituebat, neque aliorum quam
Regum jus illud investituræ, quod vocant,
erat. Unde & in hac charta *vestitura* in-
telligitur jus possessionis concedendæ, quod
Episcopi Abbatesve à Principe acceperant,
nisi videri queat *vestituram* hic dici, quæ
vulgo *Lehen* dicitur. *Salica* autem terra
dicebatur, cujus hereditatem soli mares
adibant, nulla proliis parte ejus ad femellas

attinente, veluti lege Salica cautum erat. Et
hodie extat lex sub titulo, *de Alode*, qua vo-
ce quid significatum videatur, à Rhenano
est explicatum. *Tuitise* dixit quod vulgo
Theutonice: nam & *Theodiscæ* lin-
guam illi dicebant, hoc est Germanicam,
die Teutsche Sprach. Alemannis *Suonen*
erat pacificare, reconciliare, transigere. Un-
de *Suonbuoch*, charta id genus conven-
tiones complexa. Extant adhuc villæ illæ
Durgovica & vicus *Romanishorn* vulgo
dictus non incelebris occiduo in lito-
re lacus Brigantini medio in tractu inter
Constantiam & S. Gallum.

Sed & Abbatissæ omne genus
Chartas edebant, quarum unam præ-
cariam vidimus satis longam
hoc initio.

Christi igitur favente clementia,
Ego Irmindrud & Berechtrud ve-
nerabiles Abbatissæ filix Vodalrici Co-
mitis & Perechicide una cum consensu
amicorum nostrorum & cum manu Ad-
vocati nostri Iuoni, complacuit nobis,
ut res quas nobis Engilbiric. tradidit
ei iterum per hanc chartam precariam
præstaremus. In fine autem sic. *Actum*
in loco qui dicitur Abadorf in ipsa Ec-
clesia S. Alexandri Martyris publice
præsentibus istis, &c. in ima autem par-
te sic:

*Ego itaque Notpertus indi-
gnus Presbyter scripsi &
subscripsi. notari diem
Sabbathi III. Kalend.
August. luna XXIIII.
Anno V. Caroli Imp.
Comite vero Adalberto.*

Unde conjicimus, Durgavicas fuisse,
fortassis ejus cenobii, quod proxime
Vitodurum ad Tosam amnem situm est.
Alterum enim, quod supra vicum Ahador-
fad Aham amnem cernimus, non ita vetu-
stum est, ut ejus Abbatissæ intelligere quea-
mus. Habet enim pagus Durgouicæ cen-
nobii puellaria multa tum vetusta, tum
etiam opulenta. Supra autem diximus, in
Abadorf, præposituram quondam existisse,
quæ postea in locum Durgavicum, quem
Vilam nominant, translata videtur, sup-
presso quidem præposituræ nomine & in-
stituto vicario, qui ab Abbate Sangallen-
si redditibus contrahendis aliisque id ge-
nus negotiis administrandis præficeretur.
Wila sanè villa fuit, dein vicus, demum
castrum Comitum Toggenburgiorum,
qui & ipsi Franciæ originis fuisse, postre-
mo

mo cœnobio Sancti Galli pietatis ergo magna ex parte donatum est sub Abbate Chunrado à Buisnang, an. Domini MCCXXVI.

Supra à nobis dictum est de fraternitate monastica & consortio illo operum, in quod non domesticis modo & indigenæ, sed exteri etiam & peregrini homines recepti sunt tanta accessione capitum, ut cœniæ etiam fororum in numero censerentur, præterea & Reges & Nobiles fucata illa communione freti fratres conscripti vocarentur, quod Chronica nostratia palam testantur. Proinde exemplum unum & alterum ex monasterii Sangallensis Annalibus descriptum huc adposuimus, quo & hujus generis chartarum Lectori copiam faceremus. Dignæ enim sunt, quæ expendantur. Acipimus quidem peregrinam, mox domesticam referemus.

Anno ab incarnatione Domini DCCCXXIX. indictione II. Kenouald venerabilis Episcopus profectus ab Anglis, omnibus monasteriis per totam Germaniam cum oblatione de argento non modica & in id ipsum à Rege Anglorum eadem sibi tradita visitans Eidibus Octobris venit ad monasterium S. Galli, qui gratissime à fratribus susceptus & ejusdem patroni nostri festivitatem cum illis celebrando quatuor ibidem dies commoratus est. Secundo autem postquam monasterium ingressus est, hoc est in ipso depositionis S. Galli die basilicam intravit, & pecuniam secum copiosam attulit, de qua partem altario imposuit, partem etiam utilitati fratrum donavit. Posthæc eo in conventum nostrum introducto omnis congregatio concessit ei annonam unius fratris, & eandem orationem, quam pro quolibet de nostris sive vivente sive vita decedente facere solent; pro illo facturum perpetualiter promissit. Hæc sunt autem nomina, quæ conscribi iussit, vel oravit, Rex Anglorum Adalastan, Kenouald Episcopus, Wigbert, Kenun, Cuonrat, Kronolf, Vundich, Keondrud.

Ex annorum supputatione clarum fit, Kenoualdum illum Hainricho Primo regnante Sangallum venisse, impetratum scilicet, annonam, quam vulgo hodie præbendam vocant, & precum communionem, quæ qualis fuerit hoc ipso docetur, quod non nisi paciscentibus, aut liberaliter offerentibus concessa est. Nemo vero inglorius Germanicorum nominum apud Anglos usum, quem hæc Annalis commemorat. Ipsi enim Angli Germani fuere, à hitorico Germanico in ipsam Britanniam translata circiter Valentiniiani imperium: quo

tempore & Saxones Britanniam insulam invalisse notius est, quam ut indicari multis debeat.

Aliud Exemplum.

Anno incarnationis DCCCCL. *Ca-*mes Saxonicus Marchio contra Sclavos vir religiosus, Kero nomine, à liminibus Principum Apostolorum reversus monasterium S. Galli orationis causa visitavit. Qui cum à fratribus benigne & hospitaliter fuisset susceptus, spiritali, ut creditur, admonitus in suam studium sanctæ conversationis sibi corde tenus placere professus est, cepitque humiliter & luctuosissime à patre monasterii flagitare, ut in consortium fraternitatis mereretur admitti. Libras quoque argenti octo loco sancto devote & fideliter obtulit: & si quo pacto vel apud Regem, vel apud quemlibet Procerum proprietatem sive possessionem quamlibet infra terminos Alemannie consequi potuisset, monasterio sine dubio collaturum esse promissit, & in omnibus cœnobii necessitatibus sive negotiis juxta scientiam facultatemque suam tam in palatio, quam in privato infatigabiliter adjuturum. Cujus precibus Abbas cum congregatione annuens omnem consuetudinariam fratrum constitutionem sive in orationibus seu vestitu & vestralibus tam viventi quam defuncto ex integro condonavit, ut hoc nulla posset obivione deleri vel negligetia intermitteri per annos singulos X. Kalend. Aprilis (quomodo hæc & expetiit & obtinuit) commemorationem ejus inter sacras missarum hostias sanciturum est fieri, hanc denique passionem in regala monasterii inscriptione firmari.

EX anno incarnationis Christi, cujus hic mentio fit, colligimus Abbatem Cralonem ad hunc modum cum Kerone Marchione pactum fuisse, quo anno Ottho primus etiam dum Rex ingenti cum exercitu Italiam ingressus tractum illum circum Padanum, quem veteres togata Gallia tribuerunt, subjegavit, quarto decimo demum anno Romæ à Joanne Pontifice una cum filio Otthone coronatus. Potuit igitur Kero, soluto Otthonis exercitu, Romam proficisci, atque inde reversus Rhetis jugis superatis Sangallum divertere. Mirum autem in illis sæculis factitiam illam monasticorum operum communionem tanto in pretio habitam fuisse, ut haud temere ullis nisi eximie donantibus, aut aliquo grandia pollicentibus paciscentibus concederetur, & nostros (Francos dico & Aleman-

nos) sic involvierre potuisse, ut labes & fordes, humanam puto iustitiam, auro, argento, agris, mancipiis comparare & suam facere maluerint, quam iustitiam Christi, & illam verè Ecclesiasticam bonorum omnium *xaritas*, quam in Symbolo profitemur, vestigare &prehendere, quæ profecto nec auro nec pretio ullo venit, sed emptore reiecto gratis datur, nec ab ullo prehenditur, nisi gratis eam sibi offerri exhiberi; sciat & intelligat, damnatis interim & anathemate percussis, qui suam iustitiam tam operosam divinæ iustitiæ, quæ fide est, si non præferunt saltem æquant, vel divina gratis accepta ad quæstum & nundinationem abutuntur, negotiantes in templo Domini, & oves Christi religionis prætextu deglubentes. Monachi enim horum seculorum non solum suam opera invitabant omne genus mortales, redemptibilia videlicet ad vitam & satisfactionem, sed opus etiam elemosinæ in se collatum ita extollebant, ut haud temere ulla in parte rectius locatum videri deberet. Solam enim & maximam elemosinam iactabant, qua collegiis monasteriisque subventum fuisset. Quod ipsum veteres chartæ fuisse testantur, quarum unus exordium modo (ne fastidio Lectori essimus) adscribere libuit, quod hic habet:

Dum fragilitas humani generis pertineat ultimum vitæ tempus subitanea transpositione venturum, oportet ut non inveniat unumquemque imparatum, ne sine aliquo boni operis respectu migret de seculo, nisi dum in sua potestate consistit, præparet sibi viam salutis, per quam ad æternam salutem valent pervenire. Igitur ego Reginus frater tuus pro Dei timore, vel remedio animæ meæ, & animæ filii mei Perchtoldi, &c. Scripta vero fuit charta Anno 1. imperii Caroli, Regni autem XXXV. sub Erlouino Comite. Unde satis constare puto, qualem opinionem Monachi animis hominum infuderint. Exultationem tamen mereri Principes Francos, supra est dictum, qui certo destinatoque animo religionem Christianam suis illis conatibus & expensis non aucturi solum, sed culturi etiam erant: aliam autem, quam excolerent, quamque audirent facerent, non habebant, quam quæ ipsis ad fidem nuperrime conversis fatali illa temporum calamitate fuerat oblata. Ad hæc non parvam utilitatem consecuti sunt in disciplina & doctrina monasteriorum veterum, quæ exilis & modica, licet multis in cenobiis fuerit ac vix digna æstimatione, vi veterum, hoc est eorum, quæ ante Gregorium floruerunt, Ecclesiarum cum doctrinam & eruditionem, tum etiam fidem & pietatem contempleris: tantamen & talis fuit in gente illa inculta & barbara; nec ita pridem ad religionem addu-

cta, ut hæc ipsa sine illa parum constatura videretur. Quare & Nobiles & privati homines ingenti illa errorum, ut sic dicam, inundatione velut torrente quodam abrepti, quam optime locatas putabant opes suas, si eos in cæcis illos monasticos, fucata videlicet operum & ceremoniarum observantia, contulissent. Arbitrabantur enim homines Franci & Alemanni, candidi quidem, sed barbari, & nuper ad Christi fidem conversi, iustitiam vitæ assequi se opere horum tam liberali, neque non ut minus pauperibus largiebantur, qui tamen nec egerint, nec ærumnosi aut miserabiles erant, sed ultro & sponte pauperes, quorumque majores homines minime mali divitiis ut noxias, & adversas religioni jam dudum exploserant, non ignari, quanto opere Dominus studium divitiarum in Pharisæis damnavit, & quem in finem erumpere soleat immodica rerum cupiditas de qua infra differemus. Nunc ad *Keronem* veniendum *Marchionem contra Sclavos*, qui haud dubie extimum limitem regni Francorum tenuit. Franci enim Romanos imitati extremis devictarum gentium finibus illustres, & rei militaris peritos viros imponebant, ad coercendas videlicet finitimorum incurSIONES, qui deinde à *Marca* hoc est limite, *Marchiones* vocati, vulgo, quos & *Margrafos* vocamus. *Sclavi* autem ab ortu & meridie Saxones attingebant: ab ortu quidem *Poloni*, & conjuncti à quibusdam *Sclavo-Poloni* postea dicti: à meridie autem *Boihemi*. Ut constare inde possit *Keronem* familiæ *Marchionum Brandenburgensium* fuisse, qui ab ortu *Solis Polonos*, à meridie *Boihemos* finitimos habent, *Scythicæ* originis populos, quorum pars & illi fuere, qui *Danubium* transgressi iustallyrici parte occupata, soli hodie nomen retinent. Quanquam autem ad institutum non attineat: tamen non indignum est memoratu, *Poloniam* & *Bohemiam* hoc Christianismo debere, quod cum ante *Ducibus* parvisset, stipendiariæ scilicet *Germaniæ Imperatori*bus, postea *Reges* acceperint. Primum enim *Regem Poloniæ* acceperit *Hainricho V. imperante*, circiter an. Salutis *MLXXVII*. *Bohemi* autem à *Friedrico I. qui Enobarbus* cognominatus est. Contra *Regna* fuisse constitit, quæ hodie non nisi *Duces* habent, ut amplissimum quondam *Burgundionum* regnum, præterea & *Itolorum Togatæ Galliarum*, quod *Gotthi Longobardi & Franci*, & ex Italia oriundi *Berengarii* multis sæculis administrarunt, hodie in *Ducatus* distractum est. Sed & *Germaniæ regiones* aliquot *Duces* habent & *Margrafos*, quæ quondam vetere historia testante *Reges* habuere, nisi dum olim dicti sunt *Reges*, qui hodie *Principes* aut *Duces*, quod sanè quàm & proxime ad veritatem alludere videretur.

Sequi-

*Sequitur exemplum fundationis
Parochie sub Hainricho Quarto: Quod
quidem apponere libuit, ne non & hu-
jus generis formulam veterem
Lectori exhiberemus.*

Quoniam ex varietate rerum mortali-
um & temporum continuata
proximitate & humani generis debilitate
memoria rerum gestarum oblivionis in-
teptione extruditur, ideo prudens indu-
stria hominum id quod posteritati vo-
luit esse certum, sapissime reliquit suc-
cessoribus suis testamentis confirmatum.
In nomine ergo sanctæ & individue
Trinitatis notum sit omnibus tam fu-
turi quam præsentibus, quod ego Not-
pertus monachorum S. Galli Ecclesiæ
Abbas in novali loco, qui Abbacella
nuncupatur, in convalle circumposi-
torum montium sicut basilicam ad ser-
vitutem Dei condidi, quam & ædifi-
catam à Thietmaro Curienſi Episcopo
cum licentia & rogatu Rumaldi Con-
stantienſis Ecclesiæ Præsulis per legiti-
mam consecrationem loci illius incolis
ad oratorium stabilivi, denique hanc
eandem Ecclesiam præbendam pueri unius
de clauſtro nostro & una Waspenda &
beneficium unius Manſus & omni post
subscriptæ decimationis determinatione
dotavi, à monte Hersberck, ab alpe So-
lim, à Maggeſſalpa, à Becental, à Por-
tarisapla, à Chanperch, à rivulo Bu-
chenbach, ab ostio fluvii Rota usque
dum fluit in Sitterum usque ad originem,
ita ut profluvitas circumpositorum mon-
tium ad eandem Cellam secundum li-
quentiam nivis imminet apertissime de-
terminavi. Hanc etiam dotationem
sacerdoti ibidem Deo servienti banno
Rumaldi Constantienſis Episcopi con-
sensu fratrum nostrorum perpetuo jure
stabilivi. Facta sunt hæc anno ab incar-
natione Domini MLXI. inditione nona,
regnante Rege nostro Hainrico Roma-
norum Imper. anno quarto. Signa te-
stium, Witone Advocato, Oprecht,
Azzo, Tietprecht, Vodalrich, Liebo,
Regonolt, Eppo, Heilman, Wolftracht,
& cæteri complures.

Notpertus hic viceſimus quintus fuit
inter Abbates monasterii Sangalli,
qui primus omnium, quod quidem obser-
vare poterim, Anniversarium suum ita in-
stituit, ut privatim de luogaretur, quod il-
lius peragendæ expensis sufficeret. Morem
enim illum jam tum in orbem invexerant
dogmata magistrorum quorundam, qui
merito & intercessionem monasticæ nihil non
tribuerunt. Porro *Novalem locum* vocat
nuper exculum & habitare ceptum. Ager

enim, qui hodie *Abtzelane* ditionis est,
universus paucis retroactis sæculis monaste-
rii S. Galli fuit, paulo incultior tum quam
est hodie, sed & servitute obſtrictis colonis
ejus, qui tum omnes monastici dicebantur.
vulgo *Berglent*, *Immontani* interim vo-
cati. Verum servilia incommoda primum
quidem armati detrectarunt, haud leviter
afflictis monasterii rebus; deinde ab iisdem
pactionum transactionumque interventu
magna ex parte liberati sunt circiter annum
Domini CCCCLIII, ex quo tempore pri-
mum unum in nomen Abtzelanorum coa-
luere populi aliquot finitimi, qui antea &
foro & judicio erant discreti, coloni tamen
monastici & Abbas imperii omnes. Anno
postea Domini MCCCCLIII. Pagus Hel-
veticus facti. Puto autem *basilicam* vocati
in hac charta, quam nos vulgo *Ecclesiam*,
veteres & *ædem sacram*, & *oratorium*,
item *sacrarium* & *ædiculam* etiam no-
minarunt. Ambrosius *basilicas* vocat do-
mus Christianorum publicis conventibus
consecratas, in quibus sacræ lectiones &
tractatus, præterea & orationes, & missa,
hoc est, cæna Dominica, peragitur: id
quod abunde ex libro Epistoliarum ejus
quinto colligitur. Veteres publicis usibus
destinatas ædes *basilicas* dicebant, in qui-
bus judicia exercebantur, quæ hodieque in
pluribus Italiae urbibus nomine licet muta-
to durant. Verosimile autem primos Chris-
tianos id genus palatii Principum favore
uti ceptisse, atque inde extructis templis
ad cultum Christianum consecratis nomen
basilicarum relicum esse. Sed & illud ob-
servandum, in hac charta verbo quidem
fieri Romanæ potestatis mentionem, sed
Episcopos tantum memorari, ut quorum
tunc temporis integra fuerit iuratum dicece-
con administratio, quæ primum quidem
Hainricho Quinto oppresso, post vindica-
tum investituræ dominum Romanæ dicio-
ni patuerunt. Anni igitur CCCCLXXVII.
sunt, ex quo Abtzelana Ecclesia constituta
est, quæ vetustate tamen omnes alias ejus
pagi vincit, una Herſſova excepta, quam
latis constat sub Carolis & Ludouichis
Francorum Regibus celebrem fuisse, duobus
sæculis antequam Abtzelana conderetur.
Casus autem, vulgo *Kſſ Gäß*, etiam antiqua
est ad vallem Rheni pertinens, à qua parte
& provincialia & Gallica vetera quædam
nomina etiamnum durant. Recentissime
sunt Trogenſis & Tufenſis, & quæ Gruoba
cognominatur, intra sæculi spatium jure vi-
delicet separationis (ut vocant) constituta,
quum antea priores duæ ad Parochiam ur-
bis nostræ, quæ ad D. Laurentium est, atti-
nerent, tertia autem Rorſchahenſem, et
matrem agnosceret. Inveni autem &
Hunduillanam ad ædem S. Leonardi in
nostro suburbio pertinuisse. Ante Abtzel-
lanam

lanam nulla prorsus immontana in illis partibus Ecclesia extitit, sed ad eam, quæ Sangalli est, aliaque præterea quæ in valle Rheini, & juxta lacum Brigantium jacent ab immontanis populis concursus est, statim quidem diebus, ut olim in Alemannia tota, nec nisi ad publicas missas, quæ festis diebus peragebantur. Privatas enim diu ignoraverunt Parochiæ, neque tantum emolumentum ex anniversariis fuit, quantum est hodie, vel ipso Nortperto testante, qui profecto novam illam Ecclesiam tam liberaliter non donasset, si quæstus ille tantopere postea auctus eum, quem hodie cernimus per Ecclesias, locum habuisset. Verum hic de suo attulit Ecclesiæ ad Dei servitum (ut ipse ait) conditæ, quod quidem licet testibus adductis & signato diplomate perpetuo jure in illius possessione & manu esse voluit, non banno modo Episcopi, sed fratrum etiam consensu confirmatum: tamen Nortpert posteri detraxerunt illud jam dictæ Ecclesiæ ausi, quod ille perpetui juris titulo donarat, in eorum incorporatione interveniente sui juris fecerunt, rescissis iemel, quæ ab illo tam sanctè erant constituta. Unde singulis postea annis multam pecuniam decimarum nomine à monachis est exactum, donec Diethelmi Abbatis consensu factum est: ut quod majores sui Ecclesiæ illi abstulerant, Abtzellani denuo redimerent, quod sanè non mediocri pecunia est factum, *Watspende* vox barbara vestium donationem significabat, quas hodieque certo tempore suis Abbates & Episcopi tribuunt. *Watt* Germani vestitum vocant, & *Watman* dictus vulgo, qui pannos vendit. *Spende* autem vox apud nos etiamnum durat, qua annonam certo die certoque dignis pauperibus distribuendam significamus. Quod autem *liquentie nivis* charta meminit, de vulgari itidem & veteri sermone Alamannico detractum est. Antiquæ enim tabula Germanica annis plus ducentis ante nos scriptæ hæc ferme verba habent, *von obnende der Bergen, als der Schnee schmilzet*, ut & Nortpertus decimas ad ea usque montium juga extenderit, à quibus introriorum nives colliquatæ diffunderent. Certè Alpium & fluviorum & montium nomina, quorum hic mentio fit, in pago Abtzellano etiamnum illæsa perdurant. Illud obiter hic memorandum, legi passim donationum chartas, quæ sub Hairicis, Chunradis, Otthonibus usque in Hairichum Quartum, & amplius editæ sunt, testium nominibus fere Alemannicis & Francis, quæ quidem primum sub excessum Hairici Quinti nova illa temporum facies mutare cepit, cum Pontifices exorto ab Imperatoribus investendi jure sanctionibus suis jam in Germania ac mox

paulo regnare cæperunt, illato simul & Hebræorum, & Græcorum, & Latinorum nominum usu & veterum chartarum formula rejecta, & Anniversariorum fundationibus (ut vocabant) novis chartis vitata. Post Gregorium enim Septimum suspensissimæ vitæ Pontificem, Doctores emeritæ Scholastici, qui Gregorii umbras & visiones admirati, insuper & novas quasdam commentari Purgatorii opinionem orbi inmodice commendaverunt. Unde nostris anniversariorum, oblationum, satisfactionumque negotiatio commendata est, quam paulo post & indulgentiæ secutæ sunt: Primum quidem Episcoporum privata, nec nisi præscripto modo & tempore, demum & Pontificum generales & vivis & mortuis attributæ, quæ multis sæculis Ecclesiis Occidentis ingenti cum religionis ruina quæritiosissima nundinatione expilarunt. Atque hæcenus quidem de Collegiorum & Monasteriorum statu diximus. Superest, ut de disciplinæ casu & temporum inclinatione, (quamvis id magna ex parte in operis transcurso à nobis factum sit) pauca quædam subjiciamus.

Constantier autem produnt mediæ ætatis Chronica nostratiam circiter excessum Imperatoris Hairici Terti, saturata jam quadamtenus avaritia, cleri ambitionem longè maxime incruduisse, nec deuisse hinc temporibus Episcopos & Abbates, qui opibus suis, præterea & Principum indulgentia animati jam dum de regnis dominisque instituendis cogitare cæperunt, annis à morte Caroli plus minus ducentis quinque. Post Arnulphum enim & filium ejus Ludovicum ita largæ factæ erant Principum donationes, ut oppida etiam & vici Episcopis concederentur, & Ducatus etiam permitterentur Episcopis. Nam & multis annis Francorum Ducatum, quos Orientales hodie vocant Wirtzburgenses Episcopi tenuerunt, unde & Ducem Franciæ se nominat Antistes ille, sicut Episcopus Alsatiz Landgrafium. Siquidem & in aulis Regum magno honore dignabantur, & plausibilem illum morem prædicandi Evangelii adeo non poluerunt, quin vel Archiepiscopis moris fuerit statim diebus suggestum condescendere, & Domini sermonem Ecclesiis annuntiare. Et tempore, ut tradit Lambertus, monachorum nomen vehementer infamatum est, ad quæstum vielicet & ambitionem convertis cænobitis, quum monachi tamen vel hæc maxime de causa orbi sese commendassent, quod nomine & habitu, sed voto etiam & professione sæculi curis sese & juramento quidem intercedente subtraxissent. Proinde, ut idem author scribit, miratus est mundus, unde tantus pecuniarum scateret fluxus, & quædam

vius, unde Tantalus & Cræsi opes in privatos homines congestæ fuissent, in eos (inquam) homines, qui crucis scandalum & paupertatis titulum ostentarent, neque aliud præter victum & vestitum querere se & optare simulassent. Ut profecto ex Deo esse deprehendamus, quod ab Apostolo dictum est, *Avaritiam scilicet, radicem omnium malorum esse*: & verè dici queat de disciplina Ecclesiastica opibus vitata & corrupta, quod est à Satyrico Poeta de Romana parhymonia dictum:

Prima peregrinas obscena pecunia merces

Intulit, & turpi frugerunt & sæcula luxu

Divitiæ molles, &c. -----

Solis enim divitiis omnem morum & religionis vitatæ corruptelam acceptam referimus. Proinde luxatæ jam & fatescenti veterum cœnobiorum disciplinæ novi (quos vocant) ordines succellere. Eodem enim Hainricho imperante sub Victore Terio *Carthusienses* Brunone quodam auctore prodierunt, ærumnosum & inutile hominum genus, & ut equidem sentio, nigra bile gravatum. Mox & *Cistercienses* sub Urbano secundo ab Ardingo quodam Anglo congregati, ac deinde *Præmonstratenses* Norberto Lotharingo auctore, & *Chamaldulenses*, quos Rominaldus Ravennas instituisse fertur, postremo *Vallis Umbrosæ* fratres à Florentino quodam Guilberto, Gregorio VII. Pont. qui & ipse monachus fuerat probante, informati, ita Regulam Benedicti arctiore quodam & reconcinato vitæ genere sunt professi, ut pristinæ disciplinæ normam licet aliis atque aliis ritibus diversam fidenter quadam ostentatione sibi arrogarint, homines nimirum & suis & humanis decretis nixi, atque id quidem annis minimum centum quadraginta ante exortam *Mendicantium* religionem, quæ Fridetico Ænobarbi nepote imperante primum omnium ab Honorio Tertio Pontifice, ut alibi quoque diximus, probata & confirmata est, annis abhinc plus minus trecentis octuaginta. In tantum enim hominum, quorum ante meminimus, mores magna parte refrixerunt, ut aliis profus opus esse videretur, qui vitam scilicet Christianam de proximo instaurarent & exprimerent. Ita enim de monachismi iustitia sibi vulgus Christianorum pollicebatur. Unde factum, ut rarus esset titulus obervantiæ monasticæ, nec nisi paucis cœnobiis tribueretur, quæ specimen quoddam veteris disciplinæ exhibebant: quemadmodum hodie *Franciscani de observantia* à Bernardino reformati cognominantur.

Tom. III.

tur. Unde intelligas, *Minores fratres* suam regulam non observare, atque inde *fratres Minimi* prognati videntur, qui non ita multis annis durant, adeo humiles, ut nec abjectius illis nec inferius quiddam esse amplius queat. Jactatam enim illam & humanis regulis fultulam in perfectionem nunquam diu præstiterit & hypocritin prodiderunt studia, quibus hoc unum semper quasitum est, ut in otio, quiete, & iacuitate viveretur. Adhæc & Principum favor tentatus & impetrata diplomata haud aliud ipeccantia, quam ut extra telorum jactum essent, nulloque turbante pacto frui, & ad cumululum adjicere liceret. Opum enim parandarum viam jam & modum discerant, qua vel una causa primum omnium vetustis monasteriis ad opes & sæculum conversis ordines illi, quorum meminimus, subinde alii ex aliis enati & probati fuerunt, nec id quidem sine grandi melioris disciplinæ pollicitatione & spe, quam & ipsam tamen utcumque non semel nec uno in loco reformatam eadem pestes adortæ sunt, quæ priora se & antiquiora cœnobia subverterunt. In tantum autem jam inde ab initiis cura omnis divitiarum in monachis ex professo est damnata, ut qui postremi existerunt ordines, tanquam in contumeliam priorum cœnobiorum pauperes se & medicantes cognominari voluerint: ut inde satis liquere possit, quibus & fontibus varietas illa monachismi tot speciebus & formis distracta emanaverit. Quod si Regum & Præfulum curæ ea severitas disciplinæ retinendæ postremis in sæculis durasset, quam priora sæcula cœnobiis Benedictinis suo in ordine conservandis coercendisque adhibuerunt, fortasse non nisi Benedictinos monachos, quorum plus satis iustus numerus erat, hodie haberemus, nec conditios mercenariosve, aut meritorios, immo ne Magnates quidem, sed tales, quales primos illos fuisse supra à nobis memoratum est, ferremus. Quod si qui sunt, qui examina illa cœnobiorum aliis causis, unde enata sunt, adscribant, nihil refragantur, siquidem minimè nos lateat, quid operum nobis & meriti persualio in orbem intulerit: sed monemus interitum, meminisse velint, vel iis ipsis de causis instituta cœnobia recentiora tantum à doctrinæ puritate defecisse, quantum vetustiora suis consiliis relicta, jam olim à majorum suorum continentia & parhymonia defecere. In totum autem causam omnem corruptæ disciplinæ video à Chronographis sedi Romanæ tribui, quæ præterquam quod paucorum existimationi nomen religionis concessit, & hominum doctrinæ inæstimabili sumptuum onere Ecclesiis imposito raras habuit.

K

Quan-

Quamquam illa parte longè magis nocuit, quæ ab annis Gregorij Sexti adeo ambitioni & avaritiæ cessit, ut nihil Romæ non venale factum sit, & sedes illa vetus tot virtutum præconiis laudata, à multis non Apostolica, sed plane Apostatica & Simoniaca diceretur, & verum esse demum constaret, quod Hieronymus supra Oseam scribens, observasse lex temporum decursu tradit, quod non nisi Sacerdotes Ecclesias scandalis suis sciderint. Apex ipse Pontificalis non jam virtuti & merito; sed muneribus largitionibusque patebat, Clerusque & populus, penes quos vetus illud jus electionis manebat, studiis artibusque corruptus & distractus in partes, non iudicio, sed favore agebat à tanto nonnumquam furore exagitat, ut & cæde & sanguine multorum Pontifices legerebantur, & Hainricus Tertius factionum studiorumque immanitate commotus quinq; ordine Episcopos natione Germanos illi sedipræfecit, hoc modo factionibus occurrurum arbitrat, qui tantum tamen non profecit, quoniam suo etiam favore electi miris modis fuerint vexati. Atque hæc quidem ambitionis erat materia, quum interim terris regnisque occupandis avaritia studeret: quæ ipsa dum donationum, & patrimonii titulis nihil non vindicare Romanæ Ecclesiæ nititur, neque æquo illud ipsum animo ferre Principes Romani possent, in hærenam illam plusquam gladiatoriam descensum est, quæ Episcopos illos adversum Imperatores & Reges longe gravissimo Ecclesiasticæ disciplinæ calu, præterea & ruina Ecclesiarum Orientis mutuis odiis dissidiisque enatis miserrimo spectaculo commisit. Ceterum est enim ex eo tempore, quo Romani Episcopi ambitione superati, ministerii humilitate rejecta, ad regna dominatiæ aspirare cœperunt, nunquam postea quicquam pacis aut quietis habuisse cum Imperatoribus vel Orientis, propter monarchiæ studium, cum subijci sibi Græcæ Ecclesiæ flagitabant, vel Occidentis propter Italiæ urbes & jura ab illis petita invasque, quæ paulo ante ditionis Cæsarum & Imperatorum fuissent: Accessit malis bellum istud, quod Urbano Secundo suo favore pro Syriæ & Palestina defensione tempore Hainrici Quarti adversum Saracenos à totius Occidentis Principibus susceptrum est. Quod quidem quale fuerit, non est meum decernere, quum exiris ipse docuerit, nec pie admodum cœptum, nec prudenter gestum fuisse, etiam si summis per initia atque etiam sanctis viris, inter quos & Bernhardus fuit, plus satis arriserit, nulla arbitror magis causa, quam quod dignus videretur locus ille, in quo redemptionis nostræ mysteria consummata fuissent. Illud constat, publica Christiani no-

minis ignominia defuisse, cum jam ab Urbano Secundo usque ad excessum Nicolai Quarti & regnum Rudolphi Avidi purgenfis, hoc est, annis ferme ducentis, gelum esset, centenis amplius milibus nostratum delideratis, ut interim innumerus Nobilitatem tum regnorum aliorum Europæ, cum præcipue Germaniæ, quæ peste, fame, ferroque non ab hostibus modo, sed à nostris etiam, hoc est, Christianis hominibus, per Italiam, Pannoniam, & Græciam extincta & confecta est, non censamus. Post bellum enim inceptum, cum adversis rebus nostri premerentur, nec satis Ducum consiliis succederet, & exercitus partim cædibus, partim morbo attereretur, id juris & autoritatis sibi Pontifices tribuebant, ut & crucis prædicatione cum indulgentiis eo tempore naus, omnia peccata condonantibus populum & anathematis etiam intentione Principes ipsos & Imperatores urgerent, quo seie ad terræ sanctæ & patrimonii Christi defensionem accingerent. Observatumque in eo negotio, hoc intentus quosdam illorem invidia velut ad lanicem petitos, quo vehementius suspecti illis & exoti fuissent. Ea causa factum putant, ut & Fridericum Primum, clarissimum Principem, secundo jam in Syriam euntem amiserimus: Chunradum autem Imperatorem ejus nominis Tertium, & Fridericum Secundum agrè receperimus: ut domestica interim damna, quæ abentibus Imperatoribus illata sunt, taceamus. Notata vero est à fide dignis scriptoribus Gregorij Noni perfidia, qui Friderico Secundo magnanimo Imperatori cruce signato, & in Syriam profecto, Apuliæ regnum magno exercitu conscripto, suam in potestatem redigere est conatus. Quod ut facilius allequeretur, rumorem per Apuliam de Friderici morte finxisse & sparsisse dicitur. Unde Apuli commoti adeo consternati sunt, ut urbes multas, quæ antea summa in fide Imperatorum manerant, repente ad Pontificem detecerint. Germanosque Syriæ remeantes vario mortis genere trucidarent, ut merito exclamaret Abbas Urpergensis in Chronico suo: *Quis tanta fulta recte considerans non deplorat & detestetur, quæ indicium videntur, & quoddam portentum & prodigium ruentis Ecclesiæ*; Et ut constaret, eo bello rem suam agere Pontifices quosdam, & ipso tantum exilio quodam in eos, quos odissent, abuti, Gregorius ille Nonus (ut idem Abbas scribit) literis de decennali pace inter Christianos Syriæ & Saracenos per Fridericum Secundum pacta & confirmata acceptis & perfectis, adeo indignatus est, ut diploma ipsum imperatorium miro cum supercilio abjecerit, & respuerit. Porro quum Orbis

prope totus anathematum Pontificiorum religione teneretur, juramenta quaecunque excommunicatis Principibus facta remitterentur, cum interdicto, ne quis tueri aut recipere adesse ulla consuetudine aut familiaritate illi vellet, qui anathemate percussus esset: postremo excitatis laudatius quod si excommunicatis aut devotis pontifibus damno esse pergerent, ita plerumque clarissimi Imperatores dubium quam iusta causa maximis periculis involuti sunt, ut re ipsa non excommunicati, sed proscripti potius, & Episcopi illi Romani in tanta ferendi licentia non Episcopos, hoc est Christi vicarios, sed Syllas magis & Marios agere viderentur. Paichalis secundus nuncio de Heinrichi Quarti morte & sepultura accepto, Episcopum Juliacensem in communionem recipere soluit, nisi cadaver Imperatoris, quod in monasterio quodam condiderat, exhumatum summo a omni funebri pompa in terram in consecratam defoderet, unde postea filii commiseratione rursus exhumatus & in Ecclesia Spirensi sepultus est. Antea quidem idem & Hildebrandus fecerat, palam minitendo vel moriturum sese vel Heinricho & regnum & animam ablaturum esse. Innocentius quoque, Tertius vehementis & ultor animi Philippum manuissimum Imperatorem Philippum Friderici Primi filium, incertum, quibus de causis tanto odio infectus est, ut Episcopum Sutrinum legatione apud Philippum sanctum episcopatu privavit, & in insulam relegavit, non alia de causa, quam quod sacer interdictum, & ab Ecclesiastica communione exclusum humiliter orantem restituit: Adolphum autem Archiepiscopum Coloniensem ob coronatum Aquis Philippum Episcopatu deiecerit, Brunone Bunnensi Preposito in ejus locum surrogato. Constituerat enim, neque clam habebat, hoc se brevi acturum, ut aut Philippo diadema eriperet, aut ipse contra Pontifex suo careret quod audivit se Romae sub ipso Innocentio Abbas Urspergens in litteras retulit. Quin etiam militum cruce signatorum opera & auxilio adversum Philippum fautores in Italia usum esse constat, qui crucem tamen non contra Imperatorem, sed Saracenos vestibus suis attulerunt. Ad illum igitur modum agitis vexatique Principibus, quum omnium ordinum studiis factionibus omnia arderent, saepe accidit, ut illi contra rei indignitate commoti, non Italiam modo malorum fontem, sed ipsam etiam Germaniam igne, ferro, caede vastarent. Postremo autem transmarinis expeditionibus domesticisque bellis & detrimentis exhausti sumptuum partem a Collegiis &

Monasteriis exigere, plerumque in beneficium (ut vocant) elocatis Ecclesiarum redditibus decimisque impignoratis, non raro & illis severius habitis, qui Pontificum sese studiis factionibusque immiscuerant. Unde demum ratio inita videtur, ut decessis Imperatoribus & Regibus dissimili Episcoporum & Abbatum Germaniae in Pontificum & sedis Romanae dignitate & potentiam inclinare, ac deinde totos subieceret sepe liberatis assequendae acceperint. Cui rei magnam occasionem dedit interregnum illud, quod a Friderico Secundo usque in Rudolphum Avindspurgensem viginti tribus annis duravit. Post oppressos enim in Italia Friderici filios, Chunradum & Chunradinum, rebusque imperatoris raptore afflicis & conculeatis, nemo repertus est vel maximorum Principum Germaniae, qui consilium cum Pontificibus, rerumque famae adeoque vitae periculo praesens imperii habens voluerit. Interim admissa per Germaniam Pontificum auctoritas in dies magis ac magis irrepsit, donec adeo vires crevere, ut contra molientes aut sentientes, quam illa sanxisset, anathemate ferrentur. Admissi & Canones illi nuper nati, quorum praescripto universae rerum Ecclesiasticarum dispensationes administratae. Tum primum immunitate Ecclesiarum liberius obtenta, rebusque in totum ita firmatis & constabitis, ut (quod diximus) ne hincere quidem contra, nequid facere cuiquam liceret, amplius locus avaritiae, ambitioni, & ipsi antea alia simoniae concessus est, uique adeo ad opes & questum omnium animis conversis, ut parum esse religiosi viderentur, qui idem divites non essent. Quare & Mendicantium postea fratrum professio laudata est vulgo, quia contemptrix opum videretur. Tunc primum Romana sedes post multos variolque conatus seu triumphans suo voto potita est. Sola Graecia obsistit, quo minus de Monarchia illa laboriosissimum qualita triumpharet. Igitur Philippo Friderici Primi filio, & Friderico Secundo nepote ejus imperantibus, quum venalia omnia facta essent, neque amplius sumoniae Antistes pueret, urbe ipsa Romana iudice jam & aestimatrice litigiorum omnium constituta, repente ita crevere opes, ut quidam minime malus Propheta encomium illi urbi recineret, quod apud Urspergens in haec verba legitur:

K 2

GAUDE

Tom. III.

GAUDE MATER NOSTRA
ROMA QUONIAM APERIUN-
TUR CATARACTÆ THESAU-
RORUM IN TERRA, UT AD
TE CONFLUANT RIVI ET AG-
GERES NUMORUM IN MAC-
NA COPIA.

LÆTARE SUPER INQUI-
TATE FILIORUM HOMINUM,
QUONIAM IN RECOMPENSA-
TIONEM TANTORUM MALO-
RUM DATUR TIBI PRECIUM.

JOCUNDARE SUPER AD-
JUTRICE TUA DISCORDIA,
QUIA ERUPIT DE PUTEO IN-
FERNALIS ABYSSI UT ACCU-
MULENTUR TIBI MULTA PE-
CUNIARUM PRÆMIA.

HABES QUOD SEMPER SI-
TISTI, DECANTA CANTICUM,
QUIA PER MALICIAM HOMI-
NUM NON PER TUAM RELI-
GIONEM ORBEM VICISTI.

AD TE TRAHIT HOMINES
NON IPSORUM DEVOTIO,
AUT PURA CONSCIENTIA,
SED SCILERUM MULTIPLICI-
UM PERPETRATIO ET LITI-
UM DECISIO PRECIO COM-
PARATA.

Extra enim controversiam est, nullam unquam Ecclesiam Apostolicam, quas plures tamen & inelytas & Asia & Europa habuit, vel suo, vel Apostolorum nomine urbium terrarumve dominatum affectasse, aut ulla parte ejus opes possedisse, quas omnium postremo Romana Ecclesia possedit. Non tulisset enim primi illi Christiani Principes religionis nomen hisce rebus gravari, quas postremo Imperatores religionis maxime nomine invitati Ecclesie indulserunt. Hinc illud manavit, quod ætate nostra habitum ornatumque Pontificibus, ut infulatam veteribus, nec ab Apostolis, sed gentilibus potius transumptum, approbarunt, quod ante alios dudum & Pomponius Lætus fecit, sed adeo oblique, ut pauci animadvertenter. In vita enim Diocletiani, quam Romæ scripsit, Diocletianum divinos honores Imperatoribus Augustis habebendos præcepisse, quinque priores ut Consules salutarerent, ipse primus adorari se Persarum more voluerit, velut in eo esset celestis Majestas. Illi enim Principes suos Reges Regum appellant & adorant. Adhæc cum Imperatores antea manus exosculandas nobilibus præberent, post autem suis manibus leuarent ad oris osculum (vulgius genus exosculabatur) Diocletianus edicto sanxit, uti omnes sine generis discrimine prostrati pedes exoscularentur: quibus etiam venerationem quandam

adhibuit, exorans calciamenta auro gemmisque & margaritis, quod fecisset antea & C. Caligulam memorant, & Hellogabalum gemmas nobilissimorum artificum calciamenti applicuisse Lampadius in vita ejus prodidit. Sed & Gallienum gemmatis caligis usum esse constat. Eundem ornatum Diocletianus immiscuit vestibus, ut Augustior esset, & cum contentus esse debuisset (inquit Latus) quibus priores fuissent insignibus, que Priscus Tarquinius accepta ab Etruscis indixit, reperit ex ipso habitu uti Deus haberetur, majorique sumptu vanam Asfacis gloriam superaret. Et eodem loco: Reges (inquit) Persarum thiarum, qua utebantur, tribus coronis exornabant: subindicans (nisi fallor) habitum illum & ornatum Pontificum non ita pridem indutum, præterea & morem osculandorum pedum & thiarum coronæ triplices, nec à priscis Ecclesie Romanæ Antistitibus, longe minus ab Apostolis & Christo, sed impiis ab Imperatoribus translatum, atque his maxime, qui Ecclesie Christi hostes immanes fuissent. Culcitra autem sublimem veli patricie dignitatis quondam insigne erat, mox Republicæ rebus collapsis Regibus & Imperatoribus Francorum honor ille concessus est. Unde & Pipinum & Carolum Magnum à Stephano consensu P. R. Patri- cium dictum legimus, ut postremo & hunc honorem in se Pontifices rerum Romanarum potiti transulisse videantur, qui ex toto tamen nihil habere credunt, quod veteri Christianæ & Apostolicæ disciplinae respondeat. Petrus enim in Actis Apostolorum Centurionis nuncium levavit dictitans peccatorem se esse, tantum abest, ut sibi quicquam honoris arrogarit. Sed Pontifices, qui quod sunt, dissimulare nequeunt, & fere agunt quod Epicurus, qui (ut est apud Ciceronem) virtutis nomen commendabat, cum interim non nisi voluptatem & delicias prostereret, & C. Gracchus, qui cum largitionibus effudisset ærarium, verbis tamen defendebat ærarium, minime dissimile illis, qui Curios simulant, & bacchanalia virunt. Quæ quidem non hæc causa dixerim, velut opes noxias Ecclesiis existimem, qui tantopere prædam illâ damno, quam avari homines incorporationis titulo maxima cum jactura ministrorum & pauperum per Ecclesias Christi proximis primum annis crudelissime exercebant: sed hæc magis causa, quod in divitiarum Ecclesiasticarum administratione nulla majoribus nostris antiquior cura fuit, quam ut opes possiderent, & egentibus largirentur, non autem ab opibus obfessi captivi tenerentur, nihilque non permitterent avaritiæ, quæ, ut verissime est à Paulo dictum: *Omnium malorum radix est*. Illud admiratione dignum, in illo tempore solas indulgentias, quæ

quæ proximis seculis longe omnium Pontificalium mercium quaestuosissima fuerunt, primum gratuitas fuisse, & sine pretio oblata, verum solis illis, qui cruce assuta voto se tuenda terræ sanctæ obstrinxissent. Sunt qui tradant, adeo largas tum fuisse & faciles, ut inde pravi & scelerati homines post cruces assutas audaciores facti nullo non iniuriæ genere grassari & nocere perrexerint, hac una fiducia proposita, impune videlicet quicquid liberet, si crucem assuerent. Et erant concionatores, qui dogmatis inauditis insecabant homines, quo libentius domo, uxore, liberis, relictis, atque ipsa etiam vita semel desponsa in Syriam navigarent. Quæ de re qui velit Urspergensis legat in Friderico Secundo. Mihi sanè satis magno indulgentias redemisse videntur, qui vita & sanguine illas redemerunt. Ad institutum autem ut revertamur, post Rudolphum Primum omnium ex Comite Regem in Synodo Lugdunensi, Gregorio Decimo favente electum, quum jam Syriacæ expeditiones interquiescerent, multum publicis motibus insulsiatibusque detractum est: quanquamne sic quidem sedatis partium animis, quin admisso jam & recepto more crebro ad arma recurreretur, neque illius finis esset studiorum & factionum non modo in Italia parente dissidiorum, sed ipsi etiam in Germaniis, quarum Episcopos & Abbates tanta colendarum Pontificum religio cœperat, ut piaculi loco habitum fugire, ab illorum decretis placitum velatum digritum discedere. Quæ res Regibus nostris Imperatoribusque magno sæpe damno fuit, non metu tantum excommunicationis, quam quibuslibet de causis inflictam à Pontificibus illi magno studio ratam habebant, sed furore etiam dissensionum & odiorum intestinorum, quæ nostros paulo amplius imperii dignitatem adversus Pontificum insolentiam vindicatos supra modum gravabat. Nihil minus & Galliarum æstuabant, quarum Regem Philippum Bonifacius ille Octavus sacris interdictum regni simul jure dejecerat. Verum Bonifacio interfecto, & restituto Philippo, quum mutatis jam rebus quinque ordine lecti Pontifices Italia atque ipsa Apostolorum sede Roma neglecta, perpetuis sexaginta annis in Galliis agerent, Urbemque & Italiam non nisi per Legatos & vicarios administrarent, subinde inter nostros & Pontificios fomenta illa vetera bellorum exarere. Imperii enim dignitas jam olim ad Germanos translata, tametsi interregno illo supra à nobis memorato non parum per Italiam affecubuit, quin nuperissimi Imperatores Rudolphus Avindurgensis & Hainricus Septimus Lutzilburgensis in Hetruria atque Italiae agris & urbibus vica-

rios suos, quostum *Augustales* cognominabant, haberent, quorum opera & tributum veteri more exigebant, & urbes imperiales in fide retinebant, quanquam nonnullæ potentiorum urbium dubium rerum novitate, an veteri magis Germanici nominis odio, an (quod verosimilius iudico) æmulatione & contentione factionum rebelles factæ non pecuniam modo imperatam recularunt, sed ipsam etiam imperii jugum detrectare: cum quibus antea quidem Rudolphus per Legatos, deinde & Hainricus ipse cum exercitu Italiam ingressus vario eventu belligerant, deum Hainrico clarissimo Principe per venenatum Eucharistia panem de medio sublatum Ludewicus Bavaria Princeps, vir non prudentia modo, sed fide etiam & magnanimitate insignis imperii dignitate adeptus, quum videret res Italicas tot artibus studiisque & factionibus collapsas, misereretur imperialium, longe instructissimo exercitu haud alio consilio Italiam ingressus est, quàm ut urbes terrasque, quæ in fide mansissent, adversum Pontifices tueretur & confirmaret, rebelles autem & ingratos ad obedientiam imperio prestandam reduceret. Verum hæc quidem agentem & finientem vicarii Pontificii apud Joannem XXII. tum in Galliis agentem, velut suspectum rerum novarum, & in Petri patrimonium inbiantem detulerunt. Unde homo hic natura vehemens & impatiens, plenusque irarum & inextinguibilis avaritiæ, summum virum ut hostem Ecclesiæ sacris interdicere, simulque (quod majores sui sepe fecerunt) à sacramentis absolvere, quicumque ei fidem ullam jurasset, præterea eodem banno damnat, qui cum damnato jam & diris devoto communicare fuissent ausi. Unde rursum incendium ingens eodem de cinere & favillis iterum erupit, unde priora Pontificum & Imperatorum bella nata fuerant, & finitum videbatur malum Joannis morte, nisi oleum camino secuti Pontifices insudissent. Benedictus enim XII. Joannis sententia probata tanto fastu imperii dispensandi jus & potestatem sibi vindicavit, ut oppidis etiam imperialibus per Italiam vicarios imposuerit. Clemens autem Sextus, qui Benedicto breviter mortuo successit, non contentus prius injuriis contumeliisque, Carolum Boemiam Regem Imperatorem declaravit, negotio confestim dato, ut Ludovicum nullo non loco quantis posset viribus insequeretur & premeret: cujus postea successibus & ille oppressus, haud multo, post ex humanis excessit, postremus omnium Imperatorum Germania, qui fulminis illius Pontificii, videlicet banni telum & fulmen sensit. Postremus enim omnium fuit, qui iura imperii per Italiam vindicare, adeoque instaurare

rare conatus est, Carolus enim Quartus Ioannis Luzelburgii filius, qui Ludovico Bavaro successit, dubium rerumne desperatione, an invidulgentia immodica, quam beneficentia tamen fuso leniebat, an quod vero proximum videtur, avaritia adductus, vetera iura imperii cum urbium multarum largissime numerantium libertate commutavit. Quod ipsum & Rudolpho vitio verum est, cuius benignitas & Hainrico & Ludovico clarissimis Imperatoribus non parum nocuit, multis urbibus ad rebellandum hac maxime spe animatis, quod aliis pecuniarum offerentibus hoc modo libertatem obtigisse animadvertissent. Ita brevi tempore indulgentia Imperatorum factum est, ut ne micam quidem, quod equidem sciam, Italia hodie imperii nomine Germania pensitet, quæ intra annos tamen trecentos magna parte Germanis Imperatoribus tributaria fuit: contra vero Germania hucusque opes immensas Imperatoribus & Pontificibus numeravit, quæ tribus tamen, aut ad summum quatuor retro sæculis omnium Pontificiarum exactionum immunis fuit. Quorum quidem omnium potissima causa fuisse existimatur persuasio illa publicæ defensione, potestate, & auctoritate Pontificis, de dogmatibus quibusdam scholasticis prognata, quæ mox & ipsi in suis decretis decretalibusque, ut vocant, confirmarent, & postremo glossatores & interpretes securissima quadam fiducia exfenderunt. Unde & Petri patrimonium ita auctum est, ut hodie summa duodecies centenum millium aureorum Italicorum æstimetur, præter fortuitam illam usuram, quam litigia & collationes dispensationesque Pontificiis officiariis numerant & pendunt. Sub Hainrico Tertio, hoc est, Anno Domini ML. ca. etiamnum & dignitas & potentia Imperatorum Germaniæ per Italiam erat, ut de illis anathemate feriendis ne cogitatum quidem à Pontificibus videri queat. Mox Pontificum rebus Imperatorum benignitate paulo amplius firmatis, quum conceptam jam animo dominandi libidinem res modicæ nullo modo satiarent, Primus omnium Imperatorum Occidentis Hainricus ab Hildebrando longè procacissimo viro, qui Gregorius Septimus dictus est, sacris est interdictus: cuius sententiam secuti aliquot Pontifices, ratam habuere, nullis magis causis, quàm quod investitura jus jam olim Carolo, & aliis Regibus Imperatoribusque tributum retineret, neque obsequium præstaret sanctæ Matri Ecclesiæ, præterea expeditionem contra Saracenos pro tuenda Syria summo perè dissuaderet, quam Urbanus Secundus eo vivente in concilio Lugdunensi summo conatu reliquis ordinibus persuaserat. Ante quidem & Lotharium Iuniorem excommunicatum

ab Adriano supra libro primo diximus, sed iusta causa, quod divino jure reclamante legitimæ uxori aliam superinduxisset. Post Hainricum autem Quartum filius ejus Hainricus Quintus, qui parentem tamen in gratiam Pontificum pro hoste habuerat, ejusdem rei causa Ecclesiastica communione privatus nec absolutus, antequam oppressus, & ad cedendum coactus. De qua re supra à nobis dictum est. Erant tum quidem Episcopi Romani nomine quidem *Servi servorum Christi*, re autem & potestate *Reges Regum*, quippe qui & Reges & Imperatores soli aut ferrent aut probarent, si libuisset, aut fulmine ferirent, si ita eis visum fuisset. Illud in transcurso non tacendum, primum etiam Hainricum Quartum à Gregorio Romani litteris evocatum, quo de criminibus objectis coram Episcopo causam diceret, cum antea de Pontificum criminibus, quæ aut civis Romani, aut Clerici, aut Episcopi alii illis objecerent, non fere nisi Imperatoris auctoritate interveniente cognitum fuisset, quod de vulgatissima historia temporum notius est, quàm ut multis sit inculcandum. Proximo à Principibus loco telum anathematis in eos versum, qui vitrici jam Ecclesiæ aut tributum negassent, quod illa imposuisset, aut sanctionibus decretive non obtemperassent: quin & Episcopis permilla licentia, ut Ecclesiæ, atque etiam singulorum sacerdotiorum reductus censura anathematis extorquerent. Quod ad investituram attinet, fateor equidem satis avarè eam à multis Imperatoribus exercitam fuisse, atque inde Pontificibus occasionem de illis vindicandis relictam. Quæ quidem minus iniqua videri potuisset, si tam parcè & benignè nullo quæstus respectu Pontifices Episcoposque & Abbates elocassent, quàm avarè & cupidè Principes aliquot illas vendiderant. Modò cum orbis clamer, nusquam & nunquam avarius exercitas investituræ fuisse, quàm nostro sæculo, & neque pluris unquam constituisse mytras & pallia, tanto studio pecuniæ ut Cardinalis Volaterranus scribere non sit veritus, *Omnia Romæ venditari, nihilque negari pecunia*: Quis oro Principes illos acculet, quod bellis maxime transmarinis exhausti extenuatè, de bonis Ecclesiasticis partem sibi expensarum sumptuumque resarciverint, quum idem aequales illorum Pontifices fecerint, & hodie Christianissimi Francogallorum Reges veterum more faciant, quoties è re visum fuerit, ab omni ordine cleri tributum nullo refragante exigentes: quis, inquam, divino juri, quo illi nituntur, contra ventre audeat? quis negare, aut ejus præscripto recalcitrare, quod omnes animas illorum potestati generali edicto subjecit: Illud constat, minus decessisse Ecclesiis & monasteriis, cum in Principum

pum Germanicorum manu jus illud vetus confirmationis existeret, utcumque tum grassantibus venantibusque Præfulibus, neque tantum fuisse Ecclesiasticarum penstationum, quàm hodiè cernimus. Non tulissent enim Imperatores, ut otii saginandi gratia tantum opum ex alienis Ecclesiis sibi corradere piliati Antistites, quantum postea Papæ indulgentia interveniente sui juris fecerunt. Ad Rudolphum revertor, quo regnante munia prope omnia Ecclesiastica quæstui deservierunt. Episcopi enim suis sedibus non contenti, alias occuparunt administrationis prætextu, mox vicariis submissis & locum tenentibus, qui potissimum redditum summam illorum rationem inferrent, quod superesset Canonici velut merce conductis relinquerent, qui & ipsi Præfulum exemplo à frugalitate & parsimonia ad opes & rapinam conversi, census suos annuos parochiarum expilationibus ditare, reperto tum & admissio incorporationis fucò, longe omnium nocentissimo, quo sane univerfa rurestris alimonia tum Choriepiscoporum, tum etiam pauperum Diœcesanorum in collegia & monasteria, posthabita parochiarum dignitate, concessit. Porro & monasteriis Episcoporum avaritia sæpe molesta fuit, coemptis videlicet, aut in præmium concessis Advocatis, quæ post Arnulphi mortem miro & ipsæ quæstui paruerit. Constat & Abbates ambitiosiores sæpe mutasse cœnobîa, nec sine largitione impetrasse, ut Abbatibus pinguioribus præficerentur. Ante enim diximus, nunquam ita sui juris monasteria fuisse, quin Advocatos vel Regum vel Imperatorum nomine missos ferre cogerentur, præcipua illis cura injuncta, ne quid detrimenti cœnobîa vel sua ipsorum, vel aliorum culpa acciperent. Horum igitur cum certa quædam & liberalia quidem salaria Regum iussu constituta essent, factum est, ut & hac à parte grassante cupiditate repente ad lutrum & farinam detorta fuerint, quæ antea non nisi diligentia vigilantiaque patuissent. Emptas autem constat à Principe, vel ab eodem in beneficium (ut vocabantur) acceptas, quæ paulo sagacius exercita plurimum emolumenti afferbant. Non modo enim ab Episcopis, sed à Nobilibus & Abbatibus etiam, qui alienas Advocatas interdum coemerunt, magno quæstu sæpius administratae sunt. Quare Abbates plerique & ipsi parandis divitiis intenti, sed & indignum rati horum insolentiam ferre, qui viam sibi opum augendam, adeoque regni instruendi occasione præcluderent. Advocaciones Principum decreto constitutas, quas vulgo *Advocatis* vocabant, grandi pecunia redimere, atque hoc se jugo in totum eximere perrexerunt. In Trita tum illis Regum erant aula, & patulis ho-

rum auribus abusi, tantum his licebat, quantum dudum nostratium Principum clementia & bonitate Episcopi abusi fuissent. Proinde & Abbatibus illorum indulgentia permisum, ut onere Advocatiarum liberati vel *Amannos* constituere, vel *Curie* (quos vocant) *Magistros*, qui Abbatum dicto audientes essent, surrogare nullo impediendo liceret. *Advocati* hodie vulgo *Zutores* appellantur, quibus etiamnum monasteria non pauca varios quidem, sed graves tamen & magnos redditus pendunt, alicubi & equis certo numero missis, qui monastico pabulo saginentur. Nostra ætas Abbates vidit, qui post redemptam, ut vocant, Advocatiam, & omnimodam libertatem indeptam, tanta opum tuendarum & servandæ ditionis sollicitudine commoti, ac velut percussi fuere, ut patronis non modica penitatione allectis, perpetuè sese rursus clientelæ fideique volentes submiserint & manciparint, satius arbitrari hoc modo partis rebus consulere, quàm aleam illam ludere, quæ distilima cœnobîa non raro ad extremam inopiam redegit. Jam & Parochiarum præbendarumque (ut vocant) possessiones, collationes, investiturae vendere, mutare, præterea servata reddituum parte locare, Romanæ sedis exemplo, Clero omni licebat, usque adeo licitatis sacerdotiis universis, ut parum interim tuta essent, quæ jure patronatus defendebantur. Quæ res tamen trans Alpes adeo licenter exercita est, occupatis videlicet alioque translatis collegiorum cœnobiorumque redditibus, ut alicubi vix superesset, quod horum alimonia, qui sacris peragendis perfecti essent, sufficeret. Male tum, ut semper, audiebat simoniae nomen, quum simonia interim omnes nulla fronte & profiterentur, & exercebant, ut mirum videri cuipiam posset, qua de causa pestis illa nocentissima tantum sibi licentiæ vindicare, cum apud Luiprandum legamus, Joannem Pontificem tempore Othonis Primi à Presbyteris suis Cardinalibus in concilio præsentem Imperatorem veluti criminis accusatum fuisse, quod pretio accepto Episcopos faceret, quum nemo ignoret, multo levius esse pretio accepto Episcopum facere, quàm lucri respectu vendere Episcopatum & Ecclesiarum redditus in quæstum illis concedere, qui longè essent à cura omni animarum alienissimi. Et si vel maxime essent quales esse debebant: tamen simoniaca pravitate polluti in luxum & voluptatem Ecclesiarum bona converterent. Exierant enim non ita pridem bullæ ex urbe, quæ ad otium & luxum natis hominibus copiam faciebant, occupandarum Ecclesiarum, quæ mensæ Pontificis, ut vocant, vacassent, quoad summam reddituum annuorum trecentis quadringentive aureis nummis æstimare possent, amplam

vide-

videlicet prædam paucis in saltibus facturi, quam nemo tamen sine magna Ecclesiarum calamitate assequi possit. Proinde non ita pridem Helvetia nostra frequentibus in Comitibus sanxit, decrevitque, ut proximo in anno mergerentur, qui id genus pestiferis bullis grafiati intra suam ditionem ausi fuissent. Verum hæc omnia utcumque indecora, fucò quodam beneficentia præstandæ regebantur, nec alienum esse à religione videbatur illis gratificari, qui vel de Regibus (nam & Reges idem error tenuit) vel de Pontificibus bene meriti, vel maxime meritori viderentur: quæ sanè simulatio in hunc usque diem ita simoniae patrocinata est, ut illis etiam non advertentibus probata admittique sit, qui nullis non libris & literis nomen ipsum simoniae traduxere. Nam & generi, & virtuti, & dignitati, eruditionique hæcenus indulgendum quorundam opinionem visum est, ut illorum in gratiam palam fuerit ab æquo & iusto discessum, concessumque: ut unus aliquis multis in locis Episcopus aut Abbas, multis in Ecclesiis Præpositus, Canonicus, Plebanus, addo & Sacellanus factus, rebus suis privatis manifesta simonia consuleret, nisi ille simoniam non exerceat, qui rebus sacris ad lucrum & quæstum abutitur, & simoniaci habendi sunt, qui pro pecunia accepta res sacras largiuntur & vendunt, quum contra Petrus Apostolus Simonem Magum hac maxime causa rejecerit & damnarit, quod lucri studio rem sacram in se transferri cupiisset: quanquam tam reus criminis fuisset Apostolus, si petenti ipsi & pecuniam offerrent, rem sacram ullam tribuisset, quam reuserat Simon, qui levis rei jactura quæstum ingentem ambebat. Perinde enim reus est, qui rem sacram abusu concedit, atque ille, qui ea concessa ad suam farinam abutitur. Supra autem à nobis dictum est, hanc pestem Satanæ consiliis cito in Ecclesiâ nocere cœpisse, ceterum hoc nocentior rem factam esse proximis sæculis, quo indulgentius admittitur. Armorum studium, inauditum quæ veteribus belligerandi vesaniam Episcopis sibi arrogarunt, ac primum quidem arma (quod quidem sciam) nostri, hoc est Germaniæ, Episcopi, deinde & Italiæ Pontifices Germanorum hominum exemplo adducti, licentissimè exercere, observatumque tam diu à cæde & sanguine alienos fuisse Urbis Episcopos, quam diu Imp. cum Occidentis, tum Orientis dignitati & authoritati delatum fuit. Mox jugo abjecto, quum aliud in Urbe regnum quærerent, nec jam amplius parendum Orientis Principibus decrevisset, de bellis armisque cogitatum est, sed talibus, quæ non propriis, sed alienis & sumptibus & auspiciis unius religionis obtentu impetra-

tis gererentur; Pipino enim & Carolo Martello patre ejus apud Francos dominantibus ea ratio ultionis quærita est ab urbis Episcopis Gregorio Secundo, & item Tertio, ut adversis rebus agitati Regum operam adiutricem implorarent, & sic ad arma excitarent Principes, quorum benevolentia sese concedidissent. Ad quem modum Gregorius Secundus Antipharium Longobardorum Regem adversum Leonis Imperatoris Exarchos: Nec multo post Stephanus Secundus in Galliam profectus Pipinum Martelli filium, patrem autem Caroli Magni adversum Aistulphum Longobardorum Regem evocavit, à quo Aistulphi exercitus victus & oppressus est: & de fundò Pipino Carolus Magnus ab Hadriano Pontifice adversum Desiderium Longobardorum Regem ob erepta quædam Romanis oppida exciratus est. Quo bello Desiderius una cum filio suo Adalgiso oppressus regnoque tot & aculis celebri privatus est. Otho quoque Primus à Patiali Pontifice adversus Berengariam in Italiam vocatus cum prepressit, & denuo unà cum conjuge in exilium relegavit. Posterioribus autem Pontificibus cum agris jam & oppidis patrimonii prætextu per Italiam potiti essent, hoc amplius audaciter accessit, ut & de suo armarent militem, nec jam alienis, sed propriis auspiciis bella gererent. Primusque omnium Pontificum Romanorum Leo Nonus, antea Bruno vocatus, adversum Nortmannos, qui se autore in agro Apulo confederant, cum exercitu egressus, victus prelio & in fugam versus est, plus mille annis post passum Dominum. Tanto tempore etiam morum corruptela Romanis Antistitibus incurvata manus fuere. Erat autem Leo natione Germanus, familie Comitum Dagispurgensium, primum Tollensis Episcopus, deinde Romanis petentibus ab Hainrico Tertio in Pontificem designatus, vir per omnia spectatae probitatis & simplicitatis innocens, illoque quem ex suo & Ecclesiæ nomine contraxit nævo indignus. Prima enim omnium Ecclesiarum Apostolicarum & sola Romana Ecclesia hoc probro aspersa & infamata est, quod & Christi lege, & Apostolorum doctrina veterumque omnium Ecclesiarum disciplina neglecta, exercitus parare, militiam ingredi, suisque auspiciis & signis cum hoste confingere ausa fuerit. Constat autem primos ex Germanis Episcopis haud aliter belligerasse, quam quod cum Regibus suis & imperatoribus adversum infideles, utpote Saracenos vel Hunnos, nec armati ipsi, nec armatis copiis comitati, profecti sunt, sed memores etiam dum professionis suæ religionis magis, quam armorum studium tueri, pisque quam ultionis consiliis adesse Principibus

magis satagebant. Verum brevi honestæ rei specimen manifesto abusu est contaminatum, & ad clerum etiam progressum ultionis studium, proclive quidem in omnem perniciem in gente præsertim ad armorum gloriam nata. Sed tum primum maxime obtinuit, quomodo doctrinæ & religionis cura languente, sæculi curæ sese committere, qui mundum & sæculum abjurant. Atque utinam quibusdam ex nostris error ille ita innotuisset, ut se Philosophorum, non Apostolorum imitatores factos intelligere potuissent. De Philosophis enim quibusdam legitur, quod simul & sapientiæ studium, & rei militaris scientiam professi fuerint. Præcipuus Architas ille Tarentinus fuisse memoratur, quum contra Apostolus Paulus Christianæ militiæ antesignanus, haud alia arma norit, quàm spiritualia, nec aliam ullam functionem profiteatur, quàm dispensationem mysteriorum Dei. Similem ad modum Monachi recentiores illorum nomina mutant, quos suæ factionis mysticis imbuunt & sacrant, Romanos imitari, qui & adaptando & manumittendo sæpe mutant nomina. Nam quod Pter mutatum est à Christo nomen, ea causa factum est, ut functionis ejus conditio & præcellentia indicaretur, non ut exemplum daretur aliis mutandi nomina, qui militiam Christi essent ingressi, longe minus his qui à Christi instituto ad humana inventa & laqueos defecissent: et si digni mihi videantur, quorum nomina baptismo suscepta mutantur, qui baptismi voto non contenti fidem Christo datam violant, ejusque jugo rejecto humano sese jugo subiciunt, & armis spiritualibus exuti humananapoplia sese adversus carnem & Satanam muniunt. Ex Germanis autem Episcopis plus satis bellicosis Brunonem Hainrici Primi filium Colonix Agrippinæ Episcopum, pessimo exemplo & pastorem, & bellatorem egisse legimus, exculabilem quidem quorundam judicio, quod paternis rebus tuendis operam navarit. Sed operam vel parentibus navatam scripturæ veritas damnavit, quando cum Episcopi partibus & officio pugnat. Orthoni primo Brisacum obidenti multi Episcopi affuerunt. Sub Othone autem Secundo Abbates etiam militaverunt. Hainrico Secundo imperante Wernherus Episcopus Argentoratensis collecto Alemannorum exercitu adversus Burgundiones pugnavit & vicit. Sed & miseram victoriam, quam Episcopi, hoc est Christi ministri, & Apostolorum successores, non sine unctione & sanguine reportant. Cito quidem sese & factionum & rebelliosis locos fecerunt Episcopi nostri, Pontificum artibus sæpe numero miris modis involuti, nonnunquam interfecti, & cum læ-

Toni. III.

vis pœna esset, suis sedibus depulsi inque exilium relegati. Sed rariora tamen armorum & gerendi belli exempla erant, donec avaritia & ambitio opes Ecclesiarum & monasteriorum Germaniæ suæ libidini tyrannidique subjecerunt, quod postremis illis sæculis accidisse supra est dictum. Quemadmodum enim pestes jam ante à nobis memoratæ in rerum Ecclesiasticarum administratione prope omnia forsùm deorsumque jactarunt, ita furor ille belligerandi iisdem de pestibus prognatus adeo sese summa intemperie & Episcoporum & Abbatum animis ingessit, ut & Episcopi inter se commissi cladibus suis Caesarum etiam & Regum fortunas involverint. Quod quidem in Italia frequentius & majori cum damno pietatis factum constat, quàm Germania unquam experta. Quæ & ipsa tamen intra annos trecentos Episcopos videre coacta est cum Abbatibus quibuslibet de causis tanto ultionis studio commisso, ut & oppida exulta, & arces dirutæ dejectæque, ad hæc & villæ incensæ agrique præda, igne, ferro vastatæ cernerentur. Pari modo & in subditis nonnunquam arma mota sunt, nec urbibus parum aut pagis, quorum mœnibus tamen & septis collegia & monasteria continebantur. Eidem fortassis apud ignatos temporum superat: sed de cetera tamen Chronicorum fide convincitur nuperimis sæculis Episcopos & Abbates frequenti nobilitate, præterea & servorum & libertorum armata manu instructos, Regibus & Imperatoribus stipendia meruisse, redditibusque & privilegiis donatos sæpe didisse è militia, ubi res prospere gesta fuissent: contra verò are alieno mirè gravasse Ecclesias, si aut morbo confecti, aut in pugna cæsi, aut turpi aliqua fuga elapsi fuissent. Cujus impudentiæ causas tum morum & temporum pravitate, partim etiam Nobilitati nimioque obsequendi studio debemus. Temporum vitio factum est, ut quæ re ipsa nec decora, nec honesta, neque pia essent: tamen usu evincente, & quia summi viri eadem ausi fuissent, ab hominibus inconsideratis pro honestis decorisque admissa & habita sunt, maxime ubi religionis tue: retinendæque fucò aliquo commendata fuissent. Nobilitas autem collegiis & monasteriis præfecta haud raro tum veteri sua virtute, tum etiam disciplina monastica neglecta, adhuc & generis claritudine potentiaque, & cognatorum affinitumque autoritate animata, hoc licere sibi persuasit, quod haud raro parentum, quod cognatorum, quod affinium consilia ingessissent. Nam ut animos ad arma & ultionem natura pronos ileam, satis constat Nobiles quosdam,

L

dam, qui amplè cognationis essent, non minus etate illa collegiis & monasteriis no-
cuisse, quàm eisdem Majores sui profue-
rant. Saepè enim ad arma & ultionem exci-
tatos fuisse legitur non Episcopos modo;
sed etiam Abbates, ne illos, qui necessitudi-
ne aliqua sibi essent conjuncti, deseruisse
viderentur. Nec attinet fortasse meminisse,
quanto illa suorum damno misera calamita-
te noxiàm illam ambitionis aleam luse-
runt, quum inclinata jam disciplina ad titu-
los & honores & opes animi prope omnium
conversi viderentur, neque aliud esset reli-
gionis Ecclesiis præter habitum & anniver-
sarias quasdam caeremonias, quarum usum
qualemcunque hodieque durare videmus.
Cuperem autem ad manum esse nobis,
quod illorum querelis objiceremus, qui
cenobiorum præcipuorum Germaniæ reli-
gionem in dominatum; disciplinam autem
in luxum & otium, postremo & cenobia
ipsa in palatia conversa esse clamare non
desunt, interim & Regibus & Imperato-
ribus magnam partem culpæ tribuentes,
quod & in bellum evocarint merentibus
que stipendia numerarint, adhæc fidem
operante illorum domi militiaeque ex-
pecti præposteris quibusdam obsequiis sibi
devincire conati fuerint. Vehementer enim
& illi impegerunt, dum professionis condi-
tionisque, aut (ut verius dicam) sortis sua-
rum partium obliiti, Mammonæ servire &
hominibus, quàm Deo magis obedire ma-
luerint. Hi autem dum ad hunc modum
merentibus & errantibus quilibet sine ju-
dicio & discrimine obtulerunt, titulus etiam
& honoribus collatis, qui præterquam
quod ministris Ecclesiarum offerri donari-
que nec debent nec possunt, in monachis
primi illi monarchismi authores, quos inter
Divos & indigetres numerant, nulla in par-
te vel agnovissent, vel admisissent: quippe
qui hoc prope solo præconio orbi commen-
dati sunt, quod omnia dereliquissent, &
Christum essent secuti, quod si vera sunt,
quæ de patrum suorum vitæ integritate &
morum sanctitate, & in primis sæculi re-
rumque secularium curam contemptim
habita retulerunt, & literis mandarunt,
quæ nominatim recensere longum foret.
Nihil dubium est, quin vel suorum patrum
& fundatorum, quorum tamen divinitatem
sæctis diebus miro studio ceremoniis selectis
venerantur & celebrant, confessa (si re-
viviscant) & dicta sententia causam omnem
suam amissuri, & anathema omnium longe
gravissimum excepturi essent, qui tam longe
ab his dissentiant: quorum tamen no-
mine & tutela quicquid tenent, gerunt,
agunt & fatagunt, tuentur & defendunt.
Quin imò illud insolenti turbæ obiecturos
nullus dubito, quod Ioannes objecit præ-
fractis Judæis: *Ne cogitate quidem hoc*

vobis utile futurum, quod patrem ha-
betis Abraham, &c. Dignum ergo admira-
tione, quemodo factum sit, ut posteriori-
bus omnia oblata recipere vendicareque li-
buerit, sine omni respectu foris & conditio-
nis, cum majores tamen sui levicula, & quæ
inoffensa religione admittere potuissent,
respuerint, majora autem cum inculpatione
recularint. Sic Christus regnum, sic Aposto-
li honores indebitos, pecuniam & munera
refutarunt. Et memorabile sanè est dictum
Columbani Scoti, cui prope primas à Bene-
dicto monachi tribuunt, qui Sigisberto se-
niori Austrasiorum Regi nihil non offeren-
ti ita respondit: *Quia nostra reliquimus,*
ut secundum Evangelicam jussione
Dominum sequeremur, non debemus
alienas amplecti divitias, nisi forte
prævaricatores simus Domini mandati.
An autem ullum Abbatem veterem ullius
cenobii adducere possint, qui ante annos
trecentos Principis nomen audire, nedum
admittere aut arrogare voluerit, ipsi vide-
riunt. Constat equidem meri imperii usur-
pationem recentem admodum esse, & nun-
quam publico mortalium errore illis admis-
sum. Vetusior est divitiarum cupiditas,
studiumque opum monachis propemodum
cognatum, sed & ipsum non solum reje-
ctum à patribus, sed etiam adeo vitium, ut
B. Gregorius monachum esse neget, *qui*
possessionem in terra quaerit. Nostri
sanè negare nequeunt, ita majores suos annis
trecentis proximis à primorum patrum in-
stituto & disciplina defecisse, ita opibus, ti-
tulis, emptionibus, dominatu professionem
suam gravasse, ut reipia Christo renuntia-
sse, & sæculi curam amplecti esse videantur.
Nisi forte verosimile est, Episcopos esse non
eos modo, qui verbo pascunt, & Christi my-
steria Ecclesiis dispensant, sed etiam illos,
qui honore sublimes myrram gerunt, & pal-
lium: Monachos autem Abbates non illos
modo esse, qui subiecti Episcopis sæculi cu-
ris nuntium remisere, sed illos etiam, qui
mero imperio præditi vestem & nomen
cum pedo & myrtha retinent. Fuit enim
tempus, quum id genus errata & abusus in
Ecclesiam subingressos legitime congrega-
ta Concilia reprimerent & coercerent, nulli
rei magis intentæ, quàm ut vetustæ, & à san-
ctorum patrum vestigiis deductæ disciplinæ
consularetur: id quod è veterum concilio-
rum innumetis decretis & Canonibus no-
tius est, quàm ut referre sit opus. Nec enim
doctrinæ solum, sed & morum & vitæ ratio
habita est in Synodis antiquis, curarumque
ante omnia, ne quid Antistes committe-
rent, quod in exemplum trahi, aut aliqua
ex parte offendere Ecclesias posset. Ha-
buere quidem concilia Pontifices postero-
res, sed rara, & in urbe ferè, nec more vete-
ri celebrata, quum jam tum decreta man-
datisque

datisque hominum omnia tribuerentur. Confluebant enim Episcopi & Abbates haud aliusd publicè statuentes, quàm privati sentissent & probassent, priorumque Pontificum vel imptia præjudicia pro scripturarum oraculis habebant. In ore quidem illis erant scripturæ & Patres, sed reipsa nihil non decretis Pontificum, quæ uno jam & altero sæculo mirè invaluerant, discutebatur. Extat apud Urspergensem testificatio fidei, quam Paschalis Secundus Hainrico Quinto imperante in Synodo Lateranensi facere coactus est, insimulatus scilicet, quod Imperatori Hainrico jus investituræ contra majorem, Gregorii scilicet Septimi, & Urbani Tertii, decreta corroboraſſet. Quæ digna mihi viſa, quæ hoc loco referretur: Ad hunc autem modum habet: *Amplector omnem divinam scripturam veteris & novi testamenti, legem à Moysè scriptam, & sanctis Prophetis: amplector quatuor Evangelia, septem Canonicas epistolas gloriosi Doctoris B. Pauli Apostoli, sanctos Canones Apostolorum, quatuor Concilia universalis sicut quatuor Evangelia, Nicenum, Ephesinum, Constantinopolitanum, Chalcedonense & Antiochenum concilium, & decreta sanctorum Patrum Romanorum Pontificum, & præcipue decreta Domini mei Pape Gregorij Septimi, & beate memorie Pape Urbani, quæ ipsi laudaverunt, laudo, quæ ipsi tenuerunt teneo, quæ confirmaverunt, confirmo, quæ damnaverunt, damno, quæ repuerunt, repello, quæ interdixerunt, interdictio, quæ prohibuerunt, prohibeo, in omnibus, & per omnia, & in his semper perseverabo.* Hactenus Paschalis à scripturis quidem ortus, sed præjudiciis obstruitus, in gratiam Concilii confessus est Romæ circiter annum Domini MCXII, satis innuens, quo in loco tunc temporis placita Pontificum habita sunt, quæ sequentibus tamen sæculis longè majore religione recepta & observata fuere. Cæterum de disciplinæ emendatione ne verbum quidem postremis in synodis reperias, etiam si sint, qui horum temporum Papis, nescio quid censuræ in mores & vitam quorundam tribuant: verum quæ aut qualis illa fuerit, ne verbo quidem exponunt. Illud constat, ejus vindicandæ & reformandæ multam fidem nostris fecisse Pontifices, quoties necessitas aliqua ita urgebat, ut ad opem Principum & popularium auxilia foret refugendum, neque alia magis arte publicam orbis querelam consopitam, quàm concilii pollicitatione, in quo de disciplina Ecclesiæ cognosceretur. Innocentius enim ille, qui potestatis plenitudinem sibi de jure & supra jus dispensandi arrogavit, cum

Tom. III.

rebus transmarinis urgentibus sub Orthone Quarto bullis quaquaversum missis Christi fideles ad recuperationem terræ sanctæ inhortatus esset, dubium, studiòse pietatis, an potius in causæ suæ commendationem, quo majore favore dudum fessis exhaustisque Ecclesiis infunderet, ingenuè confessus est, suorum temporum statum generali Ecclesiæ reformatione indigere, & in hoc certo se futurum, ut universæ Ecclesiæ reformationem assequeretur. Promisit autem illius bulla (ut ejus verbis utar) Concilium generale, juxta priscam consuetudinem sanctorum Patrum, in quo *vitia extirparentur, virtutes plantarentur, excessus corrigerentur, mores reformarentur, hereses eliminarentur, fides roboraretur, discordiæ sopirentur, pax stabiliretur, oppressi juvantur*, aliaque id genus, quorum Urspergensis meminit, quæ nec ab ipso unquam, nec ab aliis, quod sciam, Pontificibus postea servata aut præstata fuere; Expectata quidem in Constantiensi & Basiliensi Synodo. Verum & hos cæteris ita nobis Pontificum ambitio involvit, & suspenſos tenuit, ut præstitit fortasse nunquam coactos, quàm tantis sumptibus factos parvo cum fructu dimissos, ne dicam contemptos fuisse. Quod si tantum solertæ vigilantiaque publicæ pietatis Episcopi illi adhibuissent, quantum privatis rebus augendis stabilindique adhibuerunt, profecto minus hodie laboraretur, minulque tumultuum & periculorum illi sentirent, quibus cum vitiis corrigendis & moribus vindicandis perpetuum certamen est, quique hoc unum urgent, ut Ecclesia Christi ad normam veteris veræque & indubitæ religionis reformetur, quo deinceps avita virtute, & ornamentis verè Christianis specimen illud Apostolicæ sinceritatis referre, suoque se modo & ordine continere possit. A grè enim relinquimus, quæ longa nobis consuetudine commendantur. Perdifficile est illorum errori occurrere, qui & opum, & potentia æstimatione dignitatem, adeoque religionem Ecclesiæ metiuntur. Capitum enim, hoc est, summorum Pontificum urbis, non exemplis modis, sed etiam documentis hæcenus confirmati sunt, qui sua tam obstinate defendunt, nec ignorant Paschalis Secundi sententiam, qui in Synodo quadam Romana (sicut Urspergensis scribit) Episcopis nonnullis ob contemptum Hainrici Quinti Imperatoris auctoritatem tumultuantibus in hæc verbareſpondit: *Ecclesia primitivè Martyrum tempore floruit apud Deum, & non apud homines; deum ad fidem conversi sunt Reges, Imperatores Romani, Principes, qui matrem suam Ecclesiam, sicut boni filij, honestaverunt,*

L 2

con-

conferendo Ecclesie Dei predia & alodia, secularis honores & dignitates, regalia quoque jura & insignia, quemadmodum Constantinus, ceterique fideles, & cepit Ecclesia florere tam apud homines, quam apud Deum. Hactenus Paschalis, cujus sententia ita postea obtinuit, ut ætas nostra etiam Iulius Cataphractos & Alexandros nihil non audentes insexerit. Atque utinam cordi esse illis Pontificibus potuisset, quod tam fideliter Christus monuit de hujus mundi divitiis, quod nemo duobus Dominis servire possit, nemo Deo servire & Mammonæ, & facile gloriam ab hominibus quasitam abjecissent, nec ad illa semel jurati Christo repexissent, quæ ipse Dominus non doctrina modo frequenter repetita & inculcata damnavit, sed fuga etiam detestatus est. Et decuisset Paschalem, ut potest summum Pontificem, memorem esse verborum Christi ad hunc modum Phariseos existimantis: Vos Estis, qui iustificatis vos ipsos coram hominibus, Deus autem novit corda vestra, quia quod hominibus excelsum est, abominandum est coram Deo. Nunquam ergo ex æquo coram Deo & hominibus Ecclesia florebit, cum quæ apud homines florent, apud Deum Christo teste florere nequeant. Homo videt in facie, Deus judicat in corde. Floridam vero Ecclesiam fateor, quæ ad hunc modum cum sæculi Regibus non gladium modo, sed honores etiam & dignitates communes habet, simulque & sæculari & spiritualem functionem non modo confuso, sed etiam converso dispensationis munere vindicat. Cæterum Catholica sit & Apostolica necne, id in medio quaerendum relinquimus, dummodo certum habeamus, hoc puriorem & sinceriorem semper fuisse Ecclesie statum, quo vetustior fuit, honoresque & opes contemptim habuit. Deteriora autem omnia Pontificum placita & instituta habita, quo recentiora esse dignoscuntur. Verum de opibus quasitis & ambitis honoribus plus satis dictum est. Quod ad doctrinam attinet, ita proximis sæculis prope omnia Collegia & Monasteria Germaniæ defecerant, ut nisi celsationem illam publicam & inertiam nostris hominibus indignam optimi aliquot Principes recenter institutis Academiis emendassent, hodie non artibus modo honestis omnibus, sed literis etiam & linguis, quas veteres Ecclesiæ tantopere excoluerunt, in totum careremus, ulque adeo fatali quodam verno circumventi, & ad luxum

& otium sua omnia converterent, qui religionis doctrinæque excolendæ nomine jam olim fundati donatique fuerunt. Jam ut tandem finiamus, negari non potest, quin in densa illa temporum caligine & plus quam duris ac barbaris sæculis Ecclesiæ Germaniæ non pauci summos viros Antislites habuerunt, nec Abbates cœnobitis defuerint tam pietate, quam doctrina & eruditione præstantes. Sicut enim in aspero aliquo senticeto rarò videas ita omnia spinis & vepribus obducta & impedita esse, quin & flores passim & odores emineant, ita tenebræ illæ profundæ ignorantie quantumvis atræ & crassæ adeo Ecclesias nostras non opprescere, quin viros suis omni virtutum genere probatos ostenderit. Quod ipsum & de illis sentimus, qui hodie retum portiantur. Sunt enim multi, qui non privato modo in cœtu, sed aula etiam & palatio adeo vel opum affluentia, vel rerum domesticarum splendore, vel in totum ulla aut nominis, aut functionis gloria non tanguntur, aut insolescunt, quin votis omnibus cupiant causam veritatis, quæ tempore tam longo sepulta jacuit, tueri, vitamque & disciplinam eorum, qui se Christianos profitentur ita componi, emendari, reformari, ut à primæ va illa puritate vere sanctæ Ecclesiæ Catholicæ quàm minimum distarent. Quo sensu & Abbates quosdam duci & abundare haud dubitamus, qui oblatos cum annis mores exceperunt ulla sua culpa, quando jam constet palam multa esse à veteribus quibusdam patribus religionis prætextu recepta & admissa, quæ ne probari quidem iusta ulla causa queant, nedum defendi aut retineri. Quod ad Monachos attinet, tot sæclis variegatos, idem pios viros sentire video, quod sensu doctissimus Erasmus, quando dixit: *Bonos monachos Ecclesiæ esse ornamenta, Malos carcinomata*: conqueſtus interim perquam paucos esse ætate nostra, qui veri esse Monachi, aut boni videri queant. Nobis denique, qui nostris affectibus locum damus, & humanis consiliis omnia gerimus, nec ad divina respicimus, quo & certis & indubitatis, & æternis nitamur & hæreamus, usu venit, quod omnibus regnis suo robore nixis accidit, quod à gentili Poeta (ceu Prophetam dicere malumus) dictum est:

*Damnosa quid non imminuit dies
Ætas parentum pejor avis tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiore.*

F I N I S.

BAR-

BARTHOLOMÆI SCHOBINGERI IC.

ADDITIONES,

AD

JOACHIMI VADIANI CONSULIS
FARRAGINEM ANTIQUITATUM.

PRÆFATIONIS Numerus I.

IN Rheni & Danubii Ripa Ecclesiæ Christianæ.] Quæ ut plurimum erant lignæ, sine omni superflui ornatus cura sineque magna structuræ elegantia. Cujusmodi fuit illa ad Ripam Danubii in Norico, cujus Eugippius Abbas in vita S. Severini meminit. Nec alia templa Diis suis exstructa à Germanis. Nam Vallejusin Gallica historia de Dea Cisa, quæ Augustæ Vindelici cuncta, scribit; *Cujus templum ex lignis barbarico ritu constructum*, &c. barbarico, id est Germanico. Nam Germani *ædificia Barbari* dicunt, ut ad Sidonium notavit Joannes Savaro & ad Einhardum Melchior Haiminsfeldius Goldastus, juvenis & vera nobilitate, id est, virtute, ac morum probitate, & omnium optimarum artium ac disciplinarum studiis ornatissimus, qui & superiorum locorum, cum hos libros una oratio perlegerem, me admonuit, & alia plurima in his additionibus nostris, qua est promptitudine, suggessit. Ut est illud circa annum Dom. CCCC. crepisse lapidea templa à Christianis exædificari. Quale fuit illud Brigantii ad lacum Podamicum à SS. Columbano & Gallo repurgatum, ut legitur apud Walefridum & Wettinum in vita Galli, apud Rapertum quoque cap. 1. & Theodorum in vita S. Magni. Quale & illud Kirchbergense, cujus Thomas Lyrer & Felix Fabri originem tradidere.

Sub Valentiano nominis Tertio,] Sub hoc enim Germanos Rhenum transgressos in Romanas provincias irruisse auctorum omnium consensu constat circiter ann. Salut. CCCCL. vel ut Sigebertus auctor est ann. CCCCLXXIV.

Franci longius à ripis Galliam ingressi.] Ortho Fisingensis lib. 4. cap. penultimo.

Remigio autore.] S. Remigius Episcopus Remensis Ann. Dom. CCCXC.

In vetustissimis Codicibus.] Legis Salicæ, quam posteaquam hæc Vadianus scri-

pserat, edidit Joannes Heroldt, cum aliis veterum Legum libris.

Nomine Imperii ad Francos, atque inde etiam ad Germanos translato.] De imperii translatione ad Francos & Germanos vide libellum Maritii de Padua de Translatione imperii, & quædam apud Engelbertum Abbatem Admontensem de fine Romani imperii.

Lothario, quem Clotharium scribas.] *Gallici vocant*.] Fallit enim Franc. Guilimannus, qui in libris Antiquitatum scribit litteram C. in ejusmodi nominibus idem notare quod KUNIG. Hac enim ratione omnes & sacerdotes, & monachos, & nobiles & plebejos Reges fuisse concedat, necesse est, quorum nomina in veteribus instrumentis & legibus Francorum manuscriptis ita scripta & picta observantur. Natus autem error ex barbara illa, & imis de faucibus ducta pronuntiatione, qua Helvetii nostri hodieque laborant. Hinc sine discrimine in illis libris legitur *Ludovicus, Hludovicus, Chlodovicus, Clodoveus, Lotharius, Hlotharius, Chlotharius, Clotharius*, &c. Rationem ejus rei tradidit Bodinus in Method. histor. Hæc Goldastus.

A Dagoberto in optimam formam redactæ.] *Leges Francorum à Dagoberto in formam redactæ, nihil habent quod paganismum resapiat*, in eplogo legis Francorum, quem Heroldust fecit, præfationem legis Salicæ, Justinianum (opinor) imitatus. Goldastus.

Nihil minus donatas & ornatas quam illas priores.] Quas transportarunt & locis mutarunt. Hinc Rauracensis vetus in Basilicenses, Vindonissenses in Constantienenses, Aventicensis in Laulanenses, &c. migrarunt ac transportate sunt.

Irenæus vetus auctor meminit.] *Adversus hæreses* lib. 1. c. 3. ubi & Ecclesiæ in Celtis mentio. Nam & ipse Lugdunensis Celstarum Episcopus fuit.

- Ibid.* 11. *Quae apud Curiam est vetusta.*] De ejus vetustate Guillimannus lib. 4. c. 2.
- Ibid.* 12. *Scholarum vice cenobia essent.*] Tabula fere hodie esse novimus Collegia Jesuitarum, suo more modoque; Unde & ab aliis *Seminaria*, etiam *Gymnasia* vocantur, in quibus scilicet ad Ecclesiam suam & Reipub. regimen semina jactentur & exercentur, praesertim in America, ut ex Epistolis Japonicis, si vera sunt, quae ibidem memorantur, cognoscimus.
- Ibid.* 13. *Provincia Gallia cenobia vidit.*] Sub Arcadio, Vero & Honorio Principibus. Auxit postea institutum Martinus Episcopus Turonensis, qui collectis discipulis severiorem quandam monasticae disciplinae regulam circiter annum Salut. CCCLXXXIII. Gratiano imperante professus est: cujus vitam Severus Sulpitius Rhetor, & ipse postea monachus, cum multa ac prope ambitiosa laude monasticae vitae in literas retulit anno CCCCC. plus minus. Hunc postea secutus Ioannes Monachus cognomento Calhanus, qui & ipse de Monachis. Aegypti, & monachium laudibus in literas retulit, & monasteria duo Massiliae condidit annum circa CCCCLX. ut quidam volunt, Celsatum dein nonnihil, quum magno omnium terrore Gotthi in Italiam, in Gallias autem Franci irruissent. Verum illis ad fidem conversis, augeri amplius, sed intra modum tamen, coepere monasteria. Clodoveus enim a Remigio baptizatus non desuit monachismo, qui & in Alemannia a se devicta & magna parte in servitutum redacta, propagandae gratia religionis, monasteria instituit, domos scilicet, in quibus regis donationibus fovebantur, qui verbo Domini rudes illas & feras gentes ad fidem Christi cohortabantur. Sub hoc enim Principe duo monasteria, unum apud Turegum, alterum apud Lucernam a Wichardo & Ruperto fratribus Ducibus Alemanniae seu Sueviae, fundata sunt, omnium, quod sciam, Alamannicorum monasteriorum vetustissima, circa ann. Dom. DLII. regnante in Italia Theodorico Gothorum Principe. Postea annis plus minus XXX. sub Justiniano Imp. emerit S. Benedictus ille *devisgatus* monachorum, anno Domini DXX.
- Ibid.* 14. *Quum Theodosio juniore imperante.*] Videndum an tempore Valentiniiani ejus nominis Ultimi.
- Ibid.* 15. *Cujus Basilium fecere authorem.*] Cujus epistolam vide ad Greg. de *vita solitaria*.
- Ibid.* 16. *Anglia & Hybernias.*] Hic nota, monachismo non quidem sub Gregorio in Anglia & Hybernia, sed antea incepisse. Columbanus enim & Gallus XXV. annis ante Gregorii pontificatum ex Hybernia in Galliam trajecerunt. Gregorius igitur monachismo jam recepto favens, Anglis & Hybernias afflavit, missis, qui institutum monachismum juvarent & foverent: ita enim Lambertus tradit Gregor. Papa Angliam. Archiepiscopum cum monachis in Britanniam misit, ut genti Anglorum verbum Dei evangelizarent Dominice incarnationis ann. DXCVI. Idem quoque tradit Siebertus monachus.
- Et veteri etiam in Germania plures.* *Ibid.* 17. *li confederint.*] Quale est Scotorum monasterium Herbigoli ad Moenum, quod ab hinc aliquot annis cultoribus privatum, Monachis per Julium Episcopum ex Italia evocatis recoli non ita pridem coepit.
- Anachoretarum.*] Anachoretae tempore priores fuerunt Cenobitis. Coeperunt enim tempore persecutionum Decii & Valeriani annis plus minus CCL. a Christi nativitate, ut Hieron. author in vita Pauli Herem. rom. 1. Hinc est quod Ildorus Epist. lib. 7. Etym. inquit; *Anachoretae Heliam & Joannem, Cenobitae Apostolos imitantur.*
- Neque enim adeo vel additi erant.* *Ibid.* 19. *certo loco.*] Tales quoque monachi fuere D. Hieronymus, Simplicianus, Augustinus, &c.
- Ut non magna ex parte Ecclesiae in.* *Ibid.* 20. *erese, &c.*] Vide Hieronymum in vita Hilatonis, & in Institut. Monachi ad Rufinum, item ad Paulinum, & de Custodia virginis. ad Eustochium, & Vitas patrum passim.
- Certo fixoque in loco haerere.* *Ibid.* 21. *ut Anselmus lib. 2. de similitudinibus non veritus sit scribere; In somnis* (nempe ergo, in somnis, inquit ille Plautinus senex) *se vidisse Angelum Dei describentem sibi quis esset verus monachus; nempe qui locum suae habitationis perpetuum eligit, in quo perpetuo quiescat disponat.*
- Sarabaitae.*] Vide 6. quaest. 1. c. quidam monachi, &c. qui vero.
- Quod inflati vagarentur.*] Inde Gyrovagi dicti, Anegil. lib. 4. c. 45. Sed de his & aliis Monachis plura legere potes apud Anton. histor. part. 3. tit. 16. §. 4.
- Quam ut a turbe strepitu & saeculi curis semoti carmen frenare, &c.*] Sic Plato in Timaeo scribit, Sacerdotes apud Athenienses a populo separatim convivisse, ne aliqua profana contagione eorum castitas seu vita pollueretur. Et Hier. contra Jo. vinianum; Stoicus vir eloquentissimus de vita antiquorum sacerdotum loquens ait, quod omnib' postpositis negotiis semper in templo fuerunt, & rerum naturas atque causas siderumq; mot' studiosissime contemplantur, & nunquam se mulieribus miscue-

miscuerunt; nunquam cognatos, propinquos, vel liberos viderunt ab eodem tempore, quo divino cultui servire ceperunt: à carne & vino semper abstinuerunt propter tenuitatem sensus & vergiginem capitis & libidinis refrenationem: pane raro vescabantur, ne onerarent stomachum: cubile de foliis palmarum habebant, & ocio nunquam torpebant, &c. quæ vide apud eundem, & Jacobum Magni Sopholog. lib. 7. c. 1. & adde epist. Basilii ad Gregorium Nazianzen. de vita solitaria.

25. Mores componere, abstinentiaque se se exercere.] Sancto Monasteriorum usu patientia coaluit, & durioris observationis consuetudo laborum tolerantiam hausit: sicut de Eusebio Episcopo scripsit Ambrosius lib. epist. 10.

26. Nemo tantum suo consilio tribuebat, ut negaret rescindi posse, &c.] Vide Erafmum in vita Hieron. Huc faciunt quæ scribit Epiphani. Cypr. Episcopus contra Montanistas, hæres. 48. lib. 2. tom. 1. Nos vero non necessitatem imponimus, verum cum bono consilio admonemus exhortantes eum qui potest: non autem necessitatem imponimus non potenti, neque reiecit ipsum à vita. Sanctum enim omnibus prædicavit, ut debilius infirmatam potentes, velut etiam ipse S. Apostolus dicere comperitur, & tales redarguere, qui non sunt ejusdem domus. Juniores, inquit, viduas rejice.

27. Quin & evocati sunt sepe à monasteriis, &c.] Possidonius in vita Augustini c. 11. Proficente vero doctrina divina sub sancto & cum sancto Augustino in monasterio Deo servientes, Ecclesie Hipponensi clerici ordinari ceperunt. Ac deinde immotescere de die in diem Ecclesie Catholice prædicationis veritate, sanctorumque servorum Dei proposito, continentia & paupertate profunda, ex monasterio, quod per illum venerabilem virum & esse & crescere ceperat, magno desiderio posere atque accipere. Episcopos & clericos pax Ecclesie atque unitas & cepit primo, & postea consecuta est. Non ferme decem, quos ipse novus sanctos & venerabiles viros, continentes ac doctissimos, B. Augustinus diversis Ecclesiis, nonnullis quoque eminentioribus, rogatus dedit. Similiterque & ipsi ex illorum sanctorum proposito venientes Domini Ecclesiis propagatis & monasteria instituerunt, & studio crescente aedificationis verbi Dei, cæteris Ecclesiis promotos fratres ad suscipiendum sacerdotium præstiterunt. Hæc ille. Iustinianus Imperator prohibuit Episcopum ordinari, qui non XV. annos in monasterio mo-

nastica conversatione impleisset, Novell. 123. c. 1. Et Jacobus Magni Sopholog. lib. 7. c. 3. scribit, concludere Hugonem, quod canones rationabiliter designant, nullum esse in Episcopum eligendum, nisi prius in sacris ordinibus fuerit religiosus conversatus. Augustinum fuisse monachum testatur ipse epist. 89. ad Hilar. in fin. 4. quæst. & contra litter. Petilian. lib. 3. c. 4. & Ambrosius part. 3. serm. 94. & Possidon. in vita Augustini c. 5. Ex monacho Presbyterum, ex Presbytero Episcopum factum esse, & qua ratione scribit ipse ubertim De communi vita & moribus Clericorum, tract. 1.

Ac velut in ludo ad ceptamen instituti.] Hieronymus ludum vocat monasterium: quia ex illis tanquam ludo probant viri exerciti & pietate & disciplina, qui magno cum fructu Ecclesiis adhibebantur. Hinc à Basilio monachos dicitur, hoc est exercitatores didicos fuisse Gregor. Nazianz. in orat. funebri in laudes Basilii habita docet. Unde & dicitur, id est exercitatorium, Basilium scripsisse Hieronymus tradit, cujus fragmenta quædam Vollateranus transtulit, certæ vitæ modum proponens, ad quam se monachi componerent & exercerent.

Labore ille manuum.] Alimonia monachis ex labore manuum, vide Augustinum in expositione psalmi 199.

Vota autem quæ monastica dixerunt.] Ibid. 30. Causa adjuvans fiducia operum vota monastica.

Nec mandata sed hominum præscribit.] Ibid. 31. pro instituta. Frustra me volunt docentes doctrinas hominum Matth. 15.

Ditiores catalogo inscripti fratribus.] Ibid. 32. in numero haberentur.] Veteres Christianos mutuò se Fratres appellasse vel ex scriptura constat. Sed postremis temporibus tantum Fratres appellati à monachis, qui aliquid victui & amictui eorum suppeditarunt. Aliter quam ab Augustino in Plal. 99. ubi de monachis ait; Laborant manibus suis, inde se transigunt, non avare aliquid petunt. Quicquid eis infertur à piis fratribus, cum sufficientia, & cum caritate utuntur. Fratres vocat homines Christianos quosvis, non eos tantum, qui præbendis monasteriorum suo sibi peculio coemptis gaudent, ut hodie.

Gregorii.] Vide Gregorium in homilia Ibid. 33. 5. in Ezech. in fine.

Augustinus.] Lib. 10. cap. 2. de civitate Dei.

Bernardus.] In sermone de Annuntia. Ibid. 35. tione.

Sed gratis daretur stientibus aquam.] Ibid. 36. illam vivam.] Esa. 55. Ioan. 4. Hieron. in Elai. d. c. 55, quem vide.

Nec

Ibid. 37. *Nec dedit errores.*] NB. Carolus Magnus non dedit errores Ecclesiae, sed temporum vitio recepit.

AD LIBRUM PRIMUM.

PAG.I. NUM. I.

Synodi Magontiacensis.] Synodus Magontiacensis celebrata est anno Domini DCCCIII. sub Carolo Magno.

Ibid. 2. *Magno Franci & Alemanni nobilitatem, &c.*] Tacitus in libello de Moribus Germanorum, Adamus Bremensis hist. Eccles. lib. 1. c. 5. Witichindus Monach. 1. 1. Leges Francorum, Alenannorum, Francorum, & alii scriptores.

Ibid. 3. *Nulli tum erant Episcopi suffraganei.*] De Episcoporum autem derivatione & origine ut aliquid dicamus, sciendum est, quod *Episcopos* dicitur quasi inspector & speculator. Hoc enim sensu Cicero scripsit le episcopum designatum à Pompejo, ut oram Campaniae maritimam specularetur. Ab Arcadio autem Jureconsulto, qui panem ceterisque rebus venalibus inspiciendis praestant, Episcopi vocantur, l. ult. §. de numeris. & honorib. Inde vocabulum illud ab Ecclesiae Doctoribus propter singularem emphasis pastoribus etiam Christiani gregis attributum est, quod ovium curae suae commissarum doctrinae, vitae &

1. 2. 1. 3. morum inspectores essent constituti. Ab inspectione igitur, vigilantia, cura, labore, fide docendi, quam Ecclesiae debent, dicuntur Episcopi. Unde postea & Latine Ecclesiastica, sicut & Presbyteri & Parochi, Diaconi, & alia nomina communi loquendi usu retinuerunt. Idem autem fuerunt Episcopi, Presbyteri, & Parochi, iisdemque nominibus promiscue vocantur tam in literis sacris, ut ad Philip. ad Timothy. 1. 4. 2. ad Tim. 1. Act. 20. quam à Patrib. antiquis, ut Hieron. in epist. ad Oceanum, & in epist. ad Tit. c. legimus, dist. 93. sed & à Chronograph. Francis & veteribus fundationum chartis, saepe Episcopus pro Parocho, & è contra: & Parochia pro diocesi ponitur. Quod ideo factum videtur, quod omnes olim pariter gradus & aequalis auctoritatis essent, & uno (ut Ambrosius inquit ad Ephel. 4.) recedente sequens ei in ordine succederet. Verum quia communis illa Presbyterorum administratio per vices visa est incommoda, & sequentes Presbyteri ceperunt inveniri indigni ad tenendos per vices primatus, aut idem Ambros. ideo ne indigni temere usurparent, & esset multis scandalum, tum etiam ut disensionum materia & schismatum semina tollerentur, & ut Hieronymus inquit, Ne unusquisque ad se trahens Christi Ecclesiam rumperet, factum est, ut unus ex Presbyterorum ordine in singulis civitatibus ordine

ceteris praeficeretur, ita ut eorum consilio omnia gereret & administraret. Hinc nomen Episcopi, quod ante omnibus erat commune, attributum est uni, quo facilius insigni aliqua propriae appellatione à ceteris discerni posset. Proinde ex eo tempore reliqui Presbyteri nunquam Episcopi sunt appellati, quamvis Episcopi Presbytero-Euseb. rum nomen non respuerint, ut legendum l. 1. c. 24. est apud Euseb. lib. 5. cap. 3. hist. Eccles. & 6. 13. 4. 1. Tripart. lib. 4. c. 24. Multiplicatis autem per omnes provincias Ecclesiis, cum neque ad communia capiendae consilia, quibus semper opus fuit, convenire, neque communi per omnia consensu regi posse viderentur, confusiois vicandae causa certa quaedam ratio & forma cogendorum caeterum, quas Synodos vocabant, instituta est, & ut conjicio, sub Constantino Magno, divisis per spatia certa regionibus, ita ut unusquisque Episcopus sua regione contentus, ab alterius administratione & cura abstineret. Qui enim facilius vel utilius convenirent, quam quos ipsa vicinitas, eadem lingua, iidem maxima ex parte mores, & mutua in rebus civilibus commercia, copulant? Hinc dubio procul post ordinem inter ejusdem oppidi & vicini territorii Presbyteros positum, illa episcopatum in dioeceses & metropoles distributio coepit à Constantino Magno reddita Ecclesiis pacce. Quae tamen, ut voces ipsae arguunt, à Graecis Ecclesiis originem habuisse videntur, non quidem, quod iactam, ab aliquo concilio Patrum Concilio aut decreto protecta sit, sed quod natura suadente & necessitate flagitante ad exemplar Reipubl. Romanae efformata est. Hoc enim vult illud Hieronymi epistola ad Titum: *Noverint Episcopi consuetudine se magis quam Dominice dispositionis veritate Presbyteris esse majores, &c.* Stante enim Republica Romana, erant provinciae in dioeceses, quasi gubernationes dicas, id est certa spatia, distributae, in quarum praecipuis urbibus Praefides conventus suos agebant, cujus novem Plinius in Asia numerat hist. natur. lib. 5. c. 29. & seq. quatum septem in Apocalypsi recensentur. Metropoles autem dioecese sunt civitates, ex quibus deductae fuissent aliquando Ecclesiae: quae appellatio postea penes celeberrimas & frequentissimas civitates mansit, quasi materna quaedam auctoritate eminentes. In oppido igitur cuiusque dioeceseos praecipue primus Presbyter, qui & *πρωτοκλειρονομος* Episcopus vocabatur, in communi quotidiana jurisdictione, ceteris tum urbanis, tum aliis ejus regionis Compresbyteris, id est toti dioecesi praerat: non quidem gradu aut impetio vel dominationis auctoritate, sicut Bernardus ad Eugenium inquit lib. 2. *Nomen Episcopi non sonat dominium, sed servitutem:*

rem: verum ordine & primi in sacro consensu loci dignitate, scribente Augustino ep. 19. *Secundum honores vocabula. que jam Ecclesie usus obtinuit, Episcopatus major est presbyterio*: in singulos quidem inspectionem hactenus habens, ut eos & officii admoneret, & de rebus ad diocesin vel mortum censuram spectantibus ad Compresbyteros suos (quorum cœtum, *Senatum Ecclesie* Hieronymus vocavit, c. Ecclesie, 16. q. 1.) referret, sententias rogaret, & quod visum decretumque esset, pronuntiaret, à quo iudicio ad synodum provincialem provocare licebat, c. 6. q. 3. & 4. Quoniam autem regio interdum latius patebat, quàm ut commode in urbem quavis occasione venire possent, Episcopi, ut verisimile est, otio & quieti consulentes, vicis & pagis, qui non minus quàm urbes communi inspectione egebant, vicarios quosdam Episcopos ordinare soliti sunt, qui *Chorepiscopi* nominabantur, quali *zeugmai*, id est rustici, regionarii, live vicarii Episcopi: quia non in civitate, sed ruri per vicos & pagos munus gerebant. Horum primam mentionem sacram invenio in Concilio Ancyrano can. 12. item Neocæsariensi can. 13. & Antiocheno can. 8. & 10. Et quia insolenter se cum Episcopis gererent, nec ulla satis bona ratio eorum institutionis appareat, eorum munus sublatum & antiqua c. 6. & presbyteri vicarii, de quibus in c. ult. de offic. Archiep. *Metropoles autem Episcopus inspectionem & iurisdictionem in ejusdem provincie Coepiscopos habuit, ad quos eodem, quo diocesales Episcopus in suos Compresbyteros, ordine, bis aut minimum semel in anno congregatos de omnibus totius provincie viciis negotiis, & eorum qui ad synodum olim, de accus. & referrebat, & sententias rogabat, ut quod maius, & c. Jori parti visum esset, decerneret. Quod si seq. pro. pares fuerunt Episcoporum sententia, tum dist. 18. alios aliquot ex propinqua provincia evocabat, qui ambiguitatem cum provincie Episcopis tollentes, quod alteri parti visum de sanct. dist. 123. Episcopi, qui alicui ejus provincie loco præesset, & ipse ut Metropolitani creabatur, nec ab ea sententia cuiquam ab omnibus provincie Episcopis damnato provocare licebat, cavente id Concilii Antiocheni canone XV. Et hæc quidem fuit Ecclesiarum Christianarum per diocesces & provincias distributio, non temere profecto, sed prudenter & commodè à nonnullis inchoata, & deinceps multorum conventuum sacrorum decretis in universo terrarum orbe confirmata, ut Concil. Nic. can. 6. a. D. 325. & Conc. Constantin. can. 2. a. D. 381. juncta l. 3. C. Theod. de fide Cathol. Nulla autem alia Patrum mens fuit, cum hanc *negotiarum* in diocesces, & has rursus in Provincias sub uno quoque am cæte-*

ris præeunte distribuerent, quam ut Ecclesie non cujusque arbitrio, sed comuni gubernationi divinitus constitutorum, & in nomine Domini rite & ordine congregatorum sententia & consensu, sicut inter pares regerentur, Diocesano videlicet primo Presbytero in trimestribus illis conventibus, quorum vestigia quædam adhuc extant, sic suis Compresbyteris præeunte, & primo Provinciali Episcopo in semestribus provincialibus synodis ita omnia inter Episcopos moderante, ut quemadmodum veteribus canonicis discrete præcipitur, nec à primo Presbytero abique suorum Compresbyterorum, nec à primo Episcopo abique suorum Coepiscoporum sententia & consensu, nec vicissim quidquam ab istis abique suo duce & moderatore gereretur: quin ordinem & in generalioribus atque adeo œcumenicis synodis observatum esse earum historis liquet, Rufino l. 1. c. hist. & Socrate Eccles. hist. l. 3. Utiq. adeo autem humatio hoc instituto quamvis pio & nunquam satis laudato, neque Sathanæ ad irrependum in ipsa Ecclesie viscera aditus satis fuit occlusus, neque coërecti ambitio & avaricia, pestes illæ religionis decerimæ, potuerunt, quin hominum vitio, non parum culpa, successu temporis pulcherrimus hic ordo in oligarchiam quandam & demum in horrendam illam Antichristianam tyrannidem Œcumenicam transformatus sit. Cum *Ex can. Antiocheni.* enim *negotiarum* illa, quæ ordinis & muneris ab initio fuit, postea sublata electionis libertate, quæ loco successione per vices constituta fuerat, & certæ civitatis sedi addicta & perpetua constituta, gradus superioritatis & Imperii, dominationis & potestatis præeminentia tacta est, spiritus ambitionis & avaritiæ facile irrupit, & quod unum synodorum remedium habebat ab Apostolis adversus omnes hæreses & *heresias* Ecclesia, malum omnium pessimum evaluit, & primò quidem in gradum superiorem, mox ab hoc gradu in horribilem illam tyrannidem descendit, Episcopi enim Diocesani hac *negotiarum* innovatione & obtentu omnia sensim ad se pettrahere studebant, nec solè Presbyteros *subepiscopos*, quos Laicos appellare cœperunt, quasi ad Ecclesiasticam *jurisdictionem* nihil pertinentes, expulerunt, sed etiam aliis Compresbyteris suis jam non præeuntes in communibus deliberationibus, sed arbitrio suo dominantes, alios quidem ad suas parochias relegatos ab episcopali consilio excluderunt, alios vero quot & quoties libuit, assumere cœperunt, non quibus cum propriè de rebus Ecclesie deliberarent, sed quorum opera vicaria uterentur. Unde tandem pro Christiano illo presbyterio Officiales, nescio quos & Curiam à mundanorum Principum foris nihil differentem habere cocepit. Provinciales autem illi Episcopi, abjectis modestissimis titulis Apostolicis, quibus etiam nec aliis in vetustis illis & purioribus

M

cano.

canonibus *primi Presbyteri, primi Episcopi*, item *negotiorum, negotiorum* appellati sunt, & assumptis magnificis illis & fastuosis *Patriarcharum, Metropolitarum*, non minus ambitioles gesserunt, aliis aliorum fines quamvis variarum synodorum canonibus descriptis invadentibus. Notum est enim ex illorum temporum historia, adeo inter se tumultuatos esse, quum synodus Nicæna cogere-
 tur de gubernationis suæ finibus, ut nullum finem concertationes illæ habituræ fuissent, nisi libellos acculatorios ab Episcopis sibi propósitos, congestos in ignem Constantin Imp. abjecisset, Euseb. de vita Constant. lib. 3. c. 13. Ruffin. hist. Eccles. lib. 1. c. 16. Sozomen. hist. Eccles. lib. 1. c. 16. c. ult. diff. 22. Quamvis nec tum quidem desierint. Constantinopolitanus enim, cujus sedes nullum nomen acceperat, teste Gelasio Primo, nedum ut inter Metropolitanos censeretur, non desistit, donec in Concilio Constantinopolitano primo secundum ab Episcopo Romano locum & honoris primatus inter Metropolitanos obtineret. Qua de re est canon. 3. ejus Concilii & in synodo II. Constantinop. can. 36. & Novel. 131. & 116. c. de sacros. Eccles. ubi ab Imperatore Zenone idem confirmatur, & in l. 24. C. eod. ab Justiniano Imperatore vocatur *caput reliquarum Ecclesiarum*. Videtur autem eadem nomenclature, qua Romanus Episcopus dominari jam cæperat, nempe, quod Constantinopolis Regia esset civitas, & Nova Roma. Quod cum Gelasius ille in epist. Dardanæ Episcopis inscripta merito irriteret; *Alia*, inquit, *est regni secularis potestas, alia dignitatum Ecclesiasticarum distributio*: tamen adeo non profecit, quin nihilominus in Chalcedonensi illa Occumena Synodo, alioqui quod ad doctrinam venerabili & orthodoxa Constantinopolitano non tantum primatus ille secundus, licet repugnantibus Episcopis Romani Legatis confirmatus, verum etiam contra Constantinopolitanæ synodi canonem 2. ditio longè lateque ampliata fuerit. Verum, ne tum quidem, quæ ambitionis tabes est, modum ullum tenuere: sed aliquanto post tempore, in sexta Constantinopolitana Synodo in Trullo habita, Quartum viratus ille, quo Romanus Occidentem, Constantinopolitanus cum vicina regione Orientem, Alexandrinus Deo Africam, Hierosolymitanus autem dicis trochena causâ quartum locum nactus est, Antiocheno, cujus antea nobilissima Ecclesiæ sedes tertia inter Metropolitanos numerabatur, cæterisque deinceps Metropolitanis sub Quartum virorum illorum jurgum redactis, ad instar Triumphiratus Romani invecus est: quæ non magis Rempublicam Romanam, quam hic illæ Ecclesiæ Christianam pessum dedit, & perdidit. Quemadmodum enim

Triumviratus aditum Augusto ad imperii monarchiam patefecit, paritione Quartum virat? ille dominationi monarchicæ in Ecclesiâ janua aperuit. Cum enim Alexandrinus & Hierosolymitanus, qui non tanta, quanta reliqui duo ob fedem imperii & honorem, & dignitate præmererent, sed intra suæ sedis limites continerent: Romanus nec parem magis, quam Pompejus, nec Constantinus, quam Pompejus, quam Cæsar, terre potuit, & quasi (ut Alexander Datio respondit) *sicut mundus a duobus Solibus, sic Ecclesiâ duobus Patriarchis* Euseb. *regitur*, inter Duum viros illos, spec. Alex. Estantibus reliquis duobus, infinita de primatu orta sunt certamina. Et Gregorius quidem Romanus adversus Ioannem Constantinopolitanum, qui se Occumenicum, id est, universalem vocari volebat, recte & probe scripsit; *Antichristi præcursores hanc apostellationem convenire*: sed imprudenter, A. Dom. & nihil tale cogitans contra suam ipsius sedem Propheta exstitit. Bonifacius enim ejus nominis Tertius, secundus a Gregorio, tantum abuit, ut prædecessoris sui sententiam probaret, ut e contrario à patricia illa Phoca *Capitis Ecclesiæ Christianæ*, ut scribit Paulus Diaconus, verè Antichristianum nomen postularit & imperarit. Quod haud alio fonte, quam à *negotiorum* illa ceteræ sedi, electionis libertate sublata, perpetuo addicta, seu diximus, emanavit. Cum enim dominatio hinc quædam Episcopalis Diocetana supra Compresbyteros, Metropolitanæ supra Provinciales Episcopos, Patriarchalis quadruplex supra Metropolitanos Coarchiepiscopos, invecus atque constituta erat: eadem ceterè parique ratione Monarchicum demum supra Compatriarchas imperium, sive Catholicum supra Catholicam Ecclesiâ universalem dominium erectum fuit, nec ante quievit ambitio, quam gradatim ad fastigium summum horribilem suam tyrannidem perduxerit. Inde factum, ut Sathana interim dum his de rebus isti rixantur, doctrinam ipsam miris modis depravante, in ipsam quoque fidem dominationem usurparit. Id quod jam Bernardus etiam questus fuit, cum manifestè scripsit ad Pontificem epistola 230. *Id olim quidem eratis contra Apostolum Petrum, dominantes in Clerum, imo & contra Coapostolum ejus Paulum dominimini fidei totius orbis. At nunc novum aliquid addidistis usurpantes amplius & in ipsam religionem: quid restat, nisi ut adiciatis & ipsi Angelis sanctis dominari*: Quin immo nec ista in milesas concientias tyrannide contentus, ipsa denique Cæsarum & Regum sceptra sibi, honorandi sacri ministerii obtentu subiecerit. Quam calamitatem à Joanne in Apocalypsi, & Sancto Paulo epistola 2. ad Theſſal. aperitissime præ-

Can. ult. synodi Ephes. anno 431.

Can. 28. A. Dom. 511.

6. antiqua de privileg. vide diff. 22. per totam. De Africam, Hierosolymitanus autem dicis trochena causâ quartum locum nactus est, Antiocheno, cujus antea nobilissima Ecclesiæ sedes tertia inter Metropolitanos numerabatur, cæterisque deinceps Metropolitanis sub Quartum virorum illorum jurgum redactis, ad instar Triumphiratus Romani invecus est: quæ non magis Rempublicam Romanam, quam hic illæ Ecclesiæ Christianam pessum dedit, & perdidit. Quemadmodum enim

Con. Chal. II. 26. und. prim. dis. 59. sequi. nulli. quic. diff. ex. fult.

prædictam maturè etiam prævidit Gregorius Nazianzen. optimo jure omnem illam ^{negligentiam} penitus sublatam esse exoptans, qui de eain oratione post suum in Urbem reditum in hæc verba disserit: *Propter hanc*, inquit, *res omnes nostræ jactantur & concutuntur: propter hanc fines orbis terræ versantur in suspitione, & bello, & coque surdo, & ne nomen quidem habente: propter hanc periculum est, ne ab hominibus esse censamur, qui à DEO sumus, & ne magnum illud & novum (nempe Episcopi) nomen amittamus. Quod utinam neque esset præsentia, neque loci prælatio, neque violenta præminutio, ut ex sola virtute agnosceremur. Nunc enim dextram hoc latu, & sinistram, & medium, & sublimior & inferior sedes, & illa præcuncti, vel eodem gradu incendendi consuetudo, multas nobis clades nequicquam intulerunt, & multos in foveam impulerunt, atque ad hircorum locum abduxerunt, non ex inferioribus: sed jam etiam ex pastoribus, qui quum essent magistri Israelis hæc ignorarunt.* Hæcenus Gregorius, cui non solum fastuosa illa nomina, sed res quoque ipsæ, non minus quàm alis quoque Patribus, adeo duplicuerunt, ut ne *Exarchi* quidem appellationem, longe tamen modestissimam & sacrarum communionum deliberationum inceptorum conventissimam, ferre potuerint, sed in celeberrima illa Carthaginensi Synodo expressis verbis expunxerunt, & generaliter ejusmodi voces omnes damnarunt, atque adeo certam Metropolitanis illis appellationem, ne primi quidem *Episcopi*, sed duntaxat *primæ sedis Episcopi* assignarint, ca-
Council.
 111. can. ventres ne famulos ille saltus mundi in Ec-
 26. 6. 42. clesiam introduceretur, quæ lucem simpli-
 citatis & dimidionis animi iis præferret, à
 quibus conspectus ille dei Domini expecti-
 tur, sicut ipsi Patres in epistola ad Cœlesti-
 num Urbis Romæ Episcopum missa scripse-
 re. Nec prætereundum, quod ante Con-
 stantini, cilium Chalcedonenſe, quod incidit in an-
 num Christi circiter CCCCLV. nulla,
 quod ego deprehenderim, subscriptio Syn-
 odica compariatur, in qua Archiepiscopus
 inscribatur. Sed concedamus Patribus
 nihil malè suspicantibus pro primis Episcopis
 Archiepiscopos & Patriarchas jam olim
 vocatos fuisse, (fuerunt enim initio
 iidem Metropolitan, Archiepiscopi, &
 Patriarchæ dicti) tamen certum est, primi-
 tivæ Ecclesiæ ignota hæc nomina fuisse:
 nec dubitamus, cum postea usurpari cœperunt,
 quin jam tum sit molitus Sathan
 jacere tyrannidis illius fundamenta. Apud
 Francos quidem & Germanos, ut est apud
 Anselmum libro 1. cap. 8. neque Metro-

politani sine Coepiscoporum suorum consilio, neque Episcopi rursus sine Metropolitanis scientia in parochiis quidquam innovare poterant. Unde Episcopi, qui ad Metropolitanum respiciebant, *Suffraganei* etiam dicebantur, quasi Metropolitanorum auxiliiarii, quod auxilio & suffragio Metropolitanis assisterent, vel abentium vices gererent. Quia significatione usurpatur etiam à Radevico libro 2. de gestis Frider. cap. 74. Parique ratione Chorepiscopi Episcoporum suorum suffraganei quodammodo erant. Longè tamen alii utrique à *pursuerydyne* sive *Initiatoribus* illis & *Cæremonariis*, quos multo post tempore institutos Suffraganeos etiam & Vicarios vocarunt. Operæ pretium autem, nec minus Lectori rem gratam facturum nos putavimus, si Metropolitanorum Francorum, & Germanorum, quales & quot quique suble Episcopos, vel Metropoleon, quales sub illo tempore civitates habuer, distributionem ex vetustissimo quodam Codice, qui anno Regni Caroli Magni XLII. Imperii autem IX. scriptus est, desumptam hic subiceremus, quæ ad hunc modum habet.

BREVIS ANNOTATIO
 DE CIVITATIBUS ET METROPO-
 LEIS, VEL QUALES SUB SE
 HABENT CIVI-
 TATES.

Prima Provincia Lugdunensis habet
civitates numero V.

Metropolis civitas Lugdunum.

Civitas Eduorum.

Civitas Lingonum.

Civitas Capillonensis.

Castrum Maticonense.

Secunda Provincia Lugdunensis habet
civitates numero VII.

Metropolis civitas Rotomagus.

Civitas Bajocassiana.

Civitas Abrinatum.

Civitas Ebroicorum.

Civitas Sajorum.

Civitas Lixoviorum.

Civitas Constantia.

Tertia Provincia Lugdunensis habet
civitates numero IX.

Metropolis civitas Turones.

Civitas Cennomania.

Civitas Redonis.

Civitas Andegavis.

Civitas Namnetis.

Civitas Corisopitus.

Civitas Venetus.

Civitas Osifinus.

Civitas Dioblentus.

Quarta Provincia Lugdunensis habet
civitates numero VIII.

M 2

Metro-

Tom. III.

Metropolis civitas Sennones.

Civitas Carnotum.

Civitas Otisiodoro.

Civitas Autricus.

Civitas Tricassium.

Civitas Aurelianens.

Civitas Parisius.

Civitas Melnis.

Prima Provincia Belgica habet civitates numero IV.

Metropolis civitas Treveris.

Civitas Medomartis, id est Metis.

Civitas Lecorum, id est Tullio.

Civitas Viridano.

Secunda Provincia Belgica habet civitates numero XII.

Metropolis civitas Remis.

Civitas Sessiois.

Civitas Catalonis.

Civitas Veremundis, id est Noviomagus.

Civitas Atravatum.

Civitas Camaracus.

Civitas Turnacus.

Civitas Silvanetis.

Civitas Belvasio.

Civitas Ambianis.

Civitas Morinus, id est Ternacus.

Civitas Bononia.

Prima Provincia Germanica habet civitates numero II. Metropolis civitas Agrippina, id est Colonia.

Civitas Tungris.

Secunda Provincia habet civitates numero VIII.

Metropolis civitas Moguntiacus.

Civitas Argentoratensis, id est Strassburg.

Civitas Nemmetis, id est Spira.

Civitas Wangionum, id est Wormatia.

Civitas Wirtzburgensis.

Civitas Constantia.

Castrum Rubilocus, quod Eichstet dicitur.

Civitas Augusta Vindelicum, id est Auerpurch.

Provincia Bajoriorum, id est Noricus Ripensis super Danubium, sive Noricus Mediterranea habet civitates numero VI.

Metropolis civitas Iuvavo, id est Salzburg.

Civitas Regino.

Civitas Patavie.

Civitas Frigisensis.

Civitas Nova.

Civitas Sabionensis.

Provincia Sequanorum habet civitates numero VII.

Metropolis civitas Vesontio.

Civitas Equestris, id est Aventicus.

Civitas Basiliensis.

Civitas Vindouensis.

Civitas Argentariensis.

Civitas Ebrunensis.

Civitas Rauracensis.

Provincia Alpium Penninarum habet civitates numero I.

Metropolis civitas Centronium, id est Darantasia.

Civitas Valensis.

Provincia Meninsis habet civitates numero X.

Metropolis civitas Vienna.

Civitas Gennavenfis.

Civitas Gratianopolis.

Civitas Albensis, nunc Vivario dicitur.

Civitas Detensis.

Civitas Valentina.

Civitas Trecaflina.

Civitas Vasensis.

Civitas Atravicus.

Civitas Carpentoratensis, que nunc Vindasca dicitur.

Item Provincia Meninsis habet civitates numero IV.

Metropolis civitas Aralas.

Civitas Massilia.

Civitas Avennicus.

Civitas Cabellicus.

Prima Provincia Aquitania habet civitates numero VIII.

Metropolis civitas Bituricus.

Civitas Arvernus.

Civitas Roensis.

Civitas Albiensis.

Civitas Catulca.

Civitas Limodrum.

Civitas Cabalum.

Civitas Vellaborum.

Secunda Provincia Aquitania habet civitates numero VI.

Metropolis civitas Burdegala.

Civitas Agemensis.

Civitas Aequolinis.

Civitas Santonis.

Civitas Pissavis.

Civitas Petrorio.

Provincia Nova Popularia habet civitates numero XII.

Metropolis civitas Elosiacis, id est Astinus.

Civitas Aquinsis.

Civitas Latcorantis.

Civitas Conforunnis.

Civitas Boatius.

Civitas Berunensis.

Civitas Aturinensis.

Civitas Vafatecas.

Civitas Turbaudis.

Civitas Elorona.

Civitas Eloratis.

Prima Provincia Narbonensis habet civitates numero VIII.

Metropo-

Metropolis civitas Narbonas.

Civitas Tolosatis.

Civitas Agatensis.

Civitas Megalonenfis.

Civitas Biterensis.

Civitas Nemonensis.

Civitas Lutunensis.

Civitas Utrienfe.

Secunda Provincia Narbonensis habet civitates numero VII.

Metropolis civitas Aquensis.

Civitas Aptensis.

Civitas Regensis.

Civitas Foriuli.

Civitas Vapcensis.

Civitas Segesino.

Civitas Antipolitana.

Provincia Alpium maritimarum habet civitates numero VIII.

Metropolis civitas Ebrodunum.

Civitas Viennenfis.

Civitas Rigomunensis.

Civitas Solinenfis.

Civitas Sumtinenfis.

Civitas Clunatecas.

Civitas Celmenensis.

Civitas Vinsintensis.

Hanc Dioceseon & Metropoleon distributionem, quæ sub Carolo Magno fuit, à posterioribus Imperatoribus Episcopatum translatione & novorum institutione sæpe immutatam esse minime dubium est.

Ed. 4.

Canonici autem dicti.) Canonici à regula dicti: hinc canonice vivere, cap. quoniam, 12. quest. 1. Ansegif, lib. 1. cap. 69. in fine. Quidam à lectione librorum Canoniorum Canonicos dictos putant, sicut & Canonicas horas, Bullingerus homil. 54. Quod iure atque merito irritit Goldastus ille noster, cum anno Domini MDXCIX. à me quaesitus ita super hac voce litteris responderet; Ego video veteres in omni vitæ & scientiarum genere tradendo certas regulas & compendiosas institutiones plurimum adjectasse. Inde Vegetius lib. 3. cap. 26. recenset regulas aliquas generales bellorum. Idem Medicis præstitit in Aphorismis Hippocrates. Eodem fine Anianus ex Pauli sententiis quasdam Gottibis suis elegit, quæ hodie Receptæ Pauli sententiæ dicuntur. Ita veteres Episcopos Fratribus suis (ita vocabant eos, qui cum ipsis in communi vita consueti vivebant) certos vitæ discipline quæ atque adeo omnium discorum factorumque canones, id est regulas præscripsisse indubium esse arbitror. Observavi ex Augustino Clericos non separatim (ut hodie) sed in eisdem cum Episcopo aedibus habitasse: Sic enim ille

De communi vita Cleric. serm. 1. Nostis omnes, inquit, aut paene omnes, sic nos vivere in ea domo, quæ dicitur domus Episcopii, ut quantum possumus, imitemur eos sanctos, de quibus loquitur liber Actuum Apostolorum; Nemo dicebat aliquid proprium, sed erant illis omnia communia. Horum Fratrum officium atque institutum quid & quale fuerit, persequitur idem Augustinus in expositione Psal. 99. Quibus idem Augustinus certam vivendi regulam præscripsit, quæ hodieque exstat. Nec moror heic Erasmi censuram, quam Richardus Ceromanus jam olim refutavit. Regulas autem Graeci ^{καθολικαί} nominant. Unde tit. Pandect. De diversis regulis juris, lib. 2. Eclog. 3. Basilic. & apud Armenopol. lib. 6. cap. 2. inforbitur. neq. novitas dicitur regulis. Inde ergo dicti Canonici fratres illi in consortio Episcoporum, à Germanis Tumberrn, à domo, quia in eadem cum Episcopo domo versabantur. Hæc ille.

Ædes Episcoporum &c. Monasteria lib. 5. dicta sunt.) Collegia etiam Monasteria dicta, hodie Münster, antiquitus Dominica appellata, non à domo (quod pace Goldasti nostri dictum volo) sed à Domino, quod in iis propter Dominum coibant. Hinc Germani Episcopalia & Cathedralia templa adhuc *Tonkircch*, & Canonicos *Tumberren*, appellant. Vide Eusebium lib. 9. cap. 10. Calpar Hedion, in edito Galerii Maximini, & B. Rhenanum, *Claustre* quoque dicebantur à dudendo, quoniam (ut inquit B. Wolkuinus Abbas in Evangelio Marth. de zizania & semine contra cleri vitia scripsit) non solum corpore, sed & corde intus manentes omnes sensus suos ab appetitu seculari, ab omni concupiscentia temporalis strenue clauferunt. Hodie à claudicando rebus dicuntur, quia viri claustrales rebus temporalibus inhiant, quasi in utramque partem claudicantes, dum servire Deo volunt & Mammonæ, religioni & ambitioni, polo simul & foro. Ideo autem Collegia, Monasteria & Claustra quoque promiscue dicta fuisse puto, quod vitæ ratio à Monachorum instituto non multum discebat. Hinc Canonici ordo & monasterialis competentia in diplomate quodam Regio apud Albertum Krantz pro eodem ponitur libro 2. histor. cap. 15. Sed posteaquam Canonicorum sodalicia nonnulla iis vinculis soluta liberaque sunt, factum est, ut ceteri ab imperitis, qui vim verbi Graeci parum assequerantur, non simpliciter Canonici, sed Canonici regulares dicerentur: quasi diversa esset utriusque vocis significatio, quæ tamen una eademque

M 3

est,

est, & sicut in doctrina, ita vita & moribus quoque plane similes sunt.

Ald. 6. Comitatus primis illis. Acolatibi dicebantur, quod Episcopum comitabantur.

PAG. 2. NUM. 1.

Nec luxum decere, nec ornatum Episcopos.) Vide cap. jubemus, de consecrat. distinct. 1.

Ald. 2. Ante omnia illud agebant Episcopi. Quatuor sunt, inquit Abbas Wolkwinus, in quibus Episcopus tenetur subditis: exemplum bonae conversationis, paululum sanctae predicationis & temporalis sustentationis, & diligens executio officii, & suffragium devote orationis. Hieronymus epistola 100. alloquens Episcopum; Domus tua conversatio constituta est in gratia publicae disciplinae: quicquid feceris, omnes faciendum esse putant: Cave igitur, ne malum committas; quoniam qui reprehendere volunt, repudiantur, si delinquentes fore videantur. Et mox; Subvenire pauperibus, visitare languentes, gaudere cum gaudentibus debes. Videndus Iacobus Magni Sopholog. lib. 7. c. 3.

Ald. 3. Ceterum & hunc sanctissimum morem.) Idem Magnus d. loco; Plures tamen insipientes sunt viri, qui vitamaculat ad praesidium sublinantur: & quod detestandum nimis est, ad praesidentiam tanquam ad patrimonium currunt, veterumque exempla negliguntur.

Ald. 4. Cum artium aliarum tum sacrarum litterarum.) In antiquis Christianorum Ecclesiis certi quidam deputati erant, qui non tam sacras literas, quam reliquas totius Philosophiae, Medicinae, Jurisprudentiae, necessarias artes, studiosis hominibus profiterentur. Loca, in quibus docebant, ex Graecis, unde Scholastici, quod dignitatis tantum nomen hodieque in Ecclesiis permansit; & didaskaloi, unde Didascali, quales fuerunt Panetus apud Euseb. l. 5. cap. 10. & Didymus apud Rufinum l. 2. c. 7. &c. qui Alexandriae claruerunt. Haec Goldast. Lectores apud Graecos doctores dicebantur, quo munere aliquando functum esse Julianum Imper. testis est Theodoretus. vide Tripart. libro 9. cap. 38.

Ald. 5. Terribissimum, docere velle quod non clericis flet. Novella 23. cap. 1. §. damus, & facit c. officium tui, extr. de elect. ubi Gloss. &c. quamvis, cum gloss. fin. de aetat. & qualiter.

PAG. 3. NUM. 1.

Aut nulla, aut rara in sacris edibus simulacra.) Euseb. lib. 7. c. 14. Eccl. hi-

stor, inquit; Nonnullos ex gentilibus ad Christum conversos gentilem servasse morem, ut icones apud se servarent, non tamen ad cultum, sed in amoris signum: vide Bullingerum in libello de orig. erroris in Divorum & simul cultu. Rara tum in templis nostris simulacra fuisse, vel illud arguit, quod à Carolo Magno in Synod. Francofurti ann. Domini dcccix. convocata, decreta septimae Synodi Constantinopolitanae, ceu iconolatrica, damnata & rescissa fuere. Quin etiam ipse Imperator Carolus contra Imagines elegantissimum librum conscripsit, ubi inter cetera; Domus Dei decorem non in imaginibus materialibus, inquit, sed in virtutibus resurgentem licet videre Vide Aventinum.

Picturas.) Paulinus Nolanus pictura. *Ald. 2.* rum in templis author tempore Theodosii II. & Martiani.

Reliquiae Sanctorum.) Reliquiarum *Ald. 3.* honos & cultus tempore Hieronymi cepit. Adversus quem Vigilantius scripsit, & ante eum Tertullianus in libro, quem Scorpiacon vocavit, & in lib. de Resurrect. carnis, vide Rufinum lib. 11. Eccl. hist. c. 33. & Augustin. lib. 22. c. 10. de civit. Dei. Constantini Magni tempore cum Ecclesiis pax data esset, ceperunt mirari Marcyrum ossa magis, quam vitam institutum & testimonium. Hieronymus autem primus superstitionem hanc adserere conatus est. Bullinger. in lib. de orig. cult. simulach.

Ab Ethnicis etiam cordatioribus. *Ald. 4.* Præter Persium Cicero lib. 2. de Legibus, quantum opes à sacris abesse debeant in illis verbis docet; Opes amovendo. Ubi & Platonius adducit verba hæc, Aurum & argentum in urbibus & privatim & in fanis invidiosa res est, &c.

Insuetis antea & insolitis auxit. *Ald. 5.* Quas à Romana sedis Episcopos, Gregorio Magno caeremoniarum magistro, eas primum instituite, accepit.

Et luxum discipline corruptela. *Ald. 6.* Vide Bullinger. in lib. de origin. err. Missæ. *Athenos quondam Presbyteros, &c.* *Ald. 7.* Sacram cenam non aurea vasa, sed aureas mentes requirere. Chrysostomus dixit. Et D. Hieronymus Exuperium Episcopum Tolosanum laudat, quod in facta cena calathos & calice vitreo usus esset.

Et cibum & somnum communem, &c.) In Concil. Magonc. can. de vita *Ald. 8.* clericorum. 12. q. 1. c. necessaria, & dist. 32. c. prater.

PAG. 4. NUM. 1.

Et legum prescripto &c.) Ansegisus lib. 2. c. 26. Cod. Theod. lib. 16. in lit. de Episcop. Eccl. & clericis, Hieronymus ad Eustoch. de servanda virginitate. tomo. 1.

Quam

lib. 3. *Quam Africæ Episcopi.*) De hoc vide Cyprianum.

lib. 3. *Ut ne testamentarium quidem constitueret.*) Ambrosii lib. 2. Offic. cap. 26. Concil. Chalcedonens. & Anselm. lib. 1. c. 22. Monachis & Clericis erat lege prohibitum ne hereditates capterent. Et docet ipse Hieronymus, quod monachorum & clericorum avaritia locum fecit legi, & lege coerceri oportuisse. Vide eum ad Nepotianum.

lib. 4. *Advocati.*) Advocati, secularium rerum causa Episcopis dati: hi *Oeconomi* dicebantur. Bernardus lib. 4. ad Eugenium: *Memento Salvatorem Judam æconomum habuisse. Quod Episcopo turpius, quam incumbere suppliciliis, & sublimi ole sue omnia sciscitari, de singulis monere, de suspicionibus moveri ad quæque deperditis, &c.* Miratur ibidem, cur Prælati tot inveniant, quibus curam, animam committant, & tamen invenire nolint, quibus suas facultates in curam exhibeant. Vide Iacobum Magni Sopholog. l. 7. c. 7. Dixi æconomos fuisse. Quales olim & Collegia habuerunt Principum nomine adhibitos, qui censuum & reddituum, hoc est annonæ, gerebant curam, quos Magistros curiæ hodie vocant, quia cura, id est jurisdictio, opulentioribus Cænobitis & Collegiis accessit: quæ vetera in totum caruerunt, sicut & imperio. Nam ne nomen quidem vel meri vel mixti imperii notum erat Episcopis, longe minus monachis, quippe alienum est à functione Ecclesiastica.

lib. 5. *Advocatorum solertia relinquere,* &c.) De bonis Ecclesiarum & administratione eorumdem, quantum quidem ad res temporales attinet, Imp. suis legibus cavent, quibus Episcopi obtemperarunt; interim tamen illis de rebus docuerunt, non quod adeo jus sibi vindicarent civilis administrationis, quæ sanè ad civilem politiam attinet, sed quod functionis suæ officio postulant offenderent, quid ea in re sacris eloquiis traderetur, & jure divino præcriberetur.

lib. 6. *Memores doctrinæ Christi*) Lucæ 22. Matth. 20. Bernardus lib. 2. de considerat. inquit: Si dominari appetis, præesse contendis, Creatori tuo te præferre conaris, qui gloriam dominandi fugit, & erat subditus Principibus suis: Ideo sancti quidam viri adeo ab imperio alienierant, ut ipsum etiam episcopatum, speciem tantum imperii habentem, detestarentur. Nam Ambrosius memorabo exempla, quæ apud illos authentica sunt) mulieres publicas (id est meretrices) in domum suam ingredi fecit, ut illis visus electio revocaretur. Fugam postea accepit, sed proditus à Leontio reverti est coactus, ut in ejus vita legitur. S. Marcus pollicem sibi abscidit, ut indignus sacerdotio

haberetur, ut scribit Heraclides lib. 2. Paradisi. S. Ammonius electus in Episcopatum aurem sinistram ferro resecevit, linguam etiam abscissurus, nisi dimississent. Quidam monachus in Episcopum electus, oratione sua impetravit, ut pridie confirmationis moreretur. Tripart. hist. lib. 3. S. Gregorius in Pontificem electus columna fulgida super ipsum descendente, ubi latitabat, cognitus est. S. Martinus fugiens electionem, anserum strepitu proditit. Quidam vero Episcopatum non quidem renuerat, verum adeo dominium nullum adfæctabant, ut vitam, quam prius asperam duxerant, asperior longè produxerint, ut de Abbate Vatala legitur in Vitis Patrum lib. 2. p. 10. & Abbate Opti lib. 2. part. 1. Et sane non est fugiendus oblati Episcopatus, ut inquit Ildorus, sed humiliter gerendus. Et Gregor. in Pastoral. l. 2. c. 7. *Nullus se extollat ex electione, sed magis se humiliet.* Bernardus in epist. ad Episcop. Senonens. *Noli alium sapere: quia alium sapere difficile est, & omnimodo inusitatum: & quanto inusitatus, tanto periculosius.* Augustinus epist. 66. Pet. *Ut cogites nihil esse hominibus in hac vita, & hoc tempore letius, felicius, & acceptabilius, Episcopi, aut Presbyteri, aut Diaconi officio, si tamen non presumptuose, aut adulatorie res agitur, sed nihil apud Deum miserius, tristius & damnabilius, si malefiant.*

Principum suorum simplicitate.) Episcopi Principum indulgentia & simplicitate abusi insolebant.

Preepinguos quidam & opulenti Præfules.) Hos Abbas Wolkuinus *Sacerdotes Baal* vocat, quod ad majorem tendant honores per ambitionem; & simul graviter in dominandi libidinem invehitur. Vide Orthonem Frisingens. lib. 2. de gestis Frid. c. 20. ubi de Arnolde Brixienfi scribit, & Guntherum lib. 3. Ligurini, ibique Spiegelum & Rittershusium interpretes.

Vitæ & vestitu contenti.) distinct. 47. lib. 8.

c. 3. ex Ambrosio, & vide 12. q. 1. per totum. Augustinus de communi vit. & mort. Clericor. part. 1. *Apprehensus & Presbyter factus per hunc gradum pervenit ad Episcopatum. Non attuli aliud, nec venit ad hanc Ecclesiam, nisi cum bis indumentis quibus illo tempore vestiebatur, &c.* Hieron. epist. 94. *Obsecro te iterum atque iterum, ne officium Clericatus, genus antiquæ militiæ, in vanum assumes, & ne lucra seculi in Christi militia quæras, ne plus habeas, quam quando clericus esse cœpisti.* Et illico: *Procuratores atque dispensatores domorum alienarum quomodo possunt esse clerici, qui proprias jubentur contemnere facultates, &c.* Ut

Ibid. 9. *Ut pars una Episcopo, &c.*) 12. quæst. 2. c. vobis, c. Vulturana, c. concessio, cap. quatuor, & seqq. Ansegis. lib. 1. c. 80. Synod. Wormatiens. anno Dom. DCCCXXXIII. celebrata.

Ibid. 10. *Ludimagistros ut alerent.*) Ansegis. lib. 1. c. 5. & lib. 1. c. 68. c. quibusdam, dist. 37. c. 1. ca. quia nonnullis, de Magistro. Pag. 5. Num. 1.

Non alia magis causa Canonici, &c. quàm quia de rebus ecclesiasticis, &c. Wolkuinus Abbas inquit; *Rara avis in terris hodie Canonici à canone vitæ.* Unde ergo? *Audi unde. Est namque canon vitæ, ut dictum est; & est canon pecunie, videlicet alicujus personæ certæ.* Unde solet dici; *Solve mihi canonem meum, id est pensionem meam, id est statutam pecuniam meam.* *Ergo, o Canonicæ, invenimus canonem tuum, à quo derivaris, id est à canone pecunie, non à canone vitæ, id est à Canone regionis, non à canone religionis, &c.*

Ibid. 2. *Omnes religionis amore excit.*) Religionis amore, & virtutis causa donationes factæ tanquam egenis, ne deessent alimentis his, qui rebus sacris deservirent, l. privilegia, C. de sacros. eccles.

Ibid. 3. *Sed etiam Pontifices.*) Episcopi Germaniæ etiam *Pontifices summi* appellati: Ita Wolthartus Presbyter quidam Ecclesiæ Eyckhterensis Episcopo suo Erchenboldo Waldeburgis vitam inscribens in hæc verba orditur; *Domino Beatissimo Deoque vere dignissimo Erchenboldo Pontifici* &c. Et in Ussuardi Martyrologio, quod dedicavit Carolo Magno, id nomen sæpius reperitur. Extat & Curia in æde S. Lucii tale epitaphium Valentiano Episcopo à nepote positum;

SCE. M. EPCS.
HOC JACET IN TOMOLO QUEM
FLEVIT RETICA TELLUS
MAXIMA SUMMORUM GLO-
RIA PONTIFICUM.
ABJECTIS QUI FUIDIT OPES, NU-
DATAQUE TEXIT
AGMINA, CAPTIVIS PRÆMIA
LARGA FERENS.
EST PIETAS VICINA POLO, NEC
FUNERIS ICTUM
SENTIT OVANS FACTIS QUI
FECIT ASTRA BONIS.
HIS POLLENS TITULIS VALEN-
TIANE SACERDUS
CREDERIS A CUNCTIS NON
POTUISSE MORI.
QUI VIXIT IN HOC SÆC. ANN.
PLS. MN. LXX. DPs.
SUB Dñ. IDIAN. SEPs. Pcs. BASIV.
CCCS. IND.
XI. PAULINUS NEPUS IPSIUS
HÆC FIERI ORDINAVIT.

Nec defuere etiam superiori barbaro illo & iniquo sæculo qui hoc non adverte-
runt. Nam Petrus Ravennas IC. qui ali-
quandiu in Germania vixit, & filium etiam
habuit Bremensem Canonicum, ita scrip-
tum reliquit in Dictis suis Notabilibus: *Se-
mel reprehensus fui à quodam, qui se re-
nebat sapientem & doctum in jure,
quod appellassem Episcopum summum
Pontificem. Ira invasit me, & dixi: Et
ego etiam sum jurista, habemus jura, in
quibus Episcopi appellantur summi
Pontifices, in c. si officia c. qui Ecclesie-
stici, 59. dist. c. si Episcopus, 18. dist.
Fuit necesse, quod deveniremus ad li-
bros. Volebat tamen pertinaciter suum
errorem defendere, nec potuit. Hæc
ille: quorum observatio, nec quod reti-
ceam, Goldasto nostro debetur.*

Neque Episcopi tantum, sed quilibet sa-
cerdos olim *Pontifex* dictus. Vide Anse-
gis. lib. 4. in præfat. Caroli in additionibus.
De utroque plucula annotavit Savaro in
Sidonium, quem consule.

Pag. 6. Num. 1.

*Ut Episcopi non clerici tantum, sed
populi etiam manu. &c.*) Electio Epi-
scoporum quondam pene clerici simulat-
que populum. Ansegis. lib. 1. c. 78. Cypria-
nus lib. 1. epist. 4.

Aut Principes aut Duces.) Otto Fri-
sing. five Rathuicus lib. 4. de gest. Fri-
deric. cap. 71. Platina in Damaso I. & Leone
IX.

Imperator autem electionem haberet *Ibid.* 3.
ratam.) Vide Ferrariens. prædica in for-
ma libelli ex substitutione, §. ex suo cor-
pore.

Hainricum.) Hainricus IV. primus *Ibid.* 4.
omnium Imperatorum à Gregorio VII.
anathemate percussus. Ortho Frising. lib.
6. c. 35.

Nec mirum si sunt qui querant.) Vi-
de l. si quendam, 30. C. de Episcop. &
clericis.

Nolle se cum clero.) Morem eligendi *Ibid.* 6.
Pontificem, vel Frederici I. tempore, quan-
quam jam bona parte in Cardinales incli-
naret, tamen clero omni, populoque omni
Romano præsentæ & de eligendo consul-
tante, observatum est, constat ex Ottone
lib. 4. de gest. Frider. cap. 70. & 7.

Pag. 7. Num. 1.

Caroli Pipini filio.) Marfilus de Pa-
dua in lib. de Translatione Imperii cap. 8.
Gratian. dist. 63. c. Hadrianus.

Post Gregorium extitisse.) Ursper. *Ibid.* 2.
gens. in vita Hainrici IV. & V.

Ut nostri, id est Germanie Principes. *Ibid.* 3.
pes.) De hoc vide Georgii Haymbergensis
IC.

- IC. Confutationem primatus Papæ ante annos CL. & plus sub Sigismundo Imp. scriptam.
- lib. 4.* *Ut parum haecenus rata fuerit Imperatorum electio.*) Aventinus lib. 6. in epist. Adriani ad Septemviros Ecclesiasticos.
- lib. 5.* *Veteres Germanorum Episcopi.*) Cuspianus in Hainrico IV.
- lib. 6.* *Sinonie crimen.*) De hoc crimine videndum Aureum Speculum Papæ & ejus Curia, scriptum ante annos CC. Adi Gratianum caus. 1. q. 6. c. si quis, c. porro, & c. cum omnes Ansegil. lib. 1. c. 21.
- lib. 7.* *Partim ambitio, partim avaritia.*) Abbas Wolkuius in saepe dicta homil. de semine & zizania contra cleri vitia inquit; *Tribus generibus sacerdotum Diabolus tres filias suas, quos habet, desponsavit: Superbiam videlicet, Avaritiam, & Luxuriam. Superbiam sacerdotibus Baal, id est, ambitiosis, & dominari volentibus: Avaritiam sacerdotibus Dagon, id est, cupidis & curiosis: Luxuriam sacerdotibus Beelphegor id est, impudicis & libidinosis, &c.* Anselmus de Similitudinib. cap. 25. Praelatos ambitiosos comparat pueris venantibus papiliones, qui dum sequuntur illos in foveam cadunt.
- lib. 8.* *Alamanni parochiam vocabant.*) Vide Budæum de paræcia, & Alciatum de parochia. in lib. Prætermislor.
- Pag. 8. Num. 1.
- Et jubebat Canon.*) Ansegil. lib. 1. c. 83. & Concil. Wormatiens. anno Dom. DCCCXXXIII. Ante XXX. annos nullus ordinabatur Ansegil. d. l. 1. c. 49.
- lib. 2.* *Quod certe juramentis.*) Formam juramenti legæapud Othonem Frisingens. lib. 3. de gest. Frider. 1. c. 19.
- lib. 3.* *Licebat laicis pastores.*) Ansegil. lib. 2. c. 5. & lib. 1. c. 30. 35. & 44.
- lib. 4.* *Baptismi & Eucharistia.*) Vide Rabanum de Institut. cler.
- lib. 5.* *Magoniaci & Wormatiæ.*) Anno Domini DCCCXXXIII.
- lib. 6.* *Compatries & patrimonos.*) Ansegil. lib. 2. c. 35. c. 44.
- lib. 7.* *Infantes.*) Spiritales filiolos, quos vocant.
- lib. 8.* *Cena Dominica dabatur credentibus.*) Ter minimum in anno, Vide Ansegil. lib. 2. cap. 43. & c. 38. Calix tum aqua misceri consuevit. Vide canon. Concilii Wormatiensis, quæ opinio quondam fuit Cypriani, quam tamen ipse ceu retractavit lib. 2. epist. 3.

Pag. 9. Num. 1.

Privatum & imprimis egrotis extra cætam.) Ansegil. lib. 1. c. 150.

Tom. III.

Missam vocabant cœnam.) Carolus *lib. 2.* Magnus venit Presbyteros Missas celebrare, nisi ipsi quoque communicarent. Unde deprehenditur, Missam aliud non fuisse quam participationem Eucharistia in populum, nec illo tempore privatæ Missæ uti fuisse. Alioqui quomodo Missas celebrare poterunt Presbyteri, qui ipsi non communicarint? Vide Ansegil. lib. 1. c. 6. idem cavetur in Concil. Mogunciacensi. anno Dom. DCCC. XIII. *Missæ* autem nomen Græcis incognitum ab interpretibus loco *τῆς λειτουργίας* positum, id est officii & ministerii, apud Ambrosium legitur, qui dicit *missam facere*, a postrema cœtis parte, qua oratur, & gratia aguntur: quibus finitis populus dimittitur: in epist. ad Marcellin. 33. lib. 1. Vide Bullinger in lib. de origin. err. in missa. Inde *Missæ* pro dimissione & sine. Ioannes Cassianus lib. 3. cap. 7. *Præholatur congregatio missam*, id est ut cœtis & conventus abolatur & compleatur. Et mox; *Contenti somno, qui à missa vigiliarum atque ad lucem conciduntur.* Adi Beatum Rhenanum in Tertullian.

Infantes suos altari admovebant Eucharistia gratia.) Vide Ansegil. 1. c. 155.

Jubebat canon, ut Presbyter.) In Sy. *lib. 4.* nodo Magoniacensi. Prælide Bonifacio, tempore Carolomanni anno Domini DCCCLII.

Nec facile admittebantur vel Presbyteri vel Episcopi.) Ansegil. lib. 1. c. 2. & c. 66. & c. 136.

Synodi annua.) Idem Ansegil. lib. 1. c. *lib. 6.* 13. & distinct. 18. cap. 127. in Decreto Gratiani.

Cessarent aut cunctarentur.) Nec pot. *lib. 7.* terant ante peractam synodum discedere sine magna pena.

Author est Rabanus.) Lib. 3. cap. 1. *lib. 8.* de Instit. cler.

Refrixit synodorum celebratas.) De *lib. 9.* hoc conquestus est Petrus de Aliaco in libello de Reformat. Ecclesiæ, quem Patribus in Concilio Constantiensis obtulit.

Discipline custodiende baud medio. *lib. 10.* *crem medelam assebat.*) Auth. de sanctiss. Episcop. collat. ult. Ita canon. 3. Concil. Toletani IV. *Nulla pene res discipline mores ab Ecclesia Christi magis expellit, quam negligentia sacerdotum, qui contemptis canonibus ad corrigendos mores, synodos facere negligunt.*

Per Alamanniam Principis editæ. *lib. 11.* *movebantur.*) Ansegil. lib. 1. c. 20. 32. 58. 76. 103. & 160. item in Conc. Magoniac. anno DCCCXXXIII.

Symboli articulos, &c. exponebant.) *lib. 12.* Et movebantur parentes sub pena, ut filios suos five ad monasteria, five Presbyteris tradant, quo fide Catholica instruerentur.

N

Vino.

Bid. 13. *Vinolenti.*) Prohibitum erat alium cogere ad bibendum. Ansegil. lib. 1. cap. 138. 154. 168. lib. 4. c. 46. & 73. & Conc. Mogunc. DCCCXXXIII.

Bid. 14. *Auguriorum, &c.*) Idem Ansegil. lib. 1. c. 62.

Bid. 15. *Ut superstitiosa sublata sunt.*) Idem lib. 1. c. 102. 103. & lib. 4. c. 46. 47.

Pag. 10. Num. 1.

Adco inhebet nostrorum animis, ut sint passim, &c.) Ut in Burggraviatu Nurembergensi in vico Fert, ditionis nunc Ansbacensis, etiamnum admittuntur tales monomachia, facultate nimirum facta à Rathinburgis & Burggravione, qui nunc est Marchio ex familia Brandeburgensi in placito Ansbacii.

Bid. 2. *Quo probande innocentie monomachia concessa fuit.*) Vide Alciatum in libello de monomachia sive duello.

Bid. 3. *Purgatio per Eucharistiam.*) Hæc etiam facta, ubi furtum in monasterio commissum, Vide Synod. Wormatiens. anno DCCCXVIII.

Bid. 4. *Si quis vinum aut annonam.*) Ansegil. lib. 1. cap. 33. 119. 123. & seq. & c. 75.

Bid. 5. *Memorat Ansegilus.*) Lib. 1. c. 158. lib. 2. c. 33. In Concilio Moguntino XIII. Anno Imperii Caroli in basilica S. Albani martyris habiti anno DCCCXIII. Hæc festiuitates constitutæ sunt: *Pascha cum feria secunda, tertia, quarta à feria quinta ante Missam licentia fuit arandi & seminandi, & hortum & vineam excolendi, & sepem circumcludendi, ab aliis vero operibus cessatum, & post missam ab omni opere vacatum: Ascensionis Domini pleniter: Pentecostes ut Pasche: Apollolorum Petri & Pauli per diem unum, S. Iohannis Baptiste, Assumptionis S. Mariæ: S. Michaelis: S. Remigij, S. Martini, S. Andrea: Natalis Domini per dies quatuor, Othavas Domini, Epiphaniæ, Purificationis Mariæ, Item festiuitates martyrum, quorum in unaquaque parochia corpora quiescunt: Item dedicationis templi.*

Sub Ludouico vero Pio & Lorthario, Ansegilo teste lib. 20. c. 33. hic dies festi celebrati sunt: *Dies Dom. Pasche, cum omni honore & sobrietate cum tota hebdomada, Ascens. Dom. pleniter: in Pentecoste ut in Pascha, S. Pet. & Paul. per diem unum: S. Ioh. Baptiste, Assumpt. S. Mariæ: S. Michaelis, S. Remig. S. Martini, S. Andrea, In natal. Dom. dies quatuor, Othavas Dom. Epiphaniæ, Purificat. Mariæ, & festiuitat. Martyrum, quorum in unaquaque parochia corpora quiescunt.* Id obiter notandum solo die Dominico placita Mercatus fuisse interdi-

cta: sicuti etiam omnia opera seruilia, & reliqui actus civiles, vide Ansegil. lib. 1. c. 75. & lib. 2. c. 6. & c. 139. item Concilium Moguntinum.

Litaniam maiorem.) Sine tamen omni pompa, ut caveatur in Synodo Moguntiac. anno DCCCXXI.

Festum esse iussit.) Ansegil. lib. 1. c. *Bid. 7.* 158. & lib. 2. c. 32. Festum quoque Trinitatis sub Carolo M. cœpisse testis est Jacob. de Voragine (serm. 1. in festo Trinitatis, ubi inquit: *Festum de Trinitate olim ab Ecclesia non fiebat, sed quia circa ipsam Trinitatem multe hereses suecrescebant, ideo Carolus Christianissimus Imperator rogauit Alcuinum magistrum suum, ut historiam de Trinitate componeret, per quam errores eliminaret, & fidem Catholicam edoceret: quâ composita ordinatum est, ut festum illud solemniter celebraretur.*

Multis etiam veterum crediti sint.) *Bid. 8.* Epiphanio, Rufino lib. 11. hist. Eccl. c. 33. Ambrosii in epist. ad Hebr. Augusti. de cognit. veræ vit. c. 39. de vera relig. c. 55. de deciv. De lib. 10. c. 12. & 1. 22. c. 29. in exposit. Psalm. 108. de cura pro mort. ger. c. 15. de Spir. & anim. c. 29. in exposit. Psalm. 85. sub fin. Quæst. super Exod. 108. & aliis plurimis in locis: Bedæ presbytero in præfat. Martyrolog. Petro Damiano Mediat. c. 40. & 23.

Licet autem Principi in regno.) Vi. *Bid. 9.* de uniuersam historiam Ecclesiasticam, & veterum Synodorum omnium acta.

Vel temulentie vel fornicationis.) *Bid. 10.* Ansegil. lib. 2. c. 23.

Conseclim à Comite compellebantur.) *Bid. 11.* Vide in Synodo Mogunc. sub Bonifacio præside anno DCCXLII.

Hoc modo & Oromartum.) Ratpertus *Bid. 12.* in lib. de catib. Monast. S. Gall. Walafrius in vita S. Othmari.

Nec minus interim domesticorum.) *Bid. 13.* Hotomari. vide in libel. de Francogall. c. 10.

Comitia.) Quæ annuatim Kal. Maji pleb. *Bid. 14.* rumque habita, quod generale placitum & Conuentum generalem & curiam appellarunt.

Raro ullum diem eximie festum.) *Bid. 15.* Eginhart. in vita Caroli M. Aimonius libro 4. c. 13. 30. 41. 74. 116. 117. item lib. 5. c. 31. & 50. Sigibert. in Chron. an. DCLXII. Greg. Turon. lib. 7. ca. 14. Otto Frising. lib. 1. de gest. Frider. c. 40. & 43.

Pag. 11. Num. 1.

Dabantur autem & legibus.) De quibus rebus in publicis illis Conuentibus ageretur, vide Hotomari. 1C. in lib. de Francogall. c. 11.

De Conciliis indicendis non nisi Imperator.) Attestatur uniuersa historia Eccle-

Ecclesiastica & omnium Synodorum acta. Nicephorus lib. 8. c. 14. & 49. lib. 9. c. 5. 12. 31. & seq. lib. 11. c. 3. & passim. Otto Frising. lib. ult. de gest. Frid. c. 68.

Quam Romani Pontifices nec universales nec Catholici.) Græci Imperatores Episcop. urbis suæ Augustæ sanctissimos & beatissimos & Catholicos cognominant. vide auth. ut determinatus sit num. Cler. collat. I.

Statim à Gregorio &c.) Immo Pontificum Romanorum ambitio pluribus ante Gregorium annis pullulascere cepit: tempore nimirum Concilii Carthaginensis, cui & B. Augustinus interfuit anno CCC. LXXXV. in quo jam tum de jure sedis suæ, ut nimirum ab omnibus Metropolitanis ad illum appellaretur, asserendo ambitiosè nimirum per Legatos suos contendit, supposito etiam per crimem falsi canonis Concilii Sardicenis, eoque mutilato, pro Canone Concilii Nicæni, cujus autoritate tributum sibi ipsi illud fuisse affirmabat. Sed cum fraude patefacta ab universali Synodo de falso convictus & condemnatus esset, decretum est, ut sua deinceps diocesi & præfectura contentus esset. Sed adeo non profecerunt Patres Carthaginenses, quin asserere sibi ipsi illud perrexerit, similique falsitate & impostura Gratianus postea in suis Decretis Synodorum Canones corrumpens contaminare non erubuit, ut apparet ex cap. renovantes, dist. 22. & c. placuit, 2. q. 6. item 6. qu. 4. c. Ojus. Vide Nicephor. lib. 9.

Et in litteras relata est.) Otto Frisingens. lib. 6. cap. 39.

Page 12. Num. 1.

Exstat San Galli vetustissimus codex.) Qui nunc penes me asservatur.

Legibus igitur Principum.) Suas quoque Leges habuerunt Bajoarii, Saxones, Frisiones Burgundiones, & reliqui Germaniæ populi, quæ ex Bibliotheca Fuldeni studio & opera Ioan. Heroldi in lucem editæ sunt.

Monasteria etiam & Collegia parebant.) Eadem ratione, qua sub Romanis Imperatoribus, ut videre est in Cod. & Novell. constit. Justiniani.

Ab Ildoro Hispanensi.) Ildorus Hispanensis Episc. primus recripta Pontificum collegii, tempore Lotharii Imperatoris.

Gratiano.) Jus Pontificum à Gratiano Doctore Bononiensi consacratum anno Domini MCX.

Clementina.) à Clemente V. Anno Domini 1308. in Concilio Viennensi Ecclesiæ obtrusa.

Hæc Decreti verba.) Ansegif. lib. 2. c. 47.

In illos animadversum.) Idem lib. 2. cap. 36.

Tom. III.

Venus incesta.) In Lege Alaman. tit. 20. lib. 9. c. 2. & Lege Bajoarii, tit. 8.
Alemanni incestas nuptias.) Lege A. lib. 10. Iameman. tit. 40. & Lege Bajoar. c. 8.

Page 13. Num. 1.

Durabit Lex illa Divina, &c.) Eadem apud Bajoarios, ut in Lege Bajoar. c. 11. tit. 14. & 5.

Servum fugitivum.) Ansegif. lib. 1. c. lib. 2. 33. 55. 82.

Cæcæ Justiniæ.) L. jubemus §. 1. lib. 3. C. de Episcop. & Cler. item in auth. de Sanctissim. Episc. & auth. de Monach. collat. 1.

Cæbra mentio sit Marcærum.) Anse. lib. 4. giff. lib. 1. c. 149.

Carolomanno Majoredomus.) Sub Bo. lib. 5. nificatio anno DCCXLII.

Resque Ecclesiæ.) Ansegif. lib. 2. c. lib. 6. 29.

Quod legitime possidere debent.) Sa. lib. 7. etiam rem in pignus dare, nisi pro captivis redimendis, non licebat. Ansegif. lib. 1. c. 88.

Quas hodie Cathedralæ.) Ansegifus lib. 8. lib. 1. c. 40.

Page 14. Num. 1.

Pastorum liberalitas demanaret.) Parochi enim ab hospitalitate dicti videntur. Antiqui sic vocabant eos, qui paulo largius hospitio excipiebant peregrinos. Vide Budeum, & Alciatum.

Hodie rebus aliter habentibus.) Ber. lib. 2. nardus lupus Cantic. homil. 75. *Quoniam pauci sunt, qui non quaerant, quæ sua sunt ex omnibus causis suis, sc. Ecclesiæ. Diligent u. munera, nec possint pariter diligere Christum, qui manus dederunt mammonæ. Unde enim aestimas talibus rerum affluentiam superare: ut puta vestium splendorem, mensurarum plenitudinem, vasorum argenteorum & aureorum congeriem, nisi de bonis sponfac: Et inde est quod Ecclesiæ inops & nuda relinquitur: nec student ornare sponfam, sed spoliare: non custodire sed perdere: non instituire, sed præstituire: non quaerant pascere gregem, sed mactare & devorare, dicente Domino per Prophetam: Qui devorant plebem meam sicut escam panis.*

Alemanni quum pars essent regni lib. 3. Francorum.) Mendici apud Alemannos nulli vagantes. Ansegif. lib. 4. c. 32. & seq. & lib. 1. c. 80. 112. 118. 126.

In tenuioribus æquales partes, &c.) lib. 4. L. privilegia, C. de sacrosan. Eccles.

Caroli legem exstare.) apud Ansegifum lib. 5. lib. 1. cap. 85.

N 2

Man-

- ibid.* 6. *Manfos.* Manfus, *Kebblhoff*, Manfus dicitur, quantum quis cum uno pari boum laborare potest in anno: ut not. in c. 1. Extr. de cens. & in ubi. Feudor. *Si de investit. feud. fuer. controvers.* cap. 1. §. penultim. Bartol. ad L. si ita ff. de auro & arg. leg.
- ibid.* 7. *Omnam fornicationem severe coercent.* Anegisil. lib. 1. cap. 92. Vide in Conc. sub Bonifacio anno DCCXLII.
- ibid.* 8. *Et quod diversum scripturae, &c.* Vide dist. 30. c. si quis nuptias, & dist. 28. c. si quis, & dist. 31.
- ibid.* 9. *Quem morem plusculis saeculis receptum.* Vide dist. 32. cap. de illo, & seq. Eum morem quum Nicolaus I. Romanus Pontifex superstitione religiosus, durius quam praedecessores sui persequeretur, & diris execrationibus Clericos, matrimonio junctos infestaretur, S. Ulricus Episcopus Augustanus (qui sub Henrico I. & Ottone I. a quorum consiliis erat, vixit) elegantem epistolam ad Pontificem de presbyterorum conjugio scripsit, qua illum ab eo futuro magna gravitate revocare conatus est, pie admonens ne nova tyrannide perditionis causa multarum animarum existeret. Cujus epistolae Aeneas Sylvius quoque meminit in sua Germania. Sed quid pia illa admonitione profecerit apud deploratae cecitatis homines, posteritas testatur.
- ibid.* 10. *Hildebrandus Monachus Papa.* Qui fuit A. D. 1074. ad quem usque morem illum durasse in Gallia atque Germania Iacobus quoque Faber Stapulensis auctor est in suis commentariis. Et Lambertus Schafnaburgensis sua historia commemorat, Episcopum Trevirensensem habuisse in matrimonio sororem Regis Rukenorum. Eum primus, quod sciam, in Germania prorsus turbare tentavit Leo IX. R. P. Concilio Maguntino sub Henrico III. habito, cui centum & triginta Episcopi interfuerunt, ut narrat Albertus Krantz in sua Saxonia lib. 4. cap. 43. Hunc insecutus postea Nicolaus ille II.
- Sacerdotes quoque Anglorum, qui ex Germanis Saxonibus oriundi suas uxores usque ad tempus Edgari Regis, hoc est ad Annum a Christo nato 960. retinuisse scribit Polydorus Virgilius in vita ejus lib. 6. Henricus etiam Huntingtonensis lib. 7. refert. Anno Domini 1101. sub Henrico Rege ejus nominis I. Anselmum Archiepiscopum Cantuariensem Londini habuisse Concilium, quo Clericis Angliae nuptias, quae illis antea non erant prohibita, interdixit. Tum anno post 25. ejusque Henrici Ioannes Cremenensis Cardinalis, Pontificis Roman. Legatus cum in Angliam venisset, Londini synodum Episcoporum coegit, in qua cum de uxoris. Clericorum severissime tractaret, inter caetera dixit, summum esse scelus, sacerdotem aliter meretricis ad corpus Christi consiciendum surgere. Sed ipse cum die proximo corpus Christi in sua missa consecrasset, nocte quae sequebatur in adulterio deprehensus est. Itaque iusto Dei iudicio gravi cum ignominia re infecta Romanam redire habuit necesse. Verum cum Papa nullus veller acquiescere, idem rex Henricus anno regni sui 29. re tota sibi ab Episcopis commissa, post gravem & diuturnam deliberationem, effecit, ut clerici uxores a se pecunia, & ea non parva redimerent.
- Repente tanta seditio, &c.* Otto Frisingen. lib. 6. cap. 34. Naucerus generat. 36.
- PAG. 15. NUM. 1.
- Heinricus IV. Imperante.* Qui, miris hac dere per Germaniam excitatis motibus, Synodo Magoniae convocata ab Episcopis Pontificis partes tuentibus peritus, Clero omni matrimonio denuo interdixit.
- Wunefridus Legatus.* Anno Domini. *ibid.* 2. DCCXLII.
- Ad castitatem servandam cogere.* Vide *ibid.* 3. Cyprianum ad Pompejum contra Epistolam Stephanii, Ambros. li. 1. de Virginit.
- Jam adversum Apostolicam doctrinam.* *ibid.* 4. Hunc ritum Apostolicum nuptiarum Graeci retinuerunt, neque unquam adduci potuerunt ut mutarent, etiam quum Ecclesiae aliae de quibus receperunt. Et Erasmus in 1. ad Corinth. 7. ait. *Etate Pauli cum inter innumeros Ethnicos per pauci essent Christiani, fortasse commodius erat a matrimonio abstinere: nunc mutata rebus haud scio, an magis expediat sanctum coniugium & immaculatum thorum sancte pureque colere etiam sacerdotes, si qui non continent, quanto horum tam ingens ubique numerus est, &c.*
- Monachorum disciplinam.* Aufe. *ibid.* 5. gif. lib. 1. cap. 69. lib. 2. cap. 8. lib. 4. cap. 45.
- Leitores.* Vide collat. ult. auth. de *ibid.* 6. sanctissi. Episcop.
- Velare.* Antiquus est velanti ritus *ibid.* 7. quo de meminerint Concil. Carthaginens. III. ca. 4. Milevitan. can. 26. Gelatius Papa can. 14. & 15. Innocentius I. Epist. 2. ca. 12. Augustinus saepe. Quorum locorum me commodum Goldastus ille noster monuit.
- Tondere.* Augustini temporibus raturam monialium necdum fuisse usurpata, liquet ex ejus verbis in regula monialium, quae est Epist. 109. *Non sit notabilis habitus vester (alloquitur moniales) nec affectus vestibus placere, sed moribus, nec*

nec sint vobis tam tenera capitum tegmina, ne retiola subter appareant. Capillos ex nulla parte nudos habeatis nec foris vel spargat negligentia, vel componat inaustraria. Ex quibus verbis etiam id liquet, monialium Professioni eo tempore nullas certas vestes fuisse accommodatas. Id tamen paulo post, ut fieret, decrevit Concil. Carthaginense IV. cap. 11. *Sanctimonialis virgo cum ad consecrationem sui Episcopo offertur, in talibus vestibus applicetur, quolibet semper usura est, professioni & sanctimonie apta.* Vide ibidem cap. 104. ubi religiosum habitum à laicali distinguit. Et Augustin. contra Faustum lib. 6. c. 9. *Inordinate vivere & diversi generis professiones vel se miscere, ut vel sanctimonialis habeat ornamenta nuptiarum, vel ea, quae se non continens nupsit, speciem virginis gerat, omnimodo peccatum est.* Vide ne virginalem communem habitum monialibus fuisse non certum aliquem & ab ulitato discretem?

Ibid. 9. *Certamque ad normam vite.* Ansegil. lib. 4. cap. 45. Cyptiani tempore monialium votum continentiae non perpetuum fuisse vel ejus verbis liquet in lib. epist. 1. cap. 11. *Si sese, inquit, ex fide Christo dicaverunt, pudice & caste sine fabula perseverent, & ita fortes & stabiles premium virginittatis expectent: Si autem peccare volunt vel non possunt, melius est ut nubant quam in ignem delictis suis cadant.*

Ibid. 10. *Virginittatem velut de suo vorant.* Ambros. l. 1. de Virginitat. Neque enim imperari potest virginittas, sed optari.

Ibid. 11. *Scelus esse ducant.* Adeo quidem, ut qui virgini sacrae se locaverit, incerta federa sacrilegaque miscere diceretur, & à sacra communione detruderetur. Ansegil. lib. 1. c. 100.

Ibid. 2. *D. Paulus.* Ad Hebræ. 13. 1. ad Cor. 7. ubi Ambros.

Page 16. Num. 1.

Ad illum Ecclesiae famulatum. Prohibitum Abbatibus vel benedictiones dare vel virgines velare Ansegil. lib. 1. cap. 71.

Page 17. Num. 1.

Etiā coactae puellae profitentur. Ambrosius lib. 1. de Virgin. *Ubi necessitas imponit castitati, austeritas libidini datur: nec casta est virgo, quae metu cogitur.*

Ibid. 2. *Præsum indulgentia.* Quam indulgentiam cum reipia defendere non possent, fabulis in conati sunt. Unde ficta impia illa de Beatrice somnia, quae multos annos in omni iocortationis genere libidinem dum explet suam, vices ejus in monasterio S. Ma-

ria semper Virgo gessisse non minus impudenter quam impie ab illis scribitur.

Violatur non tam corporis actu quam lib. 3. animi consensu Virginitas. Prosper in libr. Epigrammat.

Virginitas carnis intaño corpore habetur,

Virginitas animae est intemperata fides.

Quae sine corpore nil prodest cura pudoris

Sed mentis pietas augeat utrumque bonum.

Page 19. Num. 1.

Communi edicto permittit. Ansegil. lib. 1. cap. 81.

Veterem disciplinam monasticam re- lib. 2. vocare. ut scribit Sigebertus.

Page 20. Num. 1.

Ne priore moriente lupus aliquis Principis. Vide Ratpertum & Ekkehardum de Calib. monast. S. Galli.

Germanorum Regis Imperatores. lib. 2. Chunradus Rex majestatis reos judicavi, qui negarent Imperatorem de Ecclesiasticis cautis legendis Episcopis & furogandis cognoscere posse. Vide Ottonem Frisingen.

Page 21. Num. 1.

In collegiis & monasteriis quibusdam Germaniae nostrae. Vide Ratpertum, Ekkehardum, Conradum de Fabariis, Herman. Contractum, & Walafridum,

Page 22. Num. 1.

Criminalium causarum cognitio. Ansegil. lib. 1. cap. 6.

Quod ne Episcopi quidem. In legi- lib. 2. bus Caroli frequenter Episcopis injungitur, ut bene vivendo & recte praedicando, populis sibi commissis iter vitae praebant: Comitibus vero, ut iustitiam diligant & faciant. Ut hinc facile deprehendi possit, nihil minus cogitasse tum Episcopos, quam de jure gladii in se transferendo, quod ab ipsorum officio longè discrepat. Vide lib. 12. c. 4. & 12. & passim, & Ansegil. lib. 3. c. 60.

Certis de generibus causarum. Ci- lib. 3. vilibus fere.

Caroli & Ludovici legibus. Ansegil. lib. 4. lib. 4. cap. 79.

Ad Comitum ferebant Advocati. lib. 5. Horum enim auctoritas & Episcopis & Abbatibus patrocinabatur.

Placita dicebantur. Placitum etiam lib. 6. Latina consuetudine id propriè dicitur, quod de re in multorum consilio quaesita & deliberata tandem inter ipsos convenit.

Unde placita Philosophorum apud Ciceronem & alios antiquos dicta sunt. Hinc vulgatam formulam, qua Scribæ Regii etiamnum in legum & constitutionum clausulis utuntur. *Quoniam ita nobis placet*, ex illo vocabulo Placiti derivatam esse recte excitat Hotomannus IC. proque ca poni solere. *Quia tunc est nostrum placitum* lib. Francogal. cap. 11. & commentar. de verbis feudalib.

ibid. 7. *Ut & Abbates irent.*] Monachis vero ad placita ire prohibitum erat. Vide Ansegil. lib. 1. c. 69. lib. 4. c. 69.

ibid. 8. *Ludovicus Pii sanctio.*] apud Ansegil. lib. 4. c. 93. & 46.

ibid. 9. *Repeti non sinebat.*] Pœna 15. solidi. statuta, si quis testibus convictus fuerit, vel 15. ietum ad Scabinis accipiendorum qui causam prius judicaverunt. Vide Ansegil. lib. 3. c. 31.

Pag. 23. Num. 1.

Quae si liberorum hominum fuisset.] Idem Ansegil. lib. 4. c. 27.

ibid. 2. *In Chronicis Cœnobiis.*] Apud Ratpertrum & Walafridum.

ibid. 3. *Recessus.*] *Recessus* pro solitudine Ciceroni etiam dicitur lib. 12. ad Atticum: *Mibi recessus & solitudo provincia est.*

ibid. 4. *Nec multo erant presbyteris Parochianis celebriores Abbates.*] Abbatis & Parochi par æstimatio, sicuti Monachi etiam & Diaconi. Ansegil. lib. 3. capit. 25.

ibid. 5. *Ut Episcopi veteri more, &c.*] Idem Ansegil. lib. 2. cap. 48. & passim, auth. de sanctis. Episc. auth. de Monach. collat. 1. Adeo subiecta Episcoporum administrationi Monasteria fuere, ut ne condi quidem Principes antiqui monasterium permitterent Episcopo non consulto.

Pag. 24. Num. 1.

Isidem etiam Concilia, &c.] Vide Conc. Moguntin. Præfide Bonitacio ann. 742. Gratian. caus. 10. q. 1. & 2.

ibid. 2. *Divitias fragilitatem & pietatem, &c.*] Immodice Ecclesiarum possessiones ad avaritiam & impietatem perducunt. auth. *Ut determinat. et numer. cler. collat. 1.*

Pag. 26. Num. 1.

Nec me fugit esse quosdam qui ius illud Pontificum defendentes, &c. ad Ludovicum Pium, &c.] Immo quidam Constantino IV. Constantis filio, qui Anno Domini DCLXX. imperavit, assignunt. Ita enim Sabellicus Ennead. 8. lib. 6. *Constantinus*, inquit, *multa bona animi in Benedicto II. cernens, statuit ut quem ante Clerus populusque Romanus cum exercitu creasset Episcopum, is vere vicem Christi in terris gerere crederet.*

tur, nulla Imperatoris aut Exarchi approbatione expectata.

Pag. 27. Num. 1.

Ex eo enim tempore quo sordidi quidam Episcopi.] Chrysostomus in homil. de Joanne Baptista: *Neque lasivie dans seipsum perdidit, quam habebat, excellentiam. Quod enim non serviebat lascivie, monstrat sola solitudo & carcer. Si enim vellet mollibus vestiri, non eremum inhabitasset, sed Regum palatia. Et Hieronymus in Matth. cap. 11. ad illa verba, Ecce qui mollibus induuntur in domibus Regum sunt, &c. Ex hoc ostenditur, inquit, rigidam vitam & austeram predicationem vitare debere aulas Regum & mollium hominum palatia declinare.*

Quod quidem & Germanici possent Imperatores.] Exemplo Constantini Magni, qui sempersecum Sacerdotes tanquam animæ custodes habuit, ut testatur Euseb. lib. 2. c. 12. & seq.

Pag. 29. Num. 1.

Veteres Monachi seculum avversa.] Proinde ex Monasteriis veluti ex quodam Seminario legi & assumi consueverant ad munera Ecclesiastica, qui probatissima inter ipsos vitæ & eruditionis habebantur, ut docemur ab Augustino ad Aureliam. & ex c. vos autem, c. legi, 10. q. 1. & per totam illam quasi. In qua promotione Abbatis, de vita & moribus testimonium perhibentis, consensus requirebatur. Ad ministerium autem Ecclesiæ vocati monasticum institutum officiumque deferere cogebantur, ut majori & præstantiori munere fungerentur, quia utramque simul obire & exequi posse non videbatur. Ideo & Clericus vitam monacham amplexus militiam suam, ut Gregorius ait, amittebat. Monachus enim non Doctoris sed plangentis habet officium: Clerici a. est docere & pascere populum. Quam ob causam cum nulli in monasteriis essent presbyteri aut Clerici, monachi tanquam ceteri ex populo qui Laici Græcè dicuntur, ad communem omnium ædem sacram percipiendorum sacramentorum causa se conferrebant: interdum presbyterum accersebant, qui sacra celebraret, ut est traditum in c. non est, de regula. & à Pannon. in c. dilectus, de Capel. Monach. Justinian. novel. 133. & d. caus. 16. q. 1. c. hinc etiam. Ad idcirco, ut dictum est, tam monachi quam eorum antistites Ecclesiæ presbyteri erant subiecti. Ve-

rum

rum ut hac molestia liberarentur monachi, ne ad communem Ecclesiam accedere aut presbyterum accipere cogerebantur, ceperunt postea ex his aliqui in suis monasteriis presbyteri ordinari, qui tamen, veluti quandam Ecclesiam inter se constituerent, in ceteris tantum suo sacramenta administrarent. Inde factum ut idem presbyteri, i. e. pastores atque Doctores, & monachi officio fungeretur, d. c. 16. q. 1. c. pervenit, c. interdicimus. Tripert. hist. lib. 8. Et jubebat lex Caroli M. ut monachus si ad clericatum pervenisset, propositum monachice professionis non amitteret, apud Ansegil. lib. 1. c. 27. Antea quidem & Gregorius Episcopum in monasterio liturgiam celebrari prohibentem acriter increpavit: idemque Bonifacius fecisse legitur. Postmodum cum ad lucrum & quantum degeneraret religio, & avaritiæ furore vetus illa cum monastica tum Ecclesiastica disciplina & abstinencia quotidie deterius haberet, & ipsa etiam in urbe in Episcopos eligerentur qui monachi fuissent, concessum illis est, ut vel in monasteriis positi & laici Clerici fierent, & reliquos simul ordines titulos tenus, hoc est sine cura pastoralis, hac sola causâ reciperent, ne quid eis ad meritoria illa pro vivis & mortuis sacrificia peragenda decederet. Post illa omnia & hoc indultum est eis, ut inter se, Abbatis tamen arbitrio, presbyteros constituerent, qui Ecclesiarum duntaxat illarum Parochi dicerentur, quarum bonam reddituum partem incorporationis prætextu sua in monasteria contraxissent, atque inde vicarios mittere fere sæculares (ut ipsi vocant) sacrificios, qui curæ animarum præessent. Quare quantum farinæ monasteriis paulo antiquioribus sit allatum, res ipsa facile indicat. Ad recentiora verò quod attinet, non desinunt queri & lugere omnium Ecclesiarum egeni, quod ociosorum quorundam & pauperum titulo sese vendicantium hominum mendicitate omnis eis alimoniarum præcipua occasio, qui fortes tamen & validi nescio, quæ opera & sacrificia venum exponere & licitari malunt, quam manuum labore victum parare.

Ubi. 2. Sed corpus etiam præscripto aliquo laboris genere.] Labore manuum monachi victum quærebant, ut jam dictum. Quæ de causa à Græcis *ἡσυχαστῆς* vocati sunt: Item *ἀσκητῆς*. Et item monasteria *ἀσκητρία* & *ἀσκητικὸν οἶκον*. Et exstat tit. in Novell. Justinian. De *ἀσκήσει*, item in Codic. *ἀσκητικῶν* sit mentio. Vide Basilium in *quest. compendio explicatis*, quæst. 284. & in *Moralib.* summa 48. capit. 7. Et Augustinus in *Plal.* 59. scribit: Sic & in illa vita communis fratrum, quæ est in monasterio, magni viri sancti quotidie in hymnis, in orationibus, in lau-

diis Dei: inde vivunt, cum lætione illis res est. Laborant manibus suis, inde se transigunt, non avarè aliquid petunt. Quicquid eis inferitur à piis fratribus, cum sufficientia & cum charitate utuntur. Nemo sibi usurpat aliquid, quod alter non habeat. Omnes se diligunt, omnes invicem se sufficient, &c. *Ubi. 3.*

Qui manuum labore victum quærebant.] Quod adeo verum est, ut celebretur in Ecclesiastica historia cujusdam monachi apophthegma: Monachus qui non operatur, laicis par judicandus est, Tripert. lib. 8. ca. 1. Quapropter & Justinianus Imperator, Duobus, inquit, potissimum in rebus operam & diligentiam reponere oportet. Monachos, ut aut sacris vacent Scripturis, aut quas manuiarias vocare solent artes decentes meditentur exercentque. Siquidem mens inerti ocio dedita haud quamquam sane quicquam bonorum pepererit. Novell. 133. c. ult. Et Pelagius Pontifex de monachorum officio differens hæc tria ipsis attribuit, quietem, orationem, & laborem manuum, 16. q. 1. c. si cupis, & c. de presensentium.

Ne monasteriorum & Ecclesiarum bona dividerentur.] Vide Concil. Mogunt. præside Bonifacio, anno 742. & adde Ansegil. lib. 1. c. 72.

Pag. 30. Num. 1.

Mundum hoc, illud immundum cogitat.] 1. ad Cor. 8. 10. ad Roman. c. 14. & 15. Matth. c. 7. Col. 2. c. 17. 1. Tim. 4.

Vini usus.] Vini usum interdicti voluit Ecclesiasticis hominibus Jacobus Magni in Sopholog. lib. 7. c. 2.

Meminit Augustinus.] Lib. 2. de Manich. lib. 3. morib. c. 13. & lib. 30. contra Faust. Tertulianus conflictationes animæ vocat jejunia, feros & aridos æstus, &c. quæ nostri angarias, Paulus apostolus ad Colos. 2. Kästigung, d. s. Leibs abbruch.

Quæ veteres voce paulatim intentata recitabant.] Vide Augustinum lib. 10. confess. cap. 33. & lib. 9. c. 1.

Pag. 31. Num. 1.

De nigro autem tunica.] Ambrosius part. 3. item. 94. de Augustino; Novum Christianum novis vestimentis cuculla nigra induimus, cingulo ex corio nos ipsi præcinximus, quod Simplicianus noster ingenti leticia donavit. In Martyrolog. Rom. III. Non. Maji; Mediolani converso S. Angulini Episcopi à S. Ambrosio Mediolanensem Præsule baptizati & monastico nigroque habitu induti.

Sed

Ibid. a.

Sed by barbam alere. Anicetus Papa Primus constituisse dicitur, ne clericus comam & barbam nutriet, teste Martyrolog. Rom. & Maurolyco Mellanensi Abbate, XV. Kal. Maji. Ideo autem clericos & monachos ratos fuisse censum, quod cuiusque apparatus & splendoris se contempiores prosterentur. Comam enim nutrire ii solebant, qui elegantiae, ornatus & lautitiae studiosiores essent. Hinc curiositatem & delicias veterum Romanorum in coma & capillis infectatus est Seneca his verbis: *Quid illos ociosos vocas, quibus apud tonsorem multa hore transmittuntur, dum decerpitur si quid proxima nocte succrevit, dum de singulis capillis in consilium itur, dum aut dissecta coma restituitur aut deficiens hinc atque illic in frontem compellitur. Quomodo irascuntur si tonsor paulo negligentior fuit, tanquam virum tonderet? Quomodo exandescunt, si quid ex suba sua decisum est? si quid extra ordinem secuit, nisi omnia sua in annulos suos reciderunt? Quis est istorum, qui non malit Rempublicam suam turbari quam comam? qui non sollicitior sit de capitis sui decore quam de salute? qui non comptior esse malit quam honestior? hos tu octulos vocas inter pectus in speculumque occupatos, &c.* de Brevit. vitae c. 12. Apud Lacedaemones sane, ut legitur apud Plutarchum, ingenui tantum comam alebant. Hinc illud Aristophanis in Avibus, cuius meminerunt parcmiographi *ἄλλοι δὲ ἄνθρωποι τὸν κεφαλὴν ἐκ τῆς κομῆς ἔχουσιν, ὡς οἱ βασιλεῖς*, id est, *servus cum sis comam habes*. Idem quoque apud Francos in usu fuisse ex lege Caroli Magni conjicio, quae extat apud Anselm. l. 1. c. 137. in qua de conversione liberi hominis agitur, qui in monasterio comam deposuerit. Comam ergo depungere sanctioris cuiusdam dedicationis argumentum fuit, ut auctor est P. Amilius in Carolo M. Et huic sententiae suffragantur ea, quae scripsit Augustinus in lib. de oper. Monach. c. 31. in fine, & in lib. Retrahat. & Polydorus Virgilius de inventio. rer. lib. 4. c. 8. Quidam exemplo Nazareorum Mosaisca legis indutam rasuram vel tonsuram monachorum & clericorum putant, de quorum instituto mentio fit in lib. Num. c. 6. & apud Joseph. lib. 4. Antiquitat. Nazaraei autem dicebantur, ut quidam eruditi interpretantur, quos inter Origenes in d. cap. 6. qui ut liberi vacarent legi, discenda & expendenda benignitati Dei, aliorum commercio se abdicabant ad tempus & Domino se totos dedebant: vel qui cum profulius vino & reliquis corporis deliciis uti fuissent, postea feverioris vitae generi se mancabant, ut corpus affligerent. Gregorius Nazianzen. monachos Nazareos vocat quasi segregatos & coronatos, & Basilium Naza-

renum, orat. funebr. in laudes Basilii. Alii à sacerdotibus Aegyptiis id ortum afferunt, quorum meminit Herodotus in Euterpe. 11. indecorum ait viros comatos esse, idque naturam ipsam nos docere scribit: undecumque sumptum est c. prohibere, dist. 2. 3. Quae admonitio hujus Clericorum instituti forte causa fuit. D. verò Hieronymus, quod & in Decretis Canonice scriptum legitur c. duo sunt, 12. q. 1. rasuram, quam *coronam capitae* vocant, ab institutione Ecclesiae Romanae esse, & rasum caput divitiarum omnium derelictionem & temporalium depositionem significare dicit: ad capillos, qui remanent, aliqua sacerdotibus esse retinenda ad sustentationem, Quae Glossae interpretatio est, qua, ut Polydorus Virgilius inquit, bene multi sacerdotes gaudent, rituque servandi causa late verticem radunt: sed ex magnis opibus, quas habent, nihil impertire, nihil deponere, nihil relinquere volunt. Hodie profecto nulla alia magis causa tonderi videntur clerici, quam ut cognitioni secularis, quem vocant, iudicis eximantur, vel ut ecclesiasticum aliquod beneficium possint emere, quoniam habent bestiae characterem. Tonsuræ autem olim, ut id quoque obiter notemus ex Rabano lib. 1. de instit. cler. in clericis admodum late erant, nec multo plus supererat crinium, quam in monachis derafis superfit, cum hodie aliquot tantum capilli sphaeræ instar in vertice tondentur. Illud quoque hic admonendum duximus, apud Francos promissam barbam intonsumque capillum Regiae nobilitatis insigne habitum fuisse, quod *capillitii regii sui* vocabant, ut qui Reges à populo creati aut Regio genere prognati essent, comam alerent, eamque à fronte discriminatam unguentisque delibutam decus atque insigne regium regiaeque stirpis haberent, teste Amonio lib. 1. c. 4. & lib. 3. c. 61. & Agath. de bello Gothor. lib. 1. & Hottomanno in Francogall. cap. 4. Quod iis quandoque abscindebatur, quibus vel regnum abrogaretur vel adipiscendi regni spes adimeretur. Et extat memorabilis historia de Regina matre Crotilde, quae duobus filiis caput abscondi, quam comam maluit, apud Gregor. Turonens. lib. 3. c. 18. lib. 6. c. 24. & 44. Cui rei causam dicit L. Salica in tit. 38. de homicid. parvulor. Tonsuram quoque poenae genus, idque grave & ignominiosum fuisse hisce personis, ex constitutionibus Caroli Magni, & aliis quibusdam Principum Romanorum, quae apud Harmenopulum existant, facile deprehenditur. Detonsi enim per iudicem in monasteria detrudebantur, qui vel mentis inopia vel animi libidine facinus aliquod designassent, aut indigni essent iudicati qui publice rerum administrationi praessent.

Sic

Sic enim intrusi perinde atque in exilium relegati, aut in insulam deportati habebantur, &c.

bid. 3. *Criminosorum latibula haud rarò monasteria.* Lege Justiniani in monasteria intrudi jubebantur Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, Lectores & Clerici, qui vel luderent ipsi vel ludentibus communicarent, vel publicis ludis spectaculisve interessent: authent. *de sanctissim. Episcop.* capit. decimo, & cap. *si episcopus*; distinctione quinquagesima. Fuit ergo & his carcer monasterium.

bid. 4. *Pipinus Caroli Magni filius.* Eginhart. in vita Caroli Magni.

bid. 5. *Obnuradi Imperatoris hoc nomine prius.* Quod refert Ekkhardus de calibus monasterii.

bid. 6. *Ut vitia etiam & abjecta ordine quodam generentur.* Ansegil. lib. 4. c. 45.

Pag. 32. Num. 1.

Abbatum sapientia & dignitas & potestas esset. Ideo vocabantur *Archimandritae*, quasi duces agminis. Justinian. auth. de monach. collat. 1. Sidon. Apollinar. lib. epist. 8. Juvenal. satyr. 3. Martialis lib. 5. ad Paulum.

bid. 2. *Et monachis qui ordinariis studiis praeerant.* Adeo ut ne librum quidem sine eorum consensu & auctoritate monasterio ausi fuerint exportare. Retulit mihi familiaris ille meus Goldastus, vidisse se in Bibliotheca monasterii Hailsbrunnensis, quod non longe abest Onolsbachio in Burgegraviatu Norimbergensi, vetustissimum librum ex orthodoxorum Patrum sententiarum collectum, in quo primus ejus monasterii Abbas monachis suis idem pro libro his verbis dederit: *Hunc librum de licentia fratrum mecum sumpsi in iter Bavaricum, &c.*

bid. 3. *Perinde atque in veteri militia.* Exod. c. 18.

bid. 4. *Cui translati diligentiae vigilantiaeque nominibus.* Qua de re Augustini verba sunt in lib. de moribus Eccles. cap. 31. quae adducit Bullingerus, de Errorib. fol. 55.

bid. 5. *Ut novem hominibus decimus praefr.* Decimas caput contubernii. Vide Fl. Vegetium & Modestum.

bid. 6. *Qui vel villis vel humilioribus Ecclesiis.* Ansegil. lib. 1. c. 110. lib. 4. c. 45.

bid. 7. *Vicarii & Locumtenentes.* Zinsprobt und Statthalter.

bid. 8. *Danissas.* Vel Arabarchas.

Pag. 33. Num. 1.

Ad operam quamcumque honestam & sua professione dignam. Neque enim abhorrebant ab hominum congressu, nec ita ocio dediti erant more pseudomachorum

nostri temporis, ut nihil in commune referrent, & se homines esse, hoc est, ad societatem hominum juvandam natos, non recordarentur. Reperti quidem sunt, quorum superstitio nemini sano probari queat. Qualis ille monachus, quem Theodororus refert sexaginta annis neque locutum cum ullo neque a quoquam conspectum fuisse. Hieronymus quoque in vita Pauli Simplicis Eremitae, & alii de aliis. Sed rariora tamen fuisse haec prodigia compertum est.

Laici presbyterii. *Leyenprießer.* *bid.* 2. *Parabolani* olim dicti, ideo fortassis quod rem periculo plenam traicerent. Vide *in L. placet*, & in *L. parabolani, C. de episcop. & cleric.*

Laica collegia multis olim monasteriis conjuncta fuisse. Quorum fratres *Lolbarti* dicti, qui aut sunt a *Laice*, ut docuit Bebelius in Triumpho Veneris.

Ut semel ingressis egredi iterum. *bid.* 4. Ansegil. lib. 1. c. 26. & c. 69. lib. 4. c. 45.

Pena erat banni. Apud eundem d. *bid.* 5. l. 1. c. 95.

Quadraginta denariis supputatum. *bid.* 6. *estimantur.* Nec ablimilis erat estimatio aurei solidi, quem *Rhenensem* vulgo vocamus.

Pag. 34. Num. 1.

Xenodochia viderentur. Xenodochia fuisse appellata docet Aug. tract. 97. Ioan. ubi ait: *In Antiochia primum post ascensionem Domini appellati sunt discipuli Christiani, sicut legitur in Actibus Apostolorum, & monasteria & xenodochia postea sunt appellata novis nominibus: restamen ipse & antenonina suaverant, & religionis veritate firmantur, quae etiam contra improbos defenduntur.*

Quae hospitalia appellabant. Ansegil. *bid.* 2. gii. lib. 1. c. 70. & lib. 2. c. 29.

Missi Domini. Multi similes fuerunt *bid.* 3. illis, quos Graeci *αγοραγοι* dixerunt, qui pacis publicae curam gerere, contentionibus passim discordiisque sedatis.

Vel a Canonum. In libris Ansegilii passim, *bid.* 4. lib. 1. c. 106. lib. 2. c. 12. & 16. lib. 4. cap. 34.

Regia diplomata. apud eundem d. lib. *bid.* 5. 4. c. 28.

Pag. 35. Num. 1.

Tempore Ottonis Primi. Vide apud Hirsfeldensem:

Perinde ut apud Romanos Procon- *bid.* 2. *sules.* Vide Cicronem, lib. 1. epist. ad Q. Fratrem, & ad Atticum, lib. 8.

Duces rei maxime militari. De qui *bid.* 3. bus in legibus Bajoar.

Ibid. 4. *Comites autem & eis inferiores Centenarii.*] Vide supra de Comitibus, & Ansegil. lib. 2. cap. 6.

Ibid. 5. *Missi ipsi quater in anno.*] Ansegil. lib. 2. c. 28. & lib. 4. c. 80.

Ibid. 6. *Adhuc hinc data concessaque, &c.*] Idem lib. 4. c. 21. & 44.

Pag. 36. Num. 1.

Lexque illa Pipino regnante lata.] In concilio sub Carolomanno, praeside Bonifacio, anno Domini DCCXLII.

Ibid. 2. *Nullus homicida, nullus adulter.*] Seneca in Declamat. scribit apud Romanos nullum obtinere potuisse sacerdotium, qui homicidium vel fornicationem commississet. Unde Jacobus Magni probus auctor, lib. 7. Sopholog. cap. 1. exclamat: *Aut igitur apud gentiles sacerdotes digniores erant, aut tempore moderno sacerdotium pauci merentur.*

Ibid. 3. *Ecce si sum autem habebatur si Praefides.*] Vide Ansegil. lib. 2. c. 4.

Ibid. 4. *Nullum unquam labefactae pietatis.*] Turpe est Doctori quum culpa redarguit ipsum, ut est apud Dionysium Catonem.

Ibid. 5. *Vestales suas stuprum passas.*] Vide apud Servium, lib. 2. Aeneid.

Ibid. 6. *Apostolis respondens.*] Matth. c. 7.

Pag. 37. Num. 1.

Apostolus clamat.] 1. ad Corinth. 1.

Ibid. 2. *Secundas nuptias adeo elevat.*] Tertullianus cum Catharis & Montanistis in quibusvis fidelibus secundas nuptias damnat. Hieronymus vero infensissimus quories libuit nuptiarum hostis in clerico praecipue damnavit. Vide Bezam in lib. de Polygamia.

Pag. 38. Num. 1.

Ibid. 2. *Facebant igitur & iuxta illorum, &c.*] Lege libros Gerlonis de Pollutionibus, & fugæ.

Ibid. 3. *Mulbantur fere sexcentis fol. qui immunitatem, &c.*] Ansegil. lib. 1. c. 134. & lib. 2. c. 26.

Et in lege Alamannorum.] Et in lege Bajoariorum, c. 1. tit. 7.

Pag. 39. Num. I.

Multis in locis capitale erat.] Vide in capitulis Caroli Magni, quæ ad leges Longobardorum addita sunt.

Ibid. 2. *Qui Episcopum occidisset.*] Apud Bajoarios si Episcopus interficeretur, fiebat runica plumbea ad statum occisi, & quod pensaret auro, tantum dare cogebatur qui occidisset. Si aurum non habebat, aliam pecuniam, vel res alias, donec totum debiti compensatum fuisset. Si vero non ha-

bebat quod daret, seipsum cum uxore & liberis Ecclesiae in servitutem debebat, quousque se redimere posset. Vide legem Bajoar. in c. 1. tit. 10.

Licebat autem comiti in vincula re. vid. 3. poscere.] Ansegil. lib. 3. cap. 26. 18. q. 4. c. 26. & sequentibus.

Hodie immunitatem vocant liberta. Ibid. 4. rem illam asylica.] Iusta certe asylorum autoritas ea quondam fuit, ut iniuria affectis & potentiorum formidine oppressis & insidias timentibus magis quam sceleratis hominibus serviret, idque vel Plutarchus in Thelci vita testatur, & Thucydides libro secundo. Tacitus etiam libro 3. fatentur, quibus expressum convenit civile, in audient, de mandat. princip. & Cod. in titulo, de his qui ad Eccles. confug. Moyses quidem sacer ille Dux ex tribus, quas conderat, urbibus asylum constituisse legitur, quod illis profugio foret, qui delicta non voluntarie commisissent: & extant hujus rei passim testimonia in libris sacris, ut Exod. 21. Numer. 35. Deuter. 19. Josue 20. 1. Regum. 1. 2. 3. Romulus verò ad exemplum Cadmi Thebani, ut quam ocysime urbs civibus repletur, locum constituit, ad quem quisque quamlibet sceleris confugiens ab omni pena tutus esset, ut memoria prodiderunt Plutarchus in Romul. Livius libro primo. Dionysius Halicarnass. libro secundo. Inde factum puto ut ubique fere gentium templarum dignatione habitaret, ut qui supplices in ea confugissent, eujusvis criminis impunitatem consequerentur, nec inde educi possent. Qua de Covarruvias libro secundo, Rejol. cap. 22. Tacitus libro 3. Polyd. Vergil. libro 3. cap. 12. Corasius libro 5. Miscell. cap. 23. Quarum institutum Pontifices postea Romani, increbrescente superflitione, secuti sceleratos quovis quantumque gravia scelera commisissent, Ecclesiarum immunitate gaudere voluerunt, cap. inter alia, de immunitate Eccles. Dicitur autem asylum a privativa particula & verbo *exilio*, sive *exilio*, quod est rapio, quia nefas sit quemquam ex asylo rapi. Hinc *asylicus* illud libertatis & venie, quod quis apud Ecclesiam vel aram consequitur: & *asylus*, homines sacrosancti, quos attingere sine piaculo vel prehendere non licet. Videndus Budæus in L. *quis sit fugitivus*, §. *apud Labconem. ff. de edit. edit.*

Ut ne in urbibus quidem positi quic. Ibid. 5. quam ferant civilium exactionum.] 12. quæst. 2. cap. nulli liceat, cap. clericis, de immunit. Eccles. in VI. c. quamquam, de censib. cap. non minus, c. adversus, de immunit. eccles. Jure tamen divino & humano muneribus legitimis & ordinariis obnoxie sunt Ecclesiae. Stata enim tributa

tributa & vestigalia, quæ *canonem* vocamus, cum Reipublicæ nervi sint, nemo detrectare potest. Ideoque Christus tributum Cæsari pendi non solum præcepit, sed ipse etiam illud cum suis Apostolis exsolvit, ut legitur Matth. c. decimo septimo. Ab iis verò, quæ extra ordinem Principum arbitrio indicuntur, immunes sunt, nisi grave aliquod periculum & necessitas imminet Reipublicæ. Quo casu ratio postulat, ut ejus etiam oneris partem homines Ecclesiastici ferant. Inter ordinarias autem præstationes illam quoque collationem, quæ belli causâ indici solebat, relata[m] olim fuisse tam ex jure Civili (leg. placet. l. jubemus. l. neminem. Cod. de sacrosanct. Eccles. l. Julius. Cod. de Decurion. leg. 1. Cod. de Indict. 11. quæstio. 1. cap. magni, & 23. quæstio. 8. cap. tributum. Duaren. libro quinto, de Eccles. cap. decimo.) quam Caroli Magni capitularibus vincitur: eoque jure Reges Francie etiamnum utuntur. Optimo igitur jure monarchis & clericis nostris tam præstare & sine omni exceptione jus illud immunitatis prætendentibus objici potest, quod Diocletianus Imperat. nescio cui Philosopho vacationem munerum poscenti respondit: *Profectio & desiderium tuum inter se discrepant. Nam cum Philosophum te esse proponas, vinceres avaritia & rapacitate*, L. professio. C. de muner. patrimon.

Bid. 6. *Antiquorum Regum beneficentia.* Vide Duarenum, libro quinto, de Eccles. cap. 10.

Pag. 40. Num. 1.

Antiqui nummi cernuntur. Quorum ego aliquot habeo argenteos puros putos: sed quorum Regum aut Imperatorum fuerint, nequeo discernere: quia nulla habent adjecta nomina propria. Ipsorum autem Episcoporum & Abbatum ne ex loco quidem licet cognoscere: quia omnes sunt uniformes, quorum apud Goldastum nostrum nonnullos admodum elegantes vidimus.

Pag. 41. Num. 1.

Bid. 2. *Quos vulgo denarios.* Alemannis, *Pfenning*, vicinis Gallis adhuc *Denier*. Apud eundem Gregorium.] L. 9. c. 1. Dialogor.

Pag. 42. Num. 1.

Mitra bicorni & pedo insignes. Cujusmodi nuper repertus in vinea quadam nostri Goldasti, ab altera tamen parte vacuus, formâ pari eademque cum angusto neque amplitudine major. Ut planè mihi persuadeam omnes ejus ponderis atque formæ nummos olim angustos vocatos.

AD LIBRUM SECUNDUM.

Pag. 46. Num. 1.

Ad vulgaris linguae usum ampliorem
Tom. III.

excogitata. Ad eam etiam idem Carolus certis regulis & canonibus conceptam Provincialibus (id est, Romanis) ut opinor, tradere tentaverit. Nam Germanicæ linguae Grammaticam conscripisse, testis est Einhardus, & alii. Quid si etiam barbaris & inconcinnis concionatoribus, qui ad populum dicentes verba Latina ita torquebant in Germanicum usum, ut nihil minus quam Germaniam scirent, & à nemine fere intelligerentur. Nec mirum illo tam barbaro & imperito seculo, quo Germanicus sermo nondum scribi ceptus, aut certe paucissimis consuetus erat, non potuisse peregrina verba ac phrasas in linguam Latinam convertere, quum superioris seculo nondum reperti essent, qui illud præstare scivissent, adeo ut in concionatores, quos barbaros, inconcinnos, ineptos, insulos depravatores Latine & Germanicæ linguae appellat, libellum ediderit Jacob Wimphelingus abusus sui temporis non ineptus æstimator. In quo inter alia: *Sic etenim dicunt illi illepidi concionatores: Dixit Jesus, ibat, ambulabat, sanabat, docebat, respondebat. Der HERR was sprechen, er was gohn, er was wandeln, er was gesunt machen, er was lehren, was antwortet, sique de innumerabilibus: ubi simplex verbum Germanicum sufficeret, Der HERR sprach, er gieng, er wandelt, er macht gesunt, er lehret, er antwortet. Ille enim modus est Germanicus, præsertim in Helvetia, id est, Alsatia, & in Germania Ultrarhenana, quarum partes sunt Ortonavia & Brisgavia, &c.* Cujus loci & sententiæ simul me commonuit Goldastus. An & Othfrydus monachus Wissemburgensis Rabani Mauri discipulus ignaris linguae sacerdotibus Grammaticam suam Germanicam præscriptam esse voluit? quoniam, ut Rabanus auctor est, suo tempore in sacris & cantu omnia ad plebis fructû scintellectû valuisse, hoc est (sicut ego interpretor) Germanicâ linguâ celebrata fuisse.

Pag. 47. Num. 1.

Extat apud nos Sangalli Psalterion à Nothero Monacho &c. Est nunc penes me in mea Bibliotheca, quod vulgare & publicum in usum dare recepit noster Goldast⁹ cum amplissima præcorû verborum expositione. Quod hic meminisse volui, ut ab aliis etiam amicis & rerum patriarum studiosis auris ej⁹ velleretur in datæ fidei memoriam.

Orationem Dominicam. Revertit eam *ibid.* 2. omnium primus à Vadiano acceptam Johannes Stumpsius in Chroñic, sicuti plerique omnia ejus scriptoris, quæ de Turgovia & Podamico lacu leguntur, non sunt, sed nostri Vadiani, velut ex ejus commentariis à nobis aliquando cum DEO edendis

O 2

Sole

Sole meridiano clarius fiet. A Stumpfio descriptis Gesnerus in Mythridate, ab hoc Nathan Chytraeus in Notis ad Galateum Calæ.

ibid. 3. *Omelias aliquot Germanicè scriptas ante annos plus minus trecentos.* Exstat et apud Baronem de Hohenstaum in arce Forstheckia venerandum antiquitatis monumentum, & quod verè aureum rerum Germanicarum thesaurum continet, abhinc annos CCCCL. & amplius scriptum ab Imperatore Henrico, Cuonrado rege Juniore, aliisque Imperii Principibus, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Nobilibus, &c. in certamine, ut Goldastus arbitrat, Musico: qui mos ab Aulis nostris defuevit. Exstant & alia apud Goldastum nostrum, ut Henrici de Graevenberg, Equitis Suevi, qui ante trecentos minimum annos vixisse mihi videtur. Nam librarius testatur se librum exscriptile de veteri codice absolvisseque, anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimo quinto, in die Palmatum, Habet & idem Goldastus Gavvani historiam, seu potius fabulam circa idem tempus ab incerto scriptam. Habet & Christophori ab Helmsdorff compendium Bibliorum non infra illa tempora scriptum. Habemus & nos Strikere cuiusdam librum de gestis Caroli Magni, & Rolandi in Hispania, & item Anonymi cuiusdam Paraphrasin Poeticam supra illud ævum scriptam. Utinam essent complures viri docti, qui ejusmodi scripta dili-

gentius, quàm hæcenus factum, rimarentur. Non enim dubito fore, quin brevi res Germaniæ nostræ longe illustriores clarioresque haberetur.

Pag. 48. Num. 1.

Sed minus tamen longævum nostrum. Monasterium *Augie Majoris*, sive *Divitis*, quod appellant, fundatum est auspiciis Caroli Marcelli, anno Domini septingentesimo vigesimo quarto, sexto anno regni Caroli, *Lavdisfrido duce Alemanorum, & Pertoldo Comite Durgavensi*, quorum cura ea ipsa fundatio perfecta est. Fundavit autem in gratiam *Pirminti Episcopi*, qui monachis aliquot comitatus, Italia derelicta, zelo peregrinationis in Germaniam egressus est: à Carolo mirro favore excepti, & in eam insulam, quæ tunc *Sindelsforva* vocabatur, destinati. Donavit monasterium ex bonis fiscalibus circumjacentium locorum pagorumque, in primis autem regia villa *Ersmuningen*. Fundatum autem est in honorem *Mariæ virginis, & Apostolorum Petri & Pauli*, juxta regulam sancti Benedicti. Localis jam tum vinetis culta fuerunt. Voluit enim Carolus ut vinum, quod Eucharistiæ consecrandæ & Ecclesiæ erogandæ requiretur, ex *Erstingen* daretur. Hæc ex diplomate fundationis, cujus testes fuerunt ipse *Carolus Martellus, Carolomannus filius, Pipinus filius, Rupert Major domus, Kaldrammus Archiepiscopus*. Signum Caroli.

R
A
I
V
S
L

Pag. 49. Num. 1.

Post quem Lotharius. Vel *Clotharius*, ut alii cum nominant. Rationem superius attuli Goldasti nostri opinionem.

ibid. 2.

Dagobertus Francorum Austrasiorum rex. *Dagobert* namque libri quidam Chronici falso *Theodbertum* nominant, qui Hiltperti ex concubina filius quum patre mortuo regnum occupasset, repente est à Theodorico, secundo Hiltperti legitimo filio, avia Brunihilde instigante, apud Coloniæ Agrippinam oppressus. Neque alius post eum Theodbertus, sed Dagobertus ille Lotharii filius, Austrasias præfuit.

Pag. 51. Num. 1.

Arborem Felicem. Propter agri fertilitatem nimium pomiferi, & omnium rerum abundantia gaudens: tum etiam ob loci ipsius amenitatem lacusque cum præterfluente Rheno amenitatem. Sic *Arabia Felix* cognominata, quod frugibus, fœtibus, palmitibus, odoribusque suavitatis prædi-

tes esset. Sic & *Angia Diva*, à quibusdam etiam *Felix* dicta.

Paucas domunculas & edem ar. E. ibid. 2.

finam, &c. Extant Chartæ nomine Gortetridi anno Ducatus ejus vigesimo scriptæ, annis plus minus XIII. ante Abbatem Othmarum: in quibus apparet, Gallum in edicula scortum extructa conditum fuisse, & prope ipsam Ecclesiam fuisse, cum jure Parochiæ, quæ forte illa est, quæ hodie sancti Petri dicitur. Nam pastorem tunc temporis fuisse, ea Charta testatur. Item monachum aliquem velut pro Abbate habitum, sicut eo tempore Scatratium, cujus Charta meminit, Hæc Goldastus.

Pag. 53. Num. 1.

Quas mihi casa quodam videre contigit. Quod ita accidit. Quum anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo primo, civitas nostra locum Monasterii, qui muris ambitur & includitur, à Consecrationis suis Tigurinis & Glareanis certa pecunia lumina

summa comparavissent, tum cives primo ineuntis anni mense Palatium, quod vocant, irumpere, illudque primo delphiare ceperunt, vix lectorum suppellechile salvata & alio transportata ab Hieronymo Schöwingero Goslovensi patuo meo magno, Monasterii tum à IV. Pagis Praefecto. Cumque omnium omnis aetatis hominum concursus fieret, omnesque anguli atque arcae percrutarentur, reperta fuerunt in quadam cista Chartae membranæ amplius 600. breves illæ quidem, sed pervetustæ, in quibus continebantur omnis generis donationes, legata, redditus, census, &c. à Nobilibus & plebeis, temporibus Ludovici, Caroli, aliorumque Regum Franciæ, Monasterio datæ atque traditæ. Has Chartas quom pueri per urbem gestarent, præcepit Senatui, ut in Curiam perferrent, ibique custodirentur. Quas tandem Vadianus, Consul creatus, ad se recepit, & aliquot in hoc secundo libro inseruit. Pars earum ad me, aliquot etiam nescio quo casu ad Goldastum nostrum pervenit.

Primum vici, deinde oppida muris cincta, &c.) Præter commemorata est etiam uno à nobis miliario oppidum satis elegans atque amenum Episcopi Cella, quod primo Monasterium fuit à Salomone Constantiensis Episcopo fundatum, postea abjecto habitu monachico Collegium factum, tandem succrescentibus ædificiis muro cinctum. Idem cum Lucerna accidit.

Pag. 54. Num. 1.

Regiam habuerunt apud Thuregum Carolus, &c.) Tiguri locus fuit insignis cum arce & palatio, quo frequentissime usi sunt Francorum reges. Habuit eadem arx sacellum nobile, quod una cum arce post mortem Friderici Secundi funditus eversum est. Locus arcis hodieque eminens est cum arbusculo amenissimo, & lingua Germanica *auff dem Hoff* vocatur. Duravit idem palatium anno Domini 1153. Extant enim litteræ Wernheri comitis de Baden, quæ Friderico Secundo regnante in eodem palatio Imperiali datæ sunt.

Pag. 55. Num. 1.

Iurandum etiam in iudicio præstatur, &c.) Plures etiam simul iurarent, eo more qui traditur in fine legis Ripuariæ. Cum aliqui illis, qui per iuramentum coram Misiss (i. legatis) dixissent, obgnarent, testes ipsatis suis apprehensis denotabant, se hoc quod dixissent, coram Regibus & Principibus dicturos & affirmaturos usque ad sanguinis effusionem.

Pag. 56. Num. 1.

Super flavivolum Strainaba.) Sic barbari monachi dixerunt, quam qui elegantiores haberi studebant, *Petro/am* nominarunt, ut Ratpertus & Ekkehardus.

Pag. 57. Num. 1.

Gallone.) Hinc *Sanctigallum* in vetustissimis tribus chartis legitur, sicut à Reginone *Reginnum*, quod *Regium* hodie dicitur.

Unde & militiam ingredi & stipendia merere.) Militant monachi etiam sub Francis, interdum nonnihil militia exempti, præter eam quam Imperator fuisse. Hinc veterum Abbatum militandi officium, quod more magis Gentis quam jure ullo receptum & institutum est. Abbas Augiæ cogebatur militare, ut & S. Galli Episcopus evocabat Abbates, si quando Cæsar expeditionem parans, illos adesse mandasset.

Pag. 59. Num. 1.

Vicus ille Wasserburgenfis.) Wasserburg, celebris vicus tempore Caroli Imperatoris, in quo Gozbertus Abbas curtes aliquas donatas monasterio habuit, sicut aliis in locis multis. Abbates habuerunt *Curtes*, id est, *Kelnhöf*, sive *Reinhöf*, in aliquot villis, ut Goslow, Herlow, Rommshorn, &c. ad quas multo census redditusque dabantur ad monasterium perferendi.

Pag. 60. Num. 1.

Frequenter autem masculis.) Hinc feuda masculina, *Mannsleben*.

Pag. 61. Num. 1.

Tanto asseverationis studio, ut videri queat dubitatum de ea re fuisse.) Nec injuria, Nam quam anno 1529. Senatus decreto, cui etiam ipse Vadianus interfuisset, præsentibus confederatorum legatis, nempe Tiguro Diethelmo Ræstio consule, & Jacobo Wertmullero Quæstore, & Glaronæ Cunrado Schindlero & Fridolino Klinio, locus S. Galli adaperiretur, nihil in eo repertum fuit, præter imagunculas ligneas, lineamina vetustate putrida, calvariam, & ingentem quandam dentem. Nec alias reliquias in Othmari loculo repertas ipse Vadianus oculatus *pueros* in schedis suis testatum reliquit. Uterque autem loculus erat admirandi pretio & artificio operis, ex auro, argento & cupro inaurato unionibus & margaritis pretiosissimis ornato, ex ebo-re anaglyphico, &c. Has Galli & Othomari reliquias majoribus nostris impudentissi-

mi illi hypocritæ adorandas ostentarunt, his tot divitiarum acce innumeros fundos concumularunt. Erat præter hos loculos & ingens quædam crucifixi imago, quæ in Litanis & orationum indictionibus olim circumferebatur. In ea itidem nihil reperi- tum, præter veteres quosdam nummos Santgallenenses: ipsa autem crux ex ligno tiliaco fabricata, simulacrum autem crucifixi picæ & bitumine factum. Quam rem mag- næ fuisse circumstantibus admirationi, memoriæ reliquit idem Vadianus: quo- niam monachi superstitiosæ plebi nescio quas pretiosas reliquias in ea cruce asser- vare pro concione semper perbaserint. Erat consuetudo majoribus nostris tempore lita- niarum & solemniurn festivitatum panes & alia edulia cruci admove, persuasi ex ejus tactu benedici atque sanctificari. Ita mise- ris modis majores nostri à seductorib. istis seducti fuerunt.

Pag. 62. Num. 1.

Vulgo Morfsvilen.) Morfchvil, olim sub Salomone Episcopo vocabatur *Mori- nestuillare*, ut & in hac charta, & *San- brechtsuill*.

Ibid. 2.

Libra & pondo Latinis scriptoribus.) Usurpasse etiam *Libra* nomen Germanos, nota hæc tñ, qua pondo hodieque signifi- cat, demonstrare videtur.

Pag. 64. Num. 1.

Alij inde vœstun Campodunum.) Otho Frisingensis, lib. 6.

Pag. 68. Num. 1.

Annum regni ejus XXXV. indicet.) Duas chartas vidi, quæ habent annum XLVII. regni, sub Grimaldo Abbate.

Pag. 69. *

Lotharius junior ab Hadriano Pon- tifice excommunicatus.) Otho Frisingen- sis, lib. 6. c. 3. & Urspergensis.

Ibid. 2.

Crafft ex fratre nepos licet illegiti- mus.) Alii legitimum Carolomanni filium fuisse contendunt.

Pag. 70. Num. 1.

Eo honore reliquo sexennio sanctus est.) Rerum gestarum gloria insignis. Vi- de Siebertum.

Ibid. 2.

Cui Lotharii regnum tradidit.) Et præterea Ludovicum, qui Patri in imperio successit.

Pag. 71. Num. 1.

Traha aliquem terrestrem Gouu vocant.) *Marcas* autem vocarunt, quæ nunc territoria, vulgo *Gegimen* appellant. Hinc Zukuriederomarc, Gosslo wero mar- ko, &c. In chartis tempore Pipini, Caroli &

Ludovici, & posteriorum scriptis, ut qui- dem exemplis docet noster Goldastus.

Quos malos & placida vocant.) *Mal. Iid. 2. li, Landgericht*, quorum nomina adhuc durant, *Landgericht im Turgow, By Ravensburg, By Rauckwyl*, Comitum de Montfort, & aliis locis Alemanniæ plurib. Dixi f. ex sententia nostri Goldasti.

Pag. 73. Num. 1.

Dabantur à Principe advocati.) Si *Iid. 2.* ne quorum manu Abbates nihil auli ratifi- care, tradere, vel cambire. Si Advocatus ab- esset, consentiebat Vicarius. Posteriores Principes vindicare nonnunquam advoc- atias Monasteriorum & Collegiorum, quum Pontificum avaritia grassari in Ger- manorum Ecclesias cepisset, circiter an- num millesimum ducentesium. Sic Ru- dolphus rex, qui comes erat ab Habpurg. Advocatum se monasterii Tigurini fecit.

Deinde & curie Magister.) Nota in *Iid. 3.* monasterii *Hoffmeister Ampt*, esse plane novum ac recens officium.

Pag. 75. Num. 1.

Ulrichus Zafus.) in L. si non sortem. ff. de condit. indebit.

Pag. 88. Num. 1.

Abadorf ad Ahamannem.) *Abadorf* tempore Caroli, celebris vicus & Ecclesia tituli S. Alexandri Martyris. Fuisse videtur juris monasterii Sanctimonialium, ut ex aliis vetustis litteris conjicimus.

Atque hæc *advocatus* *sortes* & quasi aliud agentes, quæ inter legendum memoria sug- gessit, annotare primum in margine, & post, quia non indigna amicis videbantur, quæ à Christianis & æquis lectoribus cognosce- rentur, tumultuaria colligere opera, & in hunc libellum conjicere placuit, quem ta- men accurare per forenses non licuit occu- pationes. Finem faciemus, ubi prius ea ap- pofuerimus, quæ in aliis schedis quibusdam Vadiani manu exaratis deprehendimus. Nolumus enim te fraudare ullo tanti viri *manuscripto*, quod quidem ad institutum faciat operis præsentis. Sic autem habent sche- dæ.

Francorum & Longobardorum tempo- ribus, quoniam occupatis jam provinciis Romanis longe lateque præfæce cepissent, cantandi in sacris ritus admissus immo- dicè atque auctus est: idque Principum & No- bilitum cura & studio. Semper enim can- tandi sese studio Germani oblectarunt, & Monachi, qui in Principum gratiam eme- rendam semper studiosissimi fuere, nulla parte magis gratificari Principibus sunt co- nati. Inde cantus pluviam barbarus & clamor admissus.

Dens-

Crefus.

Denarium unum in argento probato aut ferramentis, aut vestibus novis, &c. His modis censum prestabant sub Gozberto.

Sub Werdone pena violatæ donationis, &c. *A sacrosanctis altaribus excommunicatur*, anno Caroli XVI.

Tempore Salomonis *Romanishorn* ad monasterium S. Galli attinuit. Sub eodem Milo quidam censum de *Sumbri* ad monasterium ordinavit, pro animæ suæ salute. Salomonis Advocatus fuit *Puoto*.

Sub Grimaldo factæ donationes ad monasterium, quo nutrentur juvenes quoad ad proveciorem ætatem pervenerint. Adalhart, de Ingen. cum suis advocatis, Eginonis & Marthradi.

Thiota Abbas, qui & *Thicto*, sed in antiquis Tabulis *Thioto*. Eo tempore Comes sub *Te Tribenos* habuere, ut habet vetus Tabula, *Bernhardum Comitem Wittonem Tribunum*, &c. sub tempore Thictonis.

Gozberti advocatus fuit *Adalrammus*, anno XII. Ludovici Imperatoris.

Tempore Ludovici tres sorores in Alsteten, diverserunt hereditatem: quarum una Regi partem suam, altera monasterio S. Galli, tertia sanguineis dedit, &c.

Bernhardus Abbas, *Witto* advocatus anno primo Arnulphi Imperatoris.

Engilberti Abbatis advocatus fuit Hugelbertus, anno regni Hentici XI. Item Hartmuoti Abbatis Wolfpertus advocatus, anno XI. Caroli Imp.

Sub Berwigo Abbate, fuit Ludovicus Alemannia, in *Teuschlande*: & Ludovicus alter Imp. in Francia, sub quibus Geroltus Comes in Turgovia.

Sigmarswang olim dictum, quod hodie *Zyberwang*, tempore Grimaldi Abbatis, & *Lutoldespurg*, quod nunc *Lütiburg*.

Egino Episcopus, etiam *Etegin* dicitur, tempore Caroli Rector Cœnobii S. Galli. Alique litteræ testantur, Eginonem Episcopum præfuisse monasterio sub Werdone vel cum Werdone Abbate.

Villa Pappinheim, rebus antiquissimis litteris, fuit in Pago Turgaugienli, nempe tempore regis Caroli anno II.

Ante Salomonem & sub eo *Bibliothecarius* fuit in nostro monasterio, hoc est, præfectus Bibliothecæ, & qui libris scribendis & apparandis operam navaret. Qualis sub Salomone fuit *Walrammus* monachus. Erant autem Bibliothecarii fere scribendi probe periti.

Lacus Bodanicus ante nativitatem Christi, & multo etiam post tempore dictus fuit *Cromius lacus* (*Cromaſe*) unde *Cromanshorn*, quod postea *Romans-*

horn, nunc *Romishorn*. Latini cum *Acronium* appellarunt, ut Pompon.

Inter officiales personas monasterii nostri fuit *Editus*, non contemptus nec postremi ordinis; quippe qui etiam Tabulas Donationum signaret, & in testem citaretur.

Sub Berwigo Abbate scribitur in litteris Donationum, *Hludouicus Imperator, & Hludouicus junior rex Alamannorum*: tempore Geroldi Comitis Durgavia: quo tempore Puato advocatus clauſtri fuit, Ilanbert Decanus.

Sub Ulrico (puto) Primo litteræ Donationis sic habet in fine: *Notavi regis Ottonis adhuc pueruli annum V. Cconrado duce, Handolto, Comite, &c.* Eo tempore Herisow ad monasterium pertinuit.

Anno Domini DCCCCLXXI. fuit annus X. imperii domini Ottonis, ducis Burkardo comite Eberhardo. Fuit sub Abbate Burchardo.

Tempore Ludovici regis *Herisew* Parochia fuit sub Salomone Abbate, longe antiquior Ecclesia Abtzellana. In antiquis litteris Carolus Magnus, postea Imperator Augustus factus, inscribitur ita: *Regnante domino Carolo Rege Francorum & Longobardorum, seu Patricio Romanorum.*

Sub Abbate Grimaldo aliquæ litteræ sic subscriptæ sunt: *Anno XXXVI. regni Hludovici regis, sub Ruadberto vicario Carolo filij regis.* Hic Carolus fuit Judithæ filius ex Cæsare Ludewico.

Tempore Othmari *Carolomannus Maiordomus* in litteris aliquibus Donationum subſcribitur. Fuit frater Pipini. Habuit & Carolus fratrem Carolomannum. Item ea ætas habuit in monasterio *Leſſorem*, qui se hoc titulo sæpe subſcribit sub multis Abbatibus.

Sub Gozberto Abbate subſcribitur in aliquibus litteris: *Regnante Domino Hludouico Imperatore nostro, anno XVIII. Carolo vero anno III. sub Erchanbaldo comite in Turgavia.* Carolus fuit filius Judithæ, vocatusque fuit Junior, & habuit partem divisi imperii.

Scalch veteribus Francis servus dicebatur. Inde in antiquis litteris *Scalcho*, invenitur etiam Latinis pro servo, & velut proprio nomine servi. Salomon attigit imperium Conradi, sub quo servi *Scalch* dicti.

Grimaldus Abbas Hartmuotum substituisse videtur vivus & valens. Nam ita litteræ quædam sub Grimaldo datæ sonant: *Signum Grimaldi Abbatis & successoris Hartmuoti Abbatis, qui hanc chartam prius neglectam cum manu Advocati sui Hellderti eidem Thiotpoldo consignavit.*

Servos

Servos diu habuerunt Monachi & Abbatibus, inter quos & concambia cum comitibus & liberis hominibus fecerunt: & latentes appellarunt bonis eorum ad monasterium ordinatis.

Claustrom nostrum in antiquis litteris etiam Caroli tempore, scribitur, *situm in Dargave in pago Arbonensi, & Ducatu Alamannia.*

Stramheim sub Pipino celebris vicus. Et aliquæ litteræ subscribuntur in hunc modum: *Regnante Ludouico Rege in Orientali Francia.*

Cadalob comes Perchtoldi filius Monasterio nostro multa prædia villæ *Wange* & partem suam basilicæ ibidem constructæ, anno XXXIII. Caroli regis Francorum.

Aganum vetus est, & fundatum à Sigisfredo rege Burgundiæ, Sigrichi regis patre anno Domini 510. præper propter. Vocatur hodie *S. Mauritiij in Vallesia*, zu *S. Moritzen in Wallis.*

Wighardus & Ruopertus fratres. Duces militum Alemanniæ, siue Sueviæ sub Ludovico Pio, divisa hæreditate paternâ, Principis consensu, duas Ecclesias fundarunt; alteram in *castro Turicino* juxta fluvium *Lindemacum* Ruopertus Dux, alteram ad *Lucernam* & fluvium *Rufam*. Wighardus, in honore sancti Mauricii, & sociorum ejus, & sancti Leodegarii Martyris, & omnium Sanctorum, instituit Monasterio, & se Abbate facto quot potuit Monachos eo convocavit, Alluvico quodam docto & scripturarum perito homine ordinato, qui Evangelii prædicatione multos illius Regionis homines religionis amore inflammavit. Eundem postea successorem suum constituit, & rectorem cœnobii fecit, anno Domini 693. Hic fuit *Ludovicus Pulcher* cognominatus; quem Galli *Clodoveum* vocant, qui & *Alemannos* subjugavit, quorum justa pars erat, qui hodie à veteri locigene *Helvetij* dicuntur. Vide Contractum in suis Chronicis.

Caroli ætate *Lindemagus* annis, qui Tigurum fecit, dictus est, ut pater etiam in litteris Donationis Caroli Magni, quæ Tiguri videntur.

Idem Ludovicus annoregni ejus XXXII.

Idem Ludovicus annoregni ejus XXXII. Orientalis Franciæ, eandem immunitatem confirmavit ad preces Hemmæ conjugis suæ, quæ filiam Bertham Hildegardæ defunctæ eidem Monasterio præfecit.

Post hunc & Carolus Crassus filius omnia à patre concessa confirmavit, anno 883. in oppido Ulma. Pagum Zurichgaensem vocat, ubi constructum sit Monasterium.

Carolus Ecclesiam Tigurinam Canonorum non fundavit, sed auxit redditibus, quos passim eum stipem quandam nobilitas conjecerat, quo animas criminibus alligatas redimerent. Ea enim causa mortis fuisse Carolus ipse suo diplomate testatur. Vocat autem *dotales donationes* redditus illos, quos de suo nobiles contulerunt ad victum & alimoniam canonicorum, quia tum sub uno lecto & unis in ædibus, quas *Monasterium* vocabant, habitare, uno pignore & promo communi condoqueutes. Ea re & *Fratres* vocabantur, quamquam nulla Monachismi regula tenerentur.

A Ruoperti fundacione usque ad donationem Caroli anni interierunt, 307.

Canonici Ecclesiarum Cathedralium aut Collegiorum Monasticorum *Parochias*, hoc est, agro suo qui *Diæcesis* vocatur, politos homines sua providentia curabant, & famulatu competenti populo seu Ecclesiæ deserviebant, pastoralis vigilantia magno labore adhibita. Demum crescentibus divitiis, & ocio, ut fit, adulescente, cessatum est, ad luxum videlicet & ambitionem conversis animis: & pauci delecti eorum qui plebi præfessent, *Plebani*que vocati sunt.

Cantores sero multis in Ecclesiis instituti, & canendi morem minus quam pronuntiandi veteres illæ ædes tenere.

Monasterium Tigurinum *Sanctimonialium* conditum & fundatum est à Lhudewico seniore (nam Calvi filius vocatus est Junior) Caroli Crassi patre, qui *Curiam* suam urbis Tigurinæ, ut ipse in litteris fundacionis vocat, cum integro jure & omnibus ad se pertinentibus redditibus eo contribuit. Pagum etiam *Uronie*, qui hodie *Uri*, dicitur, quem & *Pagellum* vocat, cum mancipiis & jure omni præfatum Monasterium contribuit. Ludovicus ejus primam Abbatissam *filiam Hildegardam* constituit, & præfata omnia concessit, sicut litteris fundacionis clarè continetur: Pollicitus tuitionem & immunitatis defensionem, &c. *Mundiburdium*. Datæ sunt litteræ, Anno *XX. Regni Orientalis Franciæ, in Regenpurg.* Signum Lhudewici,

P^oS

Idem anno regni ejus XXVI. Chanam curtum, quæ in pago Thuregenti est. Monialibus Tigurinis donavit.

Idem Ludovicus annoregni ejus XXXII. Orientalis Franciæ, eandem immunitatem confirmavit ad preces Hemmæ conjugis suæ, quæ filiam Bertham Hildegardæ defunctæ eidem Monasterio præfecit.

Post hunc & Carolus Crassus filius omnia à patre concessa confirmavit, donationibus & immunitate confirmatis, anno 883. in oppido Ulma. Pagum Zurichgaensem vocat, ubi constructum sit Monasterium.

Idem Ludevicus Senior Caroli Crassi pater, Sacellum S. Petri in villa Zurich eximis redditibus donatam in beneficium Beroldo Presbytero, qui Hildegarda filia fidelis ministerio fervierat, concessit. Huic sacello capellas duas Vallis Uronia conjunxit, in locis nominatis *Burgela & Sylina*, cum mancipiis, decimis, terris, cultis & incultis, donavit ea conditione, ut eo mortuo res prædictæ ad prius memorati Monasterii usum & possessionem reverterentur. Facta est hæc donatio Anno regni Ludewici XXV. in Orientali Francia.

Jurisdiclio vel Caroli ætate concessa est Monasterii. Quod satis ex Diplomate fundationis Augiæ deprehenditur. De *Imperio* vel *mero* vel *mixto*, nulla proflus in ullis antiquis litteris, quas quidem ego viderim, mentio.

Henricho IV. Imperante ita primum irreptis simonia, emendis Abbatis & Monasterii Episcopatibusque ut in aula Principis omnia venum prostarent, Author mali fuit Rupertus Abbas Bambergensis, qui mercatus erat Abbatiam Fuldensem 100. Marcis auri ab Imperatore, à quo præterea quicquid voluit pecunia impetravit, testante Lamberto in Chron.

Francia Theutonica Lamberto dicitur, quæ antea *Orientalis* dicta est, quum Germanici adhuc Reges Franci in occasu impetrarent. Quibus extinctis Provinciales illi successerunt, qui lingua utuntur Latina corrupta aut Provinciali.

Clodoveus, primus Christianus Rex inter Francos, Alemannos vicit, Carolus Pipini filius rebellantes compescuit.

Ducatus Suevie valde antiquus est, & ut ex actis Francorum conjicitur, eo tempore constitutus in *Alemannia*, quæ & *Suevia* dicta est, quum à Rege Ludovico devicti, & regno Franciæ additi, ac velut in Provincia formam redacti sunt, quod circiter annum Domini 500. accidit. Hic Ludovicus fœder fuit Theoderici Regis Gothorum. Regnum autem invasit vel recepit patre Childerico mortuo, anno Domini 483. Ex Volaterrano.

Tanta fuit autoritas Cæsarium in Episcopis numerandis & eligendis etiam sub Hainrichis, qui post mille annos post natum Christum imperarunt, ut Hermannus Contractus in collectaneis suis Chronic. Cunradum quendam Colonienf. præpositum Treverensem à Cæsare nominatum, sed à Clero tamen & populo rejectum nihilominus tamen sese intrudentem, ac propterea interfectum, martyrio coronatum esse scribat: cum jure tamen divino rite electus non sit, nisi qui & cleri & populi consensu fuerit admittus. Et Francorum etiam ætate legendi Episcopii auctoritas penes Ecclesiam, in-

Tom. III.

vestiendi autem penes Cæsarem exitit. Quod Contractus ignoravit. Vide Platina in Damaso II. fol. 68. & in Leone IX.

Monasteria primum ab exteris, deinde à seipsis ob intestinas dissensiones & rixas, quas ambitio & amor habendi excitant, afflicta sunt: Semper tamen ex donis & elemosinis recreata, demum & corporatibus ditata.

Tempore Henrici II. Gregorius V. investituræ Imperatoribus extorquere conatus est. Vide Vincentium lib. 26. specul. hist. vide Urspergenem.

Henricus II. Primus omnium per electorum Principum suffragia Imperium suscepit. Vide Palmerium pag. 131. & Platina in Gregor. V.

Investituræ jus non solum jure divino commune esse debet Principib. & Magistratibus Christianis, hac causâ quod & ipsis honor & subiectio debetur exemplo Christi & omnium Apostolorum, sed etiam ea causâ quod in majore parte omnium donationum Ecclesiasticarum jus habet patronatus, quia ipsorum opibus omnes & subditorum donis fundatæ & in temporaria provisione donatæ sunt. Id quod à primo Constantino ad usque Justinianum, qui res Ecclesiæ totius Imperii Romani curavit, usque ad nostra tempora clarius notiusque est, quàm ut multis necesse sit exponere.

Galli adhuc retinent jus investituræ Episcoporum & Abbatum ex Lege Pragmaticæ sanctionis. Quam rem impiam esse Volaterranus in Carolo VI. scribit: Sed pia ut sit Romanus Pontifex fecit, postquam cuncta omnia venalia facta sunt.

Tributum Anglicum quidam Adolpho Regi tribuunt, qui Lothario Ludovici Pii filio imperante regnavit, ut Antonius ex vetustioribus Chronicis tit. 16. libri historial. §. 1. annotavit.

Juditha Ludevici Pii conjunx, Caroli Calvi mater, Turonis in Monasterio S. Martini sepulta est.

Pugna juxta Altisiodorum facta est VII. Calend. Julii, feria VII. Hora dici quatuor secunda in villa Fontis, quæ distat ab Altisiodoro 8. miliaribus Francis.

Theodericus Ostrogorthorum Rex mortuus est Ravennæ anno Christi CCCCLXIII. auctore Blondo lib. 3. Decad. 1.

Gothi ex Italia penitus pulsi, anno Domini DLXIV. auctore eodem libr. 4. Decad. 4.

Albuius Langbartorum Rex sedem Regni Italici Veronam fecit. Nocuerunt templis & Sacris Langbardi, quia nondum Christum imbibant.

F I N I S.

P

TOAN.

IOANNIS COMANDRI EPISTOLÆ
AD
JOACHIMUM VADIANUM COS.
DE ANTIQUITATIBUS CURIÆ IN RETIA
PRIMA.

Gratiam & pacem à Domino Iesu Christo. Literas humanitatis tuæ accepi, vir eximie, ac in primo versu exhortaris me officij mandandum impositi, ut ex annalibus, si qui forent, sciscitarer exordia & fundationes Cathedralis Ecclesiæ ac Monasterij Divo Lucio sacri. Ego quidem diligenter sciscitatus sum apud Divum Lucium per omnes fratres ejus conventus: at hucque nihil reperi. Ante mensem miserant ad me ingentem Codicem membranis descriptum, antiquum, in quo præter historiam Divi Lucii, quomodo à Beato Timotheo quondam ad Christi fidem conversus dicitur, penitus nihil reperi. His verò diebus ego ipse Monasterium ingressus perlustrare cupiens eorum. At illi suarum rerum adeo ignari ut nihil supra, non solum tempora primordiorum neque nomina fundatorum. Demum sic respondebant, Monasterium illud Præmonstratensis Ordinis nunc, quondam ordinis Divi Benedicti fuisse. Hoc quoque certum, esse Monasterium suum ante annos plurimos flamma penitus consumptum, & post quadraginta annos rursus pari clade: ob quam causam suarum antiquitatum nihil reliqui reperiri posse. De Cathedrali Ecclesia nihil quoque certi adhuc adeptus sum. Custos ejus Ecclesiæ promissit me in archivum introducere, ut ego ipse libros eorum veram ac à pulvere discutiā, si quid reperire possim. Hoc quidem, quantocius potuero, faciam. Ego quidem, Doctissime Vadiane, hoc suspicor, hominibus illis suarum fundationum bases & exordia adeo lubrica & fabulosa videri, ut potius celare libeat quam prodere in lucem. Nihilominus operam dabo continuo & pro virili, ut aliquid nasci car tuo operi dignum ut inferatur.

Quo Musius diverterit, prius ad te scripsisse puto. Dicuntur varia de eo. Certum est, quod ad palatium quoddam parum munitum admissus est paucis viris, ac per paucis munitionibus, etiam tormenta sua

in quodam loco dimittere coactus est, & quæ ad tormenta pertinent, ut puta pulverem & lapides, in aliis locis, ut quando videre libeat concedatur, sed conjungere non permittitur.

De monasterio Divi Lucii Jacobus Sallandronius noster pie memoriæ ita dicebat, virum quendam nobilem de Underwegen ex Scansit valle quondam aquis Blafuræ suffocatum ac illic sepultum & pro Divo Lucio venerari, & à suis monasterium illud initia fuisse. An fabula sit nec ne, ignoro. Vale. Ex Retorum curia, 26. Julii, 1532.

ALIA.

Gratiam & pacem à Deo Patre nostro & Domino Iesu Christo. Imperasti mihi jamdudum, vir spectatissime, ut diligenter inquirerem primordia & fundationes templorum Cathedralis & Divi Lucii. Ego quidem quam sanctè juro, quod diligentissimè inquirendo indagandoque nihil percurtari possum. Monachi divi Lucii prorsus ignari sunt suarum rerum. Denique perlustravi ego ipse eorum Bibliothecam: at nihil reperi præterquam hæc Barbara verba in quodam magno Codice Homeliarum: *Anno Domini millesimo CCC. XXX. Anno combustum est ecclesia sancti Lucii Regis & Confessoris in die sancti Luce Evangeliste*. Postea sequitur de Ecclesia quando consecrata sit, & de reliquiis altaribus inclusis. De Ecclesia Cathedrali exactè quæsi apud Magistrum Lucium Iter, ejus Ecclesiæ Canonicum & custodem, etiam apud M. Gaudentium de la porta (aliàs Byzæsch) Canonicum: qui pariter respondebant, scilicet sese monumenta non pauca habere suarum antiquitatum in deposito reclusa, sed eis non esse locum aut tempus perlegendi, nisi aliqua necessitas urgeret. Idem responsum dederunt etiam Ægidio Scudo, qui eadem rogavit quæ ego, ut suis Chronicis infereret. Nihil itaque aliud

nunc

nunc respondere possum. Dabo tamen operam in posterum, si quid per me aut alium quempiam investigare queam.

Cæsarem ajunt Manuam venisse ante aliquot dies, illic forsitan hybernaturum.

Quidam sacrificus Parochus in ditione Clavenensi nuper speciem Deiparæ Virginis ementitus cuidam puellæ apparuit, ac multa nugamenta ædixit. Qui tamen deprehensus capite truncatus vitam finivit. Hujus historię tota series descripta à Judice ipso mihi dabitur: postea humanitati tuæ mittam. Nam nebulo ille conatus est Evangelio Christi obesse sceleratissima hac fallacia. Vale vir egregie. Ex Curia Rhetica, 17. Novemb. Anno Christi 1532.

ALIA.

Gratiam & pacem à Domino Literas humanitatis tuæ per Leonardum fratrem nostrum accepi, atque ea, quæ continebant cupidissime percepi. Nunc vero tabellarium nactus adeo commodum, abstinere à scribendo non potui, quamvis argumentum fortassis minus dignum sit tuis auribus. Duo habuimus Monacho-

rum cœnobia Curia (quemadmodum novit & vidit reverentia tua) quæ nunc Monachis evacuata, & in usum studii novi converta, initio quidem satis auspiciato. Rector studii, quem Ludimagistrum vocamus, stipendio centum aureorum conductus est. Alius sub illo & cum illo laborans quinquaginta. Tertius quidam ex nostratibus Poëta admodum doctus, quinquaginta quoque. De his omnibus Tabellarius ille noster, qui cœnobiorum illorum redituum procurator est, disserere melius & commodius potest quam ego scribere. Poëta ille Commentarios Cæsaris interpretari incepit, venitque jam pridem ad hunc locum: *Bojoque, qui trans Rhenum incoluerant, & in agrum Noricum transferant, Norciamque oppugnant, &c. Norciam, Noribergam interpretatus est.* Putant quidam ex auditoribus cum hallucinatum esse, nec in eo tractu, quem Geographi Noricum appellant, Norinbergam sitam esse. Hujus itaque discretionem à te Geographo petitisimo flagito atque obsecro. Ex Italia fertur res ipsorum indices melius habituras. Vale, vir eximie. Ex Rhetici Curia 4. Nonas Majas, 1540.

F I N I S.

V. NOB
JOACHIMI VADIANI
SANCTGALLENSIUM
CONSULIS

DE
PRIMITIVÆ ECCLESIAE
STATU,
SEU
CHRISTIANISMI ÆTATIBUS
LIBER IMPERFECTUS.

IOACHIMI VADIANI,

Cof. Sanctgallensis,

DE

PRIMITIVÆ ECCLESIAE STATU,

QUI

AUREA ATQUE ARGENTEA CHRISTIANISMI
ÆTATE FLORUIT:

LIBER IMPERFECTUS.

Quamvis libris superioribus de statu Collegiorum & Monasteriorum, ut Francorum & insecutorum aliquot Principum tempore habuerunt, deque disciplinae casu & temporum inclinatione, satis dictum videbatur, tamen opera precium, nec minus Lectori rem gratam facturos nos arbitrati sumus, si de primitivæ Ecclesiæ statu, quem aurea & argentea Christianismi ætate determinamus, quæ veterum ex fragmentis magno studio nec minore fide collegimus, subiceremus, ut collatione primæ illius Ecclesiæ, cum insecutorum atque adeo nostrorum temporum moribus & disciplina Ecclesiastica instituta, tanto magis elucesceret, quam horribili casu disciplina omnis Ecclesiastica sensim vitiata labascere ceperit, donec tandem sædè contaminata & plus quam corrupta in nefandam & deplorandam malorum myriadem degenerarit. Atque hoc amplius, ut privatim faceremus, adducti sumus, quod perversa, ne dicam cæca, nostrorum hominum judicia ita disciplinam omnem Ecclesiasticam metiuntur & discernunt, ut quam postremam norunt, hanc modò primam & absolutam statuunt: cum contra vetus illa, quæ vel ab illis ignoratur vel negligitur, longè omnium optima & absolutissima extiterit: postrema usque adeo doctrinis hominum & sanctionibus (ut alia sinamus) vitiata adulterataque jaceat, ut ne nomine quidem Christianæ disciplinæ admodum digna esse videri queat. Verum illi suum, hoc est carnis judicium sequuntur, nec expendunt illud Christi: *Nolite judicare secundum aspectum, sed juxta judicio judicate.* Longè minus illud Pauli: *Animalis homo non accipit ea quæ sunt Spiritus DEI.* Stultitia liqui-

dem illi sunt, nec potest cognoscere quod spiritualiter judicatur. Enimvero qui opes, qui luxum, splendorem, dignitatem, potentiam, qui hominum favorem & plausum admittantur, nihil non tribuent præsentis statum Ecclesiastico, rerum jam dictarum affluentia usque adeo repleto & distento, adeoque in ocio & indulgentia beato & splendido, ut nulla unquam sæcula à nato Christo sagenam adfimilem fuerint experta. Atqui fidei sanæ, qui fortitudini, qui tolerantia, sobrietati & innocentia, qui rerum temporalium & caducarum contemptui, doctrinæ præterea & cognitioni summam tribuit veræ & sinceræ religionis, in his hominibus præsertim, quise Christi & Apostolorum vel successores vel imitatores proficentur, quique titulos gerunt mundi abjurati: Hi profectò ne hilum quidem invenient, quo postrema hæc tempora cum primis illis sæculis longè maxime probis & spectatis, pietatis æstimatione confecti (quæ illorum opinio est) aut collaudari possint. Durat quidem perpetuò, nec dissentit unquam à capite suo verè credentium Ecclesiæ, quæ sanè à mundi exordio licet tentata per partes suas afflictæque fuerit, tamen nunquam vel latum digitum à certæ fidei amulsi delirare: neque olim aliud unquam sentier, quàm quod à Domini Spiritu præscriptum est. Cæterum illa quæ sit & quorum numero constet, ne Prophetæ quidem & Apostoli cognoverunt. Solus enim Dominus novit qui sui sint, veluti à Paulo est traditum. Illam ergo quam nos de certa historiarum fide cognoscimus multis modis variatam, & ceu ataribus quibusdam deductam mutatamque fuisse constat: quippe quæ primùm virili robore perstitit, demùm in senium quoddam & ætatem plustquam decrepitam defecit: quamque auream reliquit constans illa Christi & Apostolorum doctrina: eam demùm postrema sæculæ æneam & ferream effecerunt. Mihi

enim saepe cogitanti minimè incepti fieri visum est, si quas ætates Cumæam illam Sybillam priorum sæculorum decursui tribuisset ferunt, eas nos sæculis posterioribus, quæ à passo Domino ad nostram usque ætatem defluxere, tribueremus.

AUREA ÆTAS ECCLESIAE.

Aurea enim fuit ætas Ecclesiæ à gloria resurgentis Christi & dono illo Spiritus sancti, hoc est à postremis Tiberii annis ad usque Constantini imperium deducta, annos circiter CCLXVIII. Quo tempore licet omnia plena injuriis, calumniis & delationibus fuerint, tamen sic erant animati Christiani, ut illa ferrent magis quam facerent. Nam & ferro hoc toto tempore ita est servitum in Ecclesiam, ut plane ferrea videri illa ætas posset his, qui nostram à divitiis & splendore auream esse judicant; cum tamen vel hac de causa Aurea meritò fuisse creditur; quod auri summa & perpetua contemptrix fuit, neque auri solum sed earum etiam rerum omnium, quarum admiratione impietas capitur, Domino nostro primum omnium testante *non habere similitudinem hominis quo caput suum reclinet*: dein & Apostolis consentientibus *nec aurum se nec argentum habere*, sed insignia duntaxat Christi dona quæ potentibus imperitarent. Certe & Apostolus Paulus ad Gentem erudiendis vocatus *neque aurum se neque argentum abs quovis homine accepisse* testatur est. Nihil enim magis aureum, hoc est eximium magis & preciosius esse potest, quàm animum sublimibus rebus capiendis renatum, ita ut à cura, sollicitudine & cupiditate rerum fragilium & momentanearum abducere, ut non nisi cœlestibus & divinis æternisque bonis sese capivare & adducere auctori bonorum omnium concupiscat. Mihi sane ex traditione Petri Apostoli hoc etiam magis aurea visa est, quo magis exploratione fidei, quæ longe auro, quod perit, preciosior est, tamen instat auri vehementissimo & prope intolerabili persecutionum igne ita esse probata, ut & innocentia vita & doctrinæ puritate & morum sanctimonia omnibus postea infectis seculis exemplo esse potuerit, nec potuerit modò, sed & debuerit. Sic enim aurum ferro effoditur & igne probatur, ita & Ecclesia ferro & igne persecutionum tentata, sed & Hæreticorum insultibus vexata supra modum, haud alios fructus quàm aureos edidit.

Primum enim certissimam scripturarum interpretationem accepit, & clave illa donata est, qua sola aperitur & nemo claudit, elauditurque & nemo aperit; doctrina videlicet, quam Christus verbum Patris de

cælo deferens, non suam sed ejus esse à quo missus esset confirmavit. Quam deinde Apostoli eum per manus traditam ab eodem magistro didicerunt, primum quidem concionante & de regno cœlorum ipsos cum privatim tum publicè admonente: mox etiam à resurgente, quum mentibus ipsorum aperte seipsum in Mose & Prophetis & Psalmis indicavit: Postremò quum igne Spiritus sancti inflammati repente in omnem veritatem deducisunt. Proinde primam illam & sanctissimam Ecclesiam in doctrina Apostolorum perseverasse legimus. Hæc enim Christum aperiebat orbi in lege & Prophetis promissum & illi ætati pretium. Quid enim aliud est doctrina Apostolica in literas postea relata & omnibus in Ecclesiis Domini veteribus sanctissimè culta & obervata, quàm ostensio & indicatura justitiæ, sanctificationis, & redemptionis nostræ per Jesum Christum filium Dei viventis: Quid aliud sermo ille cœlestis servorum Christi toto illo instrumento, quod Novum appellamus, comprehensus, quàm commentarius quidam explicatissimus à Spiritu sancto exaratus, quo quicquid in Lege & Prophetis antea vel figuris involutum vel enigmatibus perplexum vel umbra aliqua obcurum erat, de Christo, de doctrina Christi & rerum æternarum promissione, ita elucescat, ut vetera etiam illa magna ex parte nec perplexa amplius nec ullis difficultatibus involuta, aut ullis tenebris caliginosa, sed simplicia, sed aperta, sed obvia omnib; & salutaria possint judicari. Sapienter enim & pie ab illis traditum arbitror, qui Vetus (quod vocant) Testamentum Legis & Prophetarum negant recte vel capi vel intelligi, nisi à luce illa doctrinæ Apostolicæ, seu quod idem est doctrinæ Christi, primum ordiamur, & post diligenter lectionem novæ legis veteri illud, quod novum etiam in se Prophetico spiritu complexum est, aggrediamur. Fieri enim nequit, ut tenebræ ulli nisi per fulgentem lucem discutiuntur, juxta illud Apostoli: *Eratis quondam tenebræ, nunc autem lux in Domino*. Frustra etiam Christus scrutari scripturas jussisset, si lucem illam Spiritus, per quam omnia etiam profunda scrutari licet, suorum animis, quos universum in orbem missurus erat, non adhibuisset.

In prima igitur illa aurea & vere aurea & sancta ætate ardentissimi regni Christi, ea erat dignatione & autoritate scriptura nova, mox ab excessu Apostolorum magna ex parte agnita & recepta, ut nihil sanum, nihil solidum, nihil denique pium aut fidei Christi accommodatum esse existimaretur, quod illa palam non doceret: nihil aureum, hoc est vere Christianum crederetur, quod illam ad coticulum adhibiturum spectare pietatis

1. Pet. 1.
Augustin.
lib. 10. de
Civ. Dei
c. 26.

tatis notam non abstulisset; contra autem nihil non ut impium & absurdum anathemate feriendum, quod alienum ab illa vel contra illius traditionem excogitatum & receptum fuisset. Unica illa valebat regula, quam Ecclesia ab Apostolis, Apostoli à Christo, Christus à Deo Patre acceptam tradidisset. Et erat recepta omnium consensu sententia, quæ & in sequente ætate defensa est, de sola scilicet scriptura nihil dubitandum; reliqua omnia vel doctissimorum hominum scripta cum adhibito iudicio legenda, ut quæ bene sentirent, in gratiam scripturarum reciperentur: quæ minus, ut illi adversa rejicerentur. In qua re tantum aberat, ut personæ ullius quantumvis merita aut excellentis, ratio haberetur, ut ne de celo quidem Angelum, qui aliud docere iussisset quam Apostoli tradidissent, ullo modo admitterent.

Habere quidem Ceremoniæ, hoc est institutiones externæ & indifferentes suum locum, quæ quidem ea duntaxat causa admittantur & adhibeantur, quo omnia meliore ordine ritusque fierent in Ecclesiis, quæ à Domino præcepta illis & in Apostolorum monumentis relicta fuissent. Ceterum ejus generis erant omnia, ut neque quicquam libertati Ecclesiæ traditæ adimerent, & subinde iustis causis flagitantibus mutari, & pro ædificatione aliter aliterque institui poterint. In animis erat omnium Apostoli edictum: *Omnia decenter & secundum ordinem fiant*. In totum autem pauca & modica etiam æstimatione habita ceremoniæ.

Sacramenta duo præcipua, Baptismus & Eucharistia. Nam oleum, cujus Jacobus meminit, ad corporis non animi ægritudinem atinebat, & multis postea sæculis, variis in Ecclesiis, alio in usu non fuit.

Ecclesiæ tunc erant & dicebantur congregationes Christianorum paulò celebriores, Episcopi suis, hoc est vigilibus & magistris disciplinæ subiectæ. Harum primæ erant Apostolicæ, ab ipsis scilicet Apostolis conditæ & fundatæ, velut Ephelina, Corinthia, Philippensis, Romana, &c. Præterea & Hierosolymitana & Antiochena Syria, & Alexandrina, inter præcipuas habita: quibus adnumeratæ sunt quotquot ab Apostolis passim sunt institutæ, nec doctrina prioris posteriove nec fide sed annis tantum, quorum supputatione Græcæ fere Romanam antecesserunt. Ceterum æquales omnes potestate & functione, nec ipsa plures Ecclesiæ locorum intervallis determinatæ, sed ut unum corpus Christi capitis, ita etiam una Ecclesiæ communicatione bonorum omnium donorumque & insuper indivulsa charitate coagmentata. Prima & una sancta Catholica & Apostolica, ex qua reliquæ prognatæ sunt, & ipsæ hæc potissimum

de causâ Apostolicæ, quia cum illa una fide, uno spiritu, uno sensu doctrinæ disciplinæque conjunctæ. *Sic enim omnes primæ*, ut inquit Tertullianus, *& omnes Apostolicæ, dum omnes unam probant unitatem*. Proinde plures Ecclesiæ per Asiam, Europam, Africam, quæ partim ab ipsis Apostolis, partim ab Apostolicis (ut Africanæ omnes) transulæ, quia in virtute Christi & fidei certitudine, à hæc & regni Dei administratione & functione mysteriorum Christi uno in corpore uni capiti implexerant, una videlicet charitate donatæ, plures quidem numero, ut plura unus corporis membra, fide tamen, quæ omnium Ecclesiarum robur & fundamentum est, una Ecclesiæ Apostolicæ fuere. Quas inter Romana Ecclesiæ nec prima erat, nec caput erat, nec summa, sed inter primas & summas celebris, & inconculso fraternitatis studio præ omnibus famigerata. Nequit enim caput esse membrum in corpore, quod capiti est subiectum.

Episcopi sanè & ministri omnes hujus ætatis tales erant, qualis erat functio quam exigebat doctrina, & quales præfici Ecclesiis iusserat Apostolus. Quod si qui vel infirmitate (ut est humanum) vel errore quopiam victi offensissent, repente aderant qui admonerent & ad meliora cohortarentur. In legendis Episcopis nec favor nec pretium nec genus habebat locum, sed vitæ duntaxat meritum, tantaque eares perquisitione, gravitate & diligentia agebatur, non ab ordinibus modo ad ministerium vocatis, sed ipsa etiam abs tota Ecclesiâ, ut & Ethnicis homines, quos inter Christiani tum agebant, cum morem Christianorum magis laudibus exerint, & memoriam posterorum monumentis litterarum commendarent. Summa tum & continentia & abstinentia Episcopoperant, nulli rei magis incumbentes quam ut doctrinæ puritatem cum disciplinæ sanctitate conjunctam tuerentur. Et quia nullus ætatis Magistratus Christianus extabat, qui rerum Ecclesiis oblatarum curam ullam susciperent, sanè & hæc à parte Episcopibonorum curam & cognitionem in se transferre sunt coacti: sed harum tantum quæ pauperum sublevandæ necessitas, curandilque ægrotis & senibus itemque mortuis funerandis, captivis præterea liberandis, aut certe iis qui vel in carcere vel in metallo vel exilio essent alendis, aliique id genus officiis dilectionis deserviebant, quorum omnium dispensatio secundum Episcopos ad Diaconos pertinebat. Primæ quidem ecclesiæ Christi ea erat fides in Deum, ea in proximum charitas, ut cum eorum quisque suarum jure esse dominus potuisset, tamen ne quid publicis usibus decisset, & ut quam optime locarentur, quæ cuiusque propria fuissent, in medium conferre omnia quam

quam privatim quicquam possidere maluerit. Quod quidem exitium factum divina iustitia; velut exemplum quoddam posteritati relictura sic ratum habuit, ut subita morte expirarent homines quidam fucati qui simulatione fallere malabant, quam sancta fide semel promissa prestare. Postea verò infecuti Christiani ita privatim res suas, minime malo more, possederunt & administrant, ut nec publicis sumptibus cotidiana collatione adauctis quicquam desset, & amici etiam passim & inimici religionis Christi privatis erogationibus propter Christum adjuvarentur. Facile omnia persuadebant sanctæ plebi sanctiores Episcopi. Nec habere potest quicquam privatam aut propriam Christiana charitas, cum naturalis illa, quæ omnium gentium est, quamque etiam brutis animalculis inferunt divina providentia, verum esse testetur, quod vetustissimo proverbio postea evulgatum, videlicet *Anticorum debere esse omnia communia*. Ita etiam liberalis est & prompta communio rerum apud Christianos (Christianos voco qui ex animo colunt Christum) ut non amicis modo iuxta illum veterem adagionem, sed inimicis etiam egentibus spontaneam sese aperiat & impertiat.

Nunc quantas persecutiones Ecclesia illa primitiva, quæ multas Martyrum myriadas nobis dedit, perpessa sit, referendum. Prima quidem omnium & sola, atrocissimis Ethnicorum persecutionibus non in urbe modo tyrannorum genetrice, sed omnibus etiam in provinciis, nec semel nec parum modo afflicta est: neque ulla usquam & unquam ad carnificinam suppliciorum genera excogitata sunt, quæ hauriendo sanguinem Christiano adhibita non fuerint. Causa ejus mali Principes illorum temporum extiterunt, qui partim suo pte ingenio sævi, partim delatorum calumniis extimulati, & quod suam, veterem scilicet, superstitionem ab Ethnicis etiam Romanis, Poëtis, Historicis; & Philoſophis derisui habitam ab annorum præſcriptione & fortunis populi Romani, magni æſtimatam, nihil non conati sunt, Satana instigante, quo & suam à Demonis commendatam religionem retinerent, nostram autem inauditis donis prodigiisque & virtutibus admirabilem, nec ab ea quæ naturæ lege præſcribitur æquitate abhorrerent, funditus opprimerent. Inde factum ut à Tiberio ad Constantium usque & amplius nihil tutum Christianis, nihil quod hujus modo sæculi est, integrum fuerit. Neque alia unquam ætate eo modo militatum est in hac vita pro Christi gloria quo in ista recentiorum fere annorum militia, sub Ducibus Apostolis & Apostolicis Episcopis Christo Jesu auspice & Imperatore, est militatum: nec alio unquam ar-

bitror tempore toties de verbis Christi cogitatum, quibus admonuit, *venturum esse tempus, ut qui suos occiderent, rem gratam se Deo facere arbitrentur*: atque ideo cohortatus in se credentes dixerit; *Ne metuat is vobis ab illis qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere*: quin & beatos futuros qui persecutionem patientur propter justitiam, quoniam ipsorum sit regnum cælorum: *Beati estis* (inquit Christus) *cum probra jecerint in vos homines, & infestati fuerint & dixerint, omne malum verbum adversus vos mentientes propter me: gaudete & exultate quoniam merces vestra multa est in cælis*. Et illud Apostoli ex Psalmo, non solum Episcopis, sed omnibus Ecclesiis ob oculos veritatum: *propter te morti tradimur tota die, habiti sumus velut oves designatæ mactationi*, &c. Fuerunt quidem ex istis Monachis nonnulli, qui Christianos utcumque tolerarent, & vivere passi sunt, quamvis religioni essent infensi, ut ætate nostra & majorum, multi principes eximie faverunt Judeis, ipsi non Judæi, sed Christiani, & Judeorum superstitioni infensi. Inter omnes certe, qui a Christo recepti in cælos imperium tenuerunt, animis consiliisque vehementer est variatum, iisdem haud raro, modo blandis modo sævis. Spes quædam in Tiberio effullerat, Christum inter Deos relatu, ni Senatus obtulisset: locus tamen in ejus imperio Christianis concessus, edictumque ne Christiani de religione accularentur. Sic n. vetus author Tertullianus prodidit. Sævitus tamen post Tiberium in Christianos à Judeis & Ethnicis: cujus rei Paulus locuples testis est. Prima fax rabioſissima persecutionis Nero fuit, Christianis qui Romæ erant, inter multa facinoræ etiam de incendio quod ipse conſlaverat, intumilatis. Ejus scintillas postea excitavit Domitianus, portio Neronis de crudelitæte, velut scriptum Septimius. Trajanus inter mitiores census Plinio Bythiniam tenenti reſcripſit: *Non requiri oportere Christianos, oblatos tamen duci oportere*. Faville & Hadrianus viſus est lege lata, ne causa indicta Christiani damnarentur. Ælii Veri inconstans animus, & ad sæviendum promptus, nisi ipsum M. Aurelius Antoninus Philoſophus, quocum imperium gessit, interdum coercuisset. Satis constat Aurelium, beneficentia Christianorum militum commotum, non faville modo Christianis constante voluntate, sed etiam promissis cum consorte suo Ælio Vero, ut honores adipiscerentur, & edixisse, ne moleſtus eſſe eis quiſquam religionis nomine pergeret. Sed & Alexander Severus Christum in larrario coluit & Christianos amavit. Et quidem haud ſcio, an alii Imperatores ulli, qui

Con-

Constantinum præceſerunt, perpetua in Chriſtianos benevolentia fuerint, ſolo illo Aurelio excepto, & Philippo illo, qui, Gordiano per inſidias interfecto, Imperator ab exercitu dictus eſt, quem nonnulli, nescio quanta fide hiftoriæ baptizatum una cum conjuge Severa à Fabiano urbis Epifcopo, tradunt; *quorum teſtimonio* (velut ait Egnatius) *hominis perfidia fidem abrogat*. Cæteri quotquot à Tiberio ad Chlo- rum numerantur partim lubrica fide, partim ſumma perfidia in Chriſtianos fuere. Sed atrociffimi omnium poſt Neronem & Domitianum, Decius, Diocletianus & conſors imperii ejus Maximinianus, Galerius Maximinus Conſtantii conſors, mox & Maximinianus junior Severi conſors, dehinc Maxentius, qui Severo per factionem oppreſſo ſucceſſit, & omnium poſtremus, & à Conſtantino nondum Auguſto, ob animi hbidinem & inſolentiam oppreſſus, Licinius. Inconſtantes autem & lubrici Gallus & Voluſianus, Valerianus quoque per initia benignus, verum mox dira rabie & ipſe accenſus, quæ perfidia & in Galieno & Julio Maximino apparuit. Reliqui mitiores, ſed nulla fide, ut inde facile appareat vel veteris hiftoriæ fide luſſragante, quanto in periculo vitæ & fortunarum omnium illa Chriſti fidelium triſſeclis fere ætas verſata ſit: quamque brevia, anguſta, & incerta fuerint reſpirationum intervalla paucorum Principum benignitate conceſſa magis quam oblata. Veterem n. legem apud Romæ tam obtinuiſſe D. Hieron. tradit, *ut ne quis Chriſtianus abſque negatione dimitteretur, qui ſemel ad eorum judicium pertractuſſiſſet*. Delationum & calumniarum inſinitæ erant ſpecies, & quo quiſque mendactor in Chriſtianos, hoc libi præclarior videbatur. Primum fedus rumor & mendax vulgo ferebatur de Chriſtianorum ſacris, videlicet quod carne hominis veſcerentur, quod cæna quadam peracta promiſcûe concumberent, quod Aſinina capita venerentur, quod ſe in ſeculus Sacramento aſtringerent, quod patriam ejurent: parentes, liberos, fratres, inter vilia haberent: quod veterem ſanctam & indubitata veritatis religionem, qua cepiſſet creviſſetque & ſummam ad ſelicitatem perductum eſſet imperium urbis Romæ, non contemnerent modo, ſed etiam carperent & infectarent: quod Cæſarum & Auguſtorum majeſtatem levi æſtimarent, imaginibus ipſorum contemptis & rejectis, adhæc improſpera precarentur Reip. & ludibrio haberent ritus tot ſæculis confirmatos: quod ab omni civili humanitate & ſocietate abhorrerent: quod ludos fugerent publicos, nec inſeſſent ſpectaculis populo datis: quod Judaicæ Judæos enim vocabant Chriſtia-

Tom. III.

nos) & ſclerate, noxæ, maleficæ & immodicæ ſuperſtitionis veneno infecti, Deos veteres, imperii authores & Tutores, non venerarentur, & vota, ſacrificia, incenſa, iis debita reſpuerent: quodque omnium deterrimum eſſet, nephariarum conſpirationum authores eſſent, quotidiana ſeditioſæ ſuperſtitionis acceſſione innumeratam plebem, ad novam ſuam & peſſilentem demerſam cum jactura & detrimento Majeſtatis traherent, qui perſuadere omnibus adverſum ritus & ceremonias majorum non deſiſſerent: quibus omnibus imputentiſſimè objectis colophonem adſciebant, quoniam recentium oraculorum fide & evidentia conſtaret; res imperii Principumque ſalvas eſſe non poſſe, Diis videlicet iratis & implacabilibus, niſi extitilis illa & per flagitia omnibus inviſa Chriſtianorum ſuperſtitio de medio tolleretur, totos eſſe aſebant in hoc Principes oportere, ut ne quid hujus maleficii ergo Reſpublica damni pateretur, & ut eradicaretur, quæ veteribus, quæ certis & rerum omnium ſucceſſione compertis, quæ ſanctis & ſuis & majorum ſuorum inſtitutis, adverſarentur. Hac n. & illiusmodi innumera Eccleſiis Chriſti, ab Ethnicis graviſſimis accuſationibus objecta fuiſſe, non noſtrum modo, qui veriſſimam tamen proderunt, ſed Ethnicorum etiam (quorum libri etiamnum extant) hiftoria teſtatur. Camino illi ſupremi furoris oleum (ut ajunt) inſundebant Pontifices Romani & gentilium Decorum ſacerdotes, quorum Romæ opes magnæ erant, major ob religionem dignitas, maxima verò de ſacris omnibus cognoscendi decernendique conceſſa facultas. Nec Romani modo ſacerdotes, ſed & provinciales ſacrifici (quorum non minor erat apud ſuos, quàm illorum apud Romanos autoritas) nihil non contumeliarum & calumniarum in perdendos & funditus extirpandos Chriſtianos effundebant. Fure & quadruplatores, qui ad rem privatam intenti quantum hinc faciebant, quam proſcriptorum bona vel ſilco cedebant, vel ſub halta veniebant. Augebant malum Judæi, & ipſi Chriſtiani inſenſi, ut qui poſt Chriſtum, lucem ſalutis & redemptionis, perſidiſſimè proditum, & regno veteri atque omni dignitate exuti, perque omnes provincias ipſari, & quamvis longiſſime à Chriſtianorum religione abeſſent, tamen ex uſu ſcripturarum veterum, quæ ipſis cum Chriſtianiſ communis erant, nihilo pluriſ quàm Chriſtiani æſtimarentur: invidioſe autem Judæi vocabantur interim qui erant Chriſtiani. His furis accedebant, & calidam (quod ajunt) ſuſfundebant artiſces opificesque, quibus, quæ perſuaſa erat Ethnicorum religio, lucro & quaſitui erat. Accedebat & privata omnium

Q

omnium, qui veteri paganismo immerſi erant, contentio. Quorum omnium rabioſiſſimis delationibus incenſi Princeps & Magiſtratus exquisitiſſimis ſuppliciiſ Chriſtianos aſſiſgebant, multis miſſibus credentium miſerrimè cruciatis, non Romæ ſolum ſedè ſciſſet antiqua Carnificum Chriſtianiſanguinis) ſed etiam in omnibus orbis provinciis quaque verſum intra limites Romani imperii conſtitutiſ, quorum celeberrimam memoriã Eccleſiæ omnes orthodoxi in hunc ulque diem ſumma cum læticia, exultatione & gratiarum actione proſequuntur. Porro tueri ſe & purgare à ſcedis mendaciorum calumniis contumeliisque fideles Chriſti apud æquos iudices potuiſſent, vel ſola myſteriorum explicatione & ratione fidei tot modis ſanctæ & innocuæ, niſi animadverſiſſent, animos furore accenſos ſermone veritatis irritari magis, quàm perſuaderi aut demulceri. *Animalis enim homo*, quemadmodum docet Apoſtolus, *non capit ea quæ ſunt Spiritus DEI*, ſtulticia equidem ſunt ei, nec poteſt cognoscere, quod ſpiritualiter dijudicatur. Quid enim ſubis cum gemmis & margaritis? quid canibus cum rebus tam ſanctis & divinis? Proinde ſi ſtultibus illis & morti obnoxiiſ vaſculis exui, cumque Chriſto eſſe & à ſeculo tam malo ſummis votis liberari maluerunt vivaciſſima illa eccleſiæ Chriſti fulcimina, quàm impiis Principum aures celeftium rerum explicatione fruſtrâ (freſcende præſertim perſecutione) fatigare. Simile quiddam Chriſtus mortem obituriſ apud Pilati tribunal egerat, qui & gratias egit patri ſuo, quod arcana ſalutis à ſapienſibus mundi abſcondita, parvuliſ duntaxat & electiſ ſuis revelavit. Jam & huius ætatis exempla nobiſ ſcriptura reliquit, quibus admonemur non facie ab iſtituto detractiſ, quorum anitui, nocendi libidine & ulciſcendi furore ſunt inflammati. Stephanus enim Diaconus adeo non proſecit, quantumvis longa oratione, quin Judæos *exaltatiſſimos* & rabioſa malignitate diſſentis ad ſe lapidandum etiam irritavit. Et Saulum illum Chriſtiano madentem ſanguine nemo cohibuiſſet, niſi Chriſtus ipſe celefti igne circumſcriptum à ſceleratiſ conſiliis ſuis deterruiſſet, Paulum ipſum faciens qui ante Saulus fuiſſet. Nec proſecit adeo Senator ille Urbis Apolloniſ, à ſervo ſuo Severo, quod Chriſtianus eſſet prodiſtus, quin ſecto in ſenatu à ſe ſcripto volumine, & abundè reddita ſuæ religionis ratione, ſenatus ſententia (veluti Hieronymus teſtatur) nihilominus pro Chriſto capite fuerit truncatus. Porro ſublatiſ ad tempus & ſatiatiſ interdum Ethnicorum furoribus, quum Tyranniſ malis & ſævis boni Principes ſuceſſiſſent,

reperiti ſunt in Eccleſiis eloquentes & eruditi viri, quicquid patrioni, cauſa Chriſtianorum ſuſcepſit, cum agere coram non daretur, & pauciſ tanta explicari non poſſet, apologeticos, hoc eſt deſenſorios libros, cum accurata Chriſtianiſmi commendatione Principibus porrigere & offerre ipſi non dubitarunt. Primus Chriſtianorum Quadratus fuit Athenarum Epicoſus, qui Hadriano Atheniſ hycanti *librum utilem*, ut ait Hieronymus, & *plenum rationis & fidei, dignumque Apoſtolica gravitate porrexit*. Scriptiſ Juſtinus poſtea Martyr, contra Ethnicorum veſaniam, ad Antoninum Pium; item Melito ad Antoninum Verum, ad quem & Modeltus ſcripſiſſe traditur, quemadmodum & Apoſtoliarius Aſiæ Hieropolitaniſ Epicoſus. Et ad M. Antoninum Commodum Imper. librum adverſus gentes vir doctiſſimus Miltriades. Poſtremus autem Tertullianus ſub Severo Pertinace & Antonino Caracalla, Romanos Magiſtratus erudiſſiſſimo libro nec fine ingenua quadam fidei libertate admoſuit: & Arnobius ipſo Diocletiano impetrante libros adverſus gentes edidiſ, ſicut Hieronymus tradit. Obſervatum autem in hoc ſcribendi genere ita illos ſtylum temperaſſe, ut locos non niſi de comuni philoſophia & vetuſtiſ vaticiniis oraculiſque petitos ad perſuadendum accommodaret, & Ethnicorum magis quàm Prophetarum & Apoſtolorum teſtimoniis uterentur, mirè interim præteritiſ & de induſtria reconditiſ & occultatiſ noſtræ fidei myſteriis, quorum explicatione tantum aberat, ut vel Principes Ethnicorum dignarentur, ut ne cathecumeniſ quidem niſi probe inſtitutiſ & exploratiſ impertirentur. Hoc ita habere palam innuunt Juſtinus Martyr, Tertullianus & Firmianus Lactantiſ. Commendabantur autem ab illiſ Chriſtiani ab editorum miraculorum magnitudine & novitate, à vitæ innocentia, à beneſcientia erga omnes, ab obedientia erga Magiſtratus, à precibus indefeſſiſ, quas ad Deum ſuum unicum pro Principum ſalute, pro ſelici ſtatu imperi, pro pace publica in omnib. Eccleſiis eſfundebant: quæ omnia remotione calumniarum aſpergebantur, cum retaxatione rituum quorundam Paganismi, qui ne vulgo quidem Ethnico & profano ſatis probabantur. Sed & hoc epicheiremate uſi ſunt patrioni illi veteres: quod optimi & ſapientiſſimi Imperatores Chriſtianiſ amant, ſcelerati & ſanguinariſ (quorum acta ſenatus non ſemel reſciſiſſet) nulliſ juſtiſ cauſiſ oderint. Verum hic ingenuus & plenius charitatis labor non niſi Imperatoribus præſcribebat: pravi interim & ſævi illos inſecuti, hoc magis ferocebat in innocuos, quo major ſub boniſ Chriſtianorum

stianorum accessio erat facta. Id quod in Diocletiano & Maximiano Augultis illa ætas experta est: Rebus enim undique pacatis, & quasi florentibus, repenti uterque in Christianos exarlit, tanta strage sanctorum omnibus in locis tacta; ut non æquale modo Neronem, sed superasse etiam crudelitatem ambo viderentur. Leve autem & tolerabile fuisse edictum, quo propè uno die sacella Christianorum & oratoria omnia subverti & aquari solo iusserant, nisi brevi etiam tempore, & velut ad conditum diem infinita millia corporum trucidata laniare libuisset. At nec dum finis malorum in his imperii prætiis alioquantis, si nostrorum à sanguine abstinuissent, furor ingens & in Galerio & Maximino confectis & juniore Maximiano, quibus nihil inferiores furore & immanitate Licius & Maxentius fuisse, infestissimi Christianis, quorum atrocitate factum est, ut vix decimo demum anno Imperii Constantini pax dari Christianis potuerit.

Templa per hujus ætatis initia Christianis nulla fuisse, congregatis enim & lingulis, quisque locus commodus oblati pro templo erat, id quod ex actis Apostolorum notius est, quam ut ambigi possit: sequentis sæculi domus passim extructæ paulo capaciore, verum sine luxu & arte, & sumptibus quam minimis, quæ & ipsa templa vocata sunt, nulli alii ului dedicata credendum, quam ut statim diebus confluerent ipsi & de disciplina inquirere, scripturas Episcopo sequente & erudiente scrutari, & iudis mysteriorum functionibus uti sui possent. Falluntur igitur incircumpecti quidam Chronographi, qui quorundam ambiciosam magis quam sinceram curiositatem imitati, scripserunt Decio imperante, Romæ Petro & Paulo condita templa, in quæ mox corpora ipsorum translata fuissent, quasi verosimile esse possit, Romæ eo tempore hoc ipsum vel Principem Decium Christiano infensum, vel Pontificem impium, sua in religione florentes, vel ipsum tenuerunt, hoc ipsum passuros fuisse, ut Petro & Paulo Christianissimi authoribus, ædes tantæ molis, quantæ hodieque viuunt, extruerentur, & simul nomen Christianorum Decio tum in urbe, tum in provinciis perveniente, in tronectioni daretur. Lampridius equidem in Alexandro Severo scribit, Severum popinariis cum Christianis de publico quodam loco occupato contendentibus rescipuisse: Melius esse, ut quomodo cumque Deus colatur, quam ut popinariis dedatur, &c. Sunt omnino delicati quidam homines, qui piis mendaciis in hoc genere scribendis locum esse cedendum putent. Ego contra in historia pietatis, & rerum in ecclesiis Christi gestarum, hoc minus mendacii quicquam admittendum, nedum committendum.

Tom. III.

dum arbitror, quo majori veritatis prærogativa Christi religio ab omnibus commendatur. Illud plane constat, nostris Romæ & alibi cryptas & hypogæa templorum inflat fuisse sanctis, in quæ se furore persecutionis ætante recipere, & (quoniam palam & metu Principum non daretur) clam & noctu, ad lectionem, precationem, & sacrum illud dominici confluerent, eidem ului cavernæ & speluncæ servierunt, quæ hodieque peregrinis Romæ monstrari solent. Neque hæc narro veluti usum templorum, quantum vis insignium, damnum aut elevem, ut quicquam necesse esse Christianos subinde in cœtum colligi: sed quod auræ hunc ætati, & in totum religioni nostræ, suam libertatem vindicandam esse educam, quæ profecto nec mente vidit nec templo, sed spiritu & veritate. Nam & carcer & metallice fodinæ captivis Christianis templa fuisse, ut Afræ lupanar, ut Latroni calvaria. Sanctum enim templum est, ubicumque ara nostra Christus est, proinde & nobis domestica cubicula aram habent Christum, ad quam purarum precum offerre hostiam & abunde litare liceat. Dominus enim in manufactis non habitat, sed in lapidibus vivis à se creatis: qui spiritu fidei coagmentati templum efficiunt Dei. Sanctis quippe & puris sancta sunt & pura omnia. Dixi autem Christianis primis templa nulla fuisse, sed in loca quæ vis commodum oblata se congregasse. Ubi quidem sunt & Apostoli templo Hierosolymitano, verum alter ipso non sunt usi, post scissum velum & ceremonias legis sublatis, quam divitiorio illo Christus, in quo cœna parata novum illud suum & æternum testamentum redemptionis nostræ, amplissimi mysterii dedicatione consecravit. Hadriano imperante templa existerent Christianorum, sed humilia, sine ornatu, fastu, splendore, in quibus nulla prorsus simulachra, sed lapides duntaxat vivi, quoties in ea fideles essent congregati, id quod nullis vel Judæorum vel Ethnicorum templis quamvis sumptuosis & splendidis obtingebat. Humilia autem & postea secutis hujus ætatis sæculis templa omnia, & oratoria magis quam templa fuisse hoc ipso abunde convincitur, quod ætate mox insecta, majora omnia ornatioresque facta fuisse verus historia prodidit.

De Cathedralibus autem Episcoporum Urbis & aliarum Ecclesiarum Apostolicarum, quod id quidam putarunt tam celebres hæc ætate fuisse, dignitate, potestate, splendore, opibus, favore omnium, quam postea secutis ætatibus fuerunt, vulgatissimo errore illorum est factum, quibus *avisoque* veteris videlicet historia ignorantia imposuit, quique à præsentium rerum statu & qualitate vetera metiri & imaginari sunt soliti. Neque enim hoc victim pictoribus modo, plastis & statuariis vulgarere est; sed doctos etiam & pios implicare,

Q 2

qui

qui peritiam antiquitatis deficiunt, quæ incuria & Platinæ veterum Pontificum Urbis vitas tractanti vehementer imposuit. Porro si fidem, si præstantiam doctrinæ, si vitæ innocentiam, si diligentiam in subditos veterum Episcoporum hujus ætatis contemplerur, nihil profecto illarum cathedris altius, nihil præclarior, nihil excellentius fuerit: si opes & splendorem & dignitatem, quam genus & opes afferunt, cogitemus, nihil humilior, nihil abjectius, nihil nisi pauperes fuere, pauperem Christum secuti. Quod si opes manu erant, non erant nisi pauperum, nec servabantur contributa, sed erogabantur quotidianos in usus egentium. Et Romanam in primis Ecclesiam charitate & beneficentia in egenos insignem fuisse, Eusebius testatur. Ad hæc nemo illorum ita sibi placebat, quin hoc rebus & melius ministerium sibi commissum gerere videretur, quò propius ad nuditatem illam Apostolorum à Christo præceptam, humilitatemque accederet. Unde factum ut & odiosi filii sæculi, & Tyranni in vili, vitam prope omnem cum periculo vitæ & famæ exigerent. Homines enim si placuissent, Christi servi non fuissent. Proinde à primo Paulo Apostolo ad ultimum Sylvestrum, nullus Episcopus Urbis cathedram tenuit, de quo supplicium sumptum non sit: interim & Diaconis ad penam rapuit, quod & illustri Martyri Laurentio accidit, qui cum Episcopo suo Sixto, persecutione Galliæ perditissimi tyranni, filii Licinii Valentiani, martyrio coronatus est, annis plus minus XXV. ante imperium Diocletiani. Causa supplicii fuisse videtur thesaurus tyranno negatus, qui egenorum in subsidium erat collectus: cuius rei & Ambrosius, libro officiorum secundo meminit. Quid igitur hujus ætatis Episcopis ea attingimus, quæ ipsis illorum temporum historia non permittit? quid in sede nescio quas extollimus velut iusta libertate donatas, quibus in urbe tyrannicis persecutionibus æstuant & maxima ex parte paganismo decita, omnes fortunæ ipsorum tractat in periculum direptæque & hisco haud raro adjudicatae fuisse: quid centos, agros, latifundia illis assignamus, qui ne stipem quidem coniectam, & inopiæ pauperum utcumque sublevandæ deservientem, tueri pro desiderio & avarissimorum Principum & auctibus eripere potuerunt: Quanto igitur candidiores probioresque extiterunt, qui narratione minime fucata, minimeque ambitiosa, Christianæ Ecclesiæ exordia describere, ut ipsa Apostolicæ litteræ magna ex parte deliniantur. Tanto leviores & interiores mihi semper visi sunt, qui putidula quædam, dominum videlicet & libertatem quandam potestatem redolentia, de suis mutuatæ & antiquis intempestive asserere

maluerunt, quam sanctam illam, & à sæculi sapientia condemnatam, fidelium conditionem suis (qui in promptu tamen erant) coloribus depingere. Ad rabiem enim Tyrannorum Urbis & implacabilem severitatem demonstrandam, illud quoque non leve argumentum est, quod & Sylvestri Episcopo Constantino jam imperante, usque adeo Maxentii insidiis nonnunquam exercitus & vexatus est, ut & Urbe excedere & latitare etiam præ hominis ferocia cogetur. Nec finis injuriarum fuisset ultus, nisi demum ipsa Tiberis Tyranno absorptus, reliquum quicquid erat incendii persecutionis extinxisset.

Hactenus de fide, continentia, constantia & fortitudine Sanctorum: contra verò & de immani Principum Romanorum tyrannide diximus. Quæ quidem licet imitior & atrocior fuerit quam quis calamo facile queat exprimere, tamen ut inde excialibus illis furoribus plurimum damnillatum est, dicere centibus indies & pessum abeuntibus Imperantibus, in illa miserabili & horribili laniena omnis ætatis, sexus, & ordinis Christianorum, plurimum lucti & fenoris fuit, commutatione nimirum caducarum & morti placigarum rerum cum æternis & ineffabilibus impetrata. Alius turbo longe violentissimus, Diabolo suadente, exortus est, quod animæ fidelium (quas nullus Tyrannus occidebat) & ipsæ scripture sacrosanctæ, spectatæ jam magna ex parte & suo honore & loco habitæ, tanta Hæreticorum perversitate, audacia & impudentia petiæ & invalæ sunt, ut nisi mutare se in stationes armatura scientiæ fidei induta Ecclesiæ recepissent, longe maxima inde clades religioni fuisset illata. Minus autem mirum fuisse, si subtilis jam de medio & extinctis Apostolis, hoc malum primum scripsisset, quandoquidem ut in legibus, sic in scripturis, proclivè est alienum sensum sequi, nec facile tenere authoris mentem, ni diligenter inspexeris: ut vero cum & Apostolis Christum prædicando, neque non fundandis passim Ecclesiis fratres talis de circumlocutione (quos & ipsos Hæreticos Paulus vocat) doctrinis suis violentis & venenatis fecerunt, manifestum est, nihil unquam tam sanctum tam sincerum & spectatum fuisse, quo non abuti potuerit humani ingenii malignitas, ubi semel nocere perrexisset: neque illam ætatem adeo felicem innocentiam & doctrinæ puritatem, quæ, ut agri vel optimi flicem alicubi & zizaniam, sic & ipsa prava affectus doctrina & moribus homines passim aluerit. Est hæc fraus Serpentis de celo destructi, primæ inobedientiæ author, & jam inde à primis hominibus conditis pestiferi & mendacis, qui & Paulo negotium fecit, quum essent qui, illo insigantem,

legem

legem conjungere Evangelio, & consummatam Christi redemptionem & justitiam per opera legis obfuscare, & sua Dominum in gloria spoliare pergebant. Quibus reprimendis coercendisque plus ceteris omnibus laboravit Apostolus. Idem pari vasa Christum ante Mariam non fuisse, hoc est purum hominem fuisse nugarantur. Quorum pars Hebion erat & Cerinthus, adversum quos Ioannem Apostolum, quo fufius de aternitate scriberet, commotum fuisse Hieronymus tradit. Ceteri qui ex celsum Apostolorum sunt secuti, arbitrio sibi superciliosissimo in scripturas vindicato, ut non modo rejicerent, quæ suis erant erroribus adversa, sed etiam ex receptis à se Apostolorum monumentis eraderent plura, audacia, plusquam sacrilega, quæ admixta semel vertigini suæ adversabantur. Quorum impiæ temeritati seculi doctissimi viri illis etiam (quod mirari liceat) angustiarum turbis & calamitatibus, æditi libris epposuerunt, cum mirifica scripturarum commendatione & refutatione dogmatum, quæ humana philosophiæ curiositate contra Apostolorum traditionem sunt introducta. Eam rem magna cum laude tractarunt Græci quidem & Latini, præcipue tamen Irenæus & Tertullianus, vicini Apostolorum temporibus: quorum utriusque insignia opera contra Hæreticos exarata hodieque legi Ecclesia. Prodidit nonnulla & Cyprianus, quamquam eruditione & Irenæo & Tertulliano (si Hieronymo credimus) inferior.

Plurimum quidem interim ab omnium provinciarum Episcopis advigilatum est, saluberrimo illo & necessario more jam inde ab Apostolis recepto & conservato, ut quoties erroris aliquid, Diabolo satagente, vel hac vel illa in Ecclesia subortum esset, confectum Antistes per suas quisque provincias conditum ad locum conducerent, nec nisi scriptura iudice & vindice condemnarent, quod contra fidem Christi & sanam doctrinam Spiritus sancti assertum sparsumve fuisset, autoribus interim dogmatum semel iterumque admonitis & exhortatis: qui si parebant, lucro accedebant Ecclesiis, ampliori duntaxat penitentia inuncta: si resistebant, anathemate feriebantur, synodalibus litteris continuo transmissis, ut quibus Ecclesiæ celebriores de gestis omnibus, quid, adversus quos, & quaque de causa actum decretumque fuisset, certificarentur: rebellium & contumacium nominibus haud raro insertis, quo & ipsi suis prospicerent, & summa ope caverent, ne qua noxiorem dogmatum contagione parum attenti implicarentur.

Neque habuit rota hæc ætas alios ullos conventus aut synodos, quam quas *Provinciales* vocamus. Nec dum enim Christianis

tam libera erat, & tuta rerum agendarum facultas, ut coire undique & fidei de rebus sine metu tractare licuerit. More enim illustratum confluebant, qui Decano diem præscribente, certas ad synodos conflunt, quæ concilia hodie vocabulo degenerare, degenerem (scilicet morem exprimente, *Capitulum* nominant. De qua re supra libro primo dictum est.

Primum autem omnium concilium, quod Græci *Oecumenicum*, nostri *Generale*, id est undique congressis Episcopis congregatum, vocant, sub Constantino Magno ad Nicæam Bythiniz, post concessam Christianis pacem celebratum est: prior nulla fuit, nisi mutuarum litterarum, congressio. Neque alia prima illa & aurea fidei ætate magis controversæ materiæ, quam de baptismo, quem initiandi ab Hæreticis acciperent, præterea de lapsis, hoc est de iis qui astuante persecutione spectaculo suppliciorum fracti & dejecti Christum Iesum abnegassent, Disque Gentilium vitæ gratia redimendæ sacrificassent, Casarum imaginæ adorassent, &c.

Et ne quid libertas Evangelii abrogatæ legis præscripto debere videri posset, de paschate quoque inter veteres huius ætatis scriptores contentione permagna certatum est. Ac de baptismo quidem ab Hæreticis suscepto; diu regnavit plausibilis Cypriani sententia, Carthaginensi quadam à se habita synodo, frequenti Africæ Episcoporum consensu recepta, quæ baptismum Hæreticorum, ut quorum cum Ecclesia Christi nec ius ullum, neque ulla communio foret, tamquam inutilem & infructuosum rejiciebat, nec nisi orthodoxum probabat. Sed ab ea postea variatum est, decretumque retinere opus non esse ullos, qui ab Hæreticis tincti fuissent. Quam sententiam postea D. Augustinus in libris contra Donatistas fulsime est prosecutus.

Sola autem fuit & peculiaris huius ætatis de Lapsis quaestio: quum essent Cypriani & Cornelii tempore homines inflati Novatus & Novatianus, alter Cypriani, ad Carthaginem, alter Cornelii ad Urbem Presbyter, qui æterioris disciplina simulatione negabant, recipi in communionem credendum posse, qui persecutione urgente Christum metu mortis abnegassent, & impiis sacrificiis sese polluisent. Contra Ecclesiæ charitate commota, & misera infirmitatis, minime arendos esse à gremio fraterni consortii fidei censebant, qui fracti horrore & mortis metu percussis descissent. Indignum n. ducebant, Ecclesiæ fores illorum lacrimis præcludi, quorum certa & confectata de errore penitentia perspiceretur, quando omnes, qui onerati & gravati essent, ad se venire Christus iussisset. Summa autem cura & gravitate de Lapsis inquirebatur, nec

facile admittebantur, qui levi & trepidante animo semel iterumque lapsi fuissent. D. Cyprianus negabar admitti ad Episcopatum debere, qui post acceptum baptismum Christi, quacunque necessitate ad alius idolis sacrificare, quam vitam cum morte commutare maluisset.

Ad Pascha autem quod attinebat, quam libenter erat, vel primis illis Ecclesiis, quocunque die, & illo etiam, quia Judæis lege præcibente observabatur, Pascha celebrare, quod constaret filium hominis Christum Dominum esse etiam Sabbati: sed & noxia magis quam frugifera ea videretur contentio, quæ multas Ecclesias nec brevi tempore sollicitarat; tamen quia Paulus Apostolus fideles Christi à legis ceremoniis tantopere esset dehortatus, & quia veteres aliquot Episcopi, quorum præcipui Polycarpus & Polycrates fuerant, cum ipsis Judæis pari tempore, sed non pari fide, juxta tempus lege præscriptum, hoc est, luna XIV. mensis primi, perinde celebrandum assererant, quasi isthac ceremonia abrogata inductaque non esset, & legis sub umbris figurisque agere Christiani cogentur: ratio inita est, ne Pascha amplius XIV. cum Judæis, sed insequenti mox dominico die, qui Christi resurrectioni est dicatus, perageretur. Qua ratione factum est, ut quoniam tempus Christi, Agni nostri mactati, in tempus legalis Agni non sine Sacramenti significatione incidisset, eaque de causa ob temporis & sacramenti memoriam longis ipsa intervallis separare non conveniret, Dies Judæis suis relictus sit, nostris autem sequens Dominicus quovis anno paschalis esset: Quem ordinem post Niceenæ in synodo confirmatum, & longe antea certis supputationum regulis in singulis an. digestum esse, legimus. D. Hieronymus author est. Fuscium primum omnium ejus rei explicatam rationem ostendisse, circulo illo decem & novem annorum reperto, cui & alios adjecit posteritas, tanta quidem industria, ut illa quantumvis variante mutatione annua, nec conveniri cum Judæis, nec errari in nostris ullo modo possit. Numerus autem lunæ paschalis solus quidem & constans manet ille, qui intra duodecimum Kalendas Aprilis & decimum quartum Kalend. Maji à novilunio supputanti, decimus quartus occurrit. Qui si Dominicum aut proxime antecedentem diem incidit, septimo post dominicum die, hoc est Dominico sequente, Pascha nostrum futurum designat. Unde & illud observatum est, Pascha nostris celebrandum in Lunam viceprimam primam, nec amplius, hoc est, septem non amplius dies, à decima quarta luna decedere & abesse posse, intermedii

interim diebus singulis Paschæ festum vicissim recipientibus. Qua in re tam circumspècta & solerti, merito subierit admiratio cogitanti, quonam modo acciderit, ut in illa tam arduis difficultatibus impedita ætate, Præsidibus Ecclesiarum oculi aliquid iis studiis, quæ magis decora quam necessaria, sed tamen ad disciplinam atque ordinem perquam accommodata erant, impertiri potuerit.

Justior quidem & magis necessaria scribendi causa illis fuit, qui cum Hæreticis magna studiorum intentione felicissime pugnarunt, quique scripturas utriusque testamenti, locupletissimis libris editis, sunt interpretati. Quorum & hac ætate plures extiterunt, sed omnium tamen summus Origenes Leonidis Martyris filius, & Alexandrini Episcopi Clementis discipulus, quem D. Hieronymus ingenio immortalis & labore infatigabili fuisse affirmat. Unde & Mammeæ Alexandri Severi Imp. matri, faventi Christianismo charus fuisse traditur. Adeo felix & accuratus in enodandis scripturis Propheticis & Apostolicis, ut negent doctissimi viri vel hodie ullum esse secundum, qui primo illi pone locari, aut ullo modo conferri queat. Sextuplicem hic editionem Bibliorum sacrorum ingenti labore comportarat non abhorrens vel ab Hæreticorum translationibus, quo ex illis undique collatis, sanus & verus scripturæ sensus exquiri & teneri possit. Certe ejus nominis ea celebritas fuit, ut à Provinciis etiam, quæ ejus doctrina perornari cupissent, invitaretur. Præterea & laico in statu, neque dum Presbyter ordinatus, ad munus docendi in Ecclesiis fuerit admissus. Hieronymus illum interpretem admiratus est, ut dogmatisten cum judicio legit. Nam & ipse tot dotibus & labore tam pervigili & improbo, ut sic dicam, ornatus, hominem adeo exuere in scribendo non potuit, quin alicubi deviarit, & lapsus fuerit. Verum Hieronymi sententia & Augustini, de scripturarum expostitoribus cum judicio legendis, hac aurea ætate, quæ scripturas summa veneratione observavit, pridem obtinuit, ipse etiam Polycarpo veteri & Apostolico prædilecti contentente, ne quid pro vero reciperetur, quod traditum ab Apostolis foret necne, non constaret, id quod & insecta ætate, de qua jam dicturi sumus, magno omnium doctorum piorumque consensu observatum est.

ARGENTEA ÆTAS ECCLESIAE.

Argenteam autem ætatem, quam observatione temporum & mori doctrina

rumque discrimine à Constantini initiis ad usque Iulianum; Iuliani nepotem, extendimus, spacio annorum plus minus CCXXVIII. comprehendemus. Quam quidem & ipsam religionis nomine non possumus non optimam confiteri. Verum multis & iustis quidem de causis inferioris notæ & æstimationis fuisse, quàm aurea illa omnibus ornamentis donata fidem facient, quæ de veteri Ecclesiarum historia in litteras relata sunt. Proinde & Argenteam vocare libuit, ut dictum est, quod nemo non optimum & usui mortalium itidem expositum esse argentum & reliqua metalla omnia antecellere agnoscat, auro tamen nemo vel æquet, nedum anteponat. Verum enim illud Poetæ:

Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.

Constantini igitur benignitate sublata cum essent persecutionum procellæ, ipso etiam Maxentio de medio sublato, ceu publica quadam fide & pace Christianæ Ecclesiæ emicuerunt, ac velut è naufragio tutum aliquem in portum delatae liberius paulo agere, congregari, loqui, docere, denique nullos non debitis officiis colere & profectui ceperunt. Princeps, ipse cum innocentia vitæ & morum etiam sanctæ religionis admirabili constantia commotus ante omnia curam habuit, quo aedes sacræ Christianorum, in quas furor ille Diocletiani & Herculi consortis perpetuo fere decennio sævierat, non Rotæ solum & in Italia, sed omnibus etiam in Provinciis florentissimi tum Imperii extruerentur. Quæ res tum primum accessione quadam operum & sumptuum, nec sine splendore peracta est. Ante enim domus privatae pro templis erant, nullo prorsus ornatu affectato, ac ne locorum quidem discrimine curiosius observato. Nam quæ postea publicis conventibus attributa, sunt ædificia, tanta simplicitate condita fuere, ut Christi gregem clauderent modo inculti parietes, & tectum rude cæli injuriam acceret celestibus mysteriis privatim & publice vacaretur. Neque aedes sanè, sed ædícula potius, nec templa, sed sacella & oratoria re ipsa essent: quæ licet templa vocarint scriptores Ethnici, templis tamen, quæ Constantino imperante extructa sunt, conferti nullo modo potuerint. Accesserunt autem novis & vetera non pauca Gentilium templa, quæ Constantino imperante, post ejecta simulachra & submotas impietatis aras, Christianis coetibus dedicata fuerunt. Nec aedes modo sacræ, sed opes etiam sacerdotiorum paganissimi, in usum Christianorum ex parte translate sunt, Ecclesiis passim pro re & causa donatis, ne necessarii destituerentur. Sane modicas fuisse illas verosimile est,

tum quod ea erant etiamnum abstinentia & parsimonia Episcopi, ut ultra id quod satis esset, gravari se se & rebus saculis immergi passi non fuissent: (negat enim Hieronymus, qui hujus ætatis ferme finem attingit, verè clericum esse, qui aurum & argentum & variam suppellectilem possideat) tum etiam quod stipendiæ veteri more accipere, statisque diebus collectam facere, in pauperum usum & alimoniam Episcopi consueverint. Erant autem Commentariis suis in Ezechielem D. Hieronymus, sua, hoc est hac ipsa ætate quam argenteam vocamus, morem fuisse ecclesiis Christi, ut publico loco Diaconus post collectam petactam, horum nomina recitaret, qui liberaliter obtulissent. Contributio enim illa, quæ hodieque durat (verum avaritiæ servit & quaestui) pauperibus & peregrinis debita, collecta fuit & oblatio. Collecta quidem, quod à Diaconis quicquid datum fuisset, dispensandum colligebatur: *Oblatio* autem, quod à ditioribus charitate & commiseratione commotis, fovendis egenis oblatum fuisset. Omnium autem rerum donatarum facultas & arbitrium penes Episcopos erat, nec nisi horum consilio & arbitratu Diaconi quicquam erogabant: tantaque moderatione & diligentia omnia dispensabantur: ut prima cura pauperibus, secunda Clero, reliqua valorum Ecclesiæ sumptuumque, qui ejus nomine passim esse obtulissent, adhiberetur. Episcopi, ut qui paterno in omnes, promptissimo autem in egenos animo essent, nihil sibi cupide, nihil avare vendicabant. Et si quæ pro functionis merito fideliumque liberalitate, paulo uberius ad manum erant, haud gravatis aliis usibus largirentur, si quæ id necessitas postulavisset. Ex vasis autem licet secunda illa ætate plurima Ecclesiis ex auro argenteoque essent usui, quo sacramenta honorificentius administrarentur, neque hunc ornatum refutaret religio, tamen ne quid charitati negaretur, neve arctiore quisquam illa religione quàm deceret observaret, adeo exposita erant publicis usibus, laborantium præsertim & egenorum, ut captivis etiam redimendis confarentur. Neque grave erat Episcopis, nec molestum Ecclesiis, id genus ornamenta deterere, & hostibus etiam pretium dare, quo viva illa & Spiritu Christi consecrata membra suis Ecclesiis redderentur. Egenorum certe necessitati omnia bona Ecclesiæ serviebant: neque alio magis sine primum collectæ, quarum meminimus, deinde etiam populi donationes Principum hujus ætatis liberalitati accedebant, quam ut essent ceu thesauri quidam publici, qui senibus curandis, fovendis ægrotis, pupillis, orphanis, viduis alendis, peregrinis hilariter excipiendis, singulis Ecclesiis pro loci qualitate ho-

te hominumque frequentia sufficere posse existimaretur.

Amplissimum imperium à patre Constantino Constantinus Maximus acceperat, neque ante unquam amplius numerosive Christi regnum in terris visum, nec in posterum unquam tot tantisque Ecclesiis ulla ætate tam celebre fuit. Erat quidem & paganissimi nondum in totum extincta malignitas, cujus restaurandi retinendique studia & insidiosa consilia multis tum in urbe, tum etiam in provinciis, non deerant. Verum Principum concessis immunitatibus, rescriptis que diraminantibus, si qui Christianos offendissent, factum est, ut horum fracta & intercepta religione, nostra subinde numero hoc fieret audior, quo promiores in Christianos Imperatorum animi transissent. Extat Constantini rescriptum in Codice Justiniani, quo Taurum præfectum Prætorio admonet, placere sibi, templa paganorum locis omnibus & urbibus claudi, & accessu vetari perditos, in totum autem sacrificiis illos consuetis abstinere oportere, poena capitis & confiscatione bonorum in illos decreta, qui contra ire fuissent ausi. Atque hæc quidem hujus ætatis initia, habere incrementa fuisse: florentissima plane & splendidissima, si ab ingratissimis animis & Dei nostri miserationem averfantibus non excepta, nec ad morum mutationem admissa fuissent. Pius Principis animus & veræ religionis amans, mortalibus non nisi Dei dono conceditur, Magnum igitur donum, Constantini imperio datum Ecclesiis, cujus liberali clementia factum est, ut non adjuti modo nostri, sed prohibiti etiam sacrisque tot sæculorum decursu custoditis interdicti fuerint, quum pace illa publica nihil præstantius augendis religionis ornamentis, nihil optabilius videretur, pacem præterea secuta libertas nullis non accepta, immunitas nullis non grata effect. Verum (ut sit in opum administratione) primum publica utilitas, charitate inbortante, omnibus curæ fuit: mox ad privatam discessum est, paucorum quidem animi mutatione ita superatis & devictis, ut qui aliis regundis coercendisque præfecti essent, scriptos regere & coercere nequirent. Opum enim admiratione & comodi privati amore adducti quidam ex Præsulibus Ecclesiarum sua magis, quam quæ Ecclesiarum essent, curare, seiplos pascere, ac ceu peculatu quodam res Ecclesiis & Christo dicatas alio transferre, suas facere, luxurique & libidini, sævis pietatis pestibus, indulgere perrexerint. Sed & ex ocio & quiete remissior quædam cura & parum spectata vigilantia, certissima videlicet securitatis comes, irrepsit: pone vero & emulationes & contentiones enatæ sunt, quarum intemperis Ecclesiarum plures vehementer offensa fuerunt,

Quamquam id malum non hac ætate primum, sed superioris sine & illo decenni tempore radices jecit, quo Diocletiano & Maximiniano nondum imperantibus, ea quorundam Principum æquanimitas in Christianos apparebat, quæ & insperata retro & ante actis sæculis incognita, rerum omnium tranquillitatem polliceri videretur, quum aperte jam & intrepide, vel in oculis quorundam Monarcharum, Christum confiteri, & Christianum esse profiteri liceret. Quare ab insigni auctore Eusebio Casariensi, qui Constantino imperante vixit, libro Ecclesiasticæ historiæ 8. cap. 12. proditum & in literas relatum est, Ecclesias Christi extremam illam & decennalem Diocletiani persecutionem, iusto Dei iudicio & necessaria quadam correptione divina manibus, percellas fuisse, cum priores omnes ferme inculpatis & innocentibus illatæ fuissent. Tradit autem ex multa libertate multaque indulgentia mores Ecclesiarum vitiatos & disciplinam corruptam, hoc sibi mali accessivisse, ut instar torrentis tyrannici furoris ardor omnes ubique Ecclesias nullo discrimine affligeret, paucorumque peccata, promiscua multitudo fidelium innocuo sanguine suo diluere coacta fuerit. Quemadmodum enim sub Moysæ nunquam defuerunt Israeli impii & scelerati maximarum (scilicet afflictionum & plagarum auctores, ita sub Christo nulla fuit ætas tam sancta & felix, quæ bonis & innocentibus plurimis malos & impios imixtos non habuerit, quando & inter primos illos ad Evangelii functionem electos duodecim Christi discipulos, numero videlicet tantillo, repertus est, qui pecunie studio superatus Dominum suum tot modis mereretur prodere & tradere in mortem fuerit ausus.

Cæterum ut esse ministræ solent vitiorum divitiæ, in iis præsertim, qui harum vel amore vel admiratione tenentur, ita satis constat, hoc magis licentia vitæ remissioris, hac ætate laborasse, quo magis annis infectis Ecclesiarum opes creverint. Optimi quique & sanctissimi pastores possidebant, non suo, sed pauperum & aliorum usum nomine & jure, quorum causa erant contributæ. Detiores harum amore capti ab opibus possidebantur, studiis etiam adeo sordidis addicti, ut vir sanctissimus Hilarius hujus ætatis alumnus alicubi non tacuerit suæ ætatis Episcopos fuisse, qui ex oblatione quæstum facerent, & quod pauperum alimonie fuisset datum, id ipsum avaritiæ calcaribus incitati suis usibus accommodaverint. Quod malum & Augustinus multis locis notavit, nec intactum præterit Hieronymus Commentario suo in Oseam, psalam testatus ex omni temporum decursu observatum à se, nullos unquam majoribus scan-

scandalis Ecclesias scidisse, quàm sacerdotēs. Id quod hac quidem Christianismi arte supplantavit, sequentibus longè maximè ac prope omnium delicto usque adeò inculpavit, ut hanc secundam si postremam ferreæ conferamus, planè aurea & plusquam aurea videri possit: quàm Hieronymus tamen cum prima ætate collatam in Malchi *vita fecem* appellare non dubitavit. Neque alio me res movit magis, cur hanc ætatem primæ non æquarim, sed argenteam appellarim, quod qui antea subditos & suæ curæ commissos fideles CHRISTI non doctrinæ modo excellentia, sed vitæ etiam puritate & abstinentia ad omne virtutum genus invitabant legibus, interim disciplinæ retinendæ per se veris adhibitis, mox paulo divitiarum, luxus, dignitatis & honoris studiis corrupti vita fuerunt paulò deteriore, & exemplo nocuerunt Ecclesiis suis, quæ ferè tales esse moribus & disciplina solent, quales sunt, qui ipsi præficiuntur.

Invenio autem hac primùm ætate, agros vedaigales servosque Ecclesiis donari ceptum esse: quamquam quidam nescio quàm probè id quoque (ut alia permulta sine ulla historiæ fide) primæ ætati, quo mores postea receptos orbi commendabiliores facerent, affluxerunt. Humanissime autem tractati sunt servi, & quia scriptura Novi Testamenti (servis libertatem precatur, & commode imperatam probat, maluerunt Ecclesiæ libertis libertisque quàm servis uti. Nota enim sunt Gregorii verba, duos Ecclesiæ suæ servos manumissuri, quæ à Gratiano etiam suis Collectaneis inserta supra lib. 2. retulimus. Sed & Principum hujus secundæ ætatis legibus cavebatur, ne quod mancipium Ecclesiasticum vel Judæo vel Ethnico venderetur. Dignum enim erat, ut quoniam mansuetudo peculiaris Christianorum esset virtus, avaritia quorundam in hanc itiditatem partem peccatura coerceretur.

Sicut autem rerum oblatarum administratione & usu de vitæ sanctimonia non nihil, velut diximus, detractum est, ita suo nihilominus loco & dignitate scriptura habita est, tantumque ei venerationis accessit, præsertim in Latinis seu (ut ab aliis vocantur) Occidentis Ecclesiis, ut hac maxime ætate sanctissimorum interpretum labore & diligentia eum ad modum fuerint illustrata & explicata: divinæ literæ, ut nec ætas ulla tanto numero viros eruditione, doctrina, pietateque excellentes habuerit, & insecutis ætatibus qui scripserunt, magno intervallo abfuerint à primis, qui inter secundos sunt censi. Merito autem ultimi sunt habendi, qui inter postremæ ætatis scriptores omnium sententiæ primi sunt iudicati. Porro Orientis Ecclesiæ ut omnium doctri-

Tom. III.

narum & eruditionis genere excelluerunt, ita hujus quoque ætatis gloria non caruerunt, tanta quidem cum prærogativa laudis, ut nostri, hoc est Latini scriptores illorum vestigia secuti, quantum imitatione profecerint, ingenue sint confessi, labore interim in Græcis scriptoribus transferendis adhibito, quò publicæ Ecclesiarum Latinarum utilitati consulere. Horum nomina recensere ac ceu catalogum texere super vacaneum esset, quum liber existeret Hieronymi de Viris illustribus, idemque Genadii rapsodia, quibus horum temporum scriptores abundè sunt relati. Illud non tacendum, primos horum, & citra controversiam summos, tanta animi moderatione & continentia fuisse, ut errare alicubi & labi & nihil humanum à se alienum esse non agnoverunt modo, sed diserte etiam lectori admonerint, ne non & cum judicio legeret, quod istorum vigilis elucubratum esset, & eatenus recipere & probare vellet, si quod esset traditum & explicatum à scripturarum confessis traditionibus non dissentiret. Hinc Augustinus contra Pelagianos Hilarium, Ambrosium & alios doctores, citantes *Solis*, inquit, *Canonici deo sine recitatione consensum*. Sed & contra Petilianum scribens negat Episcopis vel Catholicis accedi oportere, sicubi deceptos esse conspiceret, & cum scripturis pugnantia docuerint. De etiam Hieronymus in prologo ad Galathas Marcellæ iudicium de scriptis suis licet muliebri adeò non rejicit, ut etiam commendet. In universum enim hæc pientissima sententia argentea illa ætate, sicut & aurea prima, oraculi vice habita, & ipso ab Apostolo omnibus Ecclesiis præscripta est, ut ne quid pius, salutare, divinum, & indubitatum existimetur à quantiscunque auctoribus proditum & traditum, quod à doctrina Spiritus sancti, scripturis videlicet Prophetis & Apostolicis diligenter expensis, & magna veneratione collatis, ulla parte dissentiret. Quæ dubia autem & perobscura erant, posterorum iudicio relinquebantur juxta donum Prophetiæ, tantum aberat, ut quidquam remerè assereretur: id quod in libris, quos scripsit Augustinus super Genesin ad litteram, facile est cognoscere. Accedebant iis & Imperatorum leges & rescripta, quibus cavebatur, ne quid religionis nomine admitteretur, quod à fide Christianorum discrepare constaret. In hunc enim modum à Theodosio & Honorio aliisque hujus ætatis Augustis non semel rescriptum est. Proinde vulgo etiam hac ætate noti & triti scripturarum libri erant, Græcis non Græci modo, sed Latini etiam, Latinis autem non Latini modò libri, sed & Græci perisque oblin-

R

guarum

guarum usum in illa imperii adhuc florentis amplitudine peculiarem. Id verò ut observaretur, magna cura privatim & publicè à sanctissimis Episcopis curatum est, & adeo frugiferum esse D. Hieronymus existimavit, ut barbaram etiam in linguam sacra Biblia Dalmatis suis transferre non sit dignatus, & lucubrationes suas non paucas diffusi locorum tractionibus plenas matronis virginibusque inscribere, laudem præterea eis tum doctrinæ tum etiam scientiæ sanctarum scripturarum vindicare non dubitaverit. Erat & usus Latinæ linguæ adeo tritus & vulgaris in Occidentis provinciis, ut haud alia magis cum plebe egerint Episcopi. Et satis constat, expositiones Augustini in Psalmos omnes alius non esse quam Conciones ad populum habitas. Neque quicquam periculi unquam doctrinæ & fidei de plebe manavit, simplicem & puram fidem animo minimè aut hesitanti aut curiosè proficiente.

Maximi errores Ecclesiis ab his solis injecti, qui vel ingeniū nihil sibi non tribuentis fiducia vel odii amarulentis excitati, vel immodica philosophiæ exercitatione inflati sua magis ingerere scripturis quàm harum oracula vereri, & merito loco habere percreverunt. Quod genus hominum & hæc ætas habuit, adeo quidem præfactos & pessitantes, ut inauditis antea dissensionibus persecutionibusque Ecclesiæ se ipsas mutuis contentionebus affligerint: nec parum nocuerit Principum furor, qui partium factione & astutia circumventi & persuasi orthodoxa & frequentissimis conventibus recepta dogmata, perinde atque impia & hæretica non modo Episcoporum morte, carcere, & exiliis, sed aliorum quoque fidelium non paucorum casu & internectione persequeretur: contra verò impia & fidei scripturarum undique adversa nugamenta, quæ curiosi illi & immodice subtiles defendenda receperant, perinde atque orthodoxa & Apostolica, tuebantur. Hæresarcharum præcipui erant, Arius Alexandrinæ Ecclesiæ Presbyter, Manes quidam Persæ, Donatus Numidiæ Episcopus, & Pelagius Monachus natione Britannus. In Arium quem Constantius imperium excepit, eruditio multifaria fuit, quasi abusus non fuisset, locum inter excellentes Ecclesiæ Professores assequi potuisset. Manes fœdi erroris author Diocletiano imperante emerfit, à suis postea nominis invidia declinata Mannes dictus, velut refert Augustinus, quo minus dogma suum furiosum elevari nominis prælagio posset. Donatus Constantii filiis imperantibus ea fere animi confidentia & supinitate fuit, qua fuerat ætate prima Novatus; quem inscutus Pelagius Arcadio & Honorio imperantibus, longè omnes præsumptione & fiducia

superavit. Atque hoc etiam nocentior fuit error, quo hic carnis indultus & iactati arbitrii humani libertati plausibilior videbatur. Ut enim in fœminis comparatum videmus, ut nullæ magis formæ quam quæ minime sunt formosæ, sic in naturæ infirmitate fieri cernimus, ut nullis præconis illa magis oblectetur magisque aures arrigat, quàm quæ sibi nihil non tribuunt & acerbunt. Carnem enim omnem sui amantissimam esse, sibi quæ nihil non tribuere solere, Prophetiæ & Apostoliæ scripturæ testantur. Coercendorum autem Hæreticorum cum hac ætate longè expeditior ratio esset ad manum sanctissimis Ecclesiarum rectoribus, quàm antea hæc ætate fuisset, libertate videlicet Principum dono permilla, ut omnibus à partibus orbis unum aliquem & conditum ad locum conflui posset.

Nicæa Bythinix adversum Atrium synodus Constantino volente & exigente est celebrata. Prima quidem omnium à synodo illa Apostolorum, cujus in Actis meminit Lucas: neque alia unquam antea *ἐκκλησία* seu (ut vocant) *universalis* habita. In qua cum aliis multis controversis dogmatibus certa ratio è sacris oraculis præscripta est, tum Arii blasphemæ erroris magna rei deliberatione obvium est, gradus quosdam in Trinitate ita statuenti, ut filium substantia alia à patre, & eundem factum, hoc est creatum, diceret: Spiritum autem Sanctum Deum esse negaret. Cui errori cum scripturæ plûculæ perperam intellectu blandirentur, mox paulo à sequacibus ejus ita maligne acceptæ & à sensu suo nativo & orthodoxo detorta sunt, ut quicquid de Christi persona duabus naturis constante, juxta humanæ naturæ proprietatem diceretur, hoc ipsum omne nullo habito discrimine ad naturam alteram, puta verbi increati & æterni, referrent & perficaci contentione accommodarent. Qua in re factum est (quis crederet?) ut & Constantius Imperator patre Constantino jam humanis exempto, veneno Arianorum quorundam (ut est valerrimum Sathanæ artificium) tedissimis versutis imbibitoria mente motus fuerit, ut quas intulit nostris clades & strages, illarum persecutionum non admodum abhimes fuerint, quæ prima ætas ab Ethnicis magna Ecclesiarum clade perpeffa est. Levis autem horum erat pœna, qui exilio essent multati. Quorum in numero ex Græcis erat Athanasius Alexandriæ Episcopus præsentissimis insidiis longo tempore agitatus: ex nostris autem Hilarius, quem suos de Trinitate libros exulem scripsisse proditum est. Porro longè postea eadem rabie concitatus Imp. Valens, nihil mitior Constantio, (si Orosio credimus) author

auehor finisse existimatur & Gotthis & Vandalis (fortissimis Germanorum nationibus in provincias ingressis) quo fidem Atrii reciperent. Unde & maior & diuturnior facta dissensio & afflictio, hoc magis postea nocuit quo plures illi provincias obtinuerunt, nec quies manere potuit à Vandalis inuasa Africa, quam D. tamen Augustinus paulo antea ingenti qua fuerat usus diligentia & contentione parauerat. Hilarius auctor est, Constantium, quo plures in suam haresin traheret, ea versutia usum, ut Episcopis benedicientibus caput submitteret, pluculis censum capitum remitteret, multis vestigalia donaret, verè videlicet religioni consulturus, quam veram interim & orthodoxam scripturarum fidem oppugnet & affligeret. Constat sane nullam unquam vel huius vel primæ ætatis haresin extitisse, quæ majores vires cundo acceperit, vel metu maiore Ecclesias minime alioquin fide & religione diuersas colliserit. Quod quidem totum temeritati tributum est. Non potest enim non difficile & periculosum esse pietatis negotium, quem qui rerum potiuntur, maligne persuasi & artibus circumventi ceu pium & orthodoxi iubent & edicunt, quod ipsissima cum pietate dissentit.

Atque hoc minus Donatistæ quàm Atriani nocuerunt, quod ipsorum intellectu & prospecto dogmate nullo unquam Monarchæ favore fuit excepti. Sola Africa pestem illam petiit, Donatus enim dubium quibus furis agitur sermonem sparsit in vulgus, nec paucis Episcopis persuasit, Ecclesias Africæ priores Diocletiani persecutione scripturam sacram Ethnicis prodidisse & tradidisse: mox multis suam in sententiam tractis ita cerebrosè tumultuatus est, ut & suam solam veram esse diceret Ecclesiam Christi, nec aliis iustitiæ professionem quàm suis permitteret. Deinde Episcopis Macario & Cæciliano Carthaginensibus gravissimè accusatis, ita se suosque omni commercio orthodoxorum subduxit, ut & altare (ceuiquit Augustinus) contra altare erigeret, & usu sacramentorum nostris negato rebaptizari iuberet, quicunque ad ipsum ab orthodoxis defecissent. Adhæc ita iactato sanctimonie & innocentie nomine, ut qui sectæ ejus essent, sine peccato esse sese & vivere profiterentur: neque ullo loco nostros vel commercio hilarior vel etiam consensu honorificentiori dignaretur. Ceperat malum sub Constantio, nec parum ulque in Honorii imperium auctum fuit, doctissimis etiam viris, accurata quidem illa & severa specie religionis seductis, ab illis in errorem tractis, qui fines Ecclesiæ Catholicæ Christi solius Africæ tractu circumscripterant. Nam & posteri Donati

Tom. III.

rejeclis semel Ecclesiis orbis omnibus sibi solis & doctrinæ puritatem & usum sacramentorum legitimum vendicabant, ut solos etiam catholicam Ecclesiam dicere non vererentur. Pars horum incertis sedibus vagi *Circumcelliones* vocabantur, censoria sibi functione quadam arrogata, jam has jam illas Ecclesias orthodoxorum adorti de plebe sæpe multos & ipsos interim Episcopos subitibus caecos necabant. Nec alia magis causa fuit Maximiano Vagiensi Ecclesiæ in Africa Episcopo, quod ad Theodosium Imp. provocavit, quam quod à Donatistis indignis modis esset tractatus. Pari enim noluit, ut Ecclesia Christi suæ curæ concredita Hæreticorum incursionibus pateret, sed ultore Imperatore reservaretur. Multis autem annis, qui de illa factione doctiores habebantur, nostros, hoc est veteres & orthodoxos Africæ Episcopos, rixis plerumque calumniis tanta obliuatiæ & intemperie fatigauerunt, ut ipsos etiam ad Principes provocatum, & ipsa de controversia publice cognitum, lites præterea tum primum finitæ fuerint, quæ accusatione suscepta ipso Constantio imperante radices jecerant, veluti in libris aliquot de habita Donatistarum & Catholicorum contentione scriptis testatur est Augustinus.

Manichæorum haresis sane stulta, sed noxia tamen & veterum tum Philosophorum tum Hæreticorum è scholis deducta est: eo furo tamen & specie, ut & Augustinus vir tantus ante tempus baptisimi Mediolani suscepti annis aliquot eo malo laboraret, mox errore Domini gratia perspecto juvenis etiam multis libris in variâ ipsorum dogmata fuerit inductus. Primum Deos duos faciebant, de Marcionis credo schola furorem mutuati, bonum videlicet novi testamenti & malum veteris auctorem. Ea causa vetus testamentum abjiciebant, novo tamen & ipso calumniose tractato utebantur, Episcopis passim Presbyterisque institutis, qui quidem tuptis damnatis, æquiores erant fornicationi quàm coitui qui prolem ullam edidisset: iustitiam & perfectionem non minore quàm Donatistæ fiducia sibi arrogantes. Porro incautos & simplices admirabili quadam abstinentiæ & castitatis simulatione dementabant. Longis enim jejuniis dediti, vino & carne abstinebant: agros, pecuniam, domus possideri à verè Christianis posse negabant: animal necare aut arborem excidere nephas ducebant, Animam duplicem, aut certe ut Deos ita duas itidem animas faciebant, alteram bonam boni Dei partem, alteram malam, sed & ipsam tamen æternam. Ejus rei causa disserabant Deum etiam bonum in miseria esse, præterea & poenitere, & poenitentiam accipere, & id genus absurda multa.

R 2

Qui.

Quibus omnibus illud adiciebant, quod satis constaret Deum summè bonum mali auctorem esse non posse, quia verò confitetur & malum ipsum esse, consequens foret alium esse auctorem, unde malum in mundum ingruere: quem quidem & ipsum Deum esse, ut ante dictum, autumabant. Parum hominem CHRISTUM fuisse vel Hebion vel Photinus ingesserat. Qui autem in errore maxime proficissent, eos *Elechos* vocabant, adeo sublimi virtutum culmine positos, ut non modo non peccarent, sed ne possent quidem si vellent. Absurdum autem id genus permultis licet impudica quædam atque etiam scelerata addiderint, veluti in libro de Hæresibus innuit Augustinus, tamen *Elechos* vocabant, qui doctrina & vita in speciem consumata videbantur. *Auditores* autem, qui perfectorum scholam frequentabant. Adeo autem serpsit malum non Græcis modo sed Latinis etiam in Ecclesiis, ut & ætati tertiæ à nobis referendæ, & etiam quartæ, plurimum negotii fecisse sit in literas relatam.

De Pelagio nunc dicemus Hieronymi & Augustini contemporaneo: qui sui perquam dissimilis (Monachum enim agebat) scripturis quibusdam humano arbitrio tribuentibus mordicus arreptis adeo sese contra crucem & gratiam Christi laude & defensione nostra naturæ veluti integræ & sanæ erexit, ut hominem diceret peccatum omne non de natura, sed de voluntate contrahere, nec nisi hujus consensu illum contaminari, & eam uni arbitrio hominis tribuebat, ut excitare sese ad opus Deo gratum, adeoque emergeti Deum, mandata servare, & vivere posset. Quod quidem homo facundus & eruditus quanta potuit (ut Augustinus inquit) argumentatione defendit. Cum è diverso scripturæ tum Prophetica tum Apostolica naturam nostram lapsu vitiatam adeo infirmam & imbecillam esse confirmat, ut ad emerendum Deum legemque præstandam prorsus sit inhabilis, sed & serva sit peccati & maneat, nisi gratia Dei impium iustificante sublevetur. Negabar autem peccatum originis Pelagius, atque hoc magis errorem tuebatur quod parvulos sine peccato nasci, & majorum culpa vacare, mox autem adultos voluntate peccare agebat: qui ipsi tamen, si vellent, itidem sine peccato esse & iustitiam operari possent. Porro loci sunt scripturæ nonnulli, quibus Deum sæpe voluisse innuit, hominem autem noluisse. Ita enim & Christus Matth. 23. *Quoties inquit volui congregare, o Hierusalem, filios tuos, quemadmodum congregat gallina pullos suos sub alas, & noluit.* Qui locus sane ita & velle & nolle homini tribuere videtur, velut suapte natura homo

aliquid possit. Nec absurdum verò est his animatum Pelagium hoc audacius in errore perstitisse, quo plausibilis erat dogma scripturis manifestis quidem in speciem, sed parum tamen considerate expensis & collatis, consummatum. Idem enim Christus, qui noluisse Hierusalem dixit, in eodem Evangelio Matthei cap. 13. negat illis datum, ut velint usque adeo, *ut vel videntes non videant & audientes non audiant nec intelligant.* Quæ si Pelagius observasset, atque libenter non tam temere detulisset. Socios erroris habuit Julianum quendam & Celestium doctos viros, qui libris sparsis tueri Pelagium, quodque affirmasset locis aliquot Di. Cypriani, Hilarii, Ambrosii, adeoque Hieronymi ipsius & Augustini libris passim deceptis detortisque defendere & persuadere sive conati. Verum hæretin illam tam blasphemam, & tamquam arrogantem & supinam DD. Patres Hieronymus & Augustinus longe doctissimis lucubrationibus ita sunt adorti, ut confecta prosus hydraila plusquam lænæa videretur, vindicatis & scriptis & Patrum locis quibus illi essent abusi. Nam & ab Hieronymo Cypriani locus defenditur ab illis calumniose citatus in libris dialogorum, qui hodieque contra Pelagianos scripti leguntur. Nec parum laudatus ab ipso Augustinus ob ingenii præstantiam, quam in illa sua cum Pelagianis pugna ostendebat. Augustinus etiam ipse sese tueri & à tortuosis illorum trophis defendere coactus est, à calumnia defensus interim & Hilarii & Ambrosii & Hieronymi locis quibusdam, quæ horum quidem verbis, sed longe alio sensu, adducebant, quam illi scripserunt. Tribuere autem videbantur orthodoxi illi Patres libero arbitrio, velut hoc ipso ad Christum converti, mandata persequi, & favorem emereri, adeoque sine peccato esse & vivere homo posset: verum non de illo arbitrio sentiebant, quod lapsu Adæ vulneratum tyrannide peccati servire coactum est, sed de isto solum quod initio & ante lapsum Adamo donatum fuit, & quod post lapsum gratia Christi illuminante & erigente sanatum est. Id quod in nobili illo suo de Natura & gratia contra Pelagianos scripto libro Augustinus fusissime explicavit. Quare & ipse Pelagius haud longe postea celebribus in synodis hujus secundæ ætatis damnatus est, & dogma diversum scripturis cogentibus omnium consensu receptum est. De Arbitrio scilicet hominis misero, peccatoque & iræ obnoxio, nec legi perficiendæ præstandæve, neque ulli bono operi, quod placere modo Deo possit idoneo, nisi Christi gratia sublevetur (sive quod idem est, nisi hinc in Christum illuminetur. Sunt igitur apud Hieronymum adversum Pelagia-

Pelagianam illam seu potius Luciferianam confidentiam arbitrii loci plutuli & petulchri, quorum ille præcipuus (omnes enim enumerare huius instituti non est) qui lib. 3. Dialog. ubi locum Pauli 2. Corinth. 3. cap. Quod non idonei sumus vel cogitare aliquid ex nobis, &c. in hæc verba legitur: *Adhuc audemus per liberum arbitrium superbire & abati beneficiis Dei in contumeliam largitoris, tum idem vasc electionis apertissime scribat: habemus autem thesaurum illum in vasis fictilibus, ab abundantia fortitudinis nostræ sit ex Deo, & non ex nobis: unde ex alio loco retundens hæreticorum impudentiam loquitur: qui gloriatur, in Domino gloriatur, &c. Et eodem in libro paulo infra: Omnis hominum fortitudo marcescit & deperit, si à Dei auxilio deferatur. Nemo (inquit Christus) venire potest ad me, nisi pater, qui misit me, traxerit eum. Quando dicit: nemo potest venire ad me, frangit superbientem arbitrii libertatem, quod etiam si velit ad Christum pergere nisi fiat istud quod sequitur (nisi pater meus celestis traxerit eum) nequaquam cupiat & frustra nitatur. Hæc tenet Hieronymus. Cujus censum clarissime & ad fastidium usque Augustinus persecutus est. Unus enim ipse studio, labore, industria & vigilantia (quo veritas fidei scripturis & gloria Christi vindicantur) omnes illos longo intervallo superavit, a quibus hac ætate adversum Pelagii perniciosissimum dogma pugnatum est. Sed & privatim illustres ejus sententia eliguntur, quarum illa una est, quæ legitur in expositione ejus in Psalmo trigésimo primo. *Opera ante fidem non sunt vel bona vel accepta Deo. Non enim sunt bona, quamdiu de radice bona non succedunt, &c. Psalm. 21. Nisi formaret te Deus ad bona opera, non nosceres nisi opera tua mala.* Item Psalm. 65. *Gratia Dei operaris, non viribus tuis, &c. Psalm. 118. idem rogandum esse Deum, ut quod à se præceptum est, largiatur.* Et ibidem Sermon. 5. *Viam suam dirigere nemo potest, nisi Deo regente & faciente, &c. Et Psalm. 134. Nemo (inquit) incipit bene vivere nisi à fide, &c. Ad hunc modum Augustinus quotidianis suis in concionibus Ecclesiam suam docuit, quod facere recte non potuisset nisi favore publici consensus orthodoxorum & doctrinæ ab omnibus piis vulgo recepta veritate nixus fuisset.**

Porro non hanc modo insaniam liberi arbitrii contra gratiam extollendi patres illi hujus ætatis magna gravitate damnavunt, sed minime etiam ferendum esse, scripturam decernente, docuerunt, perfectionis no-

men ampullosum & inflatum in ullis fidelibus Christianis, quantiscunque donis gratiæ & fidei insignibus. Trahit enim & hæc opinio persuasionem quandam virum inflatum tamquam eximiarum post acceptam gratiam, velut & ipsis jam sanatis (ut sic dicam) postliminio reversis haur parum præmii debeatur meriti respectu. Quod venenum Pelagiano illi vicinum primum ita incautas mentes stupore subverit, ut & sibi tribuere velut ex se bonis, & frigide agnoscere gratiam donatam & Christi meritum, quo solo nitendum erat, pergant: Præterea istam fiduciam sui, quæ omnium pestilentissima & variis est, vanæ gloriæ & Pharisæicæ confidentiæ seminatum esse videre negligant. Sicut idem viribus suis & merito litus Pelagius non dedit, quando ad viduam quandam, quæ sanctiorare debebat, (si Hieronymo credimus) inter alia in hæc verba scriptum est: *Ille merito ad Deum excolit manus, ille preces bona conscientia fundit, qui potest dicere: tu enim nosti Domine quam sancte, quam innocentem, quam pure fiat ab omni fraude & injuria & rapina, quas ad te expando manus, quam iusta, quam immaculata labia & ab omni mendacia libera, quibus tibi, ut mei misereris, preces fundo, &c.* Sic ad viduam illam Pelagius, arrogat nimirum innocentia plufquam phariseo sibi primum iustitiam tribuens, deinde & Dei opem veluti tibi debitam agnoscens. Cui non possunt non simillimi esse, qui post acceptam gratiam ita favent factis suis studique & operibus, fructibus scilicet fidei, ut quod boni in se habent, ad meritum magis quam ad meritum Christi & gratiam per ipsum acceptam ingenti errore adscribant. Iustitia enim & perfectione stupini, & in Christum levatorem ingrati non medico tor modis merenti, sed sibi ipsis, adscribunt quo sani sunt: sed nesciunt hoc se minus iustos & perfectos, quo sibi magis horum nominum titulis blandiuntur. Quare optimè & piensillimè ab illustri hujus ætatis scriptore D. Hieronymo libro 3. Dial. iis verbis Pelagio responsum est: *Christiani est hæc an Pharisæi superbientis oratio, qui etiam in Evangelio loquebatur: Deus, gratias ago tibi, quod non sim sicuti ceteri homines, raptores, iniusti, adulteri: &c. Et libro primo, Dialog. adversus eundem in hunc modum scripserat: Tunc ergo iusti sumus, quando nos peccatores fatemur, & iustitia nostra non ex proprio merito, sed ex Dei conspectu misericordia, dicente sancta scriptura: Iustus accusator est sui imprimit sermonis. Et alio loco: Dic tu peccata tua ut iustificeris. Concluit enim Deus omnia sub peccato, ut omnibus miseretur. Et hæc homini*

minis summa est iustitia, quicquid potuerit habere virtutum non suum putare esse, sed Domini qui largitus est. Haec enim Hieronymus: qui eodem libro locum Apostoli ad Phil. 3. exponens indicat Apostolum suum ipsius exemplo demonstrasse, nihil adeo in hominis Christiani vita quantiscumque conatibus condescendere perfectum esse, quin ipso relicto ad potiora & excellentiora perveniri possit, ut quod hodie perfectum putamus dum ad meliora & priora extenditur, etiam imperfectum fuisse convincat. Atque ita per singulos gradus dum vel ipse Apostolus nunquam in statione, sed semper in cursu est, imperfectum docet quod homines putabamus esse perfectum, solumque perfectionem & veram iustitiam Dei tantum virtutibus coaptandam. Haec est enim, inquit Hieronymus, vera sapientia imperfectum se esse nosse, atque (ut ita loquar) cunctorum in carne iustorum imperfecta perfectio est. Idem author in Epistola ad Ctesiphontem, argumentum à discipulo quodam Pelagii concinnatum his verbis recitat: Si nihil ago absque Dei auxilio & per singula opera eius est omne quod gesserō. Ergo non ego qui laboro sed Dei in me coronabitur auxilium, frustra quae dedit arbitrii potestatem quam implere non possum, nisi ipse me semper adjuverit. Destruiat n. voluntas quae alterius ope indiget. Sed liberum dedit arbitrium Deus, quod aliter liberum non erit nisi fecero quod voluero, &c. Postremo sic colligebat ille discipulus: Aut utor semel potestate quae mihi data est, ut liberum servetur arbitrium: aut si alterius ope indigeo, libertas arbitrii in me destruitur, &c. Atque verba his verbis repenit Hieronymus: Qui haec dicit, quam non excedit blasphemiam, quae haeceticorum venena non superat. Afferunt se per arbitrii libertatem nequaquam ultra necessarium habere Deum, & ignorant scriptum: quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Magnas agit Deo gratias (Pelagius) qui per libertatem arbitrii rebellis in Deum est, quam nos libenter amplectimur, ita dimittat ut agamus semper gratias largitori, sciamusque nos nihil esse, nisi quod donavit in nobis, ipse servaverit, dicente Apostolo: Non est volentis neque currentis sed miserentis Dei. Velle & currere meum est, sed ipsum meum sine Dei semper auxilio non erit meum. Dicit enim idem Apostolus: Deus est qui operatur in nobis velle & perficere. Hucusque locum Hieronymi retulimus. Pari modo & Augustinus multis in libris gravif-

sime admonet, cavendum nobis ne in illa bonitate operum velut nostra efficeretur, aut quidquam in illis tanquam nobis debitum fiducia collocemus, sed hanc solum illi esse tribuendam, cujus gratia in lucem è tenebris vocati & ex ita filiis filii Dei facti sumus. Primum in commentario in Canonicam Ioan. super illo: *Charitas ex Deo est*, &c. *Nec initium* (inquit) *ex nobis & perfectio ejus ex Deo.* Et si *charitas ex Deo, tota nobis ex Deo est.* Advertat enim Deus hanc amantiam, ut in donis ejus nos priores faciamus, posteriores ipsum. Deinde in libro De gratia & lib. arb. c. 6. *verissime* (inquit) *dicitur, quod dona sua coronat Deus, non merita tua, & sequenti cap. Si Dei dona sunt bona merita tua, non Deus coronat merita tua tanquam tua merita sed tanquam merita sua, &c.* Idem in Psal. 36. Si (inquit) Dominus gressus hominis non dirigeret, adeo pravi essent ut semper per prona irent & semitas curvas sequendo redire non possent, &c. Unde & nobile ejusdem dictum in Psal. 118. Serm. 5. *Viam suam per se nemo corrigere potest nisi Deo regente & faciente.*

Proinde aetas haec secunda, quam Argenteam vocamus, summam curam adhibuit, ne scripturae sanctae, quae homini meritum bonorum operum & praemium etiam juxta parabolam Christi de talentis commissis adscribunt, superba carnis praesumptione vitiarentur, & ipsa quae soli Deo per filium Christum debetur gloria regnantis fidei non Deo, sed homini velut ex se merenti tribueretur. Cum certum interim & indubitatum sit, ita merita nostra se habere, ut si vel maxime divina nobis ipsa clementia in verbo scripturae communia faciat, inter dum ceu propria sint, depingat, tamen summa boni & quicquid est meriti sufficientiaeque Deo ipsi gratis nos vocanti & sananti adscribi debeat: contra, quicquid est mali & peccati, id ipsum solis nobis acceptum ferre oportere. Quod ipsum dum cogitat animus scientia fidei imbutus, sit ut praesumptionem, superbiam calce premat: humilitatem autem peccata confitentem in corde locet, & cum Rege Prophetico dicat: *Cor contritum & humiliatum Deus non despicies.* Invenimus enim nos peccatores, cum in scripturis laudibus contemplati fuerimus quantumcumque profecerimus, sicut in Psalmo 140. scripsit Augustinus. Quod enim peccatur à nobis etiam gratia praeditis, nostrum hoc est, nostrae infirmæ naturæ est; quod bene agitur, de beneficio est Dei. Quare nihil iactandum gloriose aut nobis confidenter tribuendum maximi hujus ætatis viri ex invincibilibus scripturis demonstrant.

Omnem

Omni enim sufficientiam nostram ex Deo esse, ipse Paulus altera ad Corinth. capit. 3. docuit, *Perfectos* alicubi vocans, qui hoc sano sensu sunt præditi, ut dum perfecti videntur lege carnis in ipsa perfectione imperfectionem, hoc est infirmitatem & peccatum, agnoscamus & confiteamur. Quando & Gregorius alius ætatis scriptor ingenue agnoscat, *Homines in opere omni etiam bono peccare, non quod id quod doni gratia juxta legem spiritus bonum est, ea ipsa ex parte sit malum* (quis enim sanus ita sentiat?) sed quod natura nostra lege peccati gravata non præstet aut digne satisfaciatur, eo modo quo deberet quod præstat & facit. Unde illud Christi est: *Cum omnia feceritis, dicite servi inutiles sumus.* Quod enim debuimus, fecimus. Item illud Psalmistæ: *Si iniquitates observaveris Domine, Domine quis sustinebitur?* Est enim natura nostra perfecte invita ad præstandum quod lege jubetur, & quod in ipsa est legi non consentit, sed repugnat, quod abunde c. 7. ad Roman. demonstravit Apostolus. Eximia igitur gratiæ est Christi, qua qui gloriantur in Domino gloriantur, juxta Apostolum. Pugnat enim gloriari in Domino & simul alte de nobis sapere, aut nostris operibus meriti persuasionem blandiri. Verissime enim dictum est ab August. in Plal. *Si vis alienus esse a gratia, jacta merita tua, &c.* Quod quidem non ea causa dictum est, velut nullum sit meritum nostrum, cum clare scriptura & meritum agnoscat operum charitatis & mandatorum Christi, & præmium etiam merentibus statuatur, quemadmodum nihil de proximo merentibus penam. Verum meminisse oportet quod talentum, quod Dominus nobis ad usuram faciendam contradidit, non nostrum est, sed Domini, qui ratione subducta non talentum modo, sed & usuram per talenta factam sibi vendicat: servum autem, qui accepto talento nihil lucratus est, in tenebras exteriores rejici jubet. Perinde enim faciunt, qui bonorum operum meritum velut de suo natum sibi arrogant, atque ii solent qui de sorte aliene usuram cum faciant, non tam usuræ quam sortis possessione efferuntur: quibus profecto nihil odiosius, nihil ingratus est. Nam & Apostolus: *Frates (inquit) mei dilecti, stabiles sitis, immobiles, abundantes in opere Domini, cum sciatis quod labor vester non est inanis in Domino, &c.* Non inanem futurum ait laborem nostrum, verum non in nobis aut ex nobis, sed in Domino, hoc est in gratia & misericordia Domini, qui sua nobis perinde atque nostra sint commune facit, quodque revera suum est hoc nobis adscriptum nullius indigens æternis præmiis compenstat. Hanc fidei

scientiam qui non habent, ne spiritum quidem, qui ex Deo est, habent. Per hunc enim scimus, quæ donata sunt nobis.

Atque hæc quidem de arbitrio & merito ex hujus ætatis Patribus: hoc sulsus referendum esse putavi, quo vehementius admiratum sum esse potuisse infecutorum atatum homines, qui hæresin tam fœdam, & tam evidentibus scripturis Patrum tanta diligentia confollam & repressam, admittere iterum & inter orthodoxa dogmata habere non dubitarent. Ad institutum autem, ut revertamur: in Artianis oppugnantis primas tenuit apud Græcos Athanasius: apud Latinos Hilarius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, præcipui habentur. Donatistæ, Augustini ferè industria sunt oppressi. Nec satis dico, an ullus alius Manichæorum insanium magis crudite & piè magis represserit. Illud certum est, neminem ex Patribus Pelagii dogma majore diligentia confutasse. Exstitit quidem hac ipsa ætate Priscilliani Hispaniarum Episcopi hæresis, partim de Manichæis partim etiam de Pelagii fonte deducta: verum cito est (ut ait Hieronymus) non modo totius orbis auctoritate, sed etiam sæculi gladio damnata.

Non tacendum vero quod lib. 2. adversus duas epistolas Pelagianorum scribit Augustinus, adusque suam ætatem & imperium Honorii paucissimas hæreses fuisse, quæ necessitatem synodorum Ecclesiarum orientis & occidentis imposuerint, sed suis quaque locis oppressas fuisse, maxime illas quæ sancti scriptoris traditionibusque catholicis palam adversarentur. Doctrinam quidem tantum, non etiam vitam Hæreticorum insectabantur Episcopi hujus ætatis. Et ad Donatum Africæ Procons. scriptis Augustinus, *Non decere ut Præsides Ecclesiarum in vitam quantumvis immanis Hæretici quicquam moliantur, sed magis ne supplicio afficiantur, intercedant, & ut convertantur curam adhibeant.* Oportet enim esse hæreses in Ecclesia Paulo testante, quo qui probati sunt manifesti fiant. Exercita n. est ab Hæreticis Ecclesia Catholica, & (ut inquit Augustinus) *ex iis qui male sentiunt, probati sunt qui sentiunt bene.* Multa n. ait, latebat in scripturis, & cum præcis Hæreticis, questionibus agitaverunt Ecclesiam Dei. Atq; ita factum, ut exorto Sabellio diserte loqui de personis Trinitatis Ecclesia assueverit. Nec erat tã probe nota multis amplitudo penitentia Christianæ, quam post Novatum innouit. Attius & ipse anam dedit nostris hoc ulterius asserendi coæternam divinitatem Trinit., quo severi in illam inductus est. Sic & Manes, ut antea Valentinus & Marcion, infame reddidit Christianis immodicum studium Philosophiæ. Donatus, quam

quam oppressurus erat Ecclesiam, eandem ipse transfuga maiore cognitione veritatis fundavit. Pelagius autem à Stoa progressus tantique & doctrinæ & eloquentiæ præsidis armatus, hoc magis eminentem facit gloriam Crucis & meriti Christi, quo infolentius merito hominis & arbitrii libertati patrocinari conatus est. Usque adeo omnia his qui credunt, in bonum operantur: & causa sit evidens, cur ferre nos Hæreticos oporteat. Jus cogendi certe nullum hujus ætatis ministris fuit, & causæ religionis apud civiles magistratus frequenter actæ sunt, provocatione hinc ad Imperatores facta, si qua de re iniquius cognitum fuisset. Cogebant Imperatores curabantque edictis, ne essent amplius qui scripturis manifesti essent convicti. Ea in re curabant Episcopi, ne quid durius sanciretur quam Christiana modestia ferret: subtilisque, quantum in ipsis erat, capitalibus sententiis Reges orabant, ne graviore, quam pecuniarias penas & damna pertinacibus intingerent, & locum penitentiae vel seræ relinquerent. Ausferre enim hæreses, ne sint, vix possunt, arceri duntaxat, ne noceant aut offendant, neve in ulla Ecclesia molesti sint, possunt. Ad hunc enim modum & cum Donatistis actum esse Augustinus scribit, qui & librum de Donatistarum correctione composuit. Porro quanti laboris & periculi res sit configere cum impiorum dogmatum autoribus, & tutores impietatis scripturarum panoplia adoriri, adeoque fidei Christianæ veritatem suam vindicare præfente religionis controversia triginta jam annis & amplius durante satis superque experti sumus.

Et tamen hæc secunda tam nobilis ætas, quemadmodum & prima, non hoc solo tam gravi & violento turbine agitata est: alia tempestas Juliani Imperatoris perfidia exorta est. Erat hic Constantii fratris Constantini Magni filius spectata indole, adeoque ad litteras bonas & omnifariam notitiam prona coelicque, ut apud Constantinum Imp. fratrem suum patruelem, quam dissimulantem vel eo solo nomine magnam in invidiam inciderit: animum tamen ejus multa fama celebrem amantemque Christianæ religionis impii præpropere demum adeo corruperunt, ut Cæsar factus Constantio volente, mox vero in Gallici rebus prospere gestis Augustus à militibus dolente Constantio appellatus, palam paganissimo favere & nostros palam odisse coeperit. Ac primum quidem vacillans & fluctuans nunc hos nunc illos amplectebatur, restitutus ab exilio vel orthodoxis Episcopis, quos Arrianis favens Constantius detulerat. Favebat & Judæis, nec obscure significabat varietatis tam lubricæ & inconstantis non pudere se, quo citius susce-

pti imperii sui initia publico omnium ordinum hominumque favore confirmaret. Id enim assecutus, perfidia jam manifesta blasphemiam etiam conjunxit, Jesum Servatorem, quem antea erat veneratus, per contumeliam Galilæum appellans. Primum omnium de opprimendo Christianismo ea suscepit consilia, ut & à sanguine & cædibus abstinendum sibi duxerit. Nec alia magis via gravandos Christianos decreverat, quam ut contemptos abjectosque nec munere ullo nec honore dignaretur: brevi futurum ratus, ut nostri, qui paucorum ante se principum favore evecti essent, veterum Deorum sacris revocatis premi iterum & ad nihilum redigi possent. Rem ergo aggressus Christianos paulatim & publicis non pacis modo, sed & belli functionibus cum honore & dignitate conjunctis destituit; mox & artium & doctrinarum professione interdixit. Martyrum monumenta, si quo loco honoratiore posita essent, subverti curavit. Tempa Deorum à Constantino claudi iussa rescriptis quaquerisum missis aperuit. Sacerdotia locupletata & novis quibusdam disciplinæ legibus emendata revocavit, tanta quidem conventionem venerandorum Numinum, quorum auspiciis (ut putabat) res imperii creviscent & confirmatæ essent, ut urbes omnes cruore victimarum velut novo & multis annis interdicto polluerentur. Mirum autem ne militari quidem ingenti cura coærceri Julianum potuisse, quin & calamo nocere Christianis petreherit. Septem enim libros in ipsa adversum Parthos expeditione contra Christum scripsit, observatis passim utriusque Testamenti plussculis locis pugnare in speciem aut absurda quædam prodere visis, quos homo perverfus & mente captus tanta dicacitate & scurrilitate sursum deorsum jactavit probando, ut vel hac una caula *residuum cum canem* vocitarit Hieronymus, & ipsis ab Ethnicis existimatum sit, divina eum ultione percussis, qui gloriæ avidissimus omnium hominum favorem captare consueverat. In reditu enim à Parthis, quos jam multis oppidis receptis fugarat, victor ipse præter omnium opinionem ab hoste Persia subito incurstante petitus, reloque in latiuscansius haud multis postea horis vulnere extinctus est: Dignum sane monitum, quod non in acie, sed in angulo truncidaretur. Eo enim modo Gallus frater ejus, quem & ipsum Constantius Cæsarem fecerat, propter insignem animi malignitatem perculsionibus submissis truncidatus fuerat. D. Hieronymus, qui vita sua maturiore (sicuti & Ambrosius & Augustinus) non longe à fine hujus secundæ ætatis abfuit, scribit se puerum adhuc & in grammatico ludo exercitum Juliani morte nuntiata ab Ethnicò homine audivisse, qui ludens

ludens dixerit: *quomodo Christiani dicant Deum suum patientem & benignum, nihil iracundius, nihil hoc furore praesentius, ne modico quidem spacio indignationem suam differre potuit, &c.* Merito igitur inter suos Divos relatus est, qui ab unius Dei cultu tantopere separatus & ulsione divina vel suis hoc latentibus percussus fuerat. Nec est quod dubitemus, quin si longiore ei vitam ultor ille perfidiae donasset, tam brevi tempore paci & tranquillitati Ecclesiarum omnium abesse potuisset, quam ejus antea patruus Constantinus profuerat: nec minus damni illaturo fuisset religioni infidiosa sua quamvis sanguine carente persecutione, quam ante multo cum sanguine credentium Ethnici Imperatores contulissent. Haec igitur procella Juliani fuit, hic turbo ad pietatis subversionem excitatus, Constantii quidem & Valentis conatibus, ut dissimilis, ita etiam longe magis noxius. Illi enim praetextu juvandi Christianissimi Christum ipsum scelerati dogmatis assertionem obicubant: Sic doctrina Christi, quam antea professus fuerat, perfidissime abnegata hoc unum omnibus vocibus contendebat, ut amplitudo imperii cum veterum Numinum revocato cultu Christi nomine & religione exueretur.

Atque his quidem malis & incommodis tametsi supra, quam facile cogitari possit, Ecclesia Christi Catholica laboravit, rapacibus videlicet lupis undique pressa & circumsepta, tamen ea etiam dum constantia & animositate fuit, ut prima illa religionis fundamenta, Puritatem dico Apostolicæ doctrinae ministerique æqualitatem & charitatem mutuam nulla non in parte tueretur & custodiret. Nocebat quidem ambitionis quidam & avaritiæ non nihil in his duntaxat, qui opum & dignitatis illecebris capti sæculi blanditiis erant irretiti, ut supra est dictum. Verum tamen à plurimis carpebantur quotidie, quæ à paucis erant commissa, & in totum enormibus vitiis locus nullus cedebatur, quæ quidem vel ad morum labefactionem vel ad doctrinæ contaminationem incommodare potuissent. Ejus rei argumentum evidentissimum fuit, quod ne Principibus quidem orbi imperantibus, si quid enormius commississent, parsum est. Et Theodosium (quis credat?) Imp. Ambrosius ob homicidia licentius, quam æquitas ferret, indulta, Ecclesiæ communionem exclusit. Nota erat & omnium animis infusa spiritualium bonorum communicio, quam mutuam & gratuitam habent credentes à Patre per spiritum fidei filii sui Jesu Christi in consortium & civitatem sanctorum recepti, & membra corporis Christi facti, quia unius Catholice seu universæ aut (quod idem est) corporis Christi mystici per spiritum adoptionis filiorum Dei

toto orbe congregati individua comes est. Ubique enim Ecclesia est orthodoxa, ibi est & sanctorum communio, hoc est participatio omnium bonorum spiritus Christi & omnium donorum fidei. Et è diverso, ubi communio est sanctorum Dei, corpus videlicet Christi diversis è membris ferruminante spiritu contractum & conglutinatum, ibi Ecclesiam esse Christi necesse est: cujus quia unus spiritus, una fides in Christum & omnem doctrinam Christi, unus sentus, & una voluntas colendi Dei & proximi juvandi consistit & ducat, factum est, ut & unitatis nomine numerosissima credentium multitudo comprehensa sit, & omnes omnium terrarum Ecclesie reipsa una Ecclesia sit: sicut ejusdem etiam unum caput, unum fundamentum, unus lapis angularis, præputii & circumcisionis unica petra Christus est. In Christum igitur quidquid baptismi intervenit per fidem incorporatum est, quidquid celestis illa civitate donatum est, per eandem fidem assequitur, quidquid Christus est, imo, quidquid Christus est, thesaurum scilicet incomparabilem gratiæ, justitiæ, sapientiæ, sanctificationis & redemptionis, hoc uno postulato, ut auctor innocentie & sanctitatis Christo Jesu cognito jam & perspecto & per fidem apprehenso, ipse veterem hominem concupiscentis deturpatum & peccato captivum ponat, & novum induat bene de proximo merentem professione sinceritatis & veritatis. Hi n. sunt fructus bonæ & fidelis arboris, quæ arborem non faciunt bonam, sed indicant: nec addunt quidquam arboris vigori, sed de ipsa suam sumunt, adeo quod boni sunt non sibi, sed ipsi debent arbori. Non n. bonæ solum, sed & malæ arbores fructus edunt: nec sunt opera vel petra fidei vel thesauri, sed è contrario petra operum ipsa fides est, quæ thesaurum homini Christum triumphantem ad dextram patris & intercedentem pro suis adeo omnis sufficientiæ plenum, ut insufficientem vel cogitare nephas. Addere autem velle vel justitiæ redemptionis & vitæ nomine, summa blasphemia sit. Hunc thesaurum dudum positum, perque omnia consummarum & inestimabili virescente perfectum, spiritus movens & illuminans indicat, fides apprehendit, spes in corde collocat, charitas fructu & opere insignem facit. De hujus thesauri merce preciosissima animæ sitientes & esurientes satiantur sine ullo pretio, sed sola fiducia nihil hesitante & omnia Christo tribuente: quod verbis rotundis Propheta, quod Christus ipse, quod Apostoli Christi docuerunt. Hæc mensa est celestis & vivifica saturitatis, ad quam invitatos gratis satiat Dominus, modo qui adeunt, veste sint non spurca aut sordida, sed nuptiali induti.

S

Hujus

Tom. III.

Hujus rei minime ignara hæc ætas, summam totius religionis collocavit in fide, qua soli Christo ex voluntate Patris honores omnis & gloria omnis tribuitur, juxta illud æterni patris: *Hic est filius meus dilectus, in quo complacitum est: ipsum audite.* Ante enim Elaias dixerat: Omnis qui fidei illi non pudefecit. Sed & filius Christus postea: *Amen Amen dico vobis, qui sermonem meum audit & credit ei qui misit me, habet vitam æternam & in condemnationem non veniet, sed transiit a morte in vitam.* Idem alio loco figuram corpori & umbram luci conjungens: *Sicut (inquit) Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Sic enim Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam.* Quis credit in eum? qui corde contrito & humillato agnoscit & cernit, quid in ipso pater misericors nobis dederit, donarit, largitus sit. Quam rem verbo Dei, ut ipsum calamo Spiritus sancti in litteras relatum est, discimus & tenemus. Hoc faciunt Ecclesiæ orthodoxæ, non nisi Pastoris sui vocem agnoscetes, hoc Apostoli doctores monent & hortantur, ne hominis verbum Dei verbo præferamus.

Qui habent igitur fidem, simul & charitatem habent diffusam in cordibus fide illustratis. Quibus donis Sancti Spiritus efficitur, primum ut redempti per Christum non in nobis, qui nihil sumus, sed in Domino gloriemur secundum scripturas: dein ut & nobis nihil privatum vindicemus, sed omnia sponte communia habeamus cum iis, quorum omnium nobiscum misertus est Dominus. Non quarit n. sua charitas, sed aliorum utilitati inservit, nec tam invida aut sulcans esse potest, ut quod sibi gratis & nullo merito donatum esse quotidie confiteatur, id ipsum naturæ lege violatum aliis & ipsa non sponte & ultro obvenire non precetur & optet. Novit hæc & probè tenet omnium Ecclesiarum fides, dona omnia membrorum corporis Christi, quæ aliis atque aliis membris privatim donata sunt, hac ipsa de causa communia & gratuita esse debere, quod non nostra bona, sed Christi dona sunt. Ad hæc omnia ea sinceritate & dilectione à Deo petenda esse pro Ecclesia, quam & Ecclesiam orare pro nobis desideramus. Omnia igitur & gratuita & spontanea motuæ charitatis officia habet communio illa sanctorum Ecclesiæ Christi, quam in Ecclesiastico symbolo credere nos confitemur, dum dicimus: *Credo sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem,* &c. Ut enim fides, quæ donum

est Spiritus Dei, membra nos facit corporis Christi, ita charitas non modo communia habet omnia dona Christi in membris omnibus, sed etiam communia gratuitaque ut sint, longe maxime curat. Quod enim gratuitum non est, charitati ascribi non potest: nec pietas putanda est, sed cupiditas, quæ in proximo juvando mentis candorem negotio ventris exterminat. Meminisse enim oportet credentes unum se panem juxta Apostolum, & unum corpus esse indivisæ fraternitatis, qui uno de pane domini corpus sumendo participant & sanguinem Christi communem habent abluentem & repurgantem ab omni peccato, qui de uno calice toro terrarum orbe Christi sanguinem bibunt. Hoc n. mysterio, scriptura teste, non redemptio modo per Christum consummata, sed etiam unitas corporis Christi & unitatis Charitas omnium membrorum Christi annunciat. Nihil igitur mercenarium habuit vel probavit hæc ætas in donorum spiritualium & operum communicatione, sed veritatem scripturæ amplexata scivit & cognovit, primum sua fide justum vivere, deinde fide prædium & civitate Dei donatum communicatione donorum spiritualium Christo auctore gaudere, nec esse in hominis manu vel pium arceri à donis Christi vel impium ad dona Christi adducendi, sed ejus solus esse qui justificat impium, qui quæ illum illuminat solus, & ut quis filius Dei fiat, solus auctor est. Per illum, si credas, gratuitam habes vitam æternam, & in consortium recipis omnium donorum & meritum Christi. Ab illo si alienus es, extra corpus ejus, nec habes quod membris debeas, qui ipse nec membrum es vivum, neque ullo capitis spiritu vel motu vegetaris. Si membrum es tua fide factum, omnia tibi gratis precatur, gratis optat, gratis orat, gratiam Christi agnoscens Ecclesiæ Christi fraternitas. Ita enim & abste orari pro se, & rem divinam pretio nullo constare non ignorat. Caret enim fermento Pharisæico, & usque adeo est aliena à quæstu, ut recipere se cogi valde doceat, dum vel egestate vel aegritudine premitur. Ea enim charitatis liberalitas est, ea gratiæ puritas est, ut ne suspicionem quidem ferat mercedis præstitæ, nedum copiat aut quæstus culpam & notam. Verissime enim dictum est à Hieronymo: *Dona spiritualia semper viliora fieri, si merces media sit.* Neque rem aliam magis ostendit & docuit hæc secunda ætas, quam quod & in prima scripturis jubentibus defensum & observatum est, nihil minus ferre posse charitatem Ecclesiasticæ communionis, quam beneficentiam cupiditate viciatam. In corpore enim Christi, velut docet Apostolus, spontanea est sollicitudineque membrorum omnium consensio:

quæ

quæ nisi gratuita sit, pura non erit, sed Simonia fœderabitur. Quod dum sit, non modo nomen, sed etiam virtutem amittit. Neque erit *xianitia* illa omnium donorum Christi inter sanctos fide, spe & charitate præditos, quam Paulus & Lucas tantopere prædicarunt, sed potius *κακοδοξία* sive *κατοξία*, hoc est negotiatio quædam impiorum & quæ ipsos amantium hominum, quos Petrus Apostolus Pseudoprophetas nominat. Utuntur enim fucatis sacrisque sermonibus, & ea docent, quæ non oportet, turpis lucri gratia, de quibus & Paulus admonuit. Vtrum quod futuros esse tales Apostoli prædicere, in reliquis ætates illorum mentionem differemus.

Nunc de sanctis hujus ætatis, hoc est fidelibus, dicendum est amplius: nec tacendum (etiam si res propemodum vulgaris & nota est) *Sanctos* vocatos fuisse prima & secunda ætate non eos, qui licet dormiant, à morte tamen ad vitam migrarunt & agunt cum Christo, sed vivos fidelesque qui & fidei puritate & vitæ integritate sunt commendati. Sed enim & Ethnicis Latine locuti *Sancti* dicti sunt, qui vitæ inculpatae esse videntur. Unde *Sancta conjunx* Maroni dicta quæ casta, & aliis verbis Horatio *integer vitæ scelerisque purus*, &c. qui sanctus esset. Cicero & ipse ad Atticum scribens, Dionysium Grammaticum, cujus opera multum urebatur, *Sanctum* vocat. Ad Sulpitium autem *Sanctitatem*, puritatem & innocentiam vitæ nominat. Sed & Apostoli *ἀγιοι* vocant *Sanctos*, qui spiritu fidei in regnum Christi translati & baptismo consignati consortio gratiæ & redemptionis per Christum impetratæ exultant. Et horum etiam proprie est communio, quam profitemur in symbolo. Beati enim, qui sunt apud Christum, nec fide exercentur, nec evehuntur spe, sed coram iis bonis fruuntur quæ militantis Ecclesiæ sancti non nisi per speculum & in ænigmate cernunt, olim autem & ipsi de facie ad faciem sunt visuri. Ac nescio, an ulpian in omni scriptura Apostolica legerim hanc vocem aliis quam vivis tributam. Quod quidem non dico quasi Latine dici non possint *Sanctæ animæ* mortuorum, quæ sunt apud Christum, cum Deum ipsum qui spiritus est *Sanctum* vocet, & Maro *Sanctam animam* dixerit: sed quod constet ea voce Apostolos & veteres prope omnes militantis, non triumphantis (ut vocant) Ecclesiæ membra significasse, quam ætas tamen postrema fere non nisi dormientibus Christianis attribuit, uno Pontifice Romano interim non sancto, sed *sanctissimo* appellato: quem omnes Episcopi tamen & hujus secundæ & primæ ætatis haud alio titulo dignati sunt quam quibus ipse alios Episcopos salutavit. Ut enim nomen & honos, ita & potestas Episcopis

hujus etiam ætatis æqualis fuit, tanta quidem communione fraternitatis, ut nec illo de primatu velut dominatore tum cogitatum fuerit, & alius alio superior dispensationis potestate aut Evangelii administrandi functione habitus non sit. Præcipua quidem dignitas, fateor, Romanæ sedis delata est, non tam Apostolorum nomine & memoria, qui Christi doctrinam illi urbi tradiderunt, quam gloria & autoritate imperii summi, quod Urbs cum avita libertate etiam dum longe lateque tenebat. Byzantiæ enim Ecclesiæ, quæ & Constantinopolitana dicta est (licet nec vetus admodum nec Apostolica esset) tamen quia sede, quam Constantinus illuc diviso imperio transfulerat, tantum honoris & dignitatis imperii nomine accessit, ut ætate insecuta cum non parvum emulationis incendium ortum esset, Romana sedes palam nec sine turpi ambitionis nota de primatu cogitare & illi sedi sese opponere, demum Phocæ imperante seu primam orbis Ecclesiam efferre & statuere fuerit ausa. Verum id humanis studiis haud satis puris adscribendum est. Quæ divinæ erant & Apostolicæ, non Apostolicæ solum, ut diximus, sed etiam aliis Ecclesiis æqualis juris fuerunt. Ubi enim Christus natus, passus, & excitatus recte prædicabatur, & fides in illum cum confessione nominis & meriti ejus à credentibus tenebatur, ibi valis omnibus Ecclesiæ jure five plenariæ functionis utebantur. Quod abunde hujus ætatis scriptor Hieronymus ex scriptis sanctis in epistola ad Evagrium, & in commentario in epistolam ad I timotheum testatur est, non pares modo Episcopos, sed ipsos etiam singularum Ecclesiarum Presbyteros pariter cum Episcopo suo potestatis faciens. Proinde Urbis Episcopus non solum vel *Pape* vel *Pontificis summi* titulum habuit, sed alii passim Latinarum Ecclesiarum celeberrimi Præfules & ministri Pape dicti sunt, testibus Hilario, Hieronymo, Augustino, qui Cornelio Carthaginensi Episcopo opus suum de Trinitate inscripturus ita oritur est: *Domino beatissimo & sincerissima charitate venerando sancto fratri & Consecratori Pape Arelensi Augustinus in Deo salutem*, &c. Sic & Hilarius Saturninum Arelatensem Episcopum adversarium suum *Papam* vocat. Sic Hieronymus Cromatium Aquilegiensem *Papam*: & Epiphanium Cyprium non solum *Papam* appellat: Augustinum & ipsum licet juvenem, cum ipse admodum senex, quia Episcopus esset *Papam beatissimum* vocat, illoque encomio honorat, ut dicat *ætate filium, dignitate parentem*. Porro & Theophilum Alexandriæ Episcopum *Papam beatissimum* nominat: & Augustinum saxe, & Alpium, qui apud Augustinum Hippone agebat, & fratrem & Pa-

pam. Inde est quod apud chronogra hos legimus Galliarum & Germaniarum Episcopos *Papas* esse dictos, de quibus supra libro secundo: nec *Papas* modo, sed *Pontifices* etiam *summos* & *beatissimos* & *sanctissimos*, quod multis modis notius certiusque est, quam ut negari possit. Hodieque enim adeo tritum & vulgare est istoc Germanis vocabulum, ut Papisticos etiam victimarios passim *Pape* nomine non dedignantur. Et mirum sit postrema ætate uni velut summo deferri potuisse, videlicet augendæ dignitatis gratia, quod hac ætate commune multis, postrema autem vilissimis interim non est negatum. Atque utinam commune mansisset optimis quod unus ambitionis est relictum, & decus illud vetus & Christianum fraternæ concordie tale mansisset in posterum, quale ista maxime ætate cultum & observatum fuit. Verum illa discutere non est hujus loci: nec admodum refert meminisse functionis Episcopalis in verbo prædicando & sacramentis administrandis, cum illam hodie nulli non inculcent, qui de Episcopis, de Presbyteris, de Diaconis Subdiaconisque horum temporum loquuntur. Eam certe functionem hujus ætatis Præfides & ministri summa cura custodierunt. Quidquid enim ab

his vel publice vel privatim est actum, ad doctrinæ puritatem conservandam & subditorum curandam salutem attingebat. Ejus rei causa conventus habiti, non quo novis subinde vel oneribus vel ceremoniis Ecclesiæ gravarentur & scinderentur, paucorum interim procuratis emolumentis, sed ne quid contra vel doctrinam vel disciplinam probaretur admittereturve, quod cum regula illa veteris & Apostolicæ, hoc est Christianæ, traditionis non quadraret. Nulla tum cura illis exterioris politię aut jurisdictionis fuit, neque causas audierunt Episcopi, ut judices, sed ut æstimatores delictorum, ut si quis enormi crimine vel legem Christi violasset, vel noxio exemplo Ecclesiam offendisset, pena inflicta vel ordine moveretur vel turpiter commissa debita poenitentia compenaret. Sæpe autem contentiones disensioneque fidelium vel externis de rebus exortæ haud alio jure aut lege ab Episcopis frequenter direptæ & sedatæ sunt quàm charitatis & religionis, ne videlicet duriora experiri coram iudice cogerentur, quos Christianæ fraternitatis professio ab omni procul contentione abesse adhortata est.

Cætera desunt.

V. NOB.

V. NOB.
JOACHIMI VADIANI
SANCTGALLENSIUM
CONSULIS

DE
CONJUGIO SERVORUM
EPISTOLA,

AD
JOANNEM ZVICKIUM IC.

ET
PATRICIUM CONSTANTIENSEM,

Cum ejusdem

ZVICKII RESPONSORIIS,

ET
LEONIS JUDÆ

DE DIVORTIO

Epistolis.

JOACHIMI VADIANI COS.
SANCT-GALLENSIS,
DE CONJUGIO SERVORUM
EPISTOLA,

AD IOANNEM ZWICKIUM ECCLESIASTEN
CONSTANTIENSEM CLARISSIMUM ET
ERUDITISSIMUM.

ACcidit hinc proximis diebus, Clarissime Vir, ut quidam ex nostris ancillam quandam patria Algavicam, pervenit tam virginem, matre serva, patre colono genitam, ea conditione uxorem duxerit, si intra constitutum tempus manumissa fuisset. Libera enim se, aut certe libertinam uxorem velle, non servam, asseveravit. Amittitur enim civitas nostra id genus servilibus coniugiis, si vel servam ingenuus duxerit, vel ingenua servo nupta fuerit, nisi repente subveniat manumissio. Porro virgini aureos solidos decem spondit, si iis habeat opus, ne non assequi manumissionem liceret. Puella conditionem recepit, & ut manumitteretur, sedulo curavit: verum interea tempus, de quo convenerat, exactum est, nec dum ipsa manumissa est. Negat enim Dominus quemquam se ex liberis seorsum manumissurum, nisi & mater & reliqui eidem liberi, quorum non magnus numerus est, pariter redimantur, pecunia videlicet octo aureorum numorum in singula capita constituta. Pater colonus egestate pressus hoc quicquid est, pecuniam non potuit ad diem prescriptum corraddere, & petit plusculum temporis filiae dari, ut voti compos fieri queat: spem etiam facit manumissionis certam, cum & litteris Notariorum quorundam, tum etiam evidentibus testimoniis illorum, qui manumissionis voluntatem apud Dominum, nobilem hominem, impetrarunt. Contra civis ille noster, homo funarius, spectate vitæ, negat se sponsæ, vel tempus ullum amplius, vel ullam pecuniam debere, propter expirantem matrimonii conditionem, quam calege receperit, si intra constitutum tempus manumissa fuisset, ratus esse deberet matrimonii consensus: si minus, soluta simul esset & irrita conditio. Atque hoc quidem intendit, non quod animo erga illam, quam unicè amat, alieniori esse cepit, sed quod molesta ei facta sit

procrastinatio, qua dies ex die trahitur. Est enim ei gravis coelibatus non tam propter carnis immodicam afflictionem, quam liberorum curandorum studio, quos priori ex conjugio suscepit. Nostri sane, qui iudiciorum matrimoniorum præfati sunt, præsepe me, cognito negotio & simul expenso quam favorabilis esset matrimonii causa, tempus sesquimensurum puellæ amplius indulerunt, ut si intra hoc ipsum redimi & manumitti possit, litteris manumissionis legitime impetratis, ratum existeret conditum matrimonium: si minus, de causa ipsa, cuius adricem se puella fecit, per sententiam decerneretur, quod ipsum funario nostro minime invito factum est. Quam hæc verò agerentur, disceptatum inter consultandum & quesitum est, an servo servare liceat invito domino matrimonium contrahere: & an sit ratum hoc modo contractum matrimonium? Et obiter quidem sententiis, ut sit, variatum est, quibusdam licere existimantibus, aliis autem non licere asseverantibus. Fuit autem hoc magis ad dubitatum, quo rarius hoc genus contravitiæ nostro in foro accidit. Carer enim ager civitatis nostræ servis in totum, quem admodum & vicinia (quod sciam) omnis, excepto agro Durgavico, cujus nobilitas spem aliquos, sed paucos tamen, si confertas, & benignissime quidem habitos, servos retinet. Citati autem sunt inter contendendum canones Pontificii, & Legum tractatus nonnulli adducti, in primis autem scripturæ habita ratio, quæ & in veteri & novo instrumeto servorum meminit. Mihi sane postea cogitanti non videbatur ad hanc questionem commodè responderi posse, nisi cum accurata divisione adhibita, quæ profecto in omni re diligentius exponenda, ut & à Platone est traditum, requiritur. Posset enim Dominus servitutis sui Domini vel omnino matrimonio interdiciere, nec permittere, ut vel inter se vel alienis in familiis, aut etiam cum liberis illis sese matrimonio jungerent, vel hoc tantum

capere,

cavere, ne extra serviles familias sui domini, sed cum conservis dantaxat, contraheant. Qua distinctione præmissa, mihi quidem de priori membro ita est visum; non licere domino in totum accere servitia à matrimonio jure, seu virgines sint seu cæcibes, qui quævearcentur, sed liberam esse iis contrahendi facultatem intra proximas maxime familias, modo in cæteris fidelem operam dominis suis præstiterint. Isthæc assertio niti mihi visa est, primum scriptura sacra, quæ sic liberam facit matrimonii facultatem omnibus iis, qui dono continentie destituantur, ut in genere decernat de inunctis Apostolus, *Satis est matrimonium contrahere quam uri*, 1. Corinth. 7. Et ipse Christus aliis verbis Math. 19. nominatim interim admonente Paulo, ne, quoniam pretio empti sumus, eam libertatem nobis ullis hominum placitis eripi aut abrogari sineremus. Non potest enim humanum consilium quancunque pietatis furo illiut quicquam ordinare aut statuere, quin præ ipso, quod divini juris est, locum habeat, & mutari divina oracula ab humanis præsumptionibus abrogative nullo modo posse constat. Proinde nec servus nec liber, nec monachus nec monialis, nec Græcus nec Latinus, nec circumciscus nec recutitus, ulla sanctione humana sic acceri à conjugio potest, quin si non detur continentia tranquillitas, libere & jure quidem divino, matrimonio conjugare liceat: Paulus enim: *Nolite, inquit, fieri servi hominum*. Et liberum custodire jubet, quod nobis Christus liberum reliquit. Tantum abest, ut humani consilii temeritas illa, quam hodie Vorum nominant, tantum habeat valoris, ut ejus respectu libertas matrimonii ullo aut loco aut tempore impediri debeat. Nota est regula illa generalis libertatis Christianæ, quam Petrus Actor. 5. cap. retulit: *oportet obedire Deo plus quam hominibus*. Quæ solidissima lex innumeris antiqui instrumenti locis præscripta & repetita est, postremo & spiritu fidei Christi ratificata, usque adeo ut & Apostolus anathemate feriat omnes illos, qui diversum, atque Spiritu Christi traditum est, tradere aut promulgare unquam ausi fuissent. Matrimonium autem nemo ignorat & naturalis esse & divini juris, Gen. 1. & 2. cap. & locis supra allegatis: Servitum verò juris gentium, ff. *de statu hom. L. 1.* & multis aliis locis. Non potest igitur servitus quemquam in totum accere jure à matrimonio, quocunque conamine Domini interveniente, quin qui servit aut quæ serva est, contrahere possit vel domino invito, & eo medio carnis impotentia adversus fornicationem mederi. Jam cum accrescat domino proprietatis amplitudo ex matrimonio & prole, constare vel ex hac ipsa

causâ violentum & iniquum esse dominum, qui quancunque causâ suis esset matrimonio indicitur, in totum quidem, vel scortum vel generatim. Durius etiam haberentur servi, quàm ferre possent æquitas, quod jura tamen civilia non permittunt, ut ff. *de stat. hom. L. si dominus*: longè minus Scriptura de servo Hebræo, quemadmodum in Exodo & Levitico legimus. Et jubet Apostolus Colof. 4. ut æqualitatem servis suis domini Christiani exhibeant, quippe qui communem habeant Dominum in cælis Levit. enim 25. de servo Hebræo inquit Deus: *Ne affligas eum per potentiam, sed metuito Deum tuum*. Et eodem loco: *Fratres vestros filios Israel ne opprimatis per potentiam*. Sunt autem servi fideles fratres credentium dominorum in Christo: Et ut ait Apostolus: *Servus, qui in Domino vocatus est, libertas domini est, & qui liber vocatus fuit, servus est Christi*, 1. Cor. 7. Nec frustra dictum in Levitico: *Mei sunt servi filij Israel, quos eduxi de terra Ægypti*, &c. Ut enim hi per Moysen ex Ægypto, Domino dispensante, in terram promissionis sunt educi, sic qui juxta carnem sunt servi, juxta spiritum autem vocati in Domino per Christum Iesum, volente Patre ex Ægypto servitutis peccati in spiritualem, hoc est certam & veram libertatem asserti sunt. Quo vel uno nomine nihil servis suis negabunt Domini, quod eis jure divino concessum est. Quam durè autem haberentur servi & ancillæ, si ab illo gignendi opere, quod nota tam efficaci omnibus hominibus in sevit prudentissimus ille naturæ universæ architectus, quodque re adè naturalissimum omnium in viventibus Aristoteles esse docuit, in universum accerentur? Cum veteribus tamen, & quidem Ethnicis, cælibatus haud rarò probro fuerit. Et est nota Lex illa vetustissima Tabularum duodecim: *Cælibes esse prohibente*, cujus in Legibus M. Cicero meminit, quæ adeo quondam in politica illa Romana celebris fuit & sancta, ut omnium ordinum homines ad conjugia adigerentur, quorum modo cælibes liberis procreandis idonei visi fuissent. Unde illa multifariam concessa sponalium rerum privilegia, & jus illud trium liberorum, præterea & vacatio publicorum numerum, quæ duodecim liberorum parenti concedebatur, & legum Iulianiani Imp. libris nota est, Cod. *de decurionib. L. si quis decurio*, lib. 10. De illa igitur contrahendi libera facultate, quæ & servis competit, in can. *dignum*, mentio fit in Septimi Gregorii Decretalium opere, ubi de *servorum conjugio* agitur. Neque aliud sentit eo loco ad Salisburgensem Episcopum scribens Hadrianus Pontifex, etiam licere servis matrimonio conjungi invito domini.

domino, si dominos quâcunque causa motus servis in totum sit matrimonio interdictus. Jus enim divinum necessario humano præfertur, neque officit ulla conditio vel gentium jure vel hominum placitis in vesta, quo minus locum habeat libertas doctrinæ sacræ & Apostolicæ, quæ jubet facies esse jugari matrimonio quàm uti: nec fert legem hominum ducere & nubere prohibentium, quos Apostolis postremis in sæculis futuros prædixit. Proinde in isto casu Deo magis quàm hominibus obediendum esse decernit. Quanquam loco illo Pauli ad Galat. *Non est liber neque servus*, &c. Hadrianus abususest. Non enim de conjugio servorum quidquam, sed de libertate spiritus fidei illo ipso loco Apostolus tradidit. In hoc, omnes, sejuncto personarum respectu, in Christo Domino adæquamus, juxta illud Pauli 1. Cor. 7. *qui liber est mundo, servus est Christi*. Contrà vero qui servus mundo, liberus est Christi. Servitus n. carnis adeo non impedit spiritus libertatem, quin in servo omni, in quo Spiritus est Christi, vera etiam & maximè ingenua libertas locum habeat. Et est verissimum, quod ab Augustino lib. de Civitate Dei 19. traditur: *Multos dominos esse juxta carnem vel maximè liberos & ingenuos, qui juxta spiritum miserandi immanibus vitiis & scelorum tyrannis serviunt*, ut longè optabilior sit servitus carnis cum animi Deo fervientis libertate, quàm libertas carnis cum mentis captivitate tot vitiis sceleribusque obnoxia. Quæ una causa est, cur Apostolus in Galatis, & alibi in renatis & justificatis, nec libertatem nec servitutem juxta carnem magno æstimer, sed unicam libertatem spiritus in fide Christi commendat. Mavult quidem, si fieri possit, liberos fieri qui serviunt, sed hoc sine, ut qui liberi sunt juxta carnem, ad ministeria charitatis omnibus ex æquo præstantia fiant habiliores, non ut tabescant otio aut cessatione, velut fatuæ illæ virgines, vel libertate insensur, vel luxurie captivos dedant, quod solent quæ studium libertatis avaritia & ambitione corrumpunt. Siquidem & virgines probat Apostolus & cœlibes sui sæculi viduæque ætatis provectæ, qui citra carnis ætatis immodicum jugo matrimonii vacare, quæque Dei sunt & proximi, hoc liberior diligentiùsque curare, & omni de cœtu quàm optimè mereri possint. Enimverò & Christus illos in primis commendat, qui se castraverunt propter regnum celorum: quod professio non nisi in vero cultu Dei & proximi cura positum est. Sed innuit interim per paucis datum, ut hoc modo castrati durent. Sicut igitur conditio virginis, viduæ, cœlibis hominis ad officia charitatis præstanda expeditior est, quàm marito-

rum & conjugum, atque hæc una de causis prælata matrimonio, ita libertas juxta carnem ad bene merendum promptior existit quàm ulla servitus esse queat: Servus n. ita domino suo debet operam, ut aliis interim vacare sine domini consensu non liceat. Unde illud Pauli manat: *Si potest liber fieri, potius utere*. Alioqui in regno fidei nec libertas carnis quicquam est, nec servitus juxta carnem, sicut nec præputium, nec circumcisio, nec fortuna, nec locus, nec patria, vel ulla externa, quantumvis speciosa conditio, sed nova spiritus creatura. Quotensu Apostoli verba ad Galatas accipienda sunt, secus quidem quàm Hadrianus accipit. Sed non est novum Pontificum rescriptis tortas scripturas & alieno sensu additas legere. Quanquam rectè interim respondit Hadrianus *inter servos matrimonium nullatenus debere prohiberi, & si contradicentibus dominis contracta sint, nulla ratione esse propter hoc dissolvenda*. Idem etiam, ni fallor, Scholasticæ sentiunt apud Lombardum lib. 4. distin. 36. dum quærent: *Num servitus cum contradictione domini impedit matrimonium*. (Hoc n. sentiunt, an servus servare matrimonio abstinere & cœlibem vitam agere cogatur, si ita jubeat & urgeat dominus: an verò invito etiam domino jugare se matrimonio possint: Non n. loquuntur de privatis conjugii modis hæc vel illa ratione contractis, sed simpliciter de usu matrimonii, quod apud servos non minus quam apud liberos locum habere debeat. Certe Bonaventura, qui inter castiores Lombardi interpretes numeratur, hoc ipsum sensisse ex argumentis suis clare intelligitur. Et hætenus quidem, quæ de priori supra positæ distinctionis membro sentirem, paucis disserui; de altero sic statuebam:

Si servis suis in suo domino Dominus usum matrimonii liberum relinquat, lege autem edicte caveat, ne alienis, hoc est extra serviles familias suas, vel servis vel liberis jungantur, visum est mihi divino jure teneri servos & ancillas, ne invito domino aliis sese jungant, neve ratum habeant iudices, quod invito domino fuerit tentatum, nisi manifestus domini consensus accesserit. Apostolus enim Ephes. 6. *Servi, inquit, obedite his qui domini sunt juxta carnem cum timore & tremore, cum simplicitate cordis vestri, tamquam Christo, &c.* Nec de famulis loquitur, ut quidam delirant, sed de propriis, quos vulgo *leibeigen* Leut nominamus. Famulantur n. & liberi, qui servi non sunt. Idem Apostolus Colos. 3. *Servi obedite per omnia iis, qui domini sunt secundum carnem, &c.* Per omnia dixit, non velut mandans ut impia & legi Christi adversa jubentibus pareant, sed serio admonens, ut in iis, quæ

salva

salva pietate jubentur, obsequium præstent. Nihil autem officit pietati aut spiritui fidei. Lex illa Domini quæ matrimonia non tollit quidem, si modo quodam pro sui domini & proprietatis jure coeret & ordinat: quemadmodum jus non permittit quælibet quibuslibet jungantur, sed modum præscribit in matrimoniis, & qui conjuges esse possint aut non possint, diserte admonet, id quod vel in gradibus affinitatis & necessitudinis Levit. 18. cap. deprehenditur. Quoniam servitus violenta quædam conditio est jure gentium magna ex parte invecia, & naturali mortalium libertati adversa, tamen jure divino non modo admissa, verum etiam recepta & probata est, ut Exod. 21. cap. & longe clarissime Levit. 25. cap. Proinde idem jubens & probans Apostolus non sine causa illud urget, ut qui Christo nomen dederint, externis illis & per se indifferētibz statibus & conditionibus non graventur, sed ut quisque in ea vocatione, quæ Dominò vocatus est, maneat, nec quicquam molliatur, quod vel pacem publicam interturbare, vel Christi doctrinam multa cum offensione elevare possit. Externa quædam res est servitus, quæ ferenda esset publicæ tranquillitatis gratia, etiam si scripturis non probaretur, sicut Ethnicorum magistratuum leges & edicta publica externarum rerum & onerum ferri jussit. Apostolus Rom. 13. Gravissime ne peccant, qui vel iniquorum onerum intolerantia Regem in regno suo perturbant, & negotium faciunt magistratibus pace publica violata. Porro quod in regno Rex est, hoc ipsum & in Dominio suo Dominus est. Nota sunt verba Pauli 1. Timoth. 6. *Quicumque sub jugo sunt servi, Dominos suos omni honore dignos ducant, ne nomen Dei & doctrina male audiat.* Unde & Petrus vel pravus & iniquis Dominis ne dum Ethnicis parendum existimat, 1. Pet. 2. Ex animo autem obedire & operas præstare jussit Apostolus, non simulanter, quod mali servi ferè assolent, in quos & illud congruit, *Oderint dum metuunt.* Proinde si Scriptura jubente legi obediendum est distributo, vchigali, telonio, aliisque id genus exactionibus caventi, etiam si iniqua & immodica exigat, & à magistratu vel Ethnico lata est: longe magis ille, qui suæ carnis jus nullum habet, sed domini sui proprius est, cilegi parebit, quæ nec iniqua est nec impia, quippe quæ nec tollat conjugium nec cogat, sed liberum relinquat, modo pro domini jure, quod divino jure statutum est, nihil violata Domini voluntate peragatur. Mediæ n. ætatis jura cum Civilium etiam Canonica, quoniam religioni in nonnullis immodicè detulerunt, tamen eo loco semper habuere domino.

Tom. III.

rum in servos potestatem, ut nec religionem quidem ingrediendi servo aut ordines obeundi facultatem, invito Domino concesserint. Et si quis libertatis prætextu, vel ordine facto vel religione aliqua initiatus fuisset, servitute cognita, domino postulanti reddebatur, prioremque in servitatem migrabat. Quod si nec religioni nec facto ordini cedit dominorum in servos auctoritas, longè minus matrimonio cesserit, quod rite nunquam nisi ab his qui sui juris sunt contrahitur: quandoquidem in conjugio corporum magis quam animorum copula celebratur, juxta dictum Christi: *Et erunt duo in carne una,* ratumque est matrimonium rite copulatum, utcumque demum animi conjugatorum dissiliant, nisi fornicatio intercesserit, Matth. 19. Apostolus quoque 1. Cor. 7. inter fidelem & infidelem ratum finit matrimonium, in quo tamen summa est animorum in religione dissensio. Ante verò dictum, servum servamque suæ carnis jus nullum habere quod ipsa satis evincit proprietatis, & jura scripta docent, ut Instituti Justiniani tit. *per quas person. nob. acquiritur*, §. *item nobis.* Non habent igitur jus conjugii cum Domini lege pugnantis, si ea ipsa modus duntaxat conjugii statuitur, non tollatur conjugium. Inde illud est, quod in Concilio Cabilonen- si conjugia servorum diversis in dominis contracta ita demum ratihabita sunt, si in illa consentiant Domini, 29. q. 2. can. *dictum est.* Nam quod eodem in loco ex Juliano & Zacharia constitutionibus conscriptis Gratianus, videlicet ut matrimonia inter servos & liberos contracta rata esse debeant, nec alia causa nisi fornicationis dissolvi, de his plane dictum esse videtur, qui dominorum consensu & sine ulla conditionis exceptione contraxerunt. Mihi enim non conceditur servam dimittere aut repudiare, quam sciens esse servam duxi, aut quam ducens sine ulla servitutis mentione vel exceptione meam feci. Jam ne quis Dominorum consensum & voluntatem nullo loco dignaretur, jure quondam civili Romano ea vis & dignitas domini in servos observata est, ut etiam in hæredes confirmari & rata fieri servitus poterit, ad eò ut ne hæredi quidè manumittere liceret servum, qui testamento prohibitus fuisset manumitti, ut *fi. de manumissionibus l. servus hac lege.* Et in sacra scriptura servi, qui tempessive oblatam libertatem recusabant, & servi quam liberi esse malebant, perpetuè servituti addebantur, Levit. 25. Consentire autem extraria in conjugia Domini videntur, dum vel ex pacto aliquo interveniente nuptias permittunt, vel lege promulgata non coercent, vel certa aliqua multa puniunt, qui alienis familiis inju-

T scentur,

ſcentur, vel ſcientes tacent nec reclamant. Habet n. locum in hoc maxime caſu, quod vulgo dicitur : *Qui tacet, conſentire videtur*. Pacto vero conſentitur, quum inter diverſos dominos certis aliquot conditionibus ſalvis, in mutua matrimonia conſentitur. Sunt autem pacta multiplicia Dominorum, quæ referre non attinet. Nec ita pridem cœnobia Benedictina, quæ ſervis abundarunt, inter ſe pluſcula, & cum Dominis etiam prophanis pacto, quod *cambium* vocabant, in id genus ſervilia matrimonia conſentere.

Francis veteribus & Alemannis noſtris matrimonia invitis Dominis contracta, rata quidem erant, ſed impunia non erant. Unde fiebat, ut de conſenſu Dominorum haud admodum ſolliciti eſſent in paſcendis conjugii, qui vel alienis ſervitiis vel liberis hominibus ſeſe copulaſſent : tuto ducebant & nubebant, qui de mulſta ſolvenda ſemel deliberaſſent. Mulſta ipſæ variæ erant, & libertatem nonnunquam amittebant ingenæ mulieres, quæ ſervilibus ſeſe nuptiis contaminavaſſent. Hodie multis in locis ſervorum liberis nubentium matrimonia diſſimulant Domini, & ratas habent nuptias. At verò quoniam communi lege obtinente proles ventrem ſequitur, prolem poſtea requirit & jure proprietatis vindicant. Unde magnæ ſæpe turbæ multis urbibus motæ ſunt. Aequiore animo ſervorum ſervorum cum liberis conjugia, quantum & iis ipſis non parum dominis deſerelat, tum quod prole de libera ſcæmina procreata carent, tum etiam quod jure illo deſtituuntur, quo de ſerva genitam ſobolem vel ſuam & propriam tenerent, vel alieno de ſervitio natam ſuam pacto facerent, vel certè poena aliqua damnum in latum reſarcirent. Apud veteres enim ne quidem impune erat liberis ducendi conſilium, cuius rei clarum argumentum extrat in Cod. Juſtiniani L. ult. ejus tit. in quo de *Agricolis & Colonis* agitur lib. 11. Multum enim referebat, ſcientene an ignorante Domino quid factum admiſſumve fuiſſet, ut in L. *ſuper ſervis*, tit. *Qui militare poſſunt*, Cod. lib. 12. Conſentire autem crediti ſunt, qui ſcientes tacebant & ſufferebant, ut diximus, & eſt argumentum in authent. *de ſanctiſſimis Episcopis*, §. *ſi ſervus*. Ubi vero nullum horum eſt quod de conſenſu poſſit convincere, & lege cautum eſt ne ſervi ſervæ extra propriam Domini familiam matrimonia ſine expreſſo Domini conſenſu in eant, jure divino teneri ſervos & ſervas ad ejus legis obedientiam puto, & judico non eſſe ſtulla ſententia ratificandum conjugium, quod Domino hoc modo nolente contractum eſt. Non probat n. Deus quod contra legem ſuam temeraria voluntate committitur. Lex autem Dei eſt & ju-

ris divini præceptum, illud ipſum, quod ab Apoſtolo promulgatum eſt: *Servi obedite per omnia Dominis veſtris*, &c. Temeraria autem voluntas eſt, quæ ſeſe ita conjugat, ut ultionem divinam haud dubiè ſit latura, niſi cum illis quos offendit demum in gratiam redierit.

De conditione autem quod quaeritur: Num impediatur aut ſolvatur matrimonium error conditionis? ut ſi ſerva ſit conjunx mea, quam ducens liberam eſſe putamea: tradunt quidem Canones, errore conditionis ſolvi matrimonium, cum quis ignorans ſervam ducit, quam liberam ingenuamve putavit: & docent, talem deſeri poſſe, etiamſi ab neſcio ſit viciata, ut in can. *propoſuit*, & can. *ad noſtram*, in Septimi Gregorii Decretalibus, ubi de *conjugiis ſervorum* agitur: & in Gratiani ſarragine, 29. q. 2. *ſi quis ancillam*, §. *hæc ita*, & in can. *ſi quis ingenuus*, &c. Quam opinionem & Scholaſtici, ſi probè memini, ad diſtin. 36. libro 4. Sentent. Lombardi confirmant. Quamquam mihi viſum eſt, cur in errore conditionis, ſolius ſervitutis meminerint, & alii tamen errores accident ad conditionem attinentes, quæ matrimonium ſolvunt, utpote ſi conjugatam ducat mas quam *ayamo* eſſe credidit, aut & contra ſcæmina conjugato nubat, ubi ſtatutis conditio jure divino impedit matrimonium, cum uni viro uxor non niſi una concedatur, juxta illud Domini Matthæi 19. *Et erunt duo in carne una*. Hic n. vel unus locus *παρρησιας* fortiffimè repellit. Item ſi nubat aliqua viro religione quapiam initiato, utpote Sacerdoti Papiftico aut Monacho Benedictino aut Franciſcano aut Dominicano: in quibus caſibus adeò illi pro ſuo nupero, hoc eſt humano jure conditionem æſtimant, ut aſſerant ſolvi matrimonium niſi Papa grandi aliqua diſpenſatione ſuccurrat. Et tamen ſub conditione continentur caſus iſti, ſicut & illi, ſi Judæam aut Saracenam ducam, quam putabam Chriſtianam eſſe. Gratianus quidem loco ſupra citato quatuor errorum meminit, videlicet conditionis, qualitatıs, perſonæ & fortunæ: & matrimonium quidem duobus ſolvi putat, conditionis ſcilicet (de quo eſt dictum) & perſonæ: ut ſi, gratia exempli, Titio nubat quæpiam, quæ Andronicum eſſe credidit: duobus autem, puta qualitatıs & fortunæ, non ſolvi. Cum ſub qualitatıs tamen nomine affinitas & cognatio, præterea frigiditas & impotentia rectè locentur, quibus ſingulis matrimonium jure divino ſolvi conſtat. Non poſteſt enim ducere uxorem; aut certè ſi duxerit, retinere non poſteſt, qui debitum poſcenti præſtare nequit. In totum autem ad conjugium, quod proliß gratia inſtituitur, accommodi non ſunt,

sunt, qui à debito invicem præstando, præcipuo, videlicet conjugii munere, corporum defectione destituuntur. Masculum enim & feminam creavit Deus, eisque ad prolem gignendam benedixit, ad quam suscipiendam originali concupiscentia & quidem concreata impellimur. Atque hæc quidem, quia lapsu primorum parentum est vitata, adeo plerumque intemperans est & vehemens, ut nisi vel dono Dei, raro quidem illo, tollatur, vel matrimonio debito quidem coercetur, periclitari ac pereire etiam necesse sit juxta illud Apostoli: *Propter supra vitanda suam quisque uxorem habeat, & suum quisque virum habeat.* Et iterum: *Satis est matrimonium contrahere quam uri.* Medetur enim ardori carnis matrimonium, & simul benedicit Deus ex proposito consilii, ut conjugatis ut crescant. Id ipsum assequimur impolluti cubilis concubitu, sine quo nulla iusta concupiscentiæ medela statui potest. Hunc frigidi & corporum defectione viciati non præstant. Solvitur ergo & qualitate matrimonium, non minus quam cognatione & affinitate. Incesta enim nuptiaratæ esse non possunt, & erratur qualitatis ignorantia, si quis quampiam ducat, quæ sanguinis linea arctius cohæret quam ut ipsam habere conjugem possit. De paricidis item & veneficis aut quovis modo insigniter criminosis magna quæstio est, neque illos tolerat publicorum iudiciorum gravitas, quippe quos ipsa scelerum qualitas vel fugientes proscibit vel prehenso damnat. Et ambigitur num ratum esse debeat matrimonium cum illo hominum genere cognito & explorato contractum: & an cogatur mulier, tali marito fugiente & occultante sese, perpetuum agere cælibatum, nec ampliorem habendi nubendi facultatem, sic vivo marito priori: Ego talem nubere alii posse arbitror, modo causa cognita legitimi eam iudices prioris & scelesti quidem & extorris mariti jure solverint. Non potest enim parricida aut veneficus quem publica æquitas aqua & igni interdicit, mulieri inculpatae cohabitare & præstare debitum, adeoque nec ipsum finem initi semel matrimonii attingere, ut illa profecto, si se continere nequeat, alii sese jure divino conjugere matrimonio & cohabitare queat. Non puto vero audiendos esse, qui iustæ absentiæ causationem etiam criminosis largiantur, quum hi vel præsentibus non ferantur, & vitali nobiscum aura frui non possint. Secus habent illorum jura, qui legitimis de causis vel diutissime absunt. Ad institutum autem ut revertamur, constat & hunc errorem contracti cum scelerato matrimonii qualitatis titulo comprehendi, & tamen certis de causis & casu aliquo ma-

Tome III.

trimonium dissolvere. Iam & fortunæ ignoratæ errores non modici matrimonium videntur vehementer averfari, ut si virgo quæpiam aut mulier inficia decoctori aut alii cuiuspiam, qui æris alieni magnitudine solum vertere coactus fuit, nubat: aut si de dote præstanda lege aliqua publica cautum sit, & ille vel ille secundum legem acturum se stipulatus sit, nec possit mutata fortuna ex legis præscripto dotem postea numerare, aut initio initi matrimonii præstare non possit quod sponspondit: iuste queritur, an maritum tenere cogatur, qui errore fortunæ imposuit & fecellit. Verum ut fortunam linamus, de conditionis errore ab ipsis Lombardi & Gratiani interpretibus relato, mihi cogitanti visum est servitutum ignoratam non simpliciter solvere matrimonium, quod illis placere video, sed exceptam tantum, si de ea servi servæ nominatim admoniti sint: ut si, exempli gratia, alienigenam aut parum mihi cognitam & exploratam dicturus dicam: *Si ita collubet & bona tua gratia fieri queat, dico te uxorem meam, modo servitutem nullam servias, nec patrono ulli quicquam debeas.* Vel sic: *Admonitam te volo, ut si vel serva sis vel libera, ne te mihi despondeas: nec servam enim nec libertam ducam, nec me ulli ejus conditionis respondebo:* Aut si servam esse sciens ea ducat conditione, *si certo tempore manumitti queat*, sicut funarius ille nosset suam illam duxit. Quod autem de ingenuis masculis dicimus erga ancillas, idem de ingenuis virginibus feminisque erga servos intelligendum est conditionem dolo cælantibus. Dolus enim est, si servus cælet liberam suæ conditionis, aut contra serva liberum. Nec conjungit Deus ullos qui dolo coeunt. Hactenus de exceptione dixi, qua conditio manifeste repudiatur. Nam qui matrimonia sic intricum specte ineunt, præsertim cum peregre profectis nec satis exploratis & cognitis, ut nec de conditione admoncant nec quicquam in re tanta ejus rei excipiant, profecto mihi servitutem conditionem tanti sceisse non videntur, quia vel servam tenere & uxorem habere liberit etiam incognitam. Ferris enim æquo animo servitutem videtur, qui matrimonio contrahendo nominatim ipsam non excludit. Naturali autem quodam jure eximium locum in omni contractu habet exceptio, sicut & conditio, maxime autem in conjugio: ut dicam: *Duco te uxorem, modo virgo sis aut aliqui probe & honeste vitæ,* irritum fit matrimonium, si viciatam, aut improbe vitæ esse conspiceret. Nam qui nulla conditione vel exceptione propolita quampiam ducit parum exploratam, non videtur magno opere curare putare

an impura, serva an libera sit, nec potest de dolo queri, qui contra dolum non excipit, nec ullam facit conditionis mentionem: Lombardus quidem 36. distingt. libro 4. *Si conditionis*, inquit, *dolum patitur, non cogitur adherere ei, cuius fraude decepta est: sed si de conditione consistit, non potest dirimi matrimonium*, &c. Videtur autem illi nihil molesta futura conditio, qui fusque deque illam facit nullo verbo prævertens aut excipiens.

Quamquam interim non obscure viderem, vel in hoc more plurimum commodi situm esse, quo servitus ignorata matrimonio solvit. Admonetur enim ea lege servi & servæ, ne cui, nisi detecta conditione, jungantur: & cum grave & incommodum sit quocumque modo admissum servitutis jugum, ratio tenetur qua conditio etiam sine dolo malo tacita nocere facile non possit. Fit enim sæpe, ut quæ serva est, servam se esse nesciat: liberum se putet aut certe libertinum, qui servus est. Quo in casu nullo dolo de libertate condicatur, & tamen fallitur qui sic persuasus uxorem ducit, quam servam esse nescit: contra & libera circumvenitur, quæ nullo dolo persuasa servo nubit, quem liberum esse credidit. Quamquam iis ambobus casibus non lex modò, qua detecta servitus conjugium omnino solvit, sed ipsa etiam exceptio, cuius ante meminimus, circumventæ parti succurrit. Utcumque autem ista habeant, prior mihi sententia veto propior visa est.

Nisi vero fallor, & ante à nobis memorati & plurimi alii errores de medio tolli caverique potuissent in contrahendis matrimoniis, si veterum more & jure de ipsis proximis aliquot sæculis judicatum fuisset. Matrimonium enim licet divino & naturali jure nitatur, tamen positivo jure præcipue illustratum est: quandoquidem non tam animum (quod supra admonuimus) quam corporum conjugationem complectitur, atque ea quidem causæ forum tenet etiam de dotium & donatorum & hæreditatù juris coheret. Quare est, ut de eo Constantini Magni temporibus usque in Friderichum Primum & amplius civili maximè, & ut sic dicam, prophano jure fuerit cognitum, consulti tamen interim & reverenter habitis Pontificum rescriptis, quod è Justiniani Codice & sequentium Imperatorum constitutionibus clarissime cognoscitur. Postea quum gliscente avaritia quæstus ratio in illis litibus haberi cepit, forum illud totum in curias Episcoporum est translatum, & (quod omnium pace dictum volo) sic versum in calus, errores, & opiniones, hoc est in la-

queos & pedicas, sacri conjugii negotium, ut nesciam, ullane alia causæ fordidius per EcclesiastRACTATA & improbius contaminata fuerit quàm matrimoniorum: nisi huic præferre penitentia negotiationem libet, quæ profecto & ipsa incredibili fraude & longe pessima scelerum securitate exercita est. Majores nostri jure maxime divino & historia veteri sacra moti, consensum matrimoniorum ita tandem ratos habuerunt, si legitime, prudenter, graviter, circumspicte de ipsis in eundis perficiendisque deliberatum fuisset, si explorat & cogniti fuissent qui conjugio erant coituri: denique si parentum, tutorum, propinquorum, amicorum consilio & voluntate illa ipsa suscepta fuissent: Postremo si nihil dolo, arte, studio, avaritia, ambitione quæsitum fuisset. Turpe autem putabant, tanta cura & vigilantia de vita & moribus illorum, quos breve modo ad tempus in famulatum domesticum admixturi essemus, perquirere & cognoscere, interim autem secure cessare in eorum vita, conditione & moribus inquirendis, quos in familiæ libertorumque & fortunarum omnium sortem, & communionem essemus recepturi. Verè enim conjungit Deus quos sana & sobria consultatio copulat. Nec enim levis est conjugii conditio, nec breve tempus, quod illud sibi postulat, nec facile jugum quod mutuo consensu ferendum suscipitur. Proinde expeditior erat solidiorque judiciorum cognitio, in quibus voluntates magis, quàm utcumque elapla prolatave aut extorta, seu verius dicam, captata verba æstimabantur. Non habet enim Scriptura verba ulla, quibus ceu solennibus animi utcumque consentientes matrimonii nexu velut stipulatione aliqua obligentur. At contra consensum habet & voluntatem circumspicte agentem, præterea & parentum honoratam voluntatè & consultationes necessarios, qui quod Dei est magis quam quod est hominum, elegant & probent: adhuc in virtute & pietate summam æstiment conjugii in Domino copulati. Porro ubi iusta est, & bonorum consilii adhibita deliberatio, ibi error facile obrepere non potest, & sanctius coherent matrimonia, quæ voluntate matura & providenti deliberatione adducta coalescunt. Rectè autem impuberem & minorem voluntates ad contrahenda conjugia non admittuntur, nisi majorum judicio & deliberatione fuerint probata: Est n. hæc ætas in utroque sexu ardens, incauta, inconsiderans, procax, judicio nullo, impatiens, præstatis moribus & delicatis, adeoque immoderata concupiscentia, enormis, & ad lapsum proclivis, ut nisi repagulum opponant, qui valent judicio, ac velut carceribus arceant sessilem immaturæ

cursum

cursum accelerantem, amore illa tragico & infano magis quam Christiano rapiatur, belluæque in morem libidine & Venere inflammata nihil minus respiciat aut quærat quam conjugium Domini benedictione aspiciendum. Cui venæ feneſtram aperiant, qui putant juniorum voluntatibus ita eſſe deſerendum, ut vel invitis parentibus & omni majorum rejecta veneratione ducant vel nubant, rata eſſe matrimonia oporteat. Quid enim hoc aliud eſt, ſic ſtimulos adhibere furenti libidini, quam ad eum curſum inhortari mollem & ſtultam ætatem, à quo frenis & lupatis quidem erat arcenda? Quanto rectius & ſapientius illi faciunt, qui legibus latæ æſtum illum carnis intemperantiſſimum conſulto reprimunt & in ordinem, ut ſic dicam, redigunt naturæ viciatæ impotentiam. Nec minus pie reperta hodie ratio eſt multis in Eccleſiis celeberrimis, qua levitati & temeritati captioſe contrahentium ita occurrit, ut ne cognoscant quidem iudices de matrimonio, quod clam ſeſibus contractum eſt, niſi unanimis conſenſus duret, aut partem negantem ritè & legitime conſenſiſſe teſtibus hîc dignis doceri poſſit. Uti, gratia exempli, mas dicat: *Ego te uxorem meam duxi.* Femina contrareſpondeat: *Negote duxiſſe, Nego me conſenſiſſe.* Aut è contrario femella aſſertat ritè & verbis & manu, ut vocant, cum mare matrimonium iniſſe; mas autem initum neget. Non auditur pars agens, ſed irrita ſit actio, niſi doceri teſtibus poſſit quod intenditur. Qua ſane pientiſſima ratione infinitis perjuriis, quorum plena ſunt tribunalia illa, via præcluditur, & ſimul arceatur impudentia ne quid temere aut omnino captioſe in re tam gravi & ſeria committatur. Par ratio & in illo remedio eſt, quo ſtupris virginum avertendis Eccleſiæ multo utuntur, & ne qua fraude imponi facile poſſit, accurrant. Quod n. Lex Dei ſeductas & ſtupratas virgines uxores facit horum à quibus ſeductæ & viciatæ ſunt, non hoc enſu ſineque facit, velut rectè ſeduci & corrupti virgines poſſint aut debeant, ſed nexum matrimonii tanquam in penam ſtatuit corruptori, quo vi petita virginitas ita recompenſatur, ut qui ſtupravit habere eam, velit noli, uxorem debeat. Et quum reliquis in conjugii ferme locum habuerit apud Hebræos libellus repudiî, in hoc caſu non admiſſus eſt, ſed perpetuæ cohabitatiõis lege adjudicatus eſt, qui ſeductam viciavit. Non vult n. Deus virgines ſeduci & viciari, ſed legem charitatis jubet eſſe ratam: *Dilige proximum tuum, ſicut teipſum;* Et: *Quod tibi fieri non viſ, alteri ne facias.* Quod quidem adeo urget divina juſtitia, ut vim virgini allatam ſupremo vindictæ ſupplicio. Stuprum autem, in quod aſtu aliquo & ſeductione conſenſum

eſt, nexui conjugii perpetuo adjudicet Deuteron. 22. niſi patri aliud viſum fuille, Exod. 22. Stuprum autem cum ſit lege viciatum, Deo placere non poſſet. Unde intelligi datur tale matrimonium non voluntate contrahi, ſed peccati admiſſi cauſa irrogari. Proinde pia & ſancta judicanda ſunt Eccleſiarum decreta, quæ communem charitatis legem tuentur, & quantum in ſua opoſitum eſt, vindicant, caventque ne facile ſtuprum ullum committi in virgine, neve maſculus ſponte oblato virginis coitu, qui dolo poſtea ſtupri nomine jaçetur, illaqueari & circumveniri queat. Quippe virgines illæ, quæ ultro ſtuprari fe quacunque cauſa patiuntur, lege Dei non gaudent, quum ſeductæ non ſint, ſed quamlibet levi cauſa morem geſſerint. Porro & hæc ratio non parum momenti ad arcendam mollis ætatis libidinem & temeritatem conferet, qua certî anni præcibuntur, intra quos conſenſus liberorum locum non habet, niſi parentum majorumve conſilio probatus tuerit. In adulteriis autem coërcendis & hæc mediela recepta eſt, ne adultero liceat uxore mortua illam ducere, cum qua uxore viva palam eſt mecharus. Adulteræ quæque pati de cauſa non liceat illi le adjuungere, quo cum vivo matric mechata eſt. Tametî ſatis notum ſit quid multis in hujus caſus conſideratione placuerit, ſatius eſt putantibus honeſte cohabitare quam notam ferre patrati adulteriî. Quali verò digni ſint honeſto conjugio, qui quod in ipſis fuit juſto divortio cauſam præberunt? Et cum olim crimen illud non tam civili quam etiam divino jure, ſupplicio vindicatum conſtet, nec illum admittat lex verus ad conjugii copulam, qui vim attulit virginis, ſed morte puniat: contra Evangelium Chriſti, quod legem charitatis præcipue inculcat, mechos mechaſque petulantes videlicet conjugii violatores, ineundi tandem matrimonii copiam faciat? Novi dictum Auguſtini citatum à Lombardo lib. 4. diſtinct. 35. putantis: *Priore marito mortuo cum illa poſſe fieri conjugium, cum qua præceſſit adulterium.* Sed video tamen juſtiſſimis de cauſis diverſum ab Auguſtino non tam Patres ſanctos quam ipſa etiam Concilia tradidiſſe, quod & Gratiani ſarragine 31. q. 1. can. *nullus*, & can. *relatum*, lais pater. Quod ideo memorandum duxi, ne ſolus videret obſtrepere Auguſtino, qui ſua tamen, ut cum judicio legerentur, ſanctæ precatus eſt. Equidem judicio, nec divino nec naturali nec civili rectè conſtituto jure ad honeſtum & in Domino copulandum matrimonium admitti poſſe, qui genitaliſthori fidem violarunt, & capitalis ſceleris autores exiſtere. Secus habet fornicatio nullo adulterio notata, quæ juſto conjugio merito auferitur, tanto quidem

quidem juris favore, ut & liberi ex concubina geniti sequente matrimonio sanctificentur & iure fiant legitimi, ut in Cod. Justiniani & authenticis constitutionibus sub titulis: *Quibus modis naturales efficiantur sui*, & in Instit. tit. *De hered. que ab intestato deferuntur*. De mœchis autem & adulteris cerè notius est vel parum attentis, quàm ut multis indicari oporteat, non scandalis modo ingentibus, sed etiam veneficiorum & homicidiorum consiliis artibusque viam aperiri in Ecclesiis Christi, si post defunctas uxores maritis pellacas suas ducere liceat. Negant illi quidem licere, ut coeant matrimonio, qui in mortem alterius etiam dum viventes quicquam machinati fuissent, aut fidem dedissent futuri matrimonii mutuum. Qua de re Gratianus & Lombardus admonuerunt. Sed rogo illos, viam nobis & rationem indicent, qua constare Ecclesiis de impiis illis & sceleratis consiliis, quæ singulari studio occultantur, certò possit. Hæc enim non nisi de manifestis iudicat, nec admittit in conjugium adulteram, cuius ope prior uxor veneno dato sublata est. Illam autem admittit, quæ idem scelus perpetravit, sed commississe ignoratur? Illam quoque & illum, qui id totis viribus conati sunt nec potuere commodum assequi? Quanto rectius tollitur seminari-um isthoc scelerum toties tentatum & nefandis consiliis plenum, quam admittitur, quod postea nec discerni rectè nec iudicari queat. David Rex tantus, quum consilium cepisset Barabæa potiundi, consensum de Uria optimè merito viro trucidando deliberavit, & occidit quidem dolo vafro, & Barabæa potius est. Hoc genus consilia capiunt adulteri, quibus ducere mœchas licet, longe magis & mœchæ capiunt, spe videlicet concepta futuri conjugii. Quod ipsum cotidianis, pro dolor, exemplis discimus, nec viam interim sceleribus præcludimus, sed animamus potius licentia libidines illas fœdas & Tragicis criminibus plenas, dum fenestram illam aperimus, ut mœchis liceat priore conjugio sublato securè cohabere matrimonio: quod pro tribunalibus tamen frequentibus indulgetur, casu videlicet Davidis fratris, qui ut in 2. libro Regum legitimus, Uria mortuo Barabæam uxorem tenuit, & Salomonem filium Ididia, hoc est Domino dilectum & miris dotibus præditum, ex ipsa suscepit. Verum non advertunt factum illud Davidis simpliciter displicuisse Domino 2. Regum 11. nec consequi, ut si paucis aut uni alicui arcano aliquo Dei consilio quid permisum concessumve fuerit, repente hoc ipsum publicæ legis loco haberi oporteat. Neque enim possunt communem ad usum trahi id genus privilegia & prærogative, quæ paucis ita permittunt, ut quod conceditur publicis legibus interim

vetetur. Scriptura enim quànquam non jubet uxorem esse Davidi Regi Barabæam, tamen mortis pena coercet adulterium. Ubi autem mors adulteræ adulterove infligitur ob scelus patratum, ibi nullus matrimonio locus relinquitur. Neque abrogata erat lex iudiciariæ cognitionis & pœnalis Davidis tempore, sed sacro erat sancta, & adeo publica, ut non Davidi modo Regi, sed posteris etiam ejus pœnam statuerit divina illa Nemesis, quod libro Regum 2. clarissime est traditum. Errant igitur, qui locis illis Scripturæ historicis, cum æquo & honesto in speciem pugnantibus, ad litteræ corticem malunt adqueſcere, quàm sensus sub velamine & typo latentes cura paulò ampliore pervestigare, quod ipsum est à D. Hieronymo præfatione in Oseam doctissime explicatum. Cæterum ut adulteria sinamus, plurimum loci fecere matrimoniorum licentiæ recentiora iudicia, in quibus verba illa: *Vis me maritum habere*, pure propter Deum? *Volo*, vel *Etiam*: aut contra: *Via me conjugem tuam*, pure propter Deum? *Volo*, vel *Etiam*, adeo efficacia ac velut de Scripturæ sinu excerpta faciunt, ut qualicunque inconsiderantia prolata matrimonium, voluntatibus utriusque dissidentibus, efficiant: nec referat quid, quo loco & tempore, quibus de causis, quorum consilio & artibus, aut quàm sobrie & circumspecte, & in totum quàm candidè & legitime conditum consensumque aut in tanto tempore duraturum nexum corporum animorumque deliberatum & pactum fuerit. Sufficiat illis tribunalibus, si constitit per verba de præfati (ut vocant) contractum: cum verbis adeo veteres non tribuerint, quin nullo loco sint dignati verba futiliter captantia, nisi sobriam illis circumspectentem voluntatem accessisse constitisset. Mire enim auxere negotiorum humanæ sanctiones, quas Scholastici Doctores perinde atque divinas complexi sunt, si illos Pontificum autoritas ita tas habuisset. Velut ille, quæ votum præferunt ardori contrahendi ut quocumque vehementi & intemperanti: nec sinunt restitui concupiscentiæ incendium, ubi votum semel esset factum. Supra modum autem omnia conturbantur & elevantur dispensationes ad quæstum accommodatæ, quæ multis sæculis adeo largæ fuerunt, ut vel divino juri illis detractum fuerit: tanquam est, in re matrimoniali tam gravi & seria, levitate à nonnullis tribunalibus Cathedralium actum, ut necesse habeamus fateri veteres legum interpretes longe vigilantius ac diligentius de stipulationibus & pollicitationibus suis civilibus statuisse & cavisse, quam nostri recentiores de matrimonii iure tam sacro & honorabili canonice unquam statuerint. Viderint autem iudices illi

illitam arguti & supini, qui res longe maximas avaritiæ studio venales faciunt, quid de conjugijs pronuncient, illis maxime, quæ hodie magna parte tum æquitate naturali tum divino jure reclamante contrahuntur. Extra controversiam est, vehementer ab illis peccari, qui verbis hoc tribuunt humano jure conceptis, quod voluntati & consensui rite contrahenti erat tribuendum. Matrimonia enim temere contracta nullis unquam legibus rata fuerunt.

Sed ne te illis amplius oneremus, quæ sæpè tamē & multis cum Ecclesiæ nostræ ministris contulimus, ad matrimonia servorum & errorem illum conditionis Jurisconsulti & Scholasticis memorabilem redeundum est. De quo quidem quid sentiam, obiter & paucis indicare libuit. Nequid, Doctissime Zvicki, à me causa alia est factum, quam ut abs te, qui & ipsam juris periciam multis annis tibi comparasti, certior fieri, & quid hac in materia sequendum putes, intelligere possem. Amicis enim & liberis etiam admonitionibus in hujus generis causis & controversiis nihil mihi jucundius, nihil gratius est. Longe

autem optatissima institutio ista, quam eruditii viri quærenti & hæsitanti literis suis sæpiusculum tanto cum fructu largiuntur, ut cum coram semel iterumque & pauculis quidem horis (ut omnes sumus occupati) audire illa & discere, quæ cupivissim, liceret, horum ex litteris toties audiam & discam, quoties libet, & re ipsa mutis è magistris quam vivis & coram dissentientibus magis proficiam. Quo genere doctrinæ equidem nescio an ullum aliud hominibus aliàs occupatis & distractis, commodum magis & utile esse queat. Mihi certe multis annis non fuit alia ratio ad discendum expeditior. Rescribes igitur, Zuicki, bene longas litteras, nec mihi soli hanc operam navabis, sed nostræ etiam Ecclesiæ ministris, optimis illis & tui amantissimis viris, quibus & ipsi *novelar* illam donorum spiritualium debes, qua & juvari undique & bene agere, imprimis autem proximi causas dijudicare in Domino semper, & jure & æquo agere in Christi gloriam possint. Vale. Sangalli Calendis Martii, Anno Domini

MDXLI.

IOAN.

IOANNIS ZVICKII
CONSTANTIENSIS
RESPENSIO
AD IOACHIMUM VADIANUM V. CL.
ET R. P. SANGALLENSIS CONSULEM
PRUDENTISSIMUM.

S. Habes hic vivas epistolas, easque eruditissimas, Consulem scilicet nostrum Thomam Blaureum Confobrinum meum, & Ioachimum Urbis nostrae Syndicum, viros doctos & integros. Igitur obtestor te nunc, Vadiane pietissime, ut de quaestione matrimoniali liberè cum illis conferas. Levabor ego hac via labore immenso: & multo doctius respondebunt illi tibi quàm ego ullis litteris præstare queam. Exercentur illi quotidie in istiusmodi quaestionibus, ne dicam quàm sint Legum civilium cognitione prudentissimi. Potes certè cum illis ad satietatem commentari, mihi què misero veniam dare, si hanc tecum collationem detrectem. Ego jam XVIII. annis vale dixi professioni juris, ut jam ferè nesciam, ejusne professionis fuerim. Nisi autem cum his duobus conferre nolis, erunt

illi tibi pro codice, facientque tibi modis omnibus satis. Rogo autem, ne illos negligas. Credo enim DEUM me hac ratione multa anxietate levare velle. Deinde & quid agatur Responsæ, exponant tibi omnia non gravatim. Orationem Melanthonis mutato nomine editam hic mitto, sed remittendam, quamquam non cum Consule. Legat eam quoque Dominus Zilius cum Furtmullero, charissimis fratribus. Epistolam quoque tuam remitto hic, quo liberius ex illa cum optimis viris conferre queas. Quod si omnino me supra vires gravare vis, videbo, ut dicam meam sententiam. Nihil autem defuturum est tibi, sat scio, postquam cum illis vel summatim contuleris. Vale, ornatissime Vir. 18.

Aprilis, 1541.

EJUSDEM ALTERA AD EUNDEM.

S. Idem mihi plus semel accidit, quod & tibi, Ornatissime Vadiane, ut cunctantius plerumque agam quàm velim, & scio, quo rapiant negotia homines negotiis implicatissimos. Litteræ tuæ ad Casparem Suenckfeldium dudum perlatae sunt. Ad eas quicquid responderit, curabo, ut ad te quoque sine cunctatione perferantur. Sed quid audio? Thomam scilicet nondum respondisse tibi de quaestione servilium conjugiorum? Cum putave-

rim ego, jam dudum tibi satisfactum ab homine illo, qui me mille modis eruditione, facilitate, & acrimonia ingenii superat. Sed ita nunc urgebo cunctatorem illum insignem, ne mihi sponsori noxa præsto sit. Vale, Constantiæ, 8. Februarii, 1542.

Frater Chuonradus cum ipso Thoma iusserunt tibi quàm plurimam salutem adscribere.

LEO.

IOANNIS

LEONIS JUDÆ

DE DIVORTIO

EPISTOLA I.

Ad Nobiles & Clariss. Viros Joachimum Vadianum, & Dominicum Zylum, Senatores R. P. Sanctæ Gallensis.

Gratiam & vitæ innocentiam per Christum.

An uxor
à scelerato
marito se-
parari, &
alteri
posse
jungi.

Rogatus à Benedicto, qui vobis nostras litteras perfert, Viri prudentissimi, ut cum causamque ejus, vobis commendarem, libenter sum obsecutus, non solum ob amici preces, sed ob causæ etiam ipsius æquitatem. Quum enim hujus scemina maritus sine hujus culpa talia scelera patraverit, ut & inter cives Christianos vivere tuto amplius haud liceat, non videtur hæc cogenda esse, ut marito infami hæreat, qui vitam publicis legibus debet, nisi quis uxorem sceleris maritalis consciam esse, & ex furto ejus vitam sustinere justum censeat: quum tamen sacræ litteræ, ut à Babylone exeamus, malorum consortia devitemus, tam diligenter admonent. Mali (inquit aliquis) consortium omnino vitare debet, nec se participem facere alieni peccati: ac vinculum conjugale, ut dirimat, alterique nubat, hoc demum non permittitur. Scio receptissimum esse multis, ubi semel coit matrimonium, nullo pacto dirimi posse, nisi alterius morte. Quam tamen sententiam frivolam esse, Dominus ipse ostendit haud obscuris verbis, quum ob stuprum permittat, ut quis à se amandet uxorem. Si vero quis litteram hic urgeat, ut hanc solam causam divortii esse putet, is mihi cum ipsa ratione & natura pugnare videtur, aut ignorare potius sacrarum litterarum in ferendis legibus consuetudinem. Speciem enim unam aliquam cum ex multis ponunt, & quasi limitem definiunt, non excludunt cæteras, sed sub una omnes ejusdem generis includunt. Hujus rei ex cap. 19. Deuteronomio petere possumus, quum *divoris* quæ hanc unicam excedendo lignorum gratia proficitur, & securis è capulo aut manubrio elapsa proximum occiderit, huic scilicet asylum patere debere. Quis verò tam stupidus aut contentiosus est, qui præter hoc imprudens homicidium nullum admittat, & non potius dicat hæc specie omnes tales intelligi, ut si quis tectum sarturus regulam aut lacerem imbricem inserere velit, & huic vel contra

Tom. III.

animum è manu excidat, & prætereuntem occidat, an non & ille homicidium involuntarium commisisse, & sanguinis effusi innoxius judicari debet? Sed mille hujusmodi species commemorare possem, quibus quis proximum occidere posset, qui tamen legem non incideret. Similis jam ratio colligenda mihi videtur, quum Christus stuprum limitem divortii ponit, sub hæc scilicet specie quidquid vel aequat stuprum vel superet etiam intelligendum esse. Nam pugnât illic Christus cum Phariseorum impudentia, qui ex levi qualibet causa uxores abjicere sibi licere arbitrabantur. Hoc denique in omnibus Legibus, quæ pharmacorum vice sunt, considerandum est, ut ad morborum habitum & rationem adcommodentur.

In unaquaque re primum consideremus, an sic fieri conveniat aut expediat: & si expedit, an liceat. Porro hoc in primis est Christianæ & Apostolicæ pietatis, omnium saluti, quoad licet, consulere, & infirmi Ecclesiæ membris sua cura succurrere. Videmus autem, pro dolore tot hominum militia infelici conjugio sibi coherere, idque cum utriusque exitio, qui fortasse disjuncti aut separati servari possent. Ibi nobis verbum Pauli probe considerandum est, quum dicit: *In pace vocavit nos DEUS*, de ^{1. Cor. 7.} ^{v. 15.} matrimonio loquens dispari: Expendenda aequitas legum Christi, quæ neque cum lege naturali, neque cum humanis legibus ex ca deinceps pugnant. Quapropter virginitatem aut celibatum non exigat quoquam Christus, ne videatur cum natura ipsa pugnare. An igitur æquum videtur, ut uxor cum marito flagitiis operto, quibus neque causam dedit, neque mederi potest, cogatur vivere, cum quo vivere non sit vivere? aut si divertat, compellatur orbæ ac destituta vivere? Si marito, qui divortio causam dedit, adimeretur jus iterandi conjugii, non magnopere contenderem: cur vero hæc plecti debet, quæ nihil est commorata, nisi quod parum feliciter nupsit? aut cur alienam ipsa culpam præstabit innocens? Quis vero unquam audivit fortunam puniri, si

U

abfit

abit culpa, lege præsertim divina? Quid vero hoc aliud est, quam additæ addere additionem, cui subventum oportuit? Expendatur quid sit per omnem vitam cruciari &, ut Paulus ait, *utri*, idque nulla sua culpa, tantique obijci periculis, sceminam (inquam) juvenem, quæ eo sit corporis habitu inque ipso ætatis flore, ut calitas non sit exigenda. Quod si res palam pugnat eum æquitate naturali, videndum est an secus interpretanda sint, quæ super his in Evangelicis & Apostolicis litteris tradita sunt. Liceat hic, quod in altis sacræ scripturæ locis facere non veremur. Excutiamus, quando, quibus, quæ occasione denique quodque sit dictum, procul dubio veram germanaque sententiam deprehendemus. Cogitemus Christum salutis esse autorem, & quod neque humanæ leges valere debeant, nisi quatenus ad salutem hominum conducunt. Christus non gravatur ob unam lustratis omnibus obambulare, ut eam humeris suis reducat & servet. Ne ergo nos gravemur experiri, si quo pacto miseræ huic calamitosæ & additæ succentri possit. Nec

Matth. 19. v. 6. *DEUS conjunxit, homo ne separet.* Nam hoc demum dicimus Deum conjunxisse, quod rite conjungitur (neque enim omnis omnium conjunctio ex Deo esse dici

potest.) hoc vero Deum dirimere, quod rectè, quod iustè dirimitur. Alioquin quomodo probabimus Magistratuum rectè gestæ ex Deo esse? At ministrum Dei sunt, & ob id *Elohim* ore divino vocati. Ergo ubi cognitis & expensis causis Episcopi aut alii legitimi Judices dirimunt male factum aut male cohærens matrimonium, non hoc jam separat homo, sed Deus. Quod si quis hoc urget, divortium huic quidem concedi, tamen hac lege, ut innopta maneat: huic in superioribus satis responsum esse puto. Neque arbitror Christum de hoc divortio quidquam dixisse, neque mihi tutum videtur in his sequi Pontificias leges si ve canones. Hoc enim agendo nihil aliud agimus, quam ut innocens orbitatis molestant & libidinis incendium per omnem vitam ferre cogatur. Sed improbi (inquiet aliquis) male suspicabuntur, imo factum hoc calumniabuntur. Equum ne censeamus, ut ob aliquot improbos & male suspicaces tanta calamitate prematur mulier innocens? Quæ igitur jure virum suum dimittit, vertitur uti jure suo sibi quæ alio matrimonio mederi? Saltem hoc detur innocentæ, quod apud Judæos datum est perveræ maritorum acerbitati.

EPISTOLA II.

Ad V. Nob. & Clarif. D. Ioachim Vadianum R.
P. Santgallensis Senatorem Prudentissimum.

Gratiam & pacem à Deo Patre per Christum.

STatuera semel atque iterum, Præstantissime Vir, de ea re ad te scribere, quam tu à me postulaveras, & ego pollicitus eram. Verum hucusque distuli, partim me occupationibus alio distrahentibus, partim quod super hac re quid Senatus noster statueret atque decerneret expectarim, ut te simul utriusque redderem certiozem. Quandoquidem autem ea, quæ in deliberatione à nobis volutata, senatusconsulto nondum sunt firmata (tum quod cunctatores quidam sunt omnibus in rebus, tum quod maximæ quædam quotidie incidunt causæ, quibus hæ cedere coguntur) scribam tibi, quæ de DIVORTIO LEPROSORUM non nobis videntur, sed Spiritu scripturæ & fidei analogiæ conformia, quod cuncti qui contentiosi non sunt, facile deprehendent. Venit aliquando in questionem, quum juxta leges nostras sanos à leprosis per divortium separaremus, qui fieret, ut præter seu (ut quidam aiebant) contra CHRISTI expressam sententiam

super hac re matrimonia dissiparem? Etenim CHRISTUS (sic loquuntur qui litteram urgent) solam fornicationem, causam permittit repudii. Coacti igitur fuimus horum vel ignorantiam vel contentionem collatione scripturarum & fidei regula compellere. Quæ igitur à doctissimo & puri judicii homine, Huldrico Zuinglio, super hac re diserta & disputata sunt, quantum adhuc teneo, & quantum ruditate filii allequi possum, hæc litteris tibi significabo.

Qui dicunt, CHRISTUM solam fornicationem excepisse, ignorant Hebræorum morem, qui ferè summam rei brevibus quibusdam verbis proponunt ac leviter attingunt. Hujus rei exempla innumera sunt: pauca deprememus. Quum Mattheus Johannis prædicationem dicit *Cap. 3. hanc fuisse: Oviperaum progenies, qui vobis præmonstravit, ut fugeretis, &c.* epis non videt Mattheum quasi per Epitomen summam tantum prædicationis Johan-

Matth.
19.

Iohannis attigisse? Sed postquam nihil eos movit divina Prætoris admonitio, nimirum tam vehementibus & minacibus verbis in eos detonat. Vehementiam ergo ac constantiam inflexibilem Prophetæ ac Evangelistæ Matthæus indicare volens, satis putat si summam prædicationis ostendat, ex quibus cætera facile colligi possint. Ad hunc modum CHRISTUS quum in eam quæstionem incidisset, *num ob quamvis levem causam uxorem repudiare liceret?* respondit, ob fornicationem repudium fieri posse: cæterum qui ex alia causa uxorem repudiaret & alteram duceret, adulterum esse. Hanc ergo litteram si quis pertinaciter urgere velit, ob nullam causam licere viro repudiare uxorem, nihil aliud faceret quàm is qui Iohannem aut CHRISTUM nihil docuisse, quàm quod litteris proditum est ab Evangelistis, contenderit. Sed absit contentio, absit adfectus carnis, ut non solum litteram sed & Spiritum audiamus. Christus sciens duriciam & perfidiam Judæorum, qui ob quamvis levem causam matrimonia dirimere ausi essent, nimirum in hoc gentes sequuti, (nam legimus in historiis hunc morem Romanis fuisse, ut ob quamlibet levem causam aut maculam uxorem ejicere) voluit eorum audaciam compescere, ad quæstionem nimirum eorum aptè respondens, non licere ob quamvis causam dimittere uxorem, sed duntaxat ob graves & intolerabiles, ex quibus exempli vice unam duntaxat adducit, nempe adulterium aut stuprum, non quod hanc solum intelligere velit, cæteras omnes excludere, sed ex infinitis aut multis unam fuisse putans, alias aut pares aut graviores iudicio eorum relinquens. Nam quis omnes causas diserte in tam incertis calibus exprimeret? Simile quidam habemus Deuteronom. 19. ubi Moles differentiam inter homicidium voluntarium & involuntarium ostendere volens, sic dicit: *Qui percussit fratrem suum nesciens, & qui antea nullum odium contra eum habuisse non probatur, sed abiisse cum eo simpliciter in silvam ad ligna cædenda, & in succisione lignorum securis elabatur è manu, ferrumque lapsum de manubrio amicum ejus percussit & occidit, hic ad unam, &c.* Hactenus verba legis. Vide ut Moles involuntarium homicidium aut casuale, quod vocant, definiat: Si quis in silvam cædendorum lignorum gratia cum amico perrexerit, & ferrum elapsum cum tetigerit, præter illius voluntatem quæ ferrum manu tenebat. Si quis jam contentiosus ex verbis legis hujus evincere conabitur, nihil esse involuntarium homicidium quàm id, de quo hic fit mentio, quis hunc non insanire & cum ipsa ratione pugnare clamabit? An non est involuntarium,

Tom. III.

si quis avem lapillo dejicere volens, inscius amicum interligerit? Annon est involuntarium, si quis ligna super tectum adaptans cadere sinat & prætereuntem occidit? Sed hic non in silvam ivit, non ferro percussit, de quo in lege fit mentio. Facessant igitur hujusmodi contentiones, & agnoscamus Moles hic ex innumeris unum exempli vice posuisse, ex quo cætera quum per se colligere possit. Hoc & CHRISTUS ipse fecit Matthæi 19. ostendens matrimonium non posse dirimi, nisi ob fornicationem, aut certè graviores causas, ob leves omnino non permittens. Quis autem sanæ mentis non dicit veneficium gravius esse adulterio? Jam quis non mallet cohabitare mulieri adulteræ quàm veneficæ? *An igitur æquum videtur (hæc sunt verba doctissimi Erasmi in cap. septimo ad Corinth. ne tantum virum sua laude fraudemus) ut maritus cum uxore flagitio operata, quibus neque causam dedit nec mederi possit, cogatur vivere, cum qua vivere non sit vivere: aut si divortat, compellatur omnem ætatem orbis, destitutus, ac velut civitatis degere? Sit æquum ei, qui divortio causam dedit, adimi jus matrimonii iterandi: cur is plebitur, qui nihil omnino est commisit, nisi quod parum feliciter duxit uxorem? At quis unquam audiret fortunam puniri, si absit culpa, præsertim lege divina? Quid est hoc aliud quàm adflicto addere adflictionem, cui subventum oportuit? Nam quod sparis aut nobis ad quosdam honores & commoda interclusus est aditus, primum humanis legibus interclusus est, non Evangelicis: deinde sic visum, est ut ejus parentum intemperantiam: postremo non sic interclusus est, quin sua virtute possit fortunam sarcire. Quanquam non omnino simile est non admitti ad dignitates & per omnem vitam cruciari & nulla sua culpa tantis obicere periculis. Si facit adulteram, qui sine legitima causa repudiavit uxorem, & non facit adulteram qui vetat in re matrimonium, cum eo sit habitus corporis, ut castitas non sit exigenda. Quod si res palam pugnat cum æquitate naturali, videndum est, an secus interpretanda sint, quæ super hac releguntur in Evangelicis & Apostolicis litteris. Licet enim hic, quod in aliis scripture locis facere non veremur. Excusam quando quibus, qua occasione dictum sit, & fortassis veram germanamque sententiam deprehendemus. Christus non gravatur ob unam oviculam lustratis omnibus ambulare quam humeris reducat, & nos gravabimur experiri, si quæ tam, multis percutibus succurri possit.*

U 2

præ.

presertim quum Christo saluti sit au-
chor, & humane leges non aliter va-
lere debent, nisi quatenus ad salutem
conducunt hominum. Scio receptissimum
esse inter Christianos, ubi semel coit
matrimonium, nullo pacto posse diri-
mi, nisi morte alterius. Atque hanc
sententiam veterum Episcoporum con-
stitutionibus & Decretalium legum au-
toritate esse confirmatam. Ceterum si
semper hoc bonis viris cordi fuit, opi-
num in melius commutare, & leges,
vel pharmaca convenit ad morborum
habitu ac rationem accommodare,
consideremus, an hic expedit idem fi-
eri, & si expedit, an liceat ut matri-
monia quædam dirimantur, non teme-
re sed gravibus de causis, neque per
quoslibet, sed per Ecclesie presbiteros
aut iudices legitimos, & ita diriman-
tur, ut liberam sit atque, cui velit
jungi, aut alteri certè qui divortio
non dederit causam. Primum enim hoc
est Apostolica pietatis, omnium salutem
quoad licet consulere, & infirmis etiam
Ecclesie membris sua cura succur-
rere. Videmus autem tot millia homi-
num infelici conjugio sibi coherere cum
exitu utriusque, qui fortasse disjuncti
servari possent. Hactenus Erasmi viri il-
lius incomparabilis sententiam ac disputa-
tionem ut vocant, recensuimus, in qua
mihi videtur non solum æquitatem, sed
et divini spiritus mentem considerasse, &
quasi in tabula depinxisse. Nec mihi vita
sunt hæc à nostro proposito aliena (tamen
leproforum non meruimus) quum non so-
lum causas indicat, quibus matrimonia
convelli possint, sed etiam cur utrique aut
saltem alteri liceat redire ad matrimonium.
Volei ergo tibi, Vir doctissime, & hæc ex-
scribere, ut videres & Erasmi nobiscum
sentire. Multa tamen omittimus, quæ illic
habet & docta & fortia. Nostri ergo legi-
bus ob graves quædam causas non temere
nec impiè (ut puto) matrimonia dirimimus
contracta, ei patri quæ causam nullam de-
dit jus facientes ad conjugium redeundi.

1. Cor. 7. Melius enim est nubere quam uri; &
ad vitandam fornicationem quisque suam

habeat, quæque suum. Imo non solum in-
nocenti hoc permitimus, sed & nocenti;
sed tum quum videmus penitentiam &
prioris vitæ immutationem, Durum enim
& iniquum videtur esse, ut ad castitatem
cogatur qui castitatem servare non sit aptus.
Sed jam illis respondebimus, qui dicunt nos
ex veteri Testamento adduxisse, quo nostra
confirmaremus. Primum dicant his multa
elle quæ litteris Evangelicis non sunt prodi-
ta, quorum interpretationem ac discussio-
nem, si in controversiam incidere, ex ve-
teribus scripturis petendam inficiari non
possunt. Nam ubi cavetur, ne quis cum
uxore patris aut filia filix rem non habeat?
Quomodo autem Paulus potuit excommu-
nicare fornicatiam 1. Corinth. 5, si veterem
legem secussit? Evangelistæ & Apostoli
non scripserunt annales, sed per compen-
dium ea tantum annotarunt, quæ ad cogni-
tionem Christi, ad vitæ innocentiam eis fa-
cere videbantur. Ceterum cuique genti
suis legibus vivere permiserunt: quomodo
matrimonium contrahatur, quomodo con-
tractum dirimatur, non scripserunt. Nihil
ergo ab Evangelistis requiritur plus quàm
Christi vitam & mortem, deinde exemplar
vitæ quam prætulit. Nam quis petat ab
Evangelistis, quæ pœna plectendi sint futes?
Docuerunt non esse furandum: quibus pœ-
nis digni sint, iudices sciunt. Hæc forte
verbosius & obcurius quàm par erat, vir
doctissime, scripsimus. Tum et omnia
candidè interpretari. Nam non fuit otium
ista relegendi. Quare & characteri & stilo
parce, Hæc & intercalitas mihi peculiaris
est, ut non possim multa paucis amplecti.
Mito tibi deinde hiæc inclusis annotatio-
nes doctissimi viri, Martini Bucerii, quas in
Evangelium Matthæi conscripsit, in quibus
& doctè & copiosè de Leproforum divor-
tio disserit. Tu lege, & mihi, dum integrum
erit, remitte: Nam exscribendi tempus
omnino non habui. Tu vale, optime vir,
& me ad omnia ut tuo utere. Iterum
vale cum omnibus piis. Ex Tiguri,
6, Januarii,

1539.

CL. V.

CL. V.
JOANNIS KESLERI
SANCTGALLENSIS
BIBLIOTHECA.

DOMINO
JOACHIMO VADIANO,
DOCTISSIMO PRUDENTISSIMOQUE CONSULI,
JOANNES KESLER
S. D. P.

HAnc ad te mitto profop-
peiam, in qua cognosces
animum plus litterarum,
plus eruditionis candi-
datum, quam vel litte-
rarum aut eruditum, & in primis incitiam
meam prodentem. Putas autem me homi-
nem cellularium dicendi genere ad sum-
mum oratorem sapientissimumque Con-
sulem scripsisse? ni mihi constaret juxta
humanitatem honestos, etiam imperiti-
morum conatus optime consulere. Ne
velim ergo tibi persuadeas, me adeo
philautus esse, quasi hac oratuncula, qua
nec ipse mihi placeo, prudentissimum do-
ctissimumque Consulem aut docere vel-
lem (Quid aliud agerem, quam quod
agunt Noctuas Athenas, & suem doce-
re Minervam?) Sed quod adulterinis
artificiis mancipatus, juvat aliquando re-
lictis Mulis prutini amoris memor furtim

oscula præbere, ipsis etiam invitis ac re-
pugnantibus. Ferre enim nequeunt su-
trinæ illam maleolentiâ, quæ si etiam
Bibliothecæ apud me jam tempusculum
pernoctanti adhæserit, ne interdicendum
fastidium paritura fragrantibus humanita-
tis tuæ violis acutissimis naribus tuis con-
sule. Si ergo exerceri juvat, placuit eo
argumento joco ludere, cujus me serio
non pœniteret. Rem igitur S. C. mul-
tis gratiarum actionibus dignam feceris,
si tibi ob publicas occupationes licuerit,
ut incitiam mea caltigatrices & subducti-
tias tuas virgulas intellexerit. Vereor au-
tem, ne hoc conando ita omnia evanes-
cant, ut præter inutiles chartas nihil re-
maneat. Vale, & tui observan-
tissimum Joannem com-
mendatum ha-
beas.

BIBLIO-

BIBLIOTHECA SANGALLENSIS

JOACHIMUM VADIANUM PRUDEN-
TISSIMUM CONSULEM
ALLOQUITUR.

Quamprimum celeberrimam Ur-
bem vestram Monastica illa po-
testate & ejusdem ædificiis, quæ
hactenus non sine maximo Rei-
pub. vestræ incommodo intra mœnia ty-
rannidem exercuit, locupletasse se (utinam
Deo Opt. Max. summa & liberrima tran-
quillitate fruileat) dicente fama certior
facta haud mediocriter gavisus sum mihi,
quæ longo jam tempore, etiamnum juve-
nibus viris, vidua omni consolatione desti-
tuta, situ & squalore involuta contabui, &
tales contigisse Patres conscriptos, quorum
officiosa pietas omnium auribus sit vulga-
tissima. Præsertim ubi te inter sapientissi-
mos municipii hujus Proceres primas habe-
re noverim, Joachime Vadiane, sapientia &
eruditione vir ornatissime, quæ tuam erga
me benevolentiam haud semel verbis & fac-
to testatum sensi. Posteaquam enim præ-
terito anno Monastica illa potestas Magi-
stratui Sangallensi deponabatur, tu ad pe-
netralia mea claves tuis scriniis demandari
volutas, ne à minus prudentibus & à bel-
lucis animi mei petitionem illorum animis
insinuare potuissem. Quamquam à nemine
minus quam à sapientissimo Senatu, spem
omnem abjecerim, quin si facultatem &
universas meas dotes locupletissimisque
fructus, non quos mihi, sed ipsi, & nec ipsis
solum, sed universæ Reipub. redditura,
quemadmodum tu, cognorint, non dubito
quin maximi erga me excitarentur amores,

& in meam sententiam pedibus manibus-
que accessuri. Quam quidem enarraturæ
mihi velim, prudentissime Consul, ea vel
humanitate vel *maximè* in re nauticam
contemnenda aures præbere, quibus non-
nunquam etiam de lana caprina ligan-
tem, (cujus me non parum tædet) abuti so-
lent.

Ego quæ jam longo tempore hujus Cœ-
nobii uxorcula quam potui honestissima
fui, præcis Patribus, quibus pietatis exerci-
tatio cordi erat, & plurimum adamata nec
non variis pretiosissimisque ornamentis ex-
culcata, ita ut nec cum Regum matronis eru-
buissim in venustatis palastram conscende-
re. Fuerunt præterea in propaganda sacro-
sanctæ religionis & in omni doctrinarum ac
disciplinarum genere studiosissimi, ut
etiam celeberrima quorundam opera, ultra
limites diffusa longe lateque terrarum, &
hodie admirentur. O me tunc felicem, &
dulcissima oscula, suavissimos amplexus
sæpius repetitos sentientem! Mala fors au-
tem, quæ plerumque felicioribus auspiciis
invidet, haud diu jucundissimi nostri con-
nobii castimoriam perpeffa, quin scdissi-
mis adulteris conspurcare ausa fuerit. Nam
illis interdum nidantibus infernalis illæ
pellices, præsertim Babylonicum illud for-
tum, fallax Hypocritis, Archia superba,
inexplebilis Pleonexia, illa cæca & palli-
da Chrysis, ita ambiere viros, quemadmo-
dum Locades illæ Sodomitæ: nec veneno-
sissimos cessarunt haustus propinare, donec
vino madidi & somnolenti turpissimum
perpetrarent adulterium. Quocirca hone-
stissimam uxorculam domi domestica cu-
rantem ita eliminantur animo, tanquam de
Letheo amne fecundissimos calices exci-
caverint. Præterea discurrebant, dormi-
tum redierunt, quam parca mecum verba
contulerunt, ubi antea totas epulas, infom-
nes dulcissimè fabulando consumpsimus,
parvi interea referentes quam omnia domi
sine confusissima. Et ne illis muliercula-
rum instar lamentatricum ficta suspicione
videar,

Horat.
Epist. 1.

1.

lusa multorum capitum vis mihi inferri
potuisset. Quo circa juxta meam verecun-
diam apud hunc dicere ausum est, ubi non
persuasione, sed admonitione solum opus
habeat, cui divinitus insita sententiæ meæ
propagandæ copiosissima voluntas atque
potestas. Nam si hanc dicendi provinciam
apud reliquos, & quarum erga me senten-
tia nondum satis perspecta subissem, quod
non ingenium, quam non eloquentiam, &
in summa omnem quamcunque de liberis
merita sum *inveniat*, tanquam laborum
meorum frugem, desiderarem? quo effica-
cior animi mei petitionem illorum animis
insinuare potuissem. Quamquam à nemine
minus quam à sapientissimo Senatu, spem
omnem abjecerim, quin si facultatem &
universas meas dotes locupletissimisque
fructus, non quos mihi, sed ipsi, & nec ipsis
solum, sed universæ Reipub. redditura,
quemadmodum tu, cognorint, non dubito
quin maximi erga me excitarentur amores,

videar, qui domicilium nostrum ingrediuntur, vident quàm omnia sint incomparsa & tanquam confusissimum chaos commixta. Hæc pascunt tinea, illa sitis & pulvere contabescunt. Ah quàm vili habitu me hæcenus exornaverunt, & si non aliquid vestium antiquitus retinuissem, vix verecunda jam celare possem. Quot gemitus, quot suspiria, Doctissime Consul, è tristi pectore duxi: quàm uberitims lachrymis maduerunt genæ hæc nostris temporibus, quibus adeo formosissima artificiosissime elaborata ornamenta adeoque vili precioso comparari possunt: ego autem despecta & neglecta tot inexhaustos sumptus pellicibus illis impendi videre cogebat. Quamquam non eo inficias, aliqua mihi pergrandia, & (ut ipsi putant) pretiosa ornamenta nuper attulisse, quæ tamen plus ignominie quàm honoris loco habui. Pellicum enim munita esse intelligebam, & abesse quàm adesse mallem: quod equidem omnes zelo laborantes facillimè credunt: conjecturam facere potuisset, illos adulterinos amatores agere: Ego verò non conjicio, nec opinor, sed non sine magno dolore scio; quomobrem sub tanto maritorum fastidio diuturnioris vitæ tædebat. Deus autem Opt. Max. maiorum vindex haud me immemor incestos illos tanquam honesta uxorela indignos eliminavit ædibus, propulsavit patriam. Et quemadmodum in Scripturis minatur, *Domos eorum fecit desertas, & pontificatum tradidit alteri.* Quocirca ego vidua reliqua vercor ne, Patres conscripti, ut iura vestra municipalia distans, facinorosos viros me sequi jubeant, cum nullo alio quàm vestro patrocinio subesse vellem & civium vestrorum albo inscribere ratione qua aliquando in civium numerum recipere consueverunt, de quibus magnum sibi Reipub. honorem & utilitatis spem pollicentur. Ego autem hanc causam neminem eo maturius admonere volui. Nam quemadmodum vulgo experimur, ædificia, domus, arces, & id genus alia venditione aut aliqua alia translatione facta, sæpius cum dominis ipsi permutari solent, & in alias formas verti. Quas equidem permutationes in hac tam inordinata ædificiorum dispositione evenire facile suspicari possum. Præsertim autem mihi venit in mentem, cum audio plurima adæquari solo, ut etiam fragore & ruina lapidum ambæ mihi aures tinniant, ne ita omnia deturbando & destruendo me immemor nullus mihi relinquatur locus. Ut etiam aliquando hoc eruar ergastulo, scabie tinearumque motu, pristinos vigores, nitorem & formam recipiam, non tuum me fastidium, & ut probas honestasque de-

cet, plurima conniventem patientemque d. formem & fordidam esse. Ne ergo patres conscriptos mei pudeat, & nescio quam ferè hominum oram proscindat, non ab ingenuis aut antiquitate clarissimis solum, sed superis, jove videlicet & Phœneci, nata parentibus innumeras habeo sorores, quæ quamprimum nubiles annis sapientissimorum prudentissimorumque Regum & Principum natione factæ sunt: horum videlicet, qui optimè de pietate meriti, utilia & quæcunque alia bona vitæ instituta, insignes disciplinas, artesque egregias ab eis aut aliis inventas ita tradi memorie ut quàm longè latèque pateant perfererent, studiosissime curaverunt. Quorum ope antiquissimos ingeniorum labores tanquam vestros non sine merita ipsorum laude immortales usurpant. Nam etiam perdifficile esset ob memorie vestre futilitatem atque penuriam inventa reservare. Deus Opt. Max. literarum beneficia mortalibus attulit, quarum ope etiam longissima posteritati illa tra transmitti possunt, ubi ea fidelissimis uxorculis demandaverint mariti Principes reservanda. Et quàm pietissimi ab origine mundi veteres in hoc negotio studiosissimi fuerint, plurimæ historiæ, fidelissimæ temporum testes, produnt. Nam ubi scire primæ æ Adam soboles ingenuas & memoria dignissimas artes excogitaverunt, ne in ipso partu interirent, rursus duas invenerunt candidissimæ: forori meæ columbas, tanquam firmissimas arces, lapideam unam, alteram læticiam: in quibus scripta verant, quas invenerunt artes, ne vel aquæ vel ignis tyrannide oppugnata petirent, ut non tam hominum quam etiam artium seminarium esset. Deinde verò succrescentibus literis & non pauca à præclarioribus ingeniis edebantur volumina. Videbatur Principibus optimis, non quibus horrenda tyrannidis libido, sed rectè gubernandi ratio, compositæ pacis & tranquillæ vitæ (quantum licuit) studium animo erat, suarum partium esse, ne doctissimorum scripta in publicam utilitatem elaborata interirent, ex exemplaria ubicunque reperirentur sibi, suis nepotibusque reservanda colligere, quæ quidem congesta opulentissimis regni thesauris haud existimaverunt inferiora. Quin ferventissimo nos amore uni diutissimi Reges proci die nocte prolequebantur. Ita, ut Pinius testatur, Alexandriæ & Pergami Reges Bibliothecas magno certamine instituerent, Ptolemæus, etiam Philadelphus Ægyptiorum, Rex inter facinorosa quæ gessit præclara haud aliud magis celebratur laudisque nomen emeruit, quam quod tanto animi studio diligenterque (ut Eusebii verbis utar) *Bibliothecam ex omni genere literature comparaverat.* Alexander ille Magnus, cui

nec

Ab. 1.
Ipsa 68.
Psal. 108

nec unus sufficere orbis, quanti egregia hominum ingenia fecerit, vel ex hoc apparevidentissime. Ubi inter spolia Darii Persarum Regis unguentorum scrinio capto, quod erat auro gemmisque & margaritis pretiosum, varios ejus usus amicis monstrantibus, quando tacebat unguenti bellatorem & militia fordium: *Imo hercle*, inquit, *librorum Homeri custodia datur*, ut pretiosissimum humani animi opus quam maxime divite opere observaretur. Divus ille Augustus Cæsar animi sui studium, quo doctissimorum monumenta immortalia redderet, in hoc suo facto prodidit, quod Vergilii carmina cremari contra testamenti ejus verendum vetuit. Quantum laudis Asinius Pollio ex sua prima Romæ aut in orbe ferè Bibliothecæ institutione reportavit, cum ingenia hominum rem publicam fecerit. Quæ Principum humanitas erga literarum studium præclarissimorum operum scriptoribus ansam dedit monumenta sua dedicandi Principibus. Sed quid recenseo, tanquam à prophanis solum adamatz Regibus, quas nec pietissimi abhorruerunt? Imo Deus OPT. MAX. sanctissimam legem suam tabulis suo digito scriptatam arcæ, quæ sanctius, antiquius, familiarius, aut diuturnius nihil, tanquam in tutissimum asylum inferendam præcepit, ne errandi mortales hac aliquando priverentur, sed quid faciendum omittendumque fuerit, quo minus à vero suo cultu dilaberentur, nullis non temporibus haberent instructum exemplar. Præterea nec illam solum, sed quo perpetuo intuitu admoneretur, perizonata positis limina verbi sui volebat esse repositaria, Gestorum Machabæorum

1. *Mach. scriptor prodidit, qualiter Hieremias con-*
2. *struens Bibliothecam congregavit de re-*
gionibus libros & Prophetarum, & Da-
vid & Epistolas Regum de donariis. Simi-
liter autem & Judas ea quæ dicerat per Be-
lum, quod ipsis acciderat, congregavit om-
nia, & fuerunt apud illos. Quocirca si me
audierint Patres conscripti, non celeberrimorum Principum solum nec pietissimorum,
sed Dei summi Imperatoris imitatores
erunt, nec solum imitatores, sed tanquam
verbi sui lege coacti executores. O quam
obvis manibus amplexanda Dei beneficia.
Nam si Ethnicorum Principes à vera Chri-
stiana religione alieni, tanta diligentia li-
brorum custodias condiderunt, in quibus
præter morum & disciplinarum præceptio-
nes, frigidam de pietate opinionem, nihil
continent: quis ergo animi fervor teneat,
quorum corda Christi omnipotens Spiritus
vera divini cultus cognitione succendit?
Quam decet haud desides esse, quorum
membra vegetat Spiritus, per quem univer-
fus orbis agitur, ea nempe reservare volu-

Tom. III.

mina, non quæ disciplinas solum aut opinionones, quæ humani ingenii opificia sunt (quoniam & illas non abesse patiar) sed tanquam qui *habemus firmiter prophetarum sermonem: cui bene facitis* (teste Petro) *attendentes*, in quo verbum illud perpetuo duraturum delitescit: & prophetas nunquam contemnendas, non quæ propria interpretatione aut humana voluntate, sed Spiritu sancto afflati locuti sunt sancti Dei homines. Eo autem magis nostri quam prioris sæculi magistratus decet, quo nimirum felices in ea tempora inciderunt, quibus Deus OPT. MAX. uberius verbum suum administravit mundo. Nosti enim, Sapientissime Consul, quibus hæcenus errorum labyrinthis intricati fuerunt Christianæ religionis homines. *Omnes quasi oves erraverunt, unusquisque declinavit in suam viam.* Imminet vero Dei liberalitas haud longius perpessa eruit errorum nodos, collegit nos ad pastorem & servatorem animarum vestrarum, detrahit horrendæ noctis tenebrosos pepulum, suavissimique Evangelii sui radios præbuit mundo. Atqui ea ratione si bona Dei voluntas verbum factum literis mandari, linguis eloqui, fidem ex auditu nasci voluit, non dubium quin veritas divina pessum eat, ubi sana scripturarum interpretatio periclitatur. Quo circa benignus pater veritatis ignem accensurus adornavit vobis viros linguarum dotibus illustres, ut hæc tanquam faculis (ut in seriis fabulose loquar) veritatem Proserpinæ Plutonio furto ablatam ulibet non terrarum emissis oculis quæstarent, Angeli Politiani, Ruodolphi Agricola temporibus. Haud parum doctissimi viri postioris literaturæ adytum demonstrant excolueruntque, nullistamen lucem hanc futuram suspicantibus. Ioannes vero Capnio vestigia illa spaciosiora dedit, & non calle Romanarum Græcarumque literarum persisterent studiosi, perrexit longius, operæ pretium visum ejus quidem linguæ viam adeundam, in qua linguarum conditor mortalibus fari & leges suas dictari voluit, & qua nobiscum sine mala interpretis suspitione liberrimè loquitur. Cujus ergo inter Germanos semitam tanquam prodigium non sine mordacibus & venenosis viriligatorum aculeis (terrebant enim Sathanam vestigia) noverrat, hujus seminarii fructus primus patefecit. Unde primum à Capnione veritatis adhuc delitescens funiculus erexit. Quod nemo melius novit quam tu, Sapientissime Consul, qui eo tempore celeberrimi Viennensis Gymnasii Rector in literis, quas ad Capnionem dederas, ferventissimo animi desiderio adoptasti propria manu suæ sententiæ calculum adjicere.

X

Erasmus, cere. Interea vero Magnus ille Erasmus Roterod. Roterodamus cum squalida barbarie, quæ longe lateque Romanas devastavit oras, pugnam inivit, victoria potitus multos Marti-patrem recuperavit. Deinde verò Martinus Lutherus Religionem adiit, illum adversus Errores multis laboribus vindicavit, adeoque veritatis ignem vivacibus flammis movit, ut universus orbis acceptis radiis illustretur. Item Occolampadius tanquam fidelis in Domo Dei minister accepta lampade cursu Ecclesiæ lucem attulit. Zuinglius tanquam repagulo errores prohibuit, & adversariorum ora in expugnandis divinè argumentis obstruxit. Et reliquis doctissimorum virorum exercitus (inter quos ipse, Prudentissimus Consul, tanquam Sol exoriens, testante Erasmo, coruscas) linguarum armatura scripturarum cognitione instructus, Babylonix Regem ita expugnaverunt, ut dulcissima libertate perfrui possint creduli. Dic agendum, quam egregia in tam rarissima & inopinata veritatis & literarum luce hi, quos recensimus, in divinis & humanis ediderunt volumina? Quam sincera & nondum ulteriorem perpella divinarum scripturarum Interpretatio? Religionis vestræ locorum communium Enarrationes? quam facillimæ perceptu linguarum, artium, discipularum Institutiones? in quibus prioris seculi studiosi multum operæ locave-

a. Tim. 3. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

Nec defuturos spero, ubi intellexerint me nihil mei causa conari: sed quantum ipsi frugum inde recipiant: Dum enim immensam librorum molem sustineo, quid mihi præter molestiam parturio? sed omnia tandem ad publicam commoditatem, quamdiu incolumis fuero, reportaturam, Nam si quid ornamentorum aut venustatis posco, ne illud quidem mea lascivia, non mea libido est, sed quod honestas uxorculas decet, non se sibi, sed maritis placituras exornant, ne fordida conjugis pudeat minusque pudicitia limites transilire: quemadmodum Palæstinam Hester Persarum Reginam factitasse in sacris memoriæ proditum. Præterea meum officium non adeo brevi gyro succindum, ut unius solum esse municipii veltri, sed eo diffusum ut universæ Reip. Christianæ prodesse studeam. Sum equidem instar filicis recondentis ignem, à quo mediis tenebris attritu lucem repetimus, qua tandem plurimi mutantur flammæ: ita pietate & eruditione extincti errores & inficitia occupaverunt locum privatorum hominum, libri absumpti, lacerati, perditii, manci aut depravati ad me tandem resiorescentes docti accepturi responsa non municipii veltri solum, sed etiam Transalpinii confugiant, nec nisi optimis consiliis pluribus profuturis imbuti recedunt. Ne quis vero garrulæ mulierculæ commenta esse putet, maximæ fidei testes advocabo viros rem, quod nunquam à me fieri posset, planium exposituos.

Quam egregia monumenta Magnus ille Erasmus in Bibliothecis, quas hinc inde vidit, plurima reperit, quæ veterum exemplarium ope publice depravata restituit, mendola purgavit. Quàm plurima Beatus Rhenanus, homo ad perditia restituenda natus, tanquam ab Orco in lucem revocavit, & mundo partim incognita partim desiderata non sine gaudio videntia prostituit. Ne vero sororum mearum narrando beneficia, mea reticendo præteream, quid inter classicos auctores auctoritatis habeat. Quintilianus, ne orbem quidem later, quem equidem depravatam & mancum longo tempore usurparunt veteres. Tandem, quando sanguinolentum illud & iniquum Constantiæ Concilium habebatur, Poggio præbui Florentino genuinum & integrum, quo aliquando desiderium studiosorum satiaretur: præterea, si bene memini, Alconium Padianum. Quamquam Poggium furti agere juxta quorundam opinionem potuissim, nolebam tamen, haud immemor mearum partium esse, non me somniculosam tanquam gliris in antra sopiri sed literaturæ defectu laboranti opem ferre. Pertaxum erat celeberrimos auctores, & meis

maritis ofcitantibus indignos in tanto Doctorum defiderio in huius meis Aegyptiis tenebris delitefcere. Quapropter furanti conniebam. Non n. me latebat, Florentinum non fibi, fed publicæ utilitatis gratia id furti commiffiffe, & aliquando non fine magno fœnore redditurum, imitata volucres quæ fuo tempore plumas relinquunt, ut elegantiores firmioresque recipiant. Nec me fecellit opinio. Jam n. magno studio forum fructu in orbem claret. Quo cum tu, cordatiffime Confil, adeo familiariter verfatus, ut etiam nomen tuum inde tanquam de gente locupletaveris. Præterea (ut recentiora referam) Ioannes Sichardus, Rhenani fumma amicitia atque familiaritate ufus, amantiffimi mariti mei huius Cœnobii Monachi Hermanni Contracti à Vernigen Comitit, & in mathematicis demonstrationibus viri clariffimi Chronica (erenim ad imitationem Eufebii compendiarie compilavit, Eufebio annectens tanquam haud impar opus, nescio quo proditore in lucem edidit. Die agetum, Pater patriæ, quàm tibi in hiftoria texenda civibus nepotibusque veftris maxime utilitati voluptatique futura afferro, quas te meque citra tota privaretur pofteritati. Ut de fororibus vero aliquid arrogantibus eloquar: quibus poft gratuitam Dei benevolentiam Evangelicæ veritatis, de qua ante fæpenumero mentionem fecimus, quam nobis adfcribenda cognitio. Cum n. aquæ haud alibi liquidiore quam è fonte petantur, non labris hæcenus rivulis inhærentibus Græcæ novi teftamenti exemplaria propinavimus, quo factum cito quemadmodum de fonte Cabalino Poetæ ludunt, fincerioris Theologiæ viri prodierunt. Quid autem Reip. Chriftianæ præftantius Evangelica veritate contigiffe potuiffet. Cum hac collatæ fordent latiffimi orbis univerfæ divitiæ, *divine quæque Græcæ in utriusque parti tibi notaverunt.* Ea quidem parvi facere quid aliud quàm virtutem Dei univerforum opificem & falutem propriam continere, & fuæ temeritatis ultorem accerfcere? Cæterum quæ non tam animorum quàm corporum faluti confultum volo, operæ pretium quidem facturos Patres, quemadmodum Ifraeligenæ jani tetram Chanaan patribus pollicitam ingreffuri, etiam Dei monitu non in univerfum aut radicitus exploferunt Amorhæos Jebufæosque, fed in quibufdam faxofis terræ partibus tributarios & ad exercendam tellurem inhabitandos permiferunt ultro, ita nec vellem Ethnicorum fcriptorum & aliorum rerum humanar. libros falidiri, in quibus præferim quæ ad politiam bene instituendam, rem publicam privatamque bene gerendam faciunt, continentur. Eft enim aliquando Moles in confiliis Jetro. Nec

Tom. III.

ergo abefle vellem Hiftorias, ubi liquet quid humana fapientia virescat non Dei Spiritu illuftrare poffint. Nec præterea pulcherrimas illas difciplinæ quarum fcientia mortalibus (tefte Divo Hieronymo) utiliffima eft, quæ ob reverentiam ingenius dignæ folum habebantur antiquitus. Sunt quæ militem inftituunt, funt quæ agricolam. Sunt quæ pueros, quæ juvenes decant, quæ canam fenectutem confolantur. Quod fi illa ad imitationem veterum congefcerint, ô nobile thefaurum, quo tanquam è copiæ cornu quicquid ad vitæ ufum fpectat, hauritur. O me rufus felicem, quæ cujusve fortis hominibus perita præftare, quæ litis respondere poffum. Et cum prudentia firmioraque confilia à feniorebus quam junioribus natu defiderantur, ut de Roboa reftantur facra literæ, qui juvenum confilio non fine maximo regni fui difcrimine, contempto feniore, eft ufus, ego quæ memoria revocare poffum à mundi primordio mortaliū gefta, quærentes ergo aliorum exemplo erudire & admonere poffum, quæ propria experientia magno divitiarum fumptu corporumque periculo adeunda forent. Sæpenumero litigantium caufas ad me, tanquam ad iudicem, delatas hac ratione diremi, ut plerumque acerbiffimos pacatos, hoftes amicos reliquiffem. Et ut fcripturæ facræ verbis & exemplo, quo minus de fide dubitetis, utar. Prophetantibus Aggeo & Zacharia de inftaurando Dei templo per Babylonii Regis exercitum devaftato, Zorobabel & reliqui Judaici populi procures ceperunt ædificare. In ipfo autem tempore venit ad eos Thatannai, qui erat Dux trans flumen, & Starburtzanai, & confiliarii eorum, ficque dixerunt eis: *quis dedit vobis confilium, ut domum hanc ædificaretis, & muros ejus inftauraretis?* Ad quod responderunt eis inter cætera, quod anno primo Cyri Regis Babylonis, Cyrus Rex propofuit ædificum, ut domus Dei ædificaretur, placuitque, ut res ad Darium referretur: *Tunc Darius Rex præcepit, & recensuerunt in Bibliotheca quæ reposita erat in Babylone, & inventum eft in Egbatanis (quod castrum eft in Media Provincia) volumen unum, talique fcriptus erat in eo commentarius: Anno primo Cyri Regis Cyrus Rex præcepit, ut Domus Dei ædificaretur in Hierufale, & reliqua quæ fequuntur privilegia, quæ brevitatis gratia omitto.* Darius ergo Rex præcepit Ducibus regionis, ut recedant & nullâ ædificantibus vim inferant: quod etiâ diligentiffimè executi funt. *Ædificaverunt igitur templum, jubente Deo Ifrael, & jubente Cyro & Dario & Artaxerxe Regibus Perfarum.* Sic per me factum mortalibus ludic. Ex quo apparet, quantû utilitatis

X 2

tacis

Ioannes
Sichardus.

Rom. 1.

tatis inortalibus afferam, quid rursus incommodorum, infortunii periculique mei negligentia suboriatur. Nam quam putas cladem utrinque languinolentam commiserunt, quam viduarum ejulatu univerſa Palaſtina reboaret, ubi Dario & Ducibus reliquis repugnantibus in ædificando perrexerint, ni foror illa mea felici nimirum reſponſo calamitati venienti occuſſiſſet: Nul- larum vero gentium Principes mei negligentia magis acculo quam Judaicos, quos tamen ob præſtantiam & peculiare Dei do- num excellentius decuſſet. Quid n. dictu turpius, quid magis impium, quàm eas perdididiſſe leges, non quas ſapientiſſimus Solon, nec Lycurgus præſcripſerunt, ſed quas ſum- mus Nomotheta omnium rerum gubernator cæliſtis deſulit, & arcæ inferendas dili- gentiſſimè præcepit: quarum locum ſumma impietas, abominanda idololatria, ſtatuae, autæ vituli, & in ſumma *naxarum pugnas* occu- paverunt. Quapropter meritis tandem hoc ſecelere luertur pœnas. Et cum humana ſol- licitudo vix alibi copioſiorem quàm in cu- ſtodiendis divitiarum theſauris curam gerat, ni ergo pii quidam Legis Divinæ fauto- res publicis gazophylaciis, ut pari cuſtodia vigilia reſervaretur, cum divitiis omnibus divitis legis præſtantiorem librum intuliſ- ſent, in univerſum quo longo tempore ca- ruerant, periſſet. Quem poſtremo, cum eſſent præſules Joſias Regis juſſu pro do- mo Dei inſtauranda reſarciendaque opifici- bus pecuniâ, Helchias ſacerdos invenit, Regi obtulit, qui ſummo animi gaudio am- plexus, quia putas diligentia pientiſſimus Rex cuſtodiendum præceperit, ne porro contingat? Si, ut dixi, diligentiores fuiſ- ſent, haberetis librum illum *juſtorum*, cu- jus Regum libri ſæpenumero mentionem faciunt: haberetis equidem pro Ariſtoteli- cis (ut Philoſophorum pace dixerim) opi- nionibus ſapientiſſimi Salomonis Regis ſa- pientiſſimas nimirum de rebus naturalibus quibuſdam diſſertationes. Præterea mihi maxime ſtomachum movet novi Teſta- menti Hebræorum negligentia, ne multis exemplaribus deſcriptis Evangelium juxta Matthæum ſacraſſima CHRISTI Salva- toris lingua ſcriptum cuſtodixæ demanda- rint. Cujus deſidii, (quod nunquam, ni experiret, opinata eſſem) non ſatis admira- ri poſſum. Quod circa velim Patres conſcri- ptos noſtris temporibus vigilantiores atque diligentiores, ne ob illorum inertiam tale nepotibus contingat. Non dubium, Satha- nam pientiſſimorum conarum ſollicitum impoſſiorem leonis inſtar circumire, quo minus ſana doctrina ad poſteritatem dima- net: Et cum religio literas pro ſale habeat plurimum in expugnandis literis operæ im- penſurum. Neque velim hæc ſpe, hoc ſola-

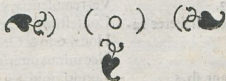
tio contenti me negligent, (Eſt n. arun- dineo baculo inniti) quod non pauci litera- rum fautores privatos libros congerunt, quemadmodum tu tibi pretioſiſſimum the- ſaurum comparaviſti, & Ioannes ille Ruthi- nerus in conſlandis optimis in omni do- ctrinarum genere voluminibus nulla pec- uniarum habita ratione, juvenis nego- tiſſimus. Sed quemadmodum vulgo experimur deſunctis illis *quæſitiſſimis* (quan- quam in prudentiſſima tua familia eveni- re non arbitror) à quam ab *auribus* & idiotis hæredibus relicta volumina in diverſas partes diſſeminantur, dilaniantur, partim celeberrimi auctores maturo ſenio digni pueris ludentibus obſcitantur, partim ad expellendam inſcitiam nati & ſummo opif- icio elaborati ſciſſuris ſenſtrarum obli- niti frigus expellere, nonnulli ſtaſam, thus, piper, ſerre coguntur repugnantes! Quæ mala ob auctoritatem & reveren- tiam non ſentiſcent, qui in publicis bi- bliophylaciis à Patribus inſtitutis reſervan- tur. Et ſi in optimæ Reipub. veſtre in- ſtituto Magiſtratus arma frumentaque ha- bere cives ſuos præcipiant, attamen pub- licam quandam armorum frumentorum- que copiam reſervant, ut ingruente ſa- dione aut fame, inermem militem in- ſtruere, aut famelicos cives ſuſtentare poſ- ſint, O Patres! Patres! quàm hic non dormi- tandum, qui tot hoſtibus ſtipati, qui nun- quam non vobis bella minantur, Poter- ſtas illa tenebrarum, Inſcitia, Barbaries & Errorum Ilias. Et non hic quidem prudentem magiſtratam agere decet? Et quid ſi jam mihi videor nauſeabundum non paucis hominibus ad privatos compa- randos libros ſaltidiū ſuboriri, quorum gu- læ quæſtuofam Chalcographorum *paſſivitas* non in optimis, ſed novis quæ placent ex- cundis indulgere ferendum. Et ſi qui ſunt literarum amatores, nonnunquam libro- rum ſupelleſtilem comparandam vetar pauperies. Quæ cauſa etſi nulla alia, ad me inſtituendam, ſola ſufficeret. O quo- ties quoties altiſſima ſuſpiria audiunt bi- bliopolia, cum optimos pauperculus ju- venibus auctores proſtitunt. Quod ſi publica librorum eſſent reſpoſitoria, ad me ad extinguedam ſitum diverterent, & ſi quid otii naſti apud me negotioſi- ſimi eſſent cives ſtudioſi eo tempore, quod plerumque ſomnio, à diſtoribus vi- olentia, id nonnunquam honeſtati impar- titentur. Unde compoſiti mores, com- munis & privata utilitas, concordia, & quæ ſunt reliqua bene formata Reipub. or- namenta, alibi naſcantur, uberius nondum cognovi. Quam vellem ergo, ut mihi præ- cipue demandetur libri noſtra vernacula lingua ſcripti, quam nunc celeberrimi Ger-

Germania jam tandem sapientis viri nobilitant illustrentque, in qua nunc fere sincerioris Theologiae cardo versatur. Reliquo vero multum tibi victoriæ publicetur impostor ille Sathan, ubi scholam Charissimam amicum, cum qua non tam familiaritas quam sanguinis necessitudo intercedit, oppugnaverit, adeo illam infectatur, ut sunt mulierculæ vires parvæ ac tenues, in multis membris fessa deficit, & in magistratus ope vires acquirit. Nescio qua ratione vitæ suæ sit consilium, cum videam fertilissima juvenum ingenia inculta mortalibus contingat quod & Prophetæ minantur *non evadit hujus boni*. Hic me oportet plurima silentio præterite cum Scholæ mentionem fecerim, ne prius (sentio enim jam frontem contrahere) prorumpam in lachrymas. Fortasse ipsa si nullam opem (enferit, suas quas habet plurimas propria oratione prosequuntur calamitates: Sed ut ad meredeam, ne longioribus ambagibus humanissimi viri aurius abutar. Si igitur æquo animo quas ex me receptura vestri municipii Respub. commoditates juxta suam prudentiam perpenderit sapientissimus Senatus, non dubito quin omnes sumptus, quos in me impensurus, qui equidem modicillus est, hinc inferiores arbitaretur. Nam si sumptuum multitudinem laborumque difficultate detereri (quod non opinor) intellexero, perverfæ cujusdam illiberalitatis & fœdidæ avaritiæ calumniam haud effugiet. Et nescio quibus interim laudibus in celos eveham prioris sæculi Patres, qui nullis divitiis pepercunt non solum, ut bonos plurimosq; libros congererent, sed aliquando preciosissimis characteribus auro & argento, quasi hujusmodi aramento dignos depingi, nonnunquam etiam operimenta ebore Praxiteles arte elaborari curaverunt. Et si fidem re facere cogar, digitulo monstrabo virum haud mihi inficias euntem, cui sacratissimos Davidis Psalmos hac ratione scriptos libentissimè dederim. Præterea si nostra temporis cum ipsorum conferamus, liquecet quam variis dotibus ad hoc meum negotium pertinentibus, quibus ipsi carere, longo intervallo illos antecellimus. Habemus novitium illud & plane divinum Germaniæ inventum, chalcographiam, velo-

cissimum describendi genus, qua uno die plus elegantius emendatiusque quam vix sex mensibus, ut parce dicam, non sine maximo labore & divitiarum sumptu scriptantur calamo, ut quas quondam horas exarandis literis, nunc nostri literarum studiis locare possint. Adde præterea immensam papyri copiam, non quam omigena Nilus, prodiit, ut Ægyptum adire oporteat, sed quam ex diminuto nostrate lino hauriunt artifices. Quapropter totus liber jam quam olim foliolum minoris constat. Qua ergo illiberali perfricata fronte decet de sumptu quiritari? aut decet dotibus præstantioribus diligentia inferiores esse? aut Deus OPT. MAX. rarissima sua dona patribus ignota patefecit, ut nos alto somno stertamus? Quasi non instituerit, ut jam reslorescente Evangelio his præsentibus instrumentis ad evulgandam nominis sui gloriæ aptiores vegetioresque redderemur? Cur non magis juxta Servatoris nostri verba, si Evangelicum thesaurum invenissis in agro, aut illam pretiosissimam margaritam, præ gaudio venditis omnia, & comparatis illam? Aut decet Ætopicum gallum gallinacium agere, ut fatinam invenisse adoptemus? Non mihi peto aulam regiam, aut arces condi, sed quæ sum fragillissimæ naturæ, nempe Carthacæ, attamen cujus partes sunt depositæ in longos annos posteris videndæ reservare, salubres aures (quæ etiam cunctis mortalibus communes sunt) ut tu, optime Consul, nostri, in primis efflagito, præterea quæ ad munitionem, securitatem, tranquillitatem, charitatem, subellia pertinent, quæ ipsorum industriæ deliberanda libentius relinquo, meminsens quod in hoc revirescentis Evangelii flore, in excolenda pietate, nullum non moverunt lapidem. Quocirca nil spero ne hoc susurro terreantur.

Ad quid nobis hæc librorum moles? Et, quemadmodum Seneca ait, *Distrahit animum librorum multitudo*. Et sapientissimi Salomonis auditores in Ecclesiaste hinc verbis librorum multitudinem dissuadent: *His amplius, Fili mi, ne requiras. Faciendi plures libros multus est finis: frequensque meditatio carnis afflictio est*, &c.

F I N I S.

Paginis novæ editionis antiquis non respondentibus, necessum equidem fuerat in notis citatas paginas mutari, & novæ editioni conformes reddi; sed quoniam illud per inadvertentiam prætermis-
sum, quam vides, Collatio instituta est, qua
fructus & favet

Ad Librum Primum. Pag. 1.

Synodi Magongiæ num. 1.
Magno Franci & Allemanni nobilitatem ibid. 2.

Nulli tum erant Episcopi suffraganei ibid. 3.
Canonici autem dicti ibid. 4.

Ædes Episcoporum &c. Monast. dicta sunt ibid. 5.

Comitatus primis illis ibid. 6.

Nec luxum decere, nec ornatum Episcopos ibid. 1. b

Ante omnia illud agebant Episcopi ib. 2. b
Pag. 2.

Cæterum & hunc sanctissimum morem ibid. 3.

Cum artium aliarum tum sacrarum litterarum ibid. 4.

Turpissimum, docere velle quod non didicisset ibid. 5.

Aut nulla, aut rata in factis ædibus simulacra ibid. 1. b

Picturas ibid. 2. b

Reliquia Sanctorum ibid. 3. b

Ab Ethnicis etiam cordatioribus ibid. 4. b
Pag. 3.

Infructus antea & insolitis auxit ibid. 5. a

Eum luxum disciplinæ corruptela ib. 6. a

Aureos quondam Presbyteros, &c. ib. 7. a

Et cibum & somnum communem &c. ib. 8. a

Et legum præscriptio ib. 1.

Quam Africæ Episcopi ib. 2.

Ut ne testamentarium quidem constituere ib. 3.

Advocati ib. 4.

Advocatorum solertia relinquere ib. 5. b

Memores doctrinæ Christi ib. 6. b

Principum suorum simplicitate ib. 7. b

Vitæ & vestitus contenti ib. 8. b

Ut pars una à Episcopo ib. 9. b

Ludimagistros ut alere ib. 10. b
Pag. 4.

Non alia magis causa Canonici &c. ib. 1.

Omnes religionis amore excitati ib. 2.

Sed etiam Pontifices ib. 3.
Pag. 5.

Ut Episcopi non Clerici tantum, sed populi etiam manu ib. 1.

Aut Principes aut Duces ib. 2.

Imperator autem electionem haberet ratam ib. 3.

Hainricum ib. 4.

Nec mirum si sunt qui querant ib. 5.

Nolle se cum Clero ib. 6.

Caroli Papini filio ib. 1. b

Post Georgium extitisse 2. b

Ut nostri, id est, Germaniæ Principes ib. 3. b

Pag. 6.

Ut parum hæcenus rata fuit Imperatorum electio ib. 4.

Veteres Germanorum Episcopi ib. 5.

Simonæ crimen ib. 6.

Partim ambitio, partim avaricia ib. 7.

Alemanni parochiam vocabant ib. 8.

Et jubebat Canon, ib. 1.

Quod certe juramentis ib. 2.

Pag. 7.

Licebat laicis pastores ib. 3.

Baptismi & Eucharistiæ ib. 4.

Magongiæ & Wormatiæ ib. 5.

Compares & patrimonios ib. 6.

Infantes ib. 7.

Cæna Dominica dabatur credentibus ib. 8.

Privatim & inprimis ægrotis extra cæterum ib. 1.

Missam vocabant cænam ib. 2.

Infantes suos altari admovebant Eucharistiæ gratia ib. 3.

Jubebat canon, ut Presbyter ib. 4.

Nec facile admittebantur vel Presbyteri vel Synodi annua ib. 6.

[Episcopi] ib. 5.

Cessarent aut cunctarentur ib. 7.

Author est Rabanus ib. 8.

Refrinxit Synodorum celebritatem ib. 9.

Discipline custodiendæ haud mediocrem nedclam afferebat ib. 10.

Per Alemanniæ Principis edicto monebantur ib. 11.

Symboli articulos, &c. exponebant ib. 12.

Vinolenti ib. 13.

Auguriorum &c. ib. 14.

Pag. 8.

Ut superstitiosa sublata sunt ib. 1 5.

Adeo inhæsit nostrorum animis, ut sine passim ib. 1. a

Quo probandæ innocentie monomachia concessa fuit ib. 2. a

Purgatio per Eucharistiæ ib. 3. a

Si quis vinum aut annonam ib. 4. a

Memorat Anegisus ib. 5. a

Litaniam majorem ib. 6. a

Festivam esse iussit ib. 7. a

Multis etiam veterum crediti sunt ib. 8. a

Licebat autem Principi in regno ib. 9. a

Vel temulentie vel fornicationis ib. 10. a

Confessum à Comite cõpellebantur ib. 11. a

Hoc modo & Otomarum ib. 12. a

Nec minus interim domesticorum ib. 13. a

Comitia ibid. 14. a

Rarò ullum diem eximie festum ib. 15. b

Dabantur autem & legibus ib. 1. b

De conciliis indicendis non nisi Imperator ib. 2. b

Pag. 9.

Pag. 9.

Quam Romani Pontifices nec universales
nec Catholici ib. 3. a

Statim à Gregorio &c. ib. 4.

Et in litteras relata est ib. 5.

Exstant Sangalli vetustissimus codex ib. 1.

Legibus igitur Principum ib. 2.

Monasteria etiam & Collegia parebant
Pag. 10. [ib. 3. b

Ab Isidoro Hispanensi ib. 4. a

Gratiano ib. 5. a

Clementinæ ib. 6. a

Hæc decreti verba ib. 7.

In illos animadversum ib. 8.

Venus incepta ib. 9.

Alemanni incestas nuptias ib. 10.

Durabit lex illa divina &c. ib. 1.

Servum fugitivum ib. 2.

Cæsareis Justiniani ib. 3.

Crebra mentio fit Marcarum ib. 4. b

Carolomanno Majori domus ib. 5. b

Resque Ecclesiarum ib. 6. b

Pag. 11.

Quod legitime possidere debeat ib. 7. a

Quas hodie Cathedralis ib. 8. a

Pastorum liberalitas demanaret ib. 1.

Hodie rebus aliter habentibus ib. 2.

Alemanni quum pars essent regni Franco-
rum. ib. 3.

In tenuioribus æquales partes &c. ib. 4.

Caroli legem exitare ib. 5.

Manfos ib. 6. [ib. 7. b

Omniem fornicationem severe coercerent

Et quod diversum scriptoræ, &c. ib. 8. b

Quem morem plusculis sæculis receptum

Hildebrandus Monachus Papa ib. 10. [ib. 9.

Repente tanta sedicio, &c. ib. 11.

Pag. 12.

Heinricho IV. Imperante ib. 1.

Wunefridus Legatus ib. 2.

Ad castitatem servandam cogere ib. 3.

Jam ad verum Apostolicæ doctrinæ ib. 4.

Monachorum disciplina ib. 5.

Lectores ib. 6.

Velare ib. 7.

Tondere ib. 8.

Certamque ad normam vitæ ib. 9.

Virginitatem velut de suo vovent ib. 10.

Scelus esse ducant ib. 11.

D. Paulus ib. 12.

Pag. 13.

An ullum Ecclesiæ famulatum ib. 1.

Etiam coactæ puellæ profitentur ib. 2.

Præsulum indulgentia ib. 2.

Pag. 14.

Violatur non tam corporis acta quam ani-
mi consensu virginitas ib. 3.

Pag. 15.

Communi edicto permisit ib. 1. a [ib. 2.

Veterem disciplinam monasticam revocare

Ne priore moriente lupus aliquis Principis

Pag. 16.

Germanorum Regis Imperatores ib. 2.

In collegiis & monasteriis quibusdam Ger-

[manix nostræ ib. 1.

Pag. 17.

Criminalium causarum cognitio ib. 1.

Quod ne Episcopi quidem ib. 2.

Certis de generibus causarum ib. 3.

Caroli & Ludovici legibus ib. 4.

Ad Comitem ferebant Advocati ib. 5.

Placita dicebantur ib. 6.

Ut & Abbates irent ib. 7.

Ludovici Pii sanctio ib. 8.

Repeti non sinebat ib. 9.

Pag. 18.

Quæ si liberorum hominum fuissent ib. 1.

In Chronicis Cenobii ib. 2.

Secessus ib. 3.

Nec multo erant presbyteris Parochianis

celebriores Abbates ib. 4.

Ut Episcopi veteri more, &c. ib. 5.

Iisdem etiam Concilia, &c. ib. 1.

Divitias frugalitatem & pietatem &c. ib. 2.

Pag. 20.

Nec me fugit esse quosdam, qui j^o illud Pon-
tificium defendentes &c. ad Ludovicum

Pag. 21. [Pium, &c. l. 6. col. 2.

Ex eo enim tempore quo sordidi quidam
Episcopi ib. 1.

Quod quidem & Germanici postea Impera-

Pag. 23. [tores ib. 2.

Veteres Monachi sæculum avertati ib. 1. a

Sed corpus etiam præscripto aliquo laboris

genere ib. 2. a

Qui manuum labore victum querunt ib. 3. a

Ne monasteriorum & ecclesiarum bona di-
viderentur ib. 4. a

Mundum hoc, aliud immundum cogitat

Vini usus ib. 2. b [ib. 1. b

Meminit Augustinus ib. 3. b

Quæ veteres voce paululum intenta recita-
Pag. 24. [bant ib. 4. b

De nigro autem tunica ib. 1.

Sed & barbam alere ib. 2.

Criminosorum latibula haud raro monaste-

Pipin^o Caroli Magni filius ib. 4. [ria ib. 3.

Chunradi Imperatoris hoc nomine primi

ib. 5. [nerentur ib. 6.

Ut vilia etiam & abjecta ordine quodam ge-

Pag. 25. [ffect ib. 1.

Abbatum suprema & dignitas & potestas

Et monachis, qui ordinariis functionibus

præerant ib. 2.

Perinde atque in veteri militia ib. 3.

Ceu translatis diligentæ vigilantiaque no-
minibus ib. 4.

Ut novem hominibus decimus præsit ib. 5.

Qui vel villis vel humilioribus Ecclesiis ib. 6.

Vicarii & Locum tenentes ib. 7.

Danistas ib. 8.

An operam quamcunque honestam & sua

professione dignam ib. 1. b

Laicis presbyteris ib. 2. b

Pag. 26. [juncta fuisse ib. 3. a

Laica collegia multis olim monasteriis con-

Ut

- Ut semel ingressi egredi iterum ib. 4. a
 Pena erat banni ib. 5. a
 Quadraginta denariis supputatum aestima-
 runt ib. 6.
 Xenodochia viderentur ib. 1. b
 Quæ hospitalia appellabant ib. 2. b
 Missi Domini ib. 3. b
 Vel à Canonum ib. 4. b
 Regia diplomata ib. 5. b
 Pag. 27.
 Tempore Ottonis Primi ib. 1.
 Perinde ut apud Romanos Proconsoles ib. 2.
 Duces rei maxime militari ib. 3.
 Comites autem & eis inferiores Centenarii
 ib. 4.
 Missi ipsi quater in anno ib. 5.
 Actione hinc data concessaque, &c. ib. 6.
 Pag. 28.
 Lexque illa Pipino regnante lata ib. 1.
 Nullus homicida, nullus adulter ib. 2.
 Fœdissimum autem habebatur si Præfides
 ib. 3.
 Nullum unquam labefactatæ pietatis ib. 4.
 Vestales suas stuprum passas ib. 5.
 Apostolis respondens ib. 6.
 Apostolus clamat ib. 1. b
 Pag. 29.
 Secundas nuptias adeo elevat ib. 2.
 Facessant igitur & lætæ illorum, &c. ib. 1.
 Pag. 30.
 Multantur fere sexcentis fol. qui immuni-
 tatem, & c. ib. lin. 1. ma.
 Et in lege Alemannorum ib. 2. a
 Multis in locis capitale erat ib. 1. b
 Qui Episcopum occidisset ib. 2. b
 Licebat autem comiti in vincula repositæ
 ib. 3.
 Hodie immunitatem vocant libertatem il-
 lam asylæ ib. 4.
 Ut ne in urbibus quidem positi quicquam
 ferant civilium exactionum ib. 5.
 Antiquorum Regum beneficentia ib. 6.
 Pag. 31.
 Antiqui nummi cernuntur ib. 1.
 Pag. 32.
 Quos vulgo Denarios ib. 1.
 Apud eundem Gregorîi ib. principio col. 2.
 Missa bicorni & pedo insignes ib. in medio
 col. 2.
Ad Librum Secundum Vadiani
 Pag. 35.
 Ad vulgaris linguæ usum ampliorem exco-
 gitata.
 Pag. 36.
 Extat apud nos Sangalli Psalterion à Not-
 kero Monacho &c. ib. 1.
 Orationem Dominicam ib. 2.
 Omelias aliquot Germanicè scriptas ante
 annos plus minus trecentos ib. 3.
 Sed minus tamen longævum nostrum ib. 1. b
 Pag. 37.
 Post quem Lotharius. circa finem col. 1.
 Dagobertus Francorum Austrasiorum rex.
 lin. 16. col. 2.
 Pag. 39.
 Arborem Felicem ib.
 Pauca domunculas & ædem archiepi-
 scopi, ib. 2.
 Pag. 40.
 Quas mihi casu quodam videre contigit
 ib. 1.
 Pag. 41.
 Primum vici, deinde oppida muris cin-
 cta, &c. in medio col. 1.
 Regiam habuerunt apud Thuregum Caro-
 lus, &c. ib. 1.
 Pag. 42.
 Jusjurandum etiam in judicio præstaba-
 tur, &c.
 Pag. 43.
 Super fluviolum Stainaha lin. 8. col. 2.
 Pag. 44.
 Gallonem ib. 1.
 Unde & militiam ingredi & stipendia me-
 rere ib. 2.
 Pag. 45.
 Vicus ille Wasserburgensis ib. 1.
 Pag. 46.
 Frequenter autem masculis ib. 2.
 Pag. 47.
 Tanto asservationis studio, ut videri queat
 dubitarum de eare fuisse, in fine col. 1.
 Pag. 48.
 Vulgo Morðvilven ib. 1.
 Libra & pondo Latinis scriptoribus ib. 2.
 Pag. 49.
 Alii inde vectum Campodunum. ferme in
 fine col. 2.
 Pag. 52.
 Annum regni ejus XXXV. indicet ib. 1.
 Pag. 53.
 Lotharius junior ab Hadriano Pontifice ex-
 communicatus ib. 2.
 Pag. 54.
 Crassi ex fratre nepos licet illegitimus ib. 1.
 Pag. 55.
 Eo honore reliquo sexennio functus est ib. 1.
 Cui Lotharii regnum tradidit ib. 2.
 Pag. 55.
 Tractum aliquem terrestrem Goni vocant
 ib. 1.
 Pag. 56.
 Quos malos & placida vocant ib. 2.
 Pag. 57.
 Dabantur à Principe Advocati ib. 1.
 Pag. 58.
 Deinde & curiæ Magistris ib. 2.
 Pag. 59.
 Ulricus Zähus ib. 1.
 Pag. 60.
 Ahadorf ad Ahnamunen ib.

M

Ni 1997^a
2°

W18

ALAMANNICARUM
RERUM
SCRIPTORES

ALIQUOT RECENTIORES,
CUM PRIMIS

JOACHIMI VADIANI
ANTIQUITATES,

US TERTIUS

ET

LTIMUS,

BIBLIOTHECA

IS HAIMINSFELDII
OLDASTI,

CUM

ABSOLUTISSIMO.

OFURTI ET LIPSIAE,

S FRIDERICI FLEISCHERI.

M DCC XXX.

Farbkarte #13

B.I.G.

Black

3/Color

White

Magenta

Red

Yellow

Green

Cyan

Blue

